

MOHORJEV KOLEDAR 2012

MOHORJEV KOLEDAR

2012

CELJSKA MOHORJEVA DRUŽBA
Prva slovenska založba —————
CELJE - LJUBLJANA

VSEBINA

KALENDARIJ 2011

6

NARAVA

41

PO DOMOVINI IN SVETU

76

KULTURA

92

ZGODOVINA

123

SPOMINJAMO SE

142

LEPOSLOVJE

162

KRONIKE

195

RAZVEDRILO

208

JANUAR – PROSINEC

1. Nedelja	2. Božična nedelja – Marija, Božja mati – Novo leto
2. Ponedeljek	Bazilij in Gregor, šk., c. uč.; d. p. d.
3. Torek	Ime Jezusovo; Genovefa, dev.
4. Sreda	Angela, red.; Gregor Langreški, šk.
5. Četrtek	Simeon, puš.; Milena (Emilijana), dev.
6. Petek	Gospodovo razglasenje – Gašper, Miha, Boltežar
7. Sobota	Rajmund, duh.; Lucijan, muč.
8. Nedelja	Jezusov krst – Severin, op.
9. Ponedeljek	Julijan, muč.; Hadrijan, op.
10. Torek	Gregor Niški, šk.; Viljem, šk.
11. Sreda	Pavlin Oglejski, šk.; Teodozij Koinobit, men.
12. Četrtek	Tatjana (Tanja), muč.; Alfred, op.
13. Petek	Hilarij, šk.; Veronika, dev.
14. Sobota	Oton (Odon), red.; Malahija, prerok; Feliks, duh.
15. Nedelja	2. nedelja med letom – Absalom, šk.
16. Ponedeljek	Marcel, pp.; Tician, šk.
17. Torek	Anton (Zvonko), puš.; Anton Koprski, red.
18. Sreda	Marjeta Ogrska, red.; Priscila, muč.
19. Četrtek	Makarij, op.; Suzana, muč.
20. Petek	Fabijan in Boštjan, muč.; Ciprijan, red.
21. Sobota	Neža (Agnes Janja), muč.
22. Nedelja	3. nedelja med letom – Vincencij, muč.; Lavra, dev.
23. Ponedeljek	Henrik, duh.; Urban, šk.
24. Torek	Frančišek Saleški, šk., c. uč.; Felicijan, šk.
25. Sreda	Spreobrnjenje apostola Pavla; Ananija, sp. mož
26. Četrtek	Timotej in Tit, šk.; Robert, ust. cistercijanov
27. Petek	Angela Merici, ust. uršulink; Henrik, duh.
28. Sobota	Tomaž Akvinski, c. uč.; Karel Veliki, kralj
29. Nedelja	4. nedelja med letom, svetopisemska – Valerij, šk.
30. Ponedeljek	Martina, muč.; Jacinta, red.
31. Torek	Janez Bosco, ust. salezijancev; Marcela, vdova

VRTNI KOLEDAR

Načrtujemo, kaj in kje bomo sejali in sadili ter upoštevamo kolobarjenje. Pomagamo si s strokovno literaturo. Če vreme dopušča, še razvažamo gnoj in kompost. Na sadnem drevju stalno trebimo suhe in polomljene veje. Pripravimo semena.

Našli so Marijo, Jožefa in dete (Lk 2,16-21)

🌙 ob 7h 15 m

Vzhod Sonca ob 7.44; zahod Sonca ob 16.32; dolžina dneva 8h 48m

😊 ob 8h 30m

Nebeški Oče razodene, da je Jezus njegov Sin (Mr 1,7-11)

Vzhod Sonca ob 7.41; zahod Sonca ob 16.41; dolžina dneva 8h 59m

Prva dva učenca govorita z Jezusom (Jn 1,35-42)

🌙 ob 10h 8m

Vzhod Sonca ob 7.37; zahod Sonca ob 16.50; dolžina dneva 9h 14m

Spokorimo se in verujmo evangeliju (Mr 1,14-20)

☹ ob 8h 39m

Vzhod Sonca ob 7.30; zahod Sonca ob 17.00; dolžina dneva 9h 30m

Jezus uči, kakor kdor ima oblast (Mr 1,21-28)

🌙 ob 5h 10m

Legenda: ap. (apostol), c. uč. (cerkveni učitelj), dev. (devica), d. p. (državni praznik), d. p. d. (dela prost dan), duh. (duhovnik), ev. (evangelist), men. (menih), mis. (misijonar), muč. (mučenec, mučenka), n. (navadna) op. (opat, opatinja), pp. (papež), puš. (puščavnik), red. (redovnik, redovnica), red. ust. (redovni ustanovitelj, redovna ustanoviteljica), slov. (slovanska), sp. (spokorni, spokorna), spok. (spokornik, spokornica), šk. (škof), ust. (ustanovitelj, ustanoviteljica).

FEBRUAR – SVEČAN

1. Sreda	Brigita Irska, op.; Katarina de' Ricci, red.
2. Četrtek	Jezusovo darovanje – Svečnica
3. Petek	Blaž, šk., muč.; Oskar, šk.
4. Sobota	Gilbert, red. ust.; Leon, muč.
5. Nedelja	5. nedelja med letom – Agata, dev., muč.
6. Ponedeljek	Pavel Miki, muč.; Doroteja, muč.
7. Torek	Koleta (Nika), red.; Egidij, red.
8. Sreda	Hieronim, red.; Jožefina, dev. – Slovenski kulturni praznik , d. p. d.
9. Četrtek	Apolonija (Polona), muč.; Sabin, muč.
10. Petek	Sholastika, red.; Alojzij Stepinac, šk.
11. Sobota	Lurška Mati Božja; Benedikt, men.
12. Nedelja	6. nedelja med letom – Evlalija, muč.; Erna
13. Ponedeljek	Kristina, vdova; Adolf, šk.
14. Torek	Valentin (Zdravko), muč.; Anton, red.
15. Sreda	Klavdij, red.; Georgija, dev.
16. Četrtek	Julijana, muč.; Onezim, šk.
17. Petek	Sedem ustanoviteljev servitov; Aleš, spok.
18. Sobota	Flavijan, šk.; Frančišek Clet, muč.
19. Nedelja	7. nedelja med letom – Bonifacij, šk.
20. Ponedeljek	Leon Sicilski, šk.; Frančišek in Jacinta
21. Torek	Peter Damiani, šk., c. uč. ; Irena (Mira), dev. – pust
22. Sreda	++ Pepelnica – Sedež apostola Petra
23. Četrtek	Polikarp, šk., muč.; Montan Toledski, šk.
24. Petek	+ Matija, ap.; Sergij, muč.
25. Sobota	Alojzij in Kalist, muč.
26. Nedelja	1. postna nedelja – Aleksander (Branko), šk.
27. Ponedeljek	Gabrijel Žalostne Matere Božje, red.
28. Torek	Ožbolt (Osvald), šk.; Roman, op.
29. Sreda	Prestopni dan

VRTNI KOLEDAR

Pregledujemo orodja. Če ni snega in hudega mraza, v drugi polovici meseca sejemo peteršilj na prosto, v toplo gredo ali lončke pa paradižnik, papriko, jajčevce, ohrovt, brokoli, rdečo peso in zgodnje zelje. Naberemo cepiče. Obrezujemo trto, pregledujemo brajde.

Vzhod Sonca ob 7.22; zahod Sonca ob 17.11; dolžina dneva 9h 49m

Ozdravil je raznovrstne bolnike (Mr 1,29-39)

☺ ob 22h 54m

Vzhod Sonca ob 7.12; zahod Sonca ob 17.21; dolžina dneva 10h 9m

Jezus ozdravi gobavca (Mr 1,40-45)

🌐 ob 18h 04m

Vzhod Sonca ob 7.01; zahod Sonca ob 17.32; dolžina dneva 10h 31m

Sin človekov z oblastjo odpušča grehe (Mr 2,1-12)

🌐 ob 23h 35m

Vzhod Sonca ob 6.49; zahod Sonca ob 17.42; dolžina dneva 10h 53m

Jezusa satan skuša in angeli mu strežejo (Mr 1,12-15)

MAREC – SUŠEC

1. Četrtek	Albin (Zorko), šk.; Feliks, pp.
2. Petek	+ Neža Praška, dev.; Angela od Križa, red. ust.
3. Sobota	Kunigunda, cesarica; Marin, muč. – kvatre
4. Nedelja	2. postna nedelja – Kazimir, kralj
5. Ponedeljek	Hadrijan, muč.; Olivija (Livija), muč.
6. Torek	Fridolin (Miroslav), op.
7. Sreda	Perpetua in Felicita, muč.
8. Četrtek	Janez od Boga, red.; Štefan, op.
9. Petek	+ Frančiška Rimska, red.; Vital, op.
10. Sobota	40 mučencev; Makarij, šk.
11. Nedelja	3. postna nedelja – Benedikt, šk.
12. Ponedeljek	Justina, red.; Doroteja, muč. – gregorjevo
13. Torek	Kristina, dev., muč.; Sabin, muč.
14. Sreda	Matilda, kraljica; Lazar Milanski, šk.
15. Četrtek	Ludovika, red.; Klemen Dvoržak, red.
16. Petek	+ Hilarij Oglejski, šk.; Herbert, šk.
17. Sobota	Patrik (Patricij), šk.; Jedrt (Jerica), dev.
18. Nedelja	4. postna nedelja – Ciril Jeruzalemski, šk., c. uč.
19. Ponedeljek	Jožef, Jezusov rednik
20. Torek	Klavdija, muč.; Urbicij, šk. – Začetek pomladi ob 6.11 – pomladno enakonočje
21. Sreda	Nikolaj iz Flüe; Serapion, muč.
22. Četrtek	Lea, spok.; Bazilij, muč.
23. Petek	+ Turibij, šk.; Rebeka, red.; Alfonz, šk.
24. Sobota	Gospodovo oznanjenje (liturgično praznovanje); Katarina Švedska, red.
25. Nedelja	5. postna nedelja, tiha – Rebeka, sp. žena – Prehod na poletni čas (ob 2.00 premik ure na 3.00)
26. Ponedeljek	Larisa (Lara), muč.; Ludgar, šk.
27. Torek	Rupert, šk.; Gelazij, šk.
28. Sreda	Bojan, knez; Venturin, red.
29. Četrtek	Bertold, red.; Jona, muč.
30. Petek	+ Amadej (Bogoljub); Janez Klimak, men.
31. Sobota	Kornelija, muč.; Benjamin, muč.; Amos, prerok

VRTNI KOLEDAR

Če je zemlja dovolj ogreta, sejemo solato, rukvico (rukolo), špinačo, motovilec, radič, zeleno, kolerabo, por, drobnjak in zastremo s kopreno. Sadimo zgodnje zelje, cvetačo, brokoli, kolerabico, ohrovt. Obrezujemo in cepimo sadno drevje. Privezujemo trte, jih okoplamo in pognojimo.

🌑 ob 2h 21m

Vzhod Sonca ob 6.37; zahod Sonca ob 17.52; dolžina dneva 11h 15m
Nebeški Oče razodene, da je Jezus njegov Sin (Mr 9,2-10)

☺ ob 10h 39m

Vzhod Sonca ob 6.23; zahod Sonca ob 18.01; dolžina dneva 11h 38m
Podrite ta tempelj in v treh dneh ga bom postavil (Jn 2,13-25)

🌑 ob 2h 25m

Vzhod Sonca ob 6.10; zahod Sonca ob 18.11; dolžina dneva 12h 00m
Bog je poslal svojega Sina, da bi svet odrešil (Jn 3,14-21)

🌍 ob 15h 37m

Vzhod Sonca ob 5.57; zahod Sonca ob 18.20; dolžina dneva 12h 23m
Če seme umre, obrodi obilen sad (Jn 12,20-33)

🌑 ob 21h 41m

Vzhod Sonca ob 6.44; zahod Sonca ob 19.29; dolžina dneva 12h 46m

APRIL – MALI TRAVEN

1. Nedelja	Cvetna nedelja – Irena in Agapa, muč.
2. Ponedeljek	Frančišek Paolski, red. ust.
3. Torek	Sikst I., pp., muč.; Rihard, šk.
4. Sreda	Izidor, šk., c. uč.; Benedikt, red.
5. Četrtek	Veliki četrtek – Vincencij Ferer, duh.
6. Petek	++ Veliki petek – Viljem, op.
7. Sobota	Velika sobota – Janez de la Salle, duh.; Herman, red.
8. Nedelja	Velika noč – Julija, red.
9. Ponedeljek	Velikonočni ponedeljek – Hugo, šk.; d. p. d.
10. Torek	Velikonočna osmina, Ezekiel, prerok; Apolonij, muč.
11. Sreda	Velikonočna osmina, Stanislav, šk., muč.; Biserka (Gema), dev.
12. Četrtek	Velikonočna osmina, Viktor, muč.; Alferij, op.
13. Petek	Velikonočna osmina, Martin I., pp., muč.; Ida, red.
14. Sobota	Velikonočna osmina, Lidvina, dev.; Valerijan, muč.
15. Nedelja	2. velikonočna nedelja – bela, nedelja Božjega usmiljenja – Helena, kneginja
16. Ponedeljek	Bernardka, red.; Benedikt, spok.
17. Torek	Rudolf, muč.; Izidor, men.
18. Sreda	Evzebij, šk.; Galdin, šk.
19. Četrtek	Leon IX., pp.; Ekspedit, muč.
20. Petek	Teotim, šk.; Berenika, muč.
21. Sobota	Anzelm, šk., c. uč.
22. Nedelja	3. velikonočna nedelja – Aleksandra, muč.
23. Ponedeljek	Jurij, muč.; Adalbert (Vojteh), šk., muč.
24. Torek	Fidelis, duh., muč.; Franka, red.
25. Sreda	Marko, ap., ev.; Anijan, šk.
26. Četrtek	Marija Mati dobrega sveta; Klet in Marcelin, pp.
27. Petek	Hozana, dev. – Dan upora , d. p. d.
28. Sobota	Peter Chanel, duh., muč.; Ludvik Monfortski, duh.
29. Nedelja	4. velikonočna nedelja, nedelja duhovnih poklicev – Katarina, dev., c. uč.
30. Ponedeljek	Pij VI., pp.; Jožef Cottolengo, red. ust.

VRTNI KOLEDAR

Sadimo čebulo, šalotko, grah, bob, por in krompir vseh vrst, sejemo solato, radič, špinačo, blitvo, korenje, redkvico, majaron, šetraj, baziliko. Sadimo tudi jagode, maline, robidnice, kosmulje, ribez in trte. Presajamo lončnice, sadimo dalje in gladiole ter gnojimo vrtnice. Vežemo trto.

Trpljenje našega Gospoda Jezusa Kristusa (Mr 14,1 – 15,47)

☺ ob 21h 19m

Vzhod Sonca ob 6.30; zahod Sonca ob 19.39; dolžina dneva 13h 8m

Potrebno je bilo, da je Kristus vstal od mrtvih (Jn 20,1-9)

🌐 ob 12h 50m

Vzhod Sonca ob 6.17; zahod Sonca ob 19.48; dolžina dneva 13h 31m

Čez osem dni je prišel Jezus (Jn 20,19-31)

🌐 ob 9h 18m

Vzhod Sonca ob 6.05; zahod Sonca ob 19.57; dolžina dneva 13h 53m

Kristus je moral trpeti in vstati od mrtvih (Lk 24,35-48)

🌐 ob 11h 57m

Vzhod Sonca ob 5.53; zahod Sonca ob 20.07; dolžina dneva 14h 14m

Dobri pastir da življenje za svoje ovce (Jn 10,11-18)

MAJ – VELIKI TRAVEN

1. Torek	Jožef delavec – Praznik dela , d. p. d.		
2. Sreda	Atanazij, šk., c. uč., d. p. d.		
3. Četrtek	Filip in Jakob, ap.; Teodozij, men.		
4. Petek	Florijan (Cvetko), muč.; Silvan, muč.		
5. Sobota	Angel, muč.; Gotard, šk.	Vzhod Sonca ob 5.42; zahod Sonca ob 20.16; dolžina dneva 14h 33m	
6. Nedelja	5. velikonočna nedelja – Dominik Savio, mladenič	Kdor ostane v meni in jaz v njem, ta rodi obilo sadu (Jn 15,1-8)	 ob 5h 35m
7. Ponedeljek	Gizela, op.; Stanislav, šk.		
8. Torek	Bonifacij, pp.; Obletnica posv. ljubljanske stolnice		
9. Sreda	Pahomij, puš.; Izaija, prerok		
10. Četrtek	Job, sp. mož; Antonin, šk.		
11. Petek	Estela (Zvezdana), muč.; Odo, op.		
12. Sobota	Leopold, red.; Nerej, Ahilej in Pankracij, muč.	Vzhod Sonca ob 5.33; zahod Sonca ob 20.25; dolžina dneva 14h 52m	 ob 23h 47m
13. Nedelja	6. velikonočna nedelja – Fatimska Mati Božja; M. Mazzarello, soust. HMP	Kdor zares ljubi, da življenje za svoje prijatelje (Jn 15,9-17)	
14. Ponedeljek	Bonifacij, muč.; Justina, muč. – prošnji dan		
15. Torek	Zofija (Sonja), muč.; Pahomij, red. – prošnji dan		
16. Sreda	Janez Nepomuk, duh., muč.; Marjeta Kortonska, red. – prošnji dan		
17. Četrtek	Gospodov vnebohod – Jošt, puš.; Paskal, red.		
18. Petek	Janez I., pp., muč.; Erik, kralj		
19. Sobota	Urban I., pp.; Peter Celestin, pp.	Vzhod Sonca ob 5.25; zahod Sonca ob 20.33; dolžina dneva 15h 8m	
20. Nedelja	7. velikonočna nedelja – Bernardin, duh.	Verniki naj bodo eno, kakor sta Oče in Sin eno (Jn 17,11b-19)	
21. Ponedeljek	Krištof in mehiški mučenci		 ob 1h 47m
22. Torek	Marjeta Kasijska, red.; Vladimir, muč.		
23. Sreda	Socerb, muč.; Renata, spok.		
24. Četrtek	Marija Pomočnica kristjanov – Marija Pomagaj		
25. Petek	Gregor VII., pp.; Urban I., pp.; Beda, duh.		
26. Sobota	Filip Neri, duh.; Lambert, šk.	Vzhod Sonca ob 5.18; zahod Sonca ob 20.40; dolžina dneva 15h 22m	
27. Nedelja	Binkošti – Alojzij Grozde, muč.; Avguštin, šk.	Tekle bodo reke žive vode (Jn 7,37-39)	
28. Ponedeljek	Marija, Mati Cerkve – binkoštni ponedeljek – Anton Julijan, muč.		 ob 22h 16m
29. Torek	Maksim Emonski, šk.; Bona, dev.		
30. Sreda	Kancijan in oglejski mučenci; Izak, men.		
31. Četrtek	Obiskanje Device Marije; Matilda, red.		

VRTNI KOLEDAR

Sadimo fižol, grah, sojo, lečo, buče in kumare. Presajamo paradižnik, papriko, zeleno, zelje, ohrovt, cvetačo, brokoli, jajčevce. Ko je fižol visok 10 centimetrov in krompir 15 centimetrov, ju osujemo, krompir pa še drugič potem, ko oblikuje vrste. Sejemo astre in cinije.

JUNIJ – ROŽNIK

1. Petek	Justin, muč.; Simeon, men.
2. Sobota	Marcelin in Peter, muč. – kvatre
3. Nedelja	Nedelja Svete Trojice – Karel Lwanga, muč.
4. Ponedeljek	Frančišek Caracciolo, red. ust.; Krista, muč.
5. Torek	Bonifacij, šk.; Igor, men.
6. Sreda	Norbert, šk.; Bertrand Oglejski, šk.
7. Četrtek	Sveto rešnje telo in kri – Robert, op.; Bogumil, op.
8. Petek	Medard, šk.; Viljem, šk. – Dan Primoža Trubarja , d. p.
9. Sobota	Primož in Felicijan, muč.; Efrem, diakon
10. Nedelja	10. nedelja med letom – Bogumil, šk.
11. Ponedeljek	Barnaba, ap.; Olivija, muč.
12. Torek	Eskil, muč.; Adelajda, red.
13. Sreda	Anton Padovanski, c. uč.; Akvilina, muč.
14. Četrtek	Valerij in Rufin, muč.
15. Petek	Srce Jezusovo – Vid, muč.; Germana (Mana), dev.
16. Sobota	Srce Marijino; Beno, šk.; Gvido, red.
17. Nedelja	11. nedelja med letom – Albert, duh.; Sancija, dev.
18. Ponedeljek	Marko in Marcelijan, muč.
19. Torek	Romuald, op.; Nazarij, šk.
20. Sreda	Silverij, pp.; Adalbert, šk.
21. Četrtek	Alojzij, red.; Julijan, muč. – Začetek poletja ob 1.05
22. Petek	Tomaž More in Janez Fisher, muč.; Pavlin, šk.
23. Sobota	Jožef Cafasso, duh.; Atanazij, muč.
24. Nedelja	12. nedelja med letom – Rojstvo Janeza Krstnika – kres
25. Ponedeljek	Viljem (Vilko), op. – Dan državnosti , d. p. d.
26. Torek	Jožef Marija Escrivá, ust. Opusa Dei
27. Sreda	Ema Krška, kneginja; Ciril, šk., c. uč.
28. Četrtek	Irenej (Hotimir), šk., muč.
29. Petek	Peter in Pavel , ap.
30. Sobota	Prvi rimski mučenci; Ladislav Ogrski, kralj

VRTNI KOLEDAR

Sejemo endivijo. Redčimo korenje, peteršilj, rdečo peso, solato in radič. Okopavamo, plevemo in zalivamo. Kosimo zelenice. Ob jutrih pobiramo polže. Proti koncu meseca kopljemo kifeljčar. Sejemo mačehe, spominčice, turške nageljne.

Vzhod Sonca ob 5.14; zahod Sonca ob 20.47; dolžina dneva 15h 33m

Jezus naroči krščeovati v imenu Očeta in Sina in Svetega Duha (Mt 28,16-20)

☺ ob 13h 12m

Vzhod Sonca ob 5.11; zahod Sonca ob 20.52; dolžina dneva 15h 41m

Hudi duh bo premagan (Mr 3,20-35)

🌍 ob 12h 41m

Vzhod Sonca ob 5.10; zahod Sonca ob 20.55; dolžina dneva 15h 45m

Gorčično zrno zraste v veliko drevo (Mr 4,26-34)

🌍 ob 17h 02m

Vzhod Sonca ob 5.11; zahod Sonca ob 20.57; dolžina dneva 15h 46m

Kristus je gospodar narave (Mr 4,35-41)

🌍 ob 5h 30m

Vzhod Sonca ob 5.14; zahod Sonca ob 20.57; dolžina dneva 15h 43m

JULIJ – MALI SRPAN

1. Nedelja	13. nedelja med letom, izseljenska , Estera, sp. žena
2. Ponedeljek	Francišek Regis, red.; Ptujskogorska Mati Božja
3. Torek	Tomaž, ap.; Heliodor, šk.
4. Sreda	Urh (Uroš), šk.; Elizabeta (Špela) Portugalska, vdova
5. Četrtek	Ciril in Metod, slov. ap. ; Anton M. Zaharija, duh.
6. Petek	Marija Goretti, muč.; Artezij, šk., muč.
7. Sobota	Vilibald, šk.; Edilburga, op.
8. Nedelja	14. nedelja med letom – Gregor Grassi, šk.
9. Ponedeljek	Avguštin Z. Rong in kitajski mučenci; Hadrijan III., pp.
10. Torek	Amalija, red.; Veronika, op.
11. Sreda	Benedikt, op.; Olga Kijevska, kneginja
12. Četrtek	Mohor in Fortunat, muč.
13. Petek	Henrik (Hinko), kralj; Joel, prerok
14. Sobota	Kamil de Lellis, duh.; Božidar, šk.
15. Nedelja	15. nedelja med letom – Bonaventura, šk., c. uč.
16. Ponedeljek	Karmelska Mati Božja (Karmen); Evstahij, šk.
17. Torek	Aleksij (Aleš), spok.; Hedvika Poljska, kraljica
18. Sreda	Elij, muč.; Friderik (Miroslav), šk.
19. Četrtek	Arsenij, puš.; Ambrozij, op.
20. Petek	Marjeta Antiohijska, muč.; Apolinarij, šk., muč.
21. Sobota	Lovrenc, duh., c. uč.; Danijel (Danilo), prerok; Jeremija, prerok
22. Nedelja	16. nedelja med letom, Krištofova – Marija Magdalena, sp. žena
23. Ponedeljek	Brigita Švedska, red.; Peter in španski mučenci
24. Torek	Krištof, muč.; Šarbel Makhluf, duh.
25. Sreda	Jakob Starejši, ap.; Teja, muč.
26. Četrtek	Joahim in Ana, starša Device Marije
27. Petek	Gorazd, Kliment, Sava in drugi učenci Cirila in Metoda
28. Sobota	Viktor I., pp.; Samson (Samo), šk.
29. Nedelja	17. nedelja med letom – Marta, Lazarjeva sestra
30. Ponedeljek	Peter Krizolog, šk., c. uč.; Rufin, muč.
31. Torek	Ignacij Lojolski, ust. jezuitov

VRTNI KOLEDAR

Sejemo repo, rdeče zelje, pozno cvetačo. Vztrajno okopavamo in zalivamo. Obiramo grah, nizki fižol, bob v strokih, prirezujemo solato ter radič. Pobiramo kumare in buče, da jih spodbujamo za nove plodove. Čebulo pritisnemo k zemlji in jo proti koncu meseca s šalotko in česnom izkopljemo.

Jezus pokliče deklico nazaj v življenje (Mr 5,21-34)

☺ ob 20h 52m

Vzhod Sonca ob 5.19; zahod Sonca ob 20.55; dolžina dneva 15h 36m

Kristusa rojaki niso sprejeli (Mr 6,1-6)

🌐 ob 3h 48m

Vzhod Sonca ob 5.25; zahod Sonca ob 20.50; dolžina dneva 15h 26m

Jezus pošilja apostole (Mr 6,7-13)

🌐 ob 6h 24m

Vzhod Sonca ob 5.32; zahod Sonca ob 20.44; dolžina dneva 15h 13m

Jezus skrbi za svoje ovce (Mr 6,30-34)

🌐 ob 10h 56m

Vzhod Sonca ob 5.40; zahod Sonca ob 20.37; dolžina dneva 14h 57m

Kristus daje za vse kruha v obilju (Jn 6,1-15)

AVGUST – VELIKI SRPAN

1. Sreda	Alfonz Ligvorij, šk., c. uč.; Tomaž, šk.
2. Četrtek	Porcijunkula; Evzebij, šk.; Peter J. Eymard, duh.
3. Petek	Lidija, sp. žena; Gamaliel, sp.mož
4. Sobota	Janez Vianney, duh.; Tertulin, muč.
5. Nedelja	18. nedelja med letom – Marija Snežna (Nives)
6. Ponedeljek	Jezusova spremenitev na gori – Just Španski, muč.
7. Torek	Kajetan, duh.; Sikst, pp., muč.
8. Sreda	Dominik, ust. dominikancev
9. Četrtek	Terezija (Edith Stein), red., muč.
10. Petek	Lovrenc (Lovro), diakon, muč.
11. Sobota	Klara (Jasna), dev.; Suzana, muč.
12. Nedelja	19. nedelja med letom – Ivana Šantalska, red.
13. Ponedeljek	Hipolit in Poncijan, muč.; Gertruda, op.
14. Torek	Maksimilijan Kolbe, duh., muč.
15. Sreda	Marijino vnebovzetje, d. p. d.
16. Četrtek	Rok, spok.; Štefan, kralj
17. Petek	Hijacint, red. – Združitev prekmurskih Slovencev, d. p.
18. Sobota	Helena (Alenka), cesarica; Manes, red.
19. Nedelja	20. nedelja med letom – Janez Eudes, duh.
20. Ponedeljek	Bernard, op., c. uč.; Samuel, prerok
21. Torek	Pij X., pp.; Gracija, muč.
22. Sreda	Devica Marija Kraljica; Sigfrid (Zmago), šk.
23. Četrtek	Roza iz Lime, dev.; Asterij, muč.
24. Petek	Jernej (Natanael), ap.; Emilija, red.
25. Sobota	Ludvik, kralj; Jožef, duh.; Patricija, dev.
26. Nedelja	21. nedelja med letom – Tarzicij, muč.
27. Ponedeljek	Monika, mati sv. Avgušтина; Amadej, šk.
28. Torek	Avguštin, šk., c. uč.; Mojzes, puš.
29. Sreda	Mučeništvo Janeza Krstnika; Sabina, muč.
30. Četrtek	Feliks (Srečko), muč.; Agil, op.
31. Petek	Pavlin, šk.; Jožef in Nikodem, sp. moža

VRTNI KOLEDAR

Vrščikamo in odstranjujemo zalistnike. Obiramo zgodnje slive in ringlo. Proti koncu meseca kopljemo krompir. Sejemo zimsko solato, črno redkev, špinačo, radič in motovilec. Kako lepo solato in radič pustimo v cvet in si pridobimo dragoceno domače seme.

😊 ob 5h 27m

Vzhod Sonca ob 5.48; zahod Sonca ob 20.27; dolžina dneva 14h 39m

Jezus hrani našo vero (Jn 6,24-35)

🌍 ob 20h 55m

Vzhod Sonca ob 5.57; zahod Sonca ob 20.17; dolžina dneva 14h 20m

Ziveti moremo le v moči Jezusovega kruha (Jn 6,41-51)

🌍 ob 17h 54m

Vzhod Sonca ob 6.05; zahod Sonca ob 20.05; dolžina dneva 14h 0m

Jezus nam daje sam sebe v hrano (Jn 6, 51-58)

🌍 ob 15h 54m

Vzhod Sonca ob 6.14; zahod Sonca ob 19.53; dolžina dneva 13h 38m

Kristus ima besede večnega življenja (Jn 6,60-69)

😊 ob 15h 58m

SEPTEMBER – KIMAVEC

1. Sobota	Egidij (Tilen), op.; Verena, dev.; Brezjanska Mati Božja
2. Nedelja	22. nedelja med letom, angelska – Marjeta, dev.
3. Ponedeljek	Gregor Veliki, pp., c. uč.; Raisa, muč.
4. Torek	Rozalija (Zalka), dev.; Irma
5. Sreda	Mati Terezija, red.; Viktorin, muč.
6. Četrtek	Zaharija, prerok; Magnus, op.
7. Petek	Regina, muč.; Marko Križevčan, muč.
8. Sobota	Rojstvo Device Marije – Serafina, red.
9. Nedelja	23. nedelja med letom – Peter Klaver, red.
10. Ponedeljek	Nikolaj Tolentinski, spok.; Ines, muč.
11. Torek	Bonaventura, red.; Didim, muč.
12. Sreda	Marijino ime; Tacijan, muč.
13. Četrtek	Janez Zlatousti, šk., c. uč.; Elidija, muč.
14. Petek	Povišanje Svetega Križa
15. Sobota	Žalostna Mati Božja; Melita, muč. – Vrnitev Primorske, d. p.
16. Nedelja	24. nedelja med letom – Kornelij, pp., in Ciprijan, šk., muč.
17. Ponedeljek	Robert Bellarmin, šk., c. uč.; Lambert, muč.
18. Torek	Jožef Kupertinski, duh.; Ariadna, muč.
19. Sreda	Januarij, šk., muč.; Teodor Angleški, šk.
20. Četrtek	Andrej Kim in korejski mučenci; Evstahij, šk.
21. Petek	Matej, ap., ev.; Jona, prerok
22. Sobota	Mavricij, muč.; Tomaž Vilanovski, šk. – Začetek jeseni ob 16.44 – jesensko enakonočje
23. Nedelja	25. nedelja med letom, Slomškova – Pij iz Pietrelcine, duh.
24. Ponedeljek	Anton Martin Slomšek, šk. ; Rupert, šk.
25. Torek	Sergij, men.; Nikolaj
26. Sreda	Kozma in Damijan, muč.; Terezija, red.
27. Četrtek	Vincencij, ust. lazaristov
28. Petek	Venčeslav, muč.; Lovrenc Ruiz in japonski mučenci
29. Sobota	Mihael, Gabrijel, Rafael, nadangeli – kvatre
30. Nedelja	26. nedelja med letom – Hieronim, duh., c. uč.

VRTNI KOLEDAR

Pospravljamo fižol, nekaj ga odberemo za seme. Obiramo paradižnik, papriko, jajčevce. Prirezujemo in sušimo majaron in šetraj. Obiramo sadje, pripravljamo marmelade, ga stiskamo in sušimo. Proti koncu meseca obiramo grozdje. Po gredah trosimo kompost.

Vzhod Sonca ob 6.23; zahod Sonca ob 19.40; dolžina dneva 13h 17m

Ne nadomeščajmo Božjih zapovedi s človeškimi določili (Mr 7,1-8.14-15.21-23)

Vzhod Sonca ob 6.32; zahod Sonca ob 19.26; dolžina dneva 12h 54m

🌐 ob 15h 15m

Jezus pomaga bolnikom (Mr 7,31-37)

Vzhod Sonca ob 6.41; zahod Sonca ob 19.13; dolžina dneva 12h 32m

Verujemo v Kristusovo božanstvo, čeprav mora trpeti (Mr 8,27-35)

😊 ob 4h 11m

Vzhod Sonca ob 6.49; zahod Sonca ob 18.59; dolžina dneva 12h 10m

🌐 ob 21h 41m

Jezusov učenec je drugim služabnik (Mr 9,30-37)

Vzhod Sonca ob 6.58; zahod Sonca ob 18.46; dolžina dneva 11h 48m

Sprejemajmo vse, ki niso proti nam (Mr 9,38-43.45.47-48)

😊 ob 5h 19m

OKTOBER – VINOTOK

1. Ponedeljek	Terezija D. J., dev.; Emanuel, šk.
2. Torek	Angeli varuhi
3. Sreda	Gerard, op.; Evald, muč.
4. Četrtek	Frančišek Asiški, red. ust.; Kalistena, muč.
5. Petek	Marija Favstina, red.; Apolinarij, šk.
6. Sobota	Bruno, ust. kartuzijanov; Renato, šk.
7. Nedelja	27. nedelja med letom, rožnovenska – Sergij, muč.
8. Ponedeljek	Pelagija, spok.; Benedikta, muč.
9. Torek	Dionizij, šk., muč.; Janez Leonardi, duh.
10. Sreda	Florencij, muč.; Danilo (Danijel), muč.
11. Četrtek	Filip, diakon; Kanik, op.
12. Petek	Maksimilijan Celjski, muč.; Serafin, red.
13. Sobota	Koloman, muč.; Edvard, kralj
14. Nedelja	28. nedelja med letom – Kalist I., pp., muč.
15. Ponedeljek	Terezija Avilska, red., c. uč.; Evtimij, men.
16. Torek	Marjeta in Hedvika, red.
17. Sreda	Ignacij Antiohijski, šk., muč.; Florencij, šk.
18. Četrtek	Luka, ev.; Just, muč.
19. Petek	Pavel od Križa, duh.; Izak in kanadski mučenci
20. Sobota	Irena (Mira), muč.; Vendelin, op.
21. Nedelja	29. nedelja med letom, misijonska – Uršula, dev., muč.
22. Ponedeljek	Janez Pavel II., pp.; Marija Saloma, sp. žena
23. Torek	Janez Kapistran, duh.; Severin, šk.
24. Sreda	Anton M. Klaret, šk.; Senoh, men.
25. Četrtek	Darinka, muč.; Krišpin, muč.
26. Petek	Lucijan, muč.; Demetrij, muč.
27. Sobota	Sabina Avilska, muč.; Frumencij, šk.
28. Nedelja	30. n. med letom, žegnanjska – Simon, Juda Tadej, ap. – Prehod na zimski čas (ob 3.00 premik ure na 2.00)
29. Ponedeljek	Mihael Rua, red.; Ermelinda, dev.
30. Torek	Marcel, muč.; German, šk.
31. Sreda	Volbenk (Bolfenk), šk. – Dan reformacije, d. p. d.

VRTNI KOLEDAR

Proti koncu meseca sadimo česen. Spravljamo peso, korenje, kolerabo, repo in zelje in pripravimo zasipnice za njihovo prezimljenje. Kar bo prezimilo na gredah, zaščitimo s smrekovimi vejami ali listjem. Izkopljemo jame za sadike sadnega drevja.

Vzhod Sonca ob 7.07; zahod Sonca ob 18.32; dolžina dneva 11h 25m

Kar je Bog združil, naj človek ne loči (Mr 10,2-16)

🌐 ob 9h 33m

Vzhod Sonca ob 7.16; zahod Sonca ob 18.19; dolžina dneva 11h 3m

Če Jezus kliče, se moramo vsemu odreči (Mr 10,17-30)

🌐 ob 14h 02m

Vzhod Sonca ob 7.26; zahod Sonca ob 18.07; dolžina dneva 10h 41m

Božji Sin je postal človek, da bi dal svoje življenje za nas (Mr 10,35-45)

🌐 ob 5h 32m

Vzhod Sonca ob 7.36; zahod Sonca ob 17.55; dolžina dneva 10h 19m

Slepi prosi Jezusa, da bi spregledal (Mr 10,46-52)

😊 ob 20h 49m

NOVEMBER – LISTOPAD

1. Četrtek	Vsi sveti, d. p. d.
2. Petek	Spomin vernih rajnih
3. Sobota	Viktorin Ptujski, šk.; Just Tržaški, muč.; Martin, red.
4. Nedelja	31. nedelja med letom, zahvalna – Karel Boromejski, šk.
5. Ponedeljek	Zaharija in Elizabeta, starši Janeza Krstnika
6. Torek	Lenart (Narte), op.; Monald, red.
7. Sreda	Ernest, op.; Engelbert, šk.
8. Četrtek	Bogomir, šk.; Kebij, op.
9. Petek	Posvetitev lateranske bazilike; Teodor, muč.
10. Sobota	Leon Veliki, pp., c. uč.; Andrej Avellino, duh.
11. Nedelja	32. nedelja med letom – Martin, šk.
12. Ponedeljek	Jozafat, šk., muč.; Emilijan (Milan), spok.
13. Torek	Stanislav Kostka, red.; Evgenij, šk.
14. Sreda	Nikolaj Tavelić, muč.; Lovrenc Irski, šk.
15. Četrtek	Albert, šk., c. uč.; Leopold, knez
16. Petek	Marjeta Škotska, kraljica; Jedrt, dev.
17. Sobota	Elizabeta Ogrska, red.; Hilda, op.
18. Nedelja	33. nedelja med letom – Posvetitev bazilik sv. Petra in Pavla
19. Ponedeljek	Matilda, red.; Abdija, prerok
20. Torek	Edmund, kralj; Bazilij, muč.
21. Sreda	Darovanje Device Marije; Maver Poreški, šk.
22. Četrtek	Cecilija, dev., muč.; Kristijan, šk.
23. Petek	Klemen I., pp., muč.; Kolumban, op. – Dan Rudolfa Maistra, d. p.
24. Sobota	Andrej Dung in vietnamski mučenci
25. Nedelja	Kristus Kralj – Katarina Sinajska, dev., muč.
26. Ponedeljek	Valerijan Oglejski, šk.; Silvo, op.
27. Torek	Virgil in Modest, šk.
28. Sreda	Katarina Labouré, red.; Berta
29. Četrtek	Saturnin, muč.; Filomen, muč.
30. Petek	Andrej, ap.; Mirokles, šk.

VRTNI KOLEDAR

Dokler ne zmrzuje, sadimo sadno drevje, da pridobimo eno leto. Pograbimo listje, ostanke vrtnin pospravimo in uničimo, da ne raznašamo bolezi in zajedalcev. Z dreves odstranimo gnilo sadje in ga sežgemo. Gnojimo in prekopavamo grede.

Vzhod Sonca ob 6.46; zahod Sonca ob 16.44; dolžina dneva 9h 59m

Zapoved ljubezni do bližnjega je enaka ljubezni do Boga (Mr 12,28b-34)

🌑 ob 1h 36m

Vzhod Sonca ob 6.56; zahod Sonca ob 16.35; dolžina dneva 9h 39m

Uboga vdova je dala več kot vsi (Mr 12,38-44)

🌑 ob 23h 08m

Vzhod Sonca ob 7.06; zahod Sonca ob 16.28; dolžina dneva 9h 22m

Ob sodbi bo Kristus zbral vse svoje zveste (Mr 13,24-32)

🌑 ob 15h 31m

Vzhod Sonca ob 7.15; zahod Sonca ob 16.22; dolžina dneva 9h 6m

Kristus spričuje, da je res Kralj (Jn 18,33b-37)

😊 ob 15h 46m

DECEMBER – GRUDEN

1. Sobota	Eligij, šk.; Marija Klementina, muč.; Nahum, prerok
2. Nedelja	1. Adventna nedelja – Natalija, muč.
3. Ponedeljek	Frančišek Ksaver, red.; Sofonija, prerok
4. Torek	Janez, duh., c. uč.; Barbara, muč.
5. Sreda	Saba (Savo), op.; Krispina, muč.
6. Četrtek	Nikolaj (Miklavž), šk.; Azela, dev.
7. Petek	Ambrož, šk., c. uč.; Boetij, mis.
8. Sobota	Brezmadežno spočetje Device Marije
9. Nedelja	2. Adventna nedelja – Bernard Jezusov, red.
10. Ponedeljek	Judita, sp. žena; Loretska Mati Božja
11. Torek	Damaz I., pp.; Sabin, šk.
12. Sreda	Devica Marija iz Guadalupe; Amalija (Malka), muč.
13. Četrtek	Lucija, dev., muč.; Otilija, red.
14. Petek	Janez od Križa, duh., c. uč.; Apolonij, muč.
15. Sobota	Marija de Rosa, red.; Kristina (Tinca), dev.
16. Nedelja	3. Adventna nedelja – Albina, muč.; David, kralj
17. Ponedeljek	Lazar iz Betanije, sp. mož; Hijacint, red.
18. Torek	Gacijan, šk.; Vunibald, mis.
19. Sreda	Urban III., pp.; Anastazij, pp.
20. Četrtek	Evgen, muč.; Zenon, muč.
21. Petek	Peter Kanizij, duh., c. uč.; Temistokles, šk., muč. – Začetek zime ob 12.10
22. Sobota	Frančiška Cabrini, red. ust.; Izrael, duh. – kvatre
23. Nedelja	4. Adventna nedelja – Janez Kancij, duh.
24. Ponedeljek	Sveti večer – Adam in Eva
25. Torek	Božič – Gospodovo rojstvo
26. Sreda	Štefan, diakon – Dan samostojnosti in enotnosti, d.p.d.
27. Četrtek	Janez, ap., ev.; Teofan, šk.
28. Petek	Božična osmina, Nedolžni otroci
29. Sobota	Božična osmina, Tomaž Becket, šk.; David, kralj
30. Nedelja	Nedelja Svete družine – Vincencija, red. ust.
31. Ponedeljek	Božična osmina, Silvester I. (Silvo), pp.; Melanija, op.

VRTNI KOLEDAR

Krompir v kleti zavarujemo pred zimo. Čistimo sadno drevje in odstranjujemo suhe veje. Ohrovtove kocene pustimo na gredah, da bodo zgodaj spomladi pognali liste. Pobiramo por in motovilec. Ob večjem mokrem snegu otresamo grmovnice in drevesne veje.

Vzhod Sonca ob 7.24; zahod Sonca ob 16.18; dolžina dneva 8h 54m

Naše odrešenje je blizu (Lk 21,25-28.34-36)

🌍 ob 16h 31m

Vzhod Sonca ob 7.32; zahod Sonca ob 16.16; dolžina dneva 8h 45m

Vsi bodo deležni zveličanja (Lk 3,1-6)

🌍 ob 9h 42m

Vzhod Sonca ob 7.38; zahod Sonca ob 16.17; dolžina dneva 8h 39m

Pripravimo se na odrešenje (Lk 3,10-18)

🌍 ob 6h 19m

Vzhod Sonca ob 7.42; zahod Sonca ob 16.19; dolžina dneva 8h 38m

Odrešenik pride k nam (Lk 1,39-45)

😊 ob 11h 21m

Vzhod Sonca ob 7.44; zahod Sonca ob 16.24; dolžina dneva 8h 40m

Dvanajstletni Jezus med učitelji (Lk 2,41-52)

Državni in cerkveni prazniki v letu 2012

Zapovedani katoliški prazniki (poleg nedelj):

telovo (sv. Rešnje telo) – 7. junij

veliki šmaren (Marijino vnebovzetje) – 15. avgust

vsi sveti – 1. november

božič – 25. december

Slovesni katoliški prazniki:

ново leto – 1. 1.; Sv. trije kralji – 6. 1.; svečnica – 2. 2.; sv. Jožef – 19. 3.; Gospodovo oznanjenje – 24. 3.; velikonočni ponedeljek – 9. 4.; vnebohod – 17. 5.; sv. Peter in Pavel – 29. 6.; mali šmaren – 8. 9.; Brezmadežna – 8. 12.; sv. Štefan – 26. 12.

Premakljivi katoliški prazniki:

pepelnica – 22. 2.; velika noč – 8. 4.; vnebohod – 17. 5.; binkošti – 27. 5.; Sveta trojica – 3. 6.; telovo – 7. 6.; misijonska nedelja – 21. 10.; žegnanjska nedelja – 28. 10.; zahvalna nedelja – 4. 11.; nedelja Kristusa Kralja – 25. 11.; 1. adventna nedelja – 2. 12.

Verski prazniki, ki so (poleg nedelj) dela prosti:

velikonočni ponedeljek – 9. april; Marijino vnebovzetje – 15. avgust; dan reformacije – 31. oktober; božič – 25. december

Prazniki po pravoslavnem koledarju:

božič 7. 1.; novo leto 14. 1.; velika noč 15. 4.; vnebohod 24. 5.; binkošti 3. 6.; Mar. vnebovzetje 28. 8.

Prazniki po judovskem koledarju:

pasha – 7. 4. do 14. 4.; praznik tednov – 27. 5.; novo leto (5773) – 17. 9.; praznik sprave – 26. 9.; šotorski praznik – 1. 10.; praznik luči – 9. 12.

Prazniki po muslimanskem koledarju:

ново leto, 1. moharam 1434 – 15. 11.; postni mesec ramadan – 20. 7. do 12. 8.; id-ul-fitr (bajram), prvi šaval – 19. 8.; gorban, 10. zul-ka-da – 26. 9.

Državni prazniki

novo leto – 1. januar (dva prosta dneva)
Prešernov dan – kulturni praznik – 8. februar
dan upora – 27. april
praznik dela – 1. maj (dva prosta dneva)
dan državnosti – 25. junij
dan spomina na mrtve – 1. november
dan samostojnosti in enotnosti – 26. december

Državni prazniki, ki niso dela prosti:

dan Primoža Trubarja – 8. 6.; združitev prekmurskih Slovencev z matičnim narodom – 17. 8.; vrnitev Primorske – 15. 9.; dan Rudolfa Maistra – 23. 11.

Prazniki v sosednjih državah

AVSTRIJA: novo leto (1. 1.), Sv. trije kralji (6. 1.), velikonočni pon. (9. 4.), 1. maj, vnebohod (17. 5.), binkoštni pon. (28. 5.), sv. Rešnje telo (7. 6.), Marijino vnebovzetje (15. 8.), dan zastave (26. 10.), vsi sveti (1. 11.), Brezmadežna (8. 12.), božič in štefanovo (25. in 26. 12.); deželni patroni v Avstriji: sv. Klemen (15. 3. – Dunaj), sv. Jožef (19. 3. – Koroška, Štajerska, Tirolska), sv. Gebhard (27. 8. – Predarlška), sv. Rupert (24. 9. – Salzburška), sv. Martin (11. 11. – Gradiščanska), sv. Leopold (15. 11. – Nižja in Gornja Avstrija); v nekaterih deželah so ti dnevi tudi dela prosti.

ITALIJA: novo leto (1. 1.), Sv. trije kralji (6. 1.), velikonočni ponedeljek (9. 4.), državni praznik Italije (25. 4.), 1. maj, dan republike (2. 6.), Marijino vnebovzetje (15. 8.), vsi sveti (1. 11.), Brezmadežna (8. 12.), božič in štefanovo (25. in 26. 12.). – V Trstu dela prost praznik mučenca Justa (3. 11.), praznik sv. Andreja v Gorici (30. 11.) je delavnik.

MADŽARSKA: novo leto (1. 1.), državni praznik (15. 3.), velikonočni ponedeljek (9. 4.), 1. maj, binkošti (27. 5.), binkoštni ponedeljek (28. 5.), sveti Štefan (20. 8.), državni praznik (23. 10.), vsi sveti (1. 11.), božič in štefanovo (25. in 26. 12.).

HRVAŠKA: novo leto (1. 1.), Sv. trije kralji (6. 1.), velikonočni ponedeljek (9. 4.), 1. maj, dan antifašističnega boja (22. 6.), dan državnosti (25. 6.), dan domovinske zahvale (5. 8.), Marijino vnebovzetje (15. 8.), dan neodvisnosti (8. 10.), vsi sveti (1. 11.), božič in štefanovo (25. in 26. 12.).

Mrki

Leta 2012 sta dva Sončeva in dva Lunina mrka. Iz naših krajev je viden le polsenčni Lunin mrk.

20. maj – kolobarjast Sončev mrk

Kolobarjast Sončev mrk 20. maja je viden v ozki črti, ki teče čez Kitajsko, Japonsko, prek Tihega oceana do zahoda Združenih držav. Kot delni mrk je viden iz Azije, Tihega oceana in Severne Amerike. Pri nas mrk ni viden.

4. junij – delni Lunin mrk

Delni Lunin mrk 4. junija je viden iz Azije, Avstralije, Tihega oceana in obeh Amerik. Ob največji stopnji mrka bo Zemljina senca zakrila 0,37 premera Lune. Pri nas mrk ni viden.

13. november – popolni Sončev mrk

Popolni Sončev mrk 13. novembra je viden v ozki črti, ki teče čez severno Avstralijo in južni del Tihega oceana. Kot delni mrk je viden iz Avstralije, Nove Zelandije, južnega Tihega oceana in južnega dela Južne Amerike. Pri nas mrk ni viden.

28. november – polsenčni Lunin mrk

Polsenčni Lunin mrk 28. novembra je viden iz Evrope, vzhodne Afrike, Azije, Avstralije, Tihega oceana in Severne Amerike. Pri nas je mrk viden, a Luna se bo potopila le v Zemljino polsenco, kar bodo lahko opazili le izurjeni opazovalci z optično pomočjo.

Letni časi

Začetek pomladi – spomladansko enakonočje (ekvinokcij):

20. marca ob 6. uri in 11 minut.

Začetek poletja – poletni Sončev obrat (solsticij):

21. junija ob 1. uri in 5 minut.

Začetek jeseni – jesensko enakonočje (ekvinokcij):

22. septembra ob 16. uri in 44 minut.

Začetek zime – zimski Sončev obrat (solsticij):

21. decembra ob 12. uri in 10 minut.

Meteorski roji v letu 2012

Vsako jasno noč lahko občasno na nebu vidimo utrinke ali meteorje. To so drobna prašna zrnca, ki med letom po Osončju zaidejo v Zemljino atmosfero. Ob trenju z zrakom se segrejejo in izparijo. Tej svetli sledi, ki jo puščajo za seboj, pravimo meteor. Ponavadi lahko vidimo od 5 do 10 meteorjev na uro. Ob določenih datumih v letu pa Zemlja prečka gostejše predele prašnih delcev, ki so jih za sabo pustili kometi. Takrat se število meteorjev močno poveča. Pravimo, da je aktiven meteorski roj. Vsi meteorji istega roja priletijo iz določenega predela neba, ki mu rečemo radiant.

Dne 4. januarja je maksimum aktivnosti meteorskega roja Kvadrantidov z radiantom v ozvezdju Volarja. Ob maksimumu je v povprečju 120 utrinkov na uro;

6. maja je maksimum aktivnosti meteorskega roja Eta Aquaridov z radiantom v ozvezdju Vodnarja. Ob maksimumu je v povprečju 60 utrinkov na uro;

13. avgusta je maksimum aktivnosti meteorskega roja Perzeidov z radiantom v ozvezdju Perzeja. Ob maksimumu je v povprečju 100 utrinkov na uro;

18. novembra je maksimum aktivnosti meteorskega roja Leonidov z radiantom v ozvezdju Leva. Ob maksimumu je v povprečju 120 utrinkov na uro;

14. decembra je maksimum aktivnosti meteorskega roja Geminidov z radiantom v ozvezdju Dvojčka. Ob maksimumu je v povprečju 120 utrinkov na uro.

Vidnost planetov

MERKUR

Merkur je Soncu najbližji planet in je v povprečju od njega oddaljen le 57,9 milijona kilometrov. Obhod okoli Sonca zaključi v 88 dneh. Okoli svoje osi se zavrti v 58,7 dneva, kar pomeni, da je dan na Merkurju dolg kar dve tretjini njegovega leta. Po svoji velikosti in masi je Merkur bolj podoben Luni kot Zemlji. Njegov premer je le 4880 kilometrov. Ubežna hitrost z njegovega površja je 4,3 kilometra na sekundo in je torej premajhen, da bi mogel obdržati omembe vredno atmosfero. Okoli Merkurja ne kroži nobena luna.

Opazovanje

Ker je Merkur bliže Soncu kot Zemlja, je na našem nebu vedno navidezno zelo blizu Sonca. Občasno ga lahko vidimo s prostimi očmi, vendar ga veliko težje opazimo kot ostale planete. Največji navidezni odmik od Sonca, ki ga lahko doseže, je 27,7 stopinje, zato planeta nikoli ne moremo videti sredi noči. Opazujemo ga lahko zjutraj nad vzhodnim obzorjem, ko vzhaja pred Soncem, ali zvečer nad zahodnim obzorjem, ko zahaja za njim.

Vidnost Merkurja v letu 2012

V letu 2012 bomo lahko Merkur opazovali zjutraj (pred vzhodom Sonca) nad vzhodnim obzorjem v dneh okoli 18. aprila (28 stopinj od Sonca), 16. avgusta (19 stopinj od Sonca) in 4. decembra (21 stopinj od Sonca).

Zvečer (po zahodu Sonca) bomo lahko planet opazovali nad zahodnim obzorjem v dneh okoli 5. marca (18 stopinj od Sonca), 1. julija (26 stopinj od Sonca) in 26. oktobra (24 stopinj od Sonca).

VENERA

Venera je drugi planet v našem Osončju. Od Sonca je povprečno oddaljena 108,2 milijona kilometrov, za pot okoli njega pa potrebuje 224,7 dneva. Planet se zelo počasi vrti okoli svoje osi. Za en obrat potrebuje kar 243 dni, kar pomeni, da je Venerin dan celo nekoliko daljši od njenega leta. Venera je po masi in velikosti na moč podobna Zemlji. Njena masa znaša približno štiri petine mase Zemlje, njen premer pa je le malo manjši od Zemljinega – 12.100 kilometrov. Planet obdaja gosta in nepredirna atmosfera. Venera nima svojega naravnega satelita.

Opazovanje

Tudi Venera je bliže Soncu kot Zemlja, zato jo lahko opazujemo le zjutraj ali zvečer. Ko vzhaja pred Soncem, jo najdemo nad vzhodnim obzorjem jutranjega neba. Takrat jo imenujemo Danica. Kadar pa zahaja za Soncem, jo lahko vidimo nad zahodnim večernim obzorjem, in ji rečemo Večernica. Venera nam podobno kot Luna kaže mene od krajca do polne Venere. Na nebu je prav gotovo ne moremo zgrešiti, saj je za Luno in Soncem najsvetlejšo nebesno telo.

Vidnost Venere v letu 2012

Venera je v začetku leta Večernica in je vidna na večernem nebu po zahodu Sonca; 27. marca doseže največji navidezni odmik 46 stopinj od Sonca. Po tem datumu se začne Soncu navidezno približevati, a je kot Večernica vidna vse do konca maja. Takrat pride za Sonce (spodnja konjunkcija) in nekaj časa ni vidna. Sredi junija se pojavi na jutranjem nebu kot Danica in se z vsakim dnem vse bolj navidezno oddaljuje od Sonca. Največji odmik doseže 15. avgusta. Po tem datumu se začne Soncu navidezno približevati, a ostane Danica vse do konca leta.

MARS

Mars je četrty planet po vrsti. Njegova povprečna oddaljenost od Sonca je 228 milijonov kilometrov, obkroži pa ga v 687 dneh, kar je le malo manj od dveh zemeljskih let. Mars se okoli svoje osi zavrti v približno enakem času kot Zemlja – njegov dan traja 24 ur in 37 minut. Skoraj za polovico je manjši od Zemlje, njegov premer je 6790 kilometrov. Ubežna hitrost na njem je nizka in zaradi tega ima planet redko atmosfero, sestavljeno v glavnem iz ogljikovega dioksida. Mars obkrožata dva majhna satelita, Fobos in Deimos.

Opazovanje

Mars je v ugodni legi za opazovanje približno vsaki dve leti. Na nebu sveti s svojo značilno rdečeoranžno barvo, ki so jo že stari narodi povezovali s krvjo, planet sam pa z bogom vojne. S srednjevelikim amaterskim teleskopom lahko na Marsu vidimo nekaj značilnih površinskih tvorb: severno in južno polarno kapico ter velika temnejša in svetlejša oranžna področja, ki se z Marsovimi letnimi časi spreminjajo.

Vidnost Marsa v letu 2012

Mars je v začetku leta viden v ozvezdju Lev in prihaja v vse ugodnejšo lego za opazovanje. Najbliže Zemlji (opozicija) je 4. marca. Okoli tega datuma je viden vso noč in je v najugodnejši legi za opazovanje. Konec junija se preseli v ozvezdje Device, prek katerega potuje vse do začetka septembra, ko vstopi v Tehtnico. V oktobru za nekaj časa potuje prek Škorpiona, sredi novembra je v Kačenoscu, nato pa se prek Strelca preseli v Kozoroga, kjer ga najdemo ob koncu leta.

JUPITER

Jupiter je peti po vrsti in največji planet v našem Osončju. Njegova masa je večja kot masa vseh ostalih planetov skupaj. Je velikanska krogla, v katero bi stlačili kar 1330 Zemelj! Od Sonca je povprečno oddaljen 778,3 milijona kilometrov, za en obhod okoli njega pa potrebuje 11,86 leta. Dan na Jupitru traja le 9,8 ure. Ker se planet izredno hitro vrti okoli svoje osi in ker ima majhno povprečno gostoto, je močno sploščen. Premer Jupitra vzdolž ekvatorja je 143.000 kilometrov, premer čez pola pa le 134.000 kilometrov. Danes poznamo že 61 Jupitrovih satelitov, od katerih so štirje (Jo, Evropa, Ganimed in Kalisto) vidni že z manjšimi amaterskimi teleskopi.

Opazovanje

Jupiter je več mesecev v letu v ugodni legi za opazovanje. Na nočnem nebu je zelo svetlo nebesno telo; po siju ga prekašata le Venera in občasno Mars. Z amaterskimi

teleskopi vidimo Jupitra kot rumeno ploščico, ki jo prepredajo temnejši pasovi. V manjših teleskopih opazimo dva izrazita pasova, po enega na vsaki strani planetovega ekvatorja. Z boljšimi teleskopi vidimo več pasov, opazimo pa lahko tudi druge atmosferske tvorbe, ki se stalno spreminjajo, saj ima planet zelo razgibano in nemirno atmosfero.

Vidnost Jupitra v letu 2012

Jupiter je v začetku leta viden prvo polovico noči. Vse bolj se navidezno približuje Soncu. V konjunkciji s Soncem (gledano z Zemlje je takrat za Soncem) je 14. maja. Sredi maja je že viden v jutranjih urah nizko nad vzhodnim obzorjem. Vzhaja vse prej in počasi prihaja v čedalje ugodnejšo lego za opazovanje; 3. decembra je v opoziciji s Soncem in je viden vso noč. V začetku leta je Jupiter v ozvezdju Ovna, kjer ostane do maja, ko se preseli v Bika. Tu ostane vse do konca leta.

SATURN

Saturn je šesti po vrsti in drugi največji planet v našem Osončju. Vanj bi lahko stlačili 744 Zemelj. Od Sonca je povprečno oddaljen 1,427 milijarde kilometrov, obkroži pa ga v 29,46 leta. Tudi Saturn je plinasti velikan, ki se hitro vrti okoli svoje osi. Za en zasuk potrebuje le 10 ur in 12 minut. Zaradi tega in zaradi majhne povprečne gostote je močno sploščen. Njegov ekvatorski premer je 120.700 kilometrov, premer čez pola pa je znatno manjši – 108.000 kilometrov. Saturn je najbolj znan po čudovitih kolobarjih, ki ga obdajajo. Doslej je znanih 31 satelitov, ki krožijo okoli njega. Največji med njimi je Titan.

Opazovanje

Saturn je vsako leto nekaj mesecev v ugodni legi za opazovanje. Ze manjši teleskop pokaže enega najlepših prizorov, kar jih ponuja nebo – planet je obdan z velikim in svetlim kolobarjem. Saturna vidimo kot rumenkasto ploščico, ki je prepredena z vzporednimi temnejšimi pasovi. Le redko lahko opazimo še druge atmosferske tvorbe, saj je planet manjši in mnogo bolj oddaljen od nas kot Jupiter.

Vidnost Saturna v letu 2012

Saturn v začetku leta prihaja v vse ugodnejšo lego za opazovanje, saj je 16. aprila v opoziciji s Soncem (na nasprotni strani Zemlje kot Sonce). Takrat nam je najbližje in je viden vso noč. V večernih urah je nad zahodnim obzorjem viden še vse poletje. V konjunkcijo s Soncem pride 25. oktobra in ga na nebu nekaj časa ni več mogoče najti, saj je navidezno povsem blizu Sonca. Na jutranjem nebu ga lahko malo

pred vzidom Sonca ponovno vidimo od sredine novembra. Saturn je skoraj vse leto v ozvezdju Device, v začetku decembra pa se preseli v Tehtnico, kjer dočaka novo leto.

URAN

Uran je sedmi planet po vrsti in prvi, ki smo ga odkrili v modernih časih. Je na meji vidljivosti s prostimi očmi, zato ga stari narodi niso poznali. Leta 1781 ga je s teleskopom povsem po naključju odkril William Herschel, ko je risal zvezdno karto. Tudi Uran sodi med plinaste planete velikane, čeprav je mnogo manjši od Jupitra in Saturna. Njegov ekvatorski premer je 51.800 kilometrov, premer čez pola pa 49.000 kilometrov. Od Sonca je povprečno oddaljen 2,87 milijarde kilometrov, za pot okoli njega pa potrebuje kar 84 let. Dan na Uranu traja 18 ur. Danes je znanih 21 Uranovih lun.

Opazovanje

Uran je na meji vidnosti s prostimi očmi, lahko pa ga vidimo že v manjših teleskopih. Vendar je zaradi velike oddaljenosti njegov navidezni premer zelo majhen. Zato je v amaterskih teleskopih videti kot majhna zelenkasta ploščica, na njem pa ne moremo videti nobenih atmosferskih podrobnosti.

Vidnost Urana v letu 2012

Uran je januarja in februarja v večernih urah še mogoče opazovati na večernem nebu. V konjunkcijo s Soncem pride 25. marca in nekaj časa ni viden. Aprila vzhaja v zgodnjih jutranjih urah, junija pa kmalu po polnoči in je v vse ugodnejši legi za opazovanje; 29. septembra je v opoziciji s Soncem. Okoli tega datuma nam je najbliže in je viden vso noč. Na nočnem nebu ga lahko opazujemo vse do konca leta. Uran je do maja v ozvezdju Ribi, nato pa se za nekaj časa preseli v Kita. Proti koncu leta se ponovno vrne v ozvezdje Ribi.

NEPTUN

Neptun je osmi planet po vrsti. Astronomi so ga odkrili leta 1846. Na moč je podoben Uranu in tudi njega uvrščamo med plinaste planete velikane. Njegov ekvatorski premer je 49.500 kilometrov, premer čez pola pa je 47.400 kilometrov. Od Sonca je povprečno oddaljen kar 4,5 milijarde kilometrov, za en obhod pa potrebuje celo 164,8 leta. Okoli svoje osi se zavrti v 19,2 ure. Danes je znanih 11 Neptunovih satelitov. Največji med njimi je Triton, ki je večji od naše Lune.

Opazovanje

Neptun je tudi v največjih amaterskih teleskopih komaj kaj večji od zvezd. Vidimo ga kot majhno, enakomerno modrikasto ploščico, na njegovi površini pa ne moremo videti prav nobenih podrobnosti.

Vidnost Neptuna v letu 2012

Neptun je 20. februarja v konjunkciji s Soncem, zato v začetku leta ni v ugodni legi za opazovanje. Na jutranjem nebu se pojavi šele sredi maja; 25. avgusta je v opoziciji s Soncem in je okoli tega datuma viden vso noč. Na večernem nebu ostane viden vse do konca leta. Neptun se vse leto zadržuje v ozvezdju Vodnarja. Če hočemo planet najti med zvezdami, potrebujemo dobro zvezdno karto in koordinate planeta.

SONCE VSTOPI V ZNAMENJE (ure so v srednjeevropskem času)

	Vodnarja	18. januarja ob 15. uri
	Ribi	17. februarja ob 3. uri
	Ovna	20. marca ob 5. uri
	Bika	21. aprila ob 22. uri
	Dvojčka	22. maja ob 19. uri
	Raka	20. junija ob 23. uri
	Leva	20. julija ob 6. uri
	Devico	20. avgusta ob 11. uri
	Tehtnico	22. septembra ob 15. uri
	Škorpion	25. oktobra ob 5. uri
	Strelca	24. novembra ob 0. uri
	Kozoroga	21. decembra ob 11. uri

KOLENDARČEK ZA LETO 2013

JANUAR

1. **T** Novo leto
2. **S** Bazilij, Gruzij
3. Č Gerovca
4. P Angela
5. S Emilijana
6. **N** Sv. trije kralji
7. P Rajnaund
8. T Severin
9. S Hadrijan
10. Č Viljem
11. P Pav. in Ojlejski
12. S Tarjana
13. **N** Jeusov krs:
14. P Feliks Nolan
15. T Pavel Puhčevnik
16. S Marcel
17. Č Anon Ptšarnik
18. P Marijeta Ojlejska
19. S Makarij
20. **N** 2. med letom
21. P Nera
22. T Vincencij
23. S Ildefonz
24. Č Franšek Saleški
25. P Speobr. ap. Pavla
26. S Timotej
27. **N** 3. med letom
28. P Tomaž Avinosti
29. T Valerij
30. S Martina
31. Č Janez Bosco

FEBRUAR

1. P Brigita
2. S Svečnica
3. **N** 4. med letom
4. P Gilbert
5. T Agata
6. S Pavel Miki
7. Č Koleva (Nika)
8. **P** Prečernov dan
9. S Apolonija
10. **N** 5. med letom
11. P Lurka MB
12. T Evalija, pus:
13. **S** ++ **Pepelnica**
14. Č Varentin
15. P Klavdij
16. S Konrad
17. **N** 1. postna
18. P Janez iz Friesse
19. T Konrad
20. S Leon
21. Č Nera
22. P + Emilija
23. S Polikarp
24. **N** 2. postna
25. P Valurga
26. T Aleksander
27. S Gabrijel
28. Č Ozbolt, Roman

MAREC

1. P + Albin
2. S Karel
3. **N** 3. postna
4. P Kazimir
5. T Janez Jožef
6. S Mitroslav
7. Č Perpetua
8. P + Janez od Boga
9. S Bruno
10. **N** 4. postna
11. P Ačes
12. T Inocenč:
13. S Lander
14. Č Marilda
15. P + Klemen Dvorzak
16. S Hilarij Oglejski
17. **N** 5. postna
18. P Ciril Jezualemaki
19. T Ježef
20. S Klavdija
21. Č Nikolaj iz Flie
22. P + Lea
23. S Turbij
24. **N** 6. v etni nedelji
25. P Gosp. Jovo ozn.
26. T Evgenia
27. S Rupert
28. Č Veliki četrtek
29. P ++ Veliki petek
30. S Velika sobota
31. **N** Velika noč

APRIL

1. P Irena
2. T Frančišek
3. S Rhard
4. Č Jador
5. P Vincencij Frer
6. S Irenej
7. **N** 2. velikonočna, bela
8. P Valter
9. T Valtruda
10. S Bizekil
11. Č Stanšav
12. P Sava
13. S Ida
14. **N** 3. velikonočna
15. P + nast. izija
16. T Feridke Lurška
17. S Simon
18. Č Zvezij
19. P Marci
20. S Teodiz
21. **N** 4. velikonočna
22. P Leonid
23. T Jurij
24. S Fidele
25. Č Marčo
26. P Marcellin
27. **S** Dan upoia
28. **N** 5. velikonočna
29. P Karolina Sienška
30. T Jožef Cotelengo

MAJ

1. **S** Praznik Isla
2. Č Ananaji
3. P Filip in Jakob
4. S Florijan
5. **N** 6. velikonočna
6. P Dominik
7. T Gizela
8. S Viktor
9. Č Pahomij, Izaja
10. P Antonič
11. S Odo
12. **N** 7. velikonočna
13. P Servaci
14. T Bonifa: j
15. S Zefija
16. Č Janez Nepomuk
17. **P** Vnebohod
18. S Feliks
19. **N** Einko: tis; Grozje
20. P Bernarlin Sienški
21. T Teobald
22. S Rita
23. Č Renatu
24. P Marija Po nočnic
25. S Beda
26. **N** Sveta Trjica
27. P Avguštin Cant.
28. T Ignacij
29. S Makim E. nonski
30. Č Kanijan
31. P Vital

JUNIJ

1. S Jutin
2. **N** 9. m. d letom
3. P Sveta Trjica
4. T Kvirin
5. S Igor
6. Č Norbert
7. **P** Telovo
8. **S** Dan P. Truja tja
9. **N** 10. med letom
10. P Božumil
11. T Barnabi
12. S Joena
13. Č Anon Pačvanski
14. P Matofij
15. S Vid
16. **N** 11. m. d letom
17. P Albert
18. T Grego. Barbarigo
19. S Julijan
20. Č Adalbert
21. P Alojzij Gonzaga
22. S Tomaz More
23. **N** 12. med letom
24. P J. K. smik, kre.
25. **T** Dan državnosti
26. S Stojan, David
27. Č Ema Krška
28. P Irenej
29. **S** Peter in Pavel
30. **N** 13. m. d letom

JULIJ

1. P. Olive
2. T. Pruskega MB
3. S. Tomaž
4. Č. Urh (Uroš)
5. P. Ciri in Metod
6. S. Marije Goreni
7. N. 14. med letom
8. P. Gregor Gassi
9. T. Ifigenija
10. S. Veronika (Giulia)
11. Č. Eneidik, Oga
12. P. Mohori in Fortunat
13. S. Hinko
14. N. 15. med letom
15. P. Bonaventura
16. T. Karmela MB
17. S. Aleš
18. Č. Friderik (Miroslav)
19. P. Arsen
20. S. Elija
21. N. 16. med letom
22. P. Marija Magdalena
23. T. Brigita
24. S. Krištof
25. Č. Jakob
26. P. Jakob in Ana
27. S. Kliment
28. N. 17. med letom
29. P. Mirca
30. T. Peter Krzovog
31. S. Ignacij Ljokski

AVGUST

1. Č. Alfonz Ligonj
2. P. Pracijunkula
3. S. Ljilja
4. N. 18. med letom
5. P. Marija Srečna
6. T. Jusova spretnost
7. S. Kajan
8. Č. Dominik
9. P. Elita Svetin
10. S. Hugo
11. N. 19. med letom
12. P. Lelija
13. T. Fadrunda
14. S. Maksimilijan Kolbe
15. Č. M. vobozetje
16. P. Rok
17. SZ dr. Fr. km. Slov.
18. N. 20. med letom
19. P. Janez Eudes
20. T. Bernard
21. S. Jij X.
22. Č. Šigfrid (Zmigo)
23. P. Roza iz Rim:
24. S. Le ne j
25. N. 21. med letom
26. P. Tarzicij
27. T. Monika
28. S. Avguštin
29. Č. Sašina
30. P. Feliks
31. S. Rajko

SEPTEMBER

1. N. 22. med letom
2. P. Ingrid
3. T. G. egor Veliki
4. S. Rozalija
5. Č. Marija Terezija
6. P. Z. l. ab. ija
7. S. Regina
8. N. 23. med letom
9. P. Peter Klarer
10. T. Nikolaj Tolentinski
11. S. Sperindea
12. Č. Marijino im:
13. P. Janez Z. a. ouxi
14. S. P. o. šanje sv. križa
15. N. 24. med letom
16. P. Kone j
17. T. Lambert
18. S. Jeržef. i. p. ertinski
19. Č. Teodor
20. P. Agita
21. S. Matej
22. N. 25. med letom
23. P. Peter Pij
24. T. A. M. Sl. m. šek
25. S. S. e. g. j. Radone žki
26. Č. Kozma, Damjan
27. P. Virce. cij. Pavelski
28. S. Valar
29. N. 26. med letom
30. P. Hieronim

OKTOBER

1. T. Terezija Deteta Jezusa
2. S. Angelivaruhi
3. Č. Gerard, Evald
4. P. Francišek Asiški
5. S. Flora
6. N. 27. med letom
7. P. Rožnovenska MB
8. T. Benedikt
9. S. Dionizij
10. Č. Damilo (Danijel)
11. P. Filip
12. S. Maksimilijan C. eljski
13. N. 28. med letom
14. P. Silvan
15. T. Terezija Jezusova
16. S. Marija A. l. c. o. i. e
17. Č. Ignacij. i. n. o. b. i. j. s. ki
18. P. Luka
19. S. Izak, Jogle
20. N. 29. med letom
21. P. Uršula
22. T. Janez Pavel II
23. S. Janez Kapistran
24. Č. Anton Flavet
25. P. Darja
26. S. Lucijan
27. N. 30. med letom
28. P. Simon, Juda Talej
29. T. Nauci
30. S. Marcel
31. Č. Dan. e. f. i. m. a. c. i. e

NOVEMBER

1. P. V. i. s. v. e. t. i
2. S. V. r. n. e. d. u. š. e
3. N. 31. med letom
4. P. Karel B. r. o. n. e. j. s. ki
5. T. Z. l. a. b. i. j. a, Flizabea
6. S. L. n. a. r. t
7. Č. Ernest
8. P. Janez D. i. m. i. t. e. s. c. o. t
9. S. T. o. d. o. r. i. z. a. d. a. r
10. N. 32. med letom
11. P. Martin
12. T. Jozef, K. n. e. v. e. z. e
13. S. Stanislav Kostka
14. Č. Nikolaj T. v. e. l. i. c
15. P. Albert Veliki
16. S. Jedit
17. N. 33. med letom
18. P. Karolina
19. T. Matilda
20. S. Edmund
21. Č. D. a. r. v. i. n. j. e. D. M.
22. P. Cecilij
23. S. Dan. R. i. m. a. i. s. t. r. i
24. N. Kristus Kralj
25. P. Karolina
26. T. Leonid
27. S. Virgilij, I. o. d. e. s. t
28. Č. Katarina Berta
29. P. Radeg. i. s. t
30. S. Andrej

DECEMBER

1. N. 1. adventna
2. P. B. i. j. a. n. a
3. T. Francišek Ksaver
4. S. Janez Damašcan, Barbara
5. Č. Saba (Sivo)
6. P. Miklav. j. , Nikolaj
7. S. A. m. b. r. o. z
8. N. 2. adventna
9. P. Peter Fournier
10. T. Loretska MB
11. S. Damiz
12. Č. Amilija (Malka)
13. P. Lucija, O. i. l. i. j. a
14. S. Dušan
15. N. 3. adventna
16. P. A. l. e. i. n. a
17. T. Lazar iz Betanije
18. S. Floj
19. Č. U. b. a. n
20. P. Dominik
21. S. Peter. K. a. n. i. z. i. j
22. N. 4. adventna
23. P. Janez K. i. n. c. i. j
24. T. Adam in Eva, sv. večer
25. S. Božič
26. Č. Štefan, Dan sam.
27. P. Janez Evangelist
28. S. Nedolžni otroci
29. N. Sveta družina
30. P. Feliks
31. T. S. v. e. t. e. r

KOLENDARČEK ZA LETO 2013

Marjana Lavrič

NE GLEJMO VSEGA SKOZI DENAR!

Ekološka kmetija Zdravko Kerin, Straža pri Raki

Ekološka kmetija Zdravka Kerina v Straži pri Raki je od Ljubljane oddaljena za dobro uro vožnje in leži nedaleč od avtoceste Ljubljana-Zagreb. Pridelujejo sezonsko zelenjavo, nekaj žita, od sadja pa predvsem jagode. Imajo tudi vinograd, orehe in vinogradniške breskve ter jabolka različnih vrst.

Žena Marjana je zaposlena na Zavodu za zdravstveno zavarovanje, Zdravko pa je od leta 1995, potem ko se je poškodoval pri delu in ni dobil zdravniškega spričevala za delo, ostal na kmetiji. Družinska kmetija se razprostira ob vznožju grička s cerkvico sv. Valentina. Pošalim se in rečem, a zato se pri vas tako lepo razumete, ker imata patrona zaljubljenec nad seboj, a moja šala, tako se zdi, ni daleč od resnice: lepo jima je, kljub trdemu delu znata uživati življenje. In skozi pogovor tako tesno dopolnjujeta drug drugega, da praktično ni moči narediti ločnice, kaj je kdo rekel. Iznajdljiva dvojina, ki pa žal ne izginja le v jeziku, pač pa tudi pri ljudeh. Onadva sta svetla izjema!

Marjana Kerin pri delu v rastlinjaku

Zakaj ste se odločili za ekološko kmetovanje?

Zato ker spoštujemo naravo. Prepričani smo, da je to pravi pristop. Kmetija je bila last Zdravkovih staršev. Doma smo imeli krave, kokoši, zelenjavo, to je bila klasična kmetija. Midva sva hodila v službo, starša sta kmetovala, ko nista zmogla več, so šle krave od hiše. Vlogo za ekološko kmetijo smo vložili konec leta 2001, prvi certifikat smo dobili 2004. Ze prej bi začeli ekološko kmetovati, pa so nam na svetovalni službi odsvetovali, češ da imamo preveč zemlje. Mi že prej nismo bistveno drugače kmetovali, le kolobarili nismo

Foto: Marjana Lavrič

toliko. Že ko smo bili na oni strani ljubljanske tržnice, med konvencionalnimi kmeti, smo imeli različno zelenjavo, vendar so ljudje pri nas kupovali v glavnem paprike, paradižnik, kumare, lubenice in jagode, tako da ostale zelenjave tam nismo prodajali. Tam so bile stojnice ločene. Na eni strani so bile rezervirane za prodajalce sadja, kjer smo prodajali tudi mi, na drugi strani pa za prodajalce vseh vrst zelenjave. Naša ekološka kmetija danes obsega štiri hektare obdelovalnih površin in travnikov, vinograd in tri hektare gozda. Starejša hčerka Tadeja je letos končala tretji letnik mikrobiologije in biotehnologije v Edinburgu. Po končanem študiju se želi vrniti domov. Mlajša hčerka Ines pa v Ljubljani študira biokemijo. Obe sta zelo ekološko ozaveščeni. Učili smo se na napakah. Pogovarjala sva se z drugimi, delila izkušnje, kaj prebrala, doma imava zelo dobro literaturo. Proti boleznim obstaja veliko pripravkov. Če se kaka pojavi, prelistamo po knjigah, poskusimo in se tako učimo. Povezujemo pa se tudi v Združenju ekoloških kmetov v Posavju, Dolenjski in Beli Krajini.

Kako pa so starši sprejeli vajino odločitev za ekološko kmetovanje?

Ne prav dobro. Oče nama je rekel, da sva prismojena, da se nama cela vas smeji. Še danes se /smeh/, a naju to ne gane. Tu smo samo mi ekološki in še en kmet, ki pa se ukvarja s sadjem.

Zakaj le se posmehujejo? Ali vaša družina živi kaj slabše od družin na klasični kmetiji?

Naš način življenja je kakovostnejši. Ko sta bili hčerki še doma, smo v takem času vsi, tudi mama, ko je še lahko, vzeli v roke motike, šli na njivo, delali, se medtem pogovarjali, pohecali ... Vsi smo delali skupaj, prosti čas pa smo tudi preživljali skupaj. Ob sobotah smo se skupaj odpeljali na tržnico v Ljubljano, potem pa kar direktno kam v hribe. V koči smo prespali, v nedeljo pa naprej osvojili še kakšen hrib. Tako smo spoznali celo Slovenijo, pa Dalmacijo. Prosti čas smo porabili zato, da smo bili skupaj in da nam je bilo lepo. Drugi naš način življenja sicer spoštujejo, a nimajo vanj zaupanja, zdi se jim, da imamo preveč dela.

V kaj vse ste morali vložiti, da je kmetija takšna, kot je danes?

Eden največjih projektov so bili drenaža terena, rastlinjaki in nakup kmetijskih strojev; potem pa namakalni sistem pod zemljo, po vsem pobočju, kjer imamo njive. Če je zelo sušno leto, samo cevi razpeljemo in zalivamo. Nad trto v vinogradu imamo mrežo za zaščito pred točo. Več kot polovico zelenjave imamo v rastlinjaki. Nizek fižol na primer, visokega imamo zunaj. Paradižnik imamo tako v rastlinjaki kot tudi zunaj. Ob tem času imamo več zelenjave zunaj, pozimi pa imamo v glavnem vse v rastlinjaki. Če je mila zima, imamo prezimno zelenjavo vso zimo. Od srede decembra do srede januarja pa zelenjava miruje, ne raste. Takrat narava počiva.

Katere prednosti ima rastlinjak?

Rastlinjak je zaščita pred boleznimi. Mora biti zračen, tako da se notri ne nabira vlaga. Pri nas ni zmrznil niti en cvet jagode.

So imeli rastlinjake tudi včasih?

Ne, rastlinjake smo začeli uvajati sredi devetdesetih let, najprej samo za jagode, kasneje pa tudi za zelenjavo. Zaradi dežja, ki prinese razne bolezni. Mi kot ekološki kmetje pa ne škropimo, razen z naravnimi pripravki. Letos sva po dolgih letih paradiznik posadila tudi zunaj. Bomo videli, če nam ga bo uspelo obvarovati pred plesnijo in ohraniti, da ne bo prehitro počrnel.

Ekološki kmetje kolobarite. V čem je smisel kolobarjenja?

Vsaka rastlina nekaj pusti v zemlji. S kolobarjenjem se znebimo bolezni, škodljivcev. Preden se škodljivec privadi na novo rastlino, jo že zamenjamo z drugo. Ta ima čisto druge zahteve kot prejšnja. S tem si tudi zmanjšaš delo. Mi smo imeli vsako leto pred krompirjem posejano ajdo. S plugom smo ga okopali in ogrnili. Ajda počisti njivo. Letos pa nismo imeli ajde, zato pa smo imeli veliko zeli. Pomembna je predkultura, da imaš čim manj dela. Spomladi smo v rastlinjakih sadili vmesne posevke, zato je bilo med rastlinami manj zeli. Zdaj ni videti lepo, ker je glavnina pobrana, ostali so le še por in rastline, ki jih semenimo (solate, rdeča redkvice), vmes pa je seveda pogнала tudi zel.

Zakaj jagode? Je zanje tukaj tako zelo primerno podnebje?

Tako je. Pred leti je začel s projektom gojenja jagod na našem področju neki agronom. S sosedom sva se udeležila enega od izobraževanj. Z jagodami smo na naši kmetiji začeli 1992. leta. Kasneje smo se priključili državnemu programu, ki je spodbujal pridelovanje jesenskih jagod v tunelih, vendar nam podjetnik, ki se je ukvarjal z njihovo prodajo, pridelka ni plačeval. Kljub temu da jih takrat še nismo ekološko pridelovali, jagod nikoli nismo škropili, potem ko so se cvetovi začeli vezati v plodove. Ušive smo raje izpulili, kot pa da bi jih škropili.

Koliko jagod pridelate?

Posadili smo približno 10.000 sadik jagod. Pridelamo jih približno dve toni. Pridejo jih iskat posamezniki, naročili so jih nekateri vrtci, šole, ob torkih smo jih prodajali na tržnici v Naklem, ob sredah smo jih peljali v Ljubljano za Zelene zabožčke in za Eko krepko, ob sobotah smo jih prodajali na ljubljanski ekološki tržnici.

Kaj bi svetovali kmetom, ki se odločajo za prehod na ekološko kmetovanje?

Najprej naj spremenijo svojo miselnost in naj ne gledajo vsega skozi denar. Danes vidijo ljudje v glavnem le dobiček. Ta pa je v kvaliteti življenja in ne v denarju. Poglejmo na primer naš odnos do jagod: sorte, ki jih mi sadimo, so okusnejše, dajo pa manj in so drobnejše. Pridelovalci jih redko sadijo, ker jim količinsko premalo dajo, glede na to pa je tudi zaslužek manjši. Mi pridelamo 20 dag jagod po sadiki. Ne stremimo za količino. Zanima nas kakovost, šele nato dobiček. Izgube nimamo, stroške pokrijemo in tudi nekaj zaslužimo. In s tem smo zadovoljni. Denar je nujno zlo, potrebuješ ga, brez njega ne moreš. Največja nagrada je za nas, da nam kaj uspe. Pa da se ljudje, ki pri nas kupujejo, zadovoljni vračajo k nam.

Jože Udovič (1912–1986)

IN VENDAR

*In vendar ne zavrzi ničesar.
Povsod se skrivajo znamenja,
poglej za razjeden zid, za leseno steno,
za staro podobo, v vrč brez vode,
za vrata samote, v porušen dom,
pod kup pepela, pod mrtvo telo ognja,
za plahost, za jok in za krivdo,
pod otrdelo dlan, pod korenine besed,
pod kamen, v rano, v drhteči strah,
na zapuščene travnike, za samotni grm –
nekje je skrito še neznano zavetje,
mehko naročje iz perja in pesmi,
iz višnjevega mahu in diha,
kjer nastaja
nova navzočnost.*

Marjana Lavrič

POSNEMANJE NARAVE

Ekološka kmetija pri Šuštarju, Hotemaže pri Preddvoru

Primož Krišelj je poseben človek. Iz njega veje posebna energija; izjemen vir ustvarjalnosti, ki ga je morda, če me občutek ne vara, že tu in tam hotelo utišati to ali ono pragmatično načelo sistema, v katerem živimo. A se ne da. Bo pa poskusil drugače, kasneje, s čim drugim ... utemeljuje v pogovoru. Nič zamorjeno, le malo bolj prizemljeno, kot je morda nekdanj v duhu permakulture želel spreminjati svoj mikro svet. Začetek poletja je, za nama so z oblaki zapacane Kamniško-Savinjske Alpe, on pa med živžavom svojih treh deklic pripoveduje o doživetjih s pravkar izteklega se potovanja po Irskem, kjer ima mleko veliko bolj poln okus kot pri nas ... Pa tudi na morju je že bil. Na Kornatih je strigel ovce, ozaveščal tamkajšnje kmete in se potapljal.

Kakšno zgodovino ima vaša kmetija?

Sam nisem iz kmečke družine. Kmetijo je moj oče podedoval po moji stari teti. Moj stari oče izhaja iz Hotemaž, imel je brata in sestro, ki nista imela otrok, zato smo mi podedovali majhno kmetijo. Hiša je do danes ohranila vse prvobitne značilnosti in sega v konec prve svetovne vojne. Ima ohranjeno črno kuhinjo. Ker tam ni bilo možnosti, da bi hišo razširili ali zgradili novo, sva z ženo Polonco za svojo družino na robu vasi zgradila novo hišo. Tu živimo od leta 2007.

Kako ste postali ekološki kmet?

Kmetovanja si drugače kot po ekološki poti sploh ne znam predstavljati. Študiral sem živinorejo na Biotehniški fakulteti, kjer sem pridobil osnove iz biologije, diplomiral pa sem v tujini s področja permakulture.

Kaj pa je to permakultura?

Ta pojem ne vključuje samo kmetovanja, kmetovanje je le del tega. S posnemanjem narave želimo ustvariti bivalno okolje, ki zadovoljuje vse naše potrebe.

Je to samooskrba?

Več kot samooskrba. Saj veste, treba je plačati tudi položnice /smeh/. Gre za energijo, hrano ...

Torej življenjski slog?

Tako je. Ta smer se je razvila v osemdesetih letih prejšnjega stoletja v Avstraliji. Gre za posnemanje narave. Nič novega. Ustanovitelja te smeri sta Bill Mollison in David Holmgren. Permakultura izhaja iz besed permanentna agrikultura ali permanentna kultura in se opisuje kot etični sistem načrtovanja, primeren za pridelavo hrane, izrabo prostora ter gradnjo prebivališč. Mollison in Holmgren sta upala, da bo permakultura pomagala ustvariti stabilen agrikulturni sistem, drugačen od uničevalne industrijsko agrikulturne metode, ki zastruplja zemljo in vodo. Prek predavanj in izobraževanj se je ideja permakulture razširila in prek sto držav ima skupine, projekte, združenja ter inštitucije, ki promovirajo to idejo, tudi v Sloveniji. Permakultura povezuje arhitekturo z biologijo, poljedelstvo z gozdarstvom in gozdarstvo z živinorejo. Zavzema se za bolj naraven, ekološki način kmetovanja. Cilj permakulture je torej ustvariti ekološka okolja, ki bi lahko ekonomsko preživela, ki bi sama krila svoje potrebe, ki ne bi bila izkoriščevalska. Tudi sam sem posnemal ta način, ne da bi vedel, da je to permakultura. Šel sem na predavanje o tem in vse skupaj me je popolnoma prevzelo. Saj veste, to je tako, kot če bi srečal eno punco – ne moreš reči, da bi morala imeti take in take lase, videti takšna in takšna, imeti take in take noge ... – ampak ko jo vidiš, veš: to je to! To je ona – prava! Predavatelja sem povabil na našo kmetijo, takrat sem že imel ovce, prizadeval sem si, da bi na majhni kmetiji pridelal čim več. Tedaj pa mi je predavatelj rekel: »O, kako imaš lepo permakulturno kmetijo!« Šele takrat sem se tega zavedal. Postal sem učitelj permakulture. Zanj je veliko zanimanja. K nam prihajajo organizirane skupine, od otrok do odraslih. V ekološko kontrolo pa smo vključeni od leta 1997. Poglejte, po drugi strani pa velike kmetije propadajo, ker se jim ne splača pridelovati. Danes sem srečal nekega kmeta, ima 50 krav, od tega 30 molznih, in je izračunal, da mu je prejšnji mesec od prodaje mleka ostalo 150 evrov. Zalostno! Mi pa preživimo na tej majhni, en hektar veliki kmetiji.

Primož Krišelj s krškopoljskimi pujski

Kako je vse te značilnosti permakulturne kmetije mogoče videti tu, na vaši kmetiji? Kaj pa vodni izvir?

To je vodni ekosistem. To je vodna vrtina, to vodo uporabljamo za ogrevanje vode, imamo toplotno črpalko. Manjkajo še rastline, ki bodo čistile ta naravni bazen. Otroci se tu kopajo. V njem pa plavajo postrvi. Poleg je velika skalna spiralna greda, kjer raste prek sto začimbnih in zeliščnih rastlin. Ker so vse stavbe na kmetiji iz naravnih materialov in lesene, je voda blizu tudi za nujne primere, če bi prišlo do požara.

Torej je glavna gradbena surovina na vaši kmetiji les? Imate tudi kaj gozda?

Malo, pol hektara zelo slabega gozda. V najemu imamo še eno kmetijo. To je tam, kjer pasemo ovce, pod Grintovcem. Tam je pa zelo kvaliteten les, ki ga kupimo od lastnika te kmetije.

Za kurjavo pa porabite samo 180 evrov letno, berem na vaši spletni strani.

Saj to ni kakšna visoka znanost ... Vsaka soba ima svoj termostat. Gre za kombinacijo udobja. Imamo tudi štedilnik na drva.

Pa izolacijo iz ovčje volne?

Res je, sodelujemo s partnerjem v Avstriji, ki mu dovažamo volno naših ovc za izolacijo. Zdi se mi moralno zelo sporno, da nekateri proizvajalci pri slovenskem kmetu zelo poceni odkupujejo volno, potem pa jo z visoko dodano vrednostjo prodajajo končnemu uporabniku. Kot je žalostno, da toliko te volne konča na odpadu. To je svetovni problem.

Ta izkušnja me spominja na hlodovino, ki jo Avstrijci pri nas poceni odkupijo, potem pa obdelani les toliko draže uvažamo nazaj. Je predelava volne v izolacijske namene res tako draga?

Ne, ni tako draga. Gre za zelo redke posebne stroje. Žalostno je, da iz ene surovine, ki ne stane nič, izdelajo izolacijo, ki je dvakrat dražja od ostalih.

Tudi pulover iz prave ovčje volne je precej drag. Več kot 100 evrov stane, sama surovina pa le kakšen evro, nič več. Na svetu ni surovine, ki bi stala manj, razen morda nafta, a že cena bencina je povsem druga zgodba.

Iz Savinjske doline pa ste pripeljali kozolec ...

To je bil moj prvi večji projekt, bil sem star 20 let. Takrat smo imeli že več ovc. Potrebovali smo prostor zanje in za seno. Gospod, ki mi ga je prodal, ga je hotel razžagati in prodati les. Takrat je bil kozolec star sto let. Ta čas pa gradimo še kaščo, kjer bo prodajalnica in prostor za bivanje gostov na kmetiji, tudi študentov, ki so stalno pri nas.

Omenili ste kmeta z velike kmetije, ki pa ni donosna. Kaj ni to odvisno od fleksibilnosti same kmetije? Ali je to posledica neučinkovite kmetijske politike pri nas? Pred 20 leti je bila Slovenija v skoraj 80 odstotkih samooskrbna dežela, danes pa je odstotek nekaj manj kot za polovico manjši.

To je katastrofa! Kmetijstvo, samooskrba, bi morala biti primarna naloga države. Samooskrba je za narod najpomembnejša. Za zdaj imamo še vse naravne danosti. Toda zmanjkalo bo znanja. Oblikujejo se zelo močni lobiji. Nekatere veje proizvodnje, kjer se izvažajo za zelo majhen denar, so subvencionirane. Na primer govedorejci. Pridelamo več mleka, kot ga porabimo. Te kmete država subvencionira. To mleko se za majhne denarje, pod ceno, proda tudi v tujino. Ta kmet pa veliko porabi za hleve, stroje, zahteva veliko energije ... Pri nas se zelo malo krav pase, večina jih živi od silaže in koncentratov. Vse to hrano pa pri nas uvažamo. Anton Komar je napisal odličen članek o razliki med kravo na naftni in kravo na sončni pogon. Koliko vložka za eno samo kravo! Prežvekovalci živijo od trave, s katero se človek ne more prehranjevati. Zal pa pri nas krave večinoma živijo od hrane, ki prihaja iz Južne Amerike idr., kot je soja, koruza ... Če cena soje naraste za nekaj centov, mlekarna pa zniža odkupno ceno mleka tudi za toliko, potem se kmetu vsa »matematika« podre.

Po drugi strani pa mleko tudi uvažamo!

Iz Madžarske, Slovaške idr. Zato ker je cenejše. Groza, a ne? Prodajamo ga pa kot slovensko, saj veste ... »Jajca izpod Kamniških planin.« Podobno je s puranjim mesom: na izdelku piše Slovenski kmečki puran, a ta puran ni videl dneva vse do trenutka, ko so ga peljali v klavnico.

Subvencije pripadajo konvencionalnemu in ekološkemu kmetu. So res dvorezne?

So, ker kmet ni plačan dobesedno od svojega dela in hrana nima realne vrednosti. Veliko med njimi je lovcev na subvencije, v resnici pa zemljo minimalno obdelujejo. Zakaj bi delal, če mu ni treba ... Jaz sem si sam izbral to pot. So vzponi in so padci. Še naprej bi bil lahko profesor na srednji šoli. So prednosti in so slabosti. Največja od teh je omejevanje z vsemi mogočimi vrstami administracije, ki nam jih vsiljuje država. Kontrolorji, tržna, davčna inšpekcija ... za ovce, za kure, za pujske ... Kot kmet bi moral biti več v pisarni in beležiti vse, kar počnem. Zato da potem vse to nekdo, ki o tem bolj ali manj nima pojma, pregleduje. In zaradi kazni si lahko tudi ob imetje! Običajen kmet je danes motiviran, da prideluje poceni hrano. Torej bo iskal načine, kako. Če bi ga država spodbujala, da kakovostno, bi temu tudi sledil, veliko bolj kot doslej. Ekološki kmet pri nas pa ima toliko več administracije, zato da pridelava kakovostno hrano, ki mora biti prav tako cenovno dostopna. Razlika med enim in drugimi bi morala biti večja.

Velika spiralna greda z bazenom.

Foto: Maja 'a' la mič

Od česa živi vaša kmetija?

Od sezonske zelenjave. Pri nas pridelujemo buče hokaido, buče maslenke, paprike, krompir, topinambur, stročji fižol, čebulo, česen, zelje, ohrovt, zeleno idr. Kolobarjenje je pri pridelovanju zelenjave zelo pomembno, vendar moramo biti zaradi majhnih površin bolj iznajdljivi. Semena večinoma vzgojimo sami, gnojimo s kompostom, za varstvo rastlin pa uporabljamo naravne pripravke. Imamo 150 glav ovc jezersko-solčavske pasme, ki jih selimo. Ta čas so na kmetiji, ki jo imamo v najemu, pod Grintovcem. To sta bili včasih dve kmetiji. Tam semenarimo. Teren je strm, vzhodna lega. Krompir tam odlično uspeva. Problem je edino divjad. Jeseni ovce preselimo v Kokro, pozimi pa so tu, na kmetiji. Imamo krško-poljske pujse. Kokoši so v prosti reji, prevažamo jih po kmetiji v mobilnem kurniku. Živimo tudi od obiskov organiziranih šol: imamo skupine otrok, od vrtca do šole, enodnevne delavnice. Prej smo imeli tudi večdnevne, pa nismo ustrezali standardom, čeprav so se otroci pri nas zelo dobro počutili. Imamo črno kuhinjo, po standardih pa mora biti kuhinja za takšne namene bela ... Lahko bi tudi več predelovali, a se pri predelavi zelenjave takoj zakomplicira: za vsako stvar moraš imeti poseben prostor, posebno dovoljenje ... Moja žena je živilska tehnologinja, pomaga na kmetiji, sicer pa hodi v službo. Prodajamo doma, na ekotržnici v Naklem, sami vozimo pridelke tudi domov, h kupcem, in v nekaj restavracij; tudi na Dunaj, celo v London. Pri nas so nekatere stvari precej bolj okusne, pravijo. Menda zato, ker uspevajo na sončni strani Alp.

Marjana Lavrič

KMETIJA, OVČEREJA, TO JE ŽIVLJENJE!

Ekološko-turistična kmetija Černuta

V Log pod Mangartom se pripeljem prek Predela kot najkrajše povezave z Ljubljano. S seboj prinesem izkušnjo z bližnje planine o dečku, ki je pred približno petnajstimi leti sredi poletja gnal ovce in koze pod Mangart. Tudi zato mi je vse od tod blizu. Ko pa je plaz nekaj let zatem zarezal v dolino, je ponesel usodo ljudi pod očakom po vsej Sloveniji. Z njimi Domna Černuto, tedanjega predsednika krajevnne skupnosti, ki ga je časopis Delo imenoval za osebnost leta 2001 z obrazložitvijo, da je s svojim delom in osebnostnim zgledom med vsemi Slovenci najbolj zaznamoval tisto leto.

Gospa Černuta, kako se je razvila vaša kmetija?

Registrirani smo kot ekološka kmetija z dopolnilno dejavnostjo za sirarstvo in turizem. Kmetija obsega 30 hektarov lastnih in najetih pašnikov in travnikov. Redimo približno 200 ovc avtohtone bovške pasme, od tega je približno 160 molznih ovc. V najemu imamo še planino Loška Koritnica (1600 m), ki je velika 25 hektarov. Z ekološkim kmetovanjem smo pričeli leta 1998 na pobudo Triglavskega narodnega parka, na tem področju smo bili pionirji. Preusmeritev na ekološko kmetovanje ni bila težka, saj drugačnega načina pri nas že prej sploh nismo poznali. Moj oče je delal v rudniku kot rudar, a je imel vedno doma 20 do 30 ovčk. Njegovo dejavnost smo nadgradili. Zgradili smo nove hleve, sirarno. Ze oče ni uporabljal nobenih pesticidov, po zemlji je raztrosil gnoj, ovce pa so dobile sol in otrobe, nič drugega, in pasle so se. Zelenjavo pridelamo le zase, obdelovalnih površin nimamo veliko. Največja novost za nas je bila vsa administracija, ki jo je treba voditi kot ekološki kmet. Najprej sem izgubil službo jaz, potem pa še žena v tekstilni industriji. Leta 2000 je umrl moj oče, ostal sem brez službe, bilo je težko. Odločiti sem se moral, ali bom povečal trop ovc. V Logu je bilo po vojni 400 ljudi, danes jih je 100. Povezava s Predelom in Bovcem nas je ohranila, medtem ko so številne slepe doline propadle, ljudje so se odselili. Sicer pa je vse daleč od nas, vsaj 50 kilometrov. K sreči je Log tudi turistični kraj.

Zakaj so ovce pomembne za eko-sistem?

Ovce so v teh hribovskih krajih dale ljudem vse. Kaj to pomeni vse? Mleko, meso, gnoj in volno. Človeka so oblekle in nasitile. Ovce so univerzalne živali. Niso zahtevne. Bovško ovco smo vzredili v bolj težko, približno 55 kilogramov tehta. Skrbi, da se okolje, bregovi ne zarastejo, pri paši doseže težko dostopne kraje.

Kaj naredite z volno?

Lepšo volno se izloči, se jo opere in posuši. Oprano volno odnesemo prest v predilnico. Nekaj je porabimo doma za pletenje in filcanje, ostalo pa prodamo v Bovec aktivu kmečkih žena, ki pletejo domača oblačila. Marsikdo se pritožuje, da ga volna pika /smeh/. Kakšnega večjega zaslužka z volno ni.

Kako se ovčarji povezuje?

Imamo svoje društvo. Združuje približno 16 rejcev bovške pasme. Ta čas imamo največ težav s šakalom, ki se je priklatil v te kraje. To je zelo krvoločna žival. Naše ovce so vključene v program genske banke, s katerim Biotehniška fakulteta vodi rodovniške knjige, evidenco o poreklu staršev, jagnjitvah in mlečnosti. V družini smo štirje. Dela je veliko, v šestih mesecih se vse zavrti: od pridelave sira, molže, do paše, košnje, krme, vzreje. Vso krmo pripravimo sami. Gnojimo s kompostiranim gnojem. Dokupimo lahko le ekološko krmo. Ovcam dodajamo ekološka krmila, katera je mogoče kupiti le v Avstriji in so precej draga. Po drugi strani opažamo, da med našim ekološkim sirom ter ostalimi ni nobene prave razlike v ceni. Zal kupci še niso pripravljeni plačati za ekološke izdelke več. Pri nas še vedno velja miselnost, da je tuje, sosedovo, boljše od domačega. Avstrijec pa ne bo nikoli kupil pridelka

Domen Černuta v sirarni

Foto: Marijana Lavrič

od drugod, dokler ne bo zmanjkalo domačih. Imajo zavest in tradicijo, katera nam Slovincem primanjkuje. Sledljivost pridelka je zelo pomembna, da kupec ve, od kod pridelek izvira.

Kako poteka vaš delovni dan na kmetiji?

Dan pričnemo zjutraj z molžo. Po molži ženemo ovce na pašo. Začnemo s sirjenjem, to pomeni, da združimo dve molži mleka, jutranjega, svežega, in večernega, iz hladilnika. Delamo bovški sir po tradicionalni metodi iz surovega mleka. V sirarni sem približno štiri ure. Ob sirarni imamo tudi trgovinico, postreči je treba tudi kakšnega kupca. Popoldne spet molzemo, po molži spet v sirarno, obrniti je treba sire, očistiti kotle, odliti sirotko ... Dela ne zmanjka. Naš glavni zaslužek je s sirom, potem s skuto in nazadnje z mesom. Večino jagenjčkov prodamo v Italijo za velikonočne praznike, ostale pa doma. Petinosemdeset odstotkov sira prodamo doma, ostalo na tržnici v Ljubljani; naš sir je mogoče kupiti v trgovini pod arkadami v Aljaževih dobrotah, na tržnici v BTC pa v trgovini Gosenica. Naš sir je zelo cenjen, zanj smo dobili že veliko nacionalnih nagrad, na primer zlato medaljo s Ptuja.

Kdaj ste se odločili za turistično kmetijo?

Ko smo pred štirimi leti gradili sirarno, smo v mansardnih prostorih uredili dva apartmaja, vendar sta letno zasedena le približno 15-odstotno. Naš problem je v tem, da imamo premalo časa. Za zdaj postrežemo gostom le zajtrk. Z živalmi je veliko dela. Optimalno bi bilo, če bi jim lahko ponudili polpenzion. Sin Klemen študira živinorejo, želi ostati na kmetiji, ima prijateljico sošolko, ki se pri nas na kmetiji dobro počuti in rada tudi pomaga. Starejši sin Martin je kuhar, zaposlen je v Novi Gorici, a kadar lahko, tudi on pomaga. Čez nekaj let, ko bo Klemen doštudiral, se bodo pri nas odprle druge perspektive. Takrat bomo lahko več časa in dela vložili tudi v turistično ponudbo kmetije. Želimo ponuditi samo najboljše. Za to pa je potreben čas. Za napovedane skupine pripravljamo degustacije. To so na primer otroci z ekoloških šol. Vključimo jih v delo kmetije, pokažemo jim, kako se dela sir. Posoški razvojni center je obudil predelavo volne prek blagovne znamke *Dobro, pridelano doma*, odprli so tudi trgovinico v Bovcu. Organizirali so tečaj za obdelavo česane volne, tako imenovano postenje. Vpisala sem se v tečaj zeliščarstva. Okrog hiše raste prava zeliščna lekarna. In če še malo pobrskaš po spominu, kaj vse je dala nona v to ali ono reč ... Tudi od ovc se učimo. Bolna ovca poišče pravo rastlino, zelišče, in se ozdravi.

Zelimo gledati malo naprej, vračamo se k naravi. To je edina pravilna pot. Nimamo kaj prikrivati. Znano je, kaj je naredila politika. Mi smo z naravo povezani od vedno. Imamo znanje še prejšnjih rodov. Živimo na planini, in naši predniki

so zelo dobro razmislili, kako delati in živeti s čim manj izgube, stroškov ali škode. Vse je naravno, nič ne spreminja okolja. Vse je iz naravnih snovi. Ni vse uporabno, kar je lepo, pravimo, ko vidimo hiše, ki niso zgrajene po tradiciji od tod.

Kako pa lokalna skupnost spodbuja vaše delo?

Imamo srečo, da smo iz Loga pod Mangartom. Tu so ljudje še vedno povezani, imamo še vedno skupne razne akcije, na primer pohod, urejamo skupaj turistične poti. Kar pa zadeva Bovec, je z nami, žal, premalo povezan. Potresi so naredili svoje. Plaz, ki se je sprožil v Logu, pa nas je Ložane še dodatno povezal.

Ovce avtohtone bovške pasme.

Foto: Marjana Lavrič

Lani je minilo deset let od takrat ...

Večinoma je popravljeno. Čutimo se varne predvsem zato, ker se je plaz umiril. Za seboj imamo veliko izkušnjo. Zdaj vemo, da se je treba takoj umakniti, če se sproži plaz. Vemo, da je treba proč od strug, kjer je narasla voda. Naravno je treba spoštovati, upoštevati. Ni vedno lahko, najraje se počutiš doma, v svoji hiši. Neka žena se je odločila, da bo tisto noč raje prespala doma, saj se je pri sosedu slabo počutila. A plaz se je sprožil prav tisto noč ...

V čem je kakovost takšnega življenja?

Kot mama vam povem: veliko smo delali, a bili smo veliko skupaj. In to mi je vedno največ pomenilo. Otroka sta bila z nami na planini. Igrala sta se s tistim, kar sta imela pri sebi. A naučila sta se ogromno iz narave, iz takega načina življenja. Vedno se rada vračata domov in imata na svoje otroštvo lepe spomine. Navajena sta delati, vse sta vedno delala z veseljem. Nikoli jima ni bilo treba reči, kaj morata. Sama sta vedela in potrebno tudi naredila brez prigovarjanja. To je način življenja. In če to ni pod prisilo, je zlata vredno! Bili smo skupaj! Po dvajsetih letih spoznaš, da je to bistvo, da je to največ vredno! Še vedno se učimo in nabiramo izkušnje. Kmetija, ovčereja, to je naše življenje! Brez tega si ne znam predstavljati življenja. To smo mi: Irena, Domen, Klemen, Martin in ovce!

Jože Strgar

ZIMA NI SAMO BELA

Narava pozimi počiva, kakor navadno rečemo. Počiva tudi tisti sloj ljudi, ki se ukvarja z obdelovanjem zemlje. Sem sodijo vse veje vrtnarstva, do neke mere pa tudi stroka, ki jo imenujemo krajinarstvo, to je urejanje vrtov in parkov. Ko rečem »do neke mere«, mislim, da sem ne spada tisti del stroke, ki pripravlja zemljo in sadi rastline. Ta dela so mogoča, ko zemlja ni zmrznjena, ko ni snega in mraza. A preden s temi deli pričnemo, so pomembna pripravljalna dela. Najprej je potreben idejni načrt, da se zavedamo naloge - kaj hočemo narediti, in potem sledi izvedbeni načrt, da presodimo, kako in kdaj delati. Za pripravo teh načrtov in razmislekov pa je primeren tudi zimski čas. Reči bi celo smeli »zlasti« zimski čas. Kajti ko pride pomlad, ko je treba pripravljati zemljo in saditi rastline, moramo čim bolj natančno vedeti, kako in kaj, hkrati pa morajo biti na delu tudi tisti, ki so vse načrtovali. Urejevanje vrta ali parka ni zgolj pisarniško delo. Kljub izdelanemu načrtu je na terenu še vedno kaj takega, kar je treba sproti preveriti in odločiti. Pri urejanju vrtov namreč ni vse tako natančno določeno, kakor na primer pri stavbarstvu, kjer so vse prvine, vse mere vnaprej natančno določene ter izračunane, pa gradbeni materiali imajo tudi svoje mere in oblike. Živi svet rastlin je drugačen, je zahtevnejši in le pravi mojster ga natančneje razume in sproti dopolnjuje.

Pozimi je torej primeren čas za izdelavo načrtov. Naj gre za drobne stvari, ko je treba v že obstoječem vrtu ali parku kaj malega popraviti, dopolniti, ali pa za nove stvaritve, ko je treba prav vse na novo premisliti in določiti. Pri tem vprašanju je treba povedati kaj več, kajti prepogosto še slišimo mnenje, da si vrt lahko zamisli in naredi kar vsak sam. Poglejmo, kaj vse je pri tem pomembno.

Kakšen »spretnež« si sam naredi na primer jadrnico, drugi kakšen tehnični predmet, vrtno utico, ali celo hišo. Največ pa je takih ljudi, ki menijo, da si ravno vrt lahko uredijo kar sami. Take misli srečujemo prav pogosto. Prav, kdor to zna in zmore in ima pri tem še poseben užitek, takemu človeku lahko samo čestitamo. So ljudje,

ki so si po tej poti uredili spodobne vrtove. K urejevalcem spodobnih vrtov seveda ne prištevamo zbirateljev rastlin, ampak tiste ljubitelje, ki si prizadevajo, da bi svoj vrt resnično uredili in ne zgolj zasadili; in ki jim urejen vrt tudi nekaj pomeni, medtem ko so za zbiralce rastlin vsa ta obsežna znanja manj pomembna. Njim zadostujejo, ali pa so vsaj v ospredju, predvsem ekološke in biotične lastnosti rastlin ter z njimi povezane vrtnarske spretnosti. Pred očmi imajo pač zdravo rast rastlin. Pozornost je usmerjena na posamezne rastline ali na skupine rastlin, ne pa tudi na medsebojno skladje, medsebojno odvisnost in na celotno podobo vrtnega prostora.

Te misli veljajo predvsem za tiste prave ljubitelje vrtov in zbiratelje rastlin, ki so lahko spretni ter iznajdljivi. A tudi njim se zgodi, da imajo pri svojem delu težave. Gotovo in največkrat večje, kot si jih na začetku predstavljajo. Opozorim naj le na nekaj pomembnih izmed njih in sicer na tiste, ki so povezane s pripravo zemljišča, z nakupovanjem ter sajenjem rastlin.

Povrnimo se k stanju, ko hočemo narediti vrt kar sami, ko že imamo svojo zamisel, kakršna pač je, ko vsaj približno vemo, kaj želimo iz svojega vrtnega prostora ustvariti. In še, ko bomo tudi vse pripravili za saditve, torej zemljo, poti, dvorišče, po potrebi grede in vse drugo. Ko smo torej pred tem, da si bomo pridobili rastline, jih prinesli domov in jih potem posadili ter oskrbeli, je treba še marsikaj premisliti. Tudi s temi stvarmi so določene težave, ki težijo najprej vsakega posameznika, torej tistega, ki stvari kupuje in pripravlja, ker mora pač razmisliti, katere rastline, katere velikosti in kolikšno število jih bo nakupil? Potem se je treba vprašati, kam ponje, katera drevesnica ima na voljo vse, kar je potrebno? Vzeti si je treba kar nekaj časa, da naredimo in obvladamo vse to. Pomembno je še vprašanje, kdaj bomo vse to počeli, v katerem letnem času, ob kakšnem vremenu? Tu ne smemo pozabiti, da so rastline živi organizmi, z njimi ne moremo ravnati kakor z opeko. Pri vsakem izmed naštetih problemov je še cel kupček drobnih reči, ki jih je treba vedeti in upoštevati to dovolj natančno, kajti z rastlinami je treba ravnati kot z živimi organizmi, ki se odzivajo na vsako pomanjkljivost. Ob teh na prvi pogled drobnih problemih bi morali pomisliti še o zakonitostih vrtnega urejanja in o vsem, kar je potrebno upoštevati, ko nastajajo zamisli. To so stvarne poklicne zadeve. Ob strani naj ostanejo tudi tehnične stvari, na primer, kako je z gradnjo poti, škarp, ograj, kako je s pripravo zemljišča in podobno, kar vse je tudi pri takem ljubiteljskem vrtnarjenju potrebno.

Zaradi vseh teh okoliščin, imata arhitekt za stavbe ter za druga dela iz anorganskih prvin in arhitekt za vrtove, (ki ga danes imenujemo krajinar), zelo različne naloge in različne možnosti. Prvemu zadostuje temeljito znanje in okus, za drugega je to premalo. Za drugega pa velja še nekaj: vrta ni mogoče načrtovati in urediti zgolj na akademski ravni ali zgolj v pisarni in na papirju. Tega se, žal, ne zavedajo niti vsi kra-

jinarji. Vrt je mogoče najpopolneje ustvarjati na kraju samem. Mogli bi reči še tole: če si stavbni arhitekt zamisli in predvidi na stavbi tako ali drugačno fasado, bo izvajalec tisto gotovo tudi naredil. Vse je namreč predvideno, izvajalec mora le upoštevati načrt in navodila in fasada se bo pokazala, kakor je bilo predvideno. Če pa krajinar predvidi na primer lepo trato in bo vse narejeno, kakor je bilo predvideno, še vedno ni gotovo, da bo trata zares lepa. Omenim naj še nekaj drugih stvari, ki tudi močno vplivajo na izdelek. Ostal bom kar pri zemlji. Vrtnarska stroka je sicer ugotovila, kakšne lastnosti zemlje ali prsti so potrebne za to ali ono vrsto rastlin. A prst je na vsakem mestu nekoliko drugačna. Pomembno pa je, da na hitro ali zgolj po videzu ni mogoče ugotoviti, kakšna je. Če to povem še drugače: splošni standardi, ki veljajo za anorganske gradbene prvine, ki so v gradbeništvu dosegljive oziroma obvezne, v prvinah za ureditev vrta obstajajo le delno. Zaradi vsega tega so pri načrtovanju in potem pri izvedbi, pri končnem urejevanju vrtov in parkov, potrebne poleg znanja in okusa še izkušnje, ki si jih človek lahko pridobi le z živim stikom na mestu samem. Prav zato so klasične visoke šole za vrtno arhitekturo oziroma krajinarstvo zahtevale, poleg ustrezne srednje šole še predhodno kvalifikacijo iz vrtnarstva. Potem so to zahtevo opustili, a jo nadvse pogrešajo in spet na novo uvajajo. Kandidati za vrtno oblikovalce morajo pač globlje spoznati in na svoji koži doživeti zemljo, rastline in številne zakonitosti narave. Šele na tej stopnji, ko načrtovalec obvlada glavne posebnosti iz sveta narave, bo lahko začel študirati in se spraševati o slogu, o vsebini in končni obliki vrta.

Na izbiro bo imel sicer raznotere slogovne možnosti. Vrt bo lahko zasnoval v klasično arhitektonskem ali naravnem slogu ali kakorkoli kombinirano. A najprej bo moral ugotoviti, ali mu tak ali drugačen slog dopuščajo naravne razmere. In šele tu se bodo odpirale razne možnosti, na primer, ali bo vrtni svet ravninski, ali valovit, ali celo v terasah. Ali bo naravnan na določen letni čas, na primer na pomlad, ali poletje ali jesen? Morda celo na zimo, na snežne razmere? Ali bo umirjen in naravnan na obilo zelenja ali v nasprotje, na obilico barv. Ali bo imel okvir in bo zaprt sam vase ali se bo morda odpiral v širši naravni svet. Ali naj bodo zastopani kaki intenzivnejši motivi ali deli vrta, na primer skalnjak, vodni motivi z vodometom. Poznamo še razne vrste vrtov kot vrt z vrtnicami, z rododendroni, z veliko trate. V kakšnem vrtu je dobrodošla manjša ali večja terasa, morda celo vrtna uta. Nadvse pomembne so poti, dohodi, ograje, pergole, prostor za otroke z igrali, igrišče, morda pa tudi kakšna skulptura. S tem še daleč nismo izčrpali vseh vprašanj, ki so, ali pa bi jih morali pri oblikovanju vrta upoštevati. Predvsem je treba imeti pred očmi še dejstvo, da bo vrt živel, rasel, se razvijal. Pa da ga bo treba oskrbovati - ali je oskrba zagotovljena? Ali ga bo oskrboval lastnik sam ali bo morda najemal poklicne parkovne vrtnarje?

Dodaten sklop vprašanj se nanaša na hišo samo, na njene stanovalce in na okolico. Kako je, ko je vrt sredi strnjenegega naselja, stisnjen med stavbe ali ceste? Ali so stavbe visoke ali nizke, kakšna bo osvetlitev? Kakšna je hiša sama, kako so razporejena okna, kakšni bodo pogledi navzven v vrt in kakšni bodo v nasprotni smeri v hišo? Kaj vse od vrta pričakuje lastnik? Ali mu bo vrt resnična kulturna dobrina, ali pa naj bo urejen pač zato, ker so ga uredili ali samo nasadili tudi sosedi? Kako je s sosedi. Kakšen sosed je zaverovan sam vase, svoja drevesa je posadil skoraj na mejo, drugemu pa ne dovoli ničesar blizu nje.

Poudarjeno naj bo še, da v vsaki zemlji ne moremo narediti vsega ali pa tistega, kar bi ravno želeli. Zemlja je lahko peščena in suha, lahko je težko ilovnata ali še drugačna. Morda je navožena in je njena lastnost težko določljiva. Pomembni sta še talna voda, potem lega zemljišča. Večkrat je treba najprej vse te stvari ugotoviti in se šele potem odločati, kaj bomo sadili, kam in koliko in predvsem zakaj ravno tako in ne drugače. Tukaj je spet potrebno temeljito poznavanje rastlin. A ne zgolj statično, po enkratnem videzu, ampak v vsej njihovi dinamičnosti skozi leto in čas. In tudi ne zgolj s stališča njihovih oblikovnih lastnosti, njihove pojavnosti, treba je poznati njihove biotične in ekološke lastnosti.

Ko o vsem tem razmišljamo, smemo poudarjeno reči, da je ureditev vrta dokaj zahtevna naloga. In ko vse domislimo in naredimo kolikor toliko uspešno in dobro, ko je vse urejeno in posajeno, smo dejansko šele na začetku. Takrat začne vrt šele živeti, se razvijati in le poznavalci znajo presoditi, kaj bo iz njega nastalo z letom in po daljšem času. Pravi oblikovalec vrta, bo skupaj z lastnikom pričakoval vse najboljše. A seveda s kančkom posebne skrbi. Ta skrb se bo nanašala na marsikaj, a v glavnem na oskrbo – ali bo pravilna in zadostna –, in tudi na morebitne posebno neugodne vremenske razmere. Vrt je po svojih življenjskih potrebah podoban človeku. Za enega in drugega se začne prava skrb, ko je že tu. Pri človeku so

Zimsko »cvetje« na vejevju
pahljjačastega javora

Foto: Jože Stiglar

nekatero lastnosti že dane, za druge poskrbimo z ustrezno vzgojo. Kar je pri človeku vzgoja, je pri vrtu oskrba.

Iz vseh teh misli, ki sem jih navedel lahko vidimo, da imajo načrtovalci in oskrbniki vrtov in parkov veliko dela prav pozimi. Zato za njih zima ni samo »bela«, ampak je obdobje, ko se je treba pripraviti na čas, ko narava dehti in kipi od življenja. Poleg tega pa je prav in potrebno, zlasti za poklicne delavce, da opazujejo rastline tudi pozimi; predvsem drevesa, zlasti stara drevesa, ki pozimi, ko nimajo listne obleke, pokažejo svoja razkošje debela in vejevja. Ko je zemlja pokrita s snegom, šele prav vidimo in doživljamo, kako veličastna so ogrodja tega ali onega drevesa.

Erna Muser (1912–1991)

SINOČI JE VETER ČEZ POLJE ZAVEL

*Sinoči je veter čez polje zavel,
vzdrhtela je tiha plan,
pogladil mi rahlo je lica, lase
kot matere skrbna dlan.*

*Sinoči sem videla svoje srce:
kot vrtnice cvet razcvel,
kot vrtnice cvet preboden, rdeč,
kot vrtnice cvet uvel.*

Zlata Krašovec

HIŠA IN DOM

Več države ali več domovine?

»Žive naj vsi narodi, ki hrepene dočakat dan ...« so žgoleli glasovi malih pevcev na prav posebni prireditvi – zborčki otroških vrtcev so se v dneh pred dvajseto obletnico osamosvojitve Slovenije pomerili v petju državne himne. Dogodek, ki bo – vsaj zame –, za zmeraj zapisan med najbolj navdihujoče spomine na praznovanje dneva državnosti. Kratki intervjujčki, v katerih so malčki po nastopu povedali, da je »himna prav posebno pomembna pesem«, ki nam govori o tem, »kako moramo biti med sabo prijatelji« in celo o tem, »da se ne smemo kregati,« pa so dokaz, da lahko majhni otroci dojamejo tudi zelo velike teme. Se več: učijo nas, da nobena tema, ki je ne more dojeti majhen otrok, ni v resnici velika.

Odraslim žal velikokrat manjka otroške preprostosti. Srce nam zakrkne in ne moremo se brez sence trpkosti veseliti praznika. In ko se naslednje jutro prebudimo v vsakdanjik, se začnejo prerekanja o tem, ali potrebujemo več države ali več domovine.

Pa vendar se je začelo tako zanosno, z izjemnim pogumom in z veliko ljubezni. Vedeli smo, da lahko gre marsikaj narobe, da mlada država mednarodnega priznanja morda ne bo deležna dolgo vrsto let, da bodo na mejah morda zavračali potnike s slovenskim potnim listom, da se bosta ustavila izvoz in uvoz, da bomo »jedli travo« in podobne reči. Nič nas ni prestrašilo in naša odločna drža je prepričala svet. Veselili smo se, ko so nam državnost druga za drugo priznavale tako mlade, komaj rojene države, kot tudi tiste z večstoletno tradicijo. Veselili smo se, ko je Slovenija po slabem letu postala 176. država članica OZN, in tem bolj smo bili ponosni, ko je se je pred sedmimi leti kot polnopravna članica pridružila Evropski uniji. Polletno predsedovanje Uniji leta 2008, ki je bilo v vseh pogledih ocenjeno kot zelo uspešno, je bilo nedvomna potrditev slovenske poti.

Tudi na mnogih drugih področjih nam je šlo dobro. Slovenski tolar, ki je zamenjalčasne, a med ljudmi dobro sprejete bone, se je izkazal za solidno valuto, vsekakor dovolj trdno, da smo brez prehudih pretresov vstopili v območje evra. Naši športniki so se vračali z mednarodnih tekmovanj s prvimi slovenskimi medaljami,

kulturniki so na različnih področjih pripomogli k prepoznavnosti mlade države. Tudi to, da nismo neobčutljivi za stiske drugih, manj srečnih, so nam velikokrat priznali ...

Le med sabo, le drug z drugim pogosto nismo našli skupnega jezika, pa se zdaj, po dvajsetih letih samostojnosti sprašujemo, kaj nam je bolj potrebno: več države ali več domovine?

»Ce hočem ugotoviti, česa potrebujem več, moram vedeti, kaj je kaj,« bi nemara rekel otrok. In bi seveda vprašal: »Kaj je država? Kaj je domovina?« Bi mu znala odgovoriti? Najbrž bi rekla, da je država suverena politična ... »Kaj je suverenost?« bi me vprašal, še preden bi končala začeto misel. In potem bi morala začeti z drugega konca, pri bistvu stvari. »Veš, država je nekaj takega kot lastna streha nad glavo, hiša ali stanovanje. Vsak odrasel si želi imeti lastno bivališče in si zanj na vso moč prizadeva ...« – »Zakaj pa?« – »Kamorkoli gremo – v vrtec, v trgovino, v hotel, k sosedom ali celo k babici na obisk – povsod naletimo na pravila, kako se moramo obnašati, kdaj lahko pridemo, koliko časa smemo ostati, kaj lahko počnemo in česa ne ...« – »A v lastnem bivališču pa ni takih pravil?« – »Seveda so, vendar si tu pravila postavimo sami, tako kot nam najbolj ustreza. In prav to, da si jih postavimo sami, je suverenost.«

»Aha. Kaj pa domovina?« – »Domovina pa je nekaj podobnega kot dom. To je tisti kraj, kjer je človek zmeraj sprejet. Zmeraj! Ko je v šoli prvi v skoku v daljino, ko prinese domov trojko iz matematike ali ko razbije šipo sosedove garaže; ko na natečaju sprejmejo njegov projekt, ko dobi nagradni dopust in ko ostane brez službe; ko z izjemno požrtvovalnostjo pomaga bolnemu sošolcu, tudi ko zlasa sestro, ker mu je raztrgala in popackala album s sličicami ...« – »Veš kaj, je pa velika razlika med tem, če doma človeka pohvalijo ali če ga oštejejo. Ti pa praviš »sprejet.« – »Ja, sprejetost včasih pomeni veselje nad uspehom, drugič žalost nad padcem, pomeni spodbujanje dobrih in brzdanje slabih dejanj, tolažbo in podporo ali grajo in razočaranje ... a nič, prav nič – ne največja hvala ne najhujša kazen –, ne more spremeniti dejstva, da človek pripada skupnosti tega doma, da je njegova zmaga – zmaga vse skupnosti, da je njegov padec – padec vseh za vse ...«

Srčno upam, da bi bila s tem otoška zvedavost potešena. Ce bi namreč vprašal še: »Kaj pa če doma, se pravi v domovini, kdo ni sprejet, če ga zaradi prestopkov ne priznajo za svojega ali če mu zaradi uspehov zavidajo?« – »Potem tak dom ni dom, taka domovina ni mati, temveč mačeha, potem smo pod lastno streho brezdomci, tujci v lastni državi,« bi mu morala odgovoriti. In razumel bi.

Ja, nobena tema, ki je ne more dojeti majhen otrok, ni v resnici velika. Bog daj, da bi tudi mi odrasli došli, kar je bilo razodeto malim.

Lovro Šturm

ENOTEN PRAVNI VATEL

Slovenija kot svobodna demokratična družba

Ob osamosvojitvi je Republika Slovenija dne 25. junija 1991 sprejela Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti, v kateri so temeljne človekove pravice in svoboščine ter pravna država ključni temelji države. Ta naj spoštuje in v praksi zagotavlja osebno svobodo posameznika ter pravna načela in merila svobodne demokratične družbe in evropske pravne civilizacije. V tej listini je nedvoumno zapisano, da Socialistična federativna republika Jugoslavija, katere del je bila tudi Socialistična republika Slovenija, ni bila pravno urejena država in da so se v njej hudo kršile človekove ter nacionalne pravice.

Tudi uvodni del, tako imenovana Preambula Ustave iz leta 1991, v ospredje postavlja človekovo dostojanstvo in njegovo duhovno, politično in gospodarsko svobodo. Izhodišče za temeljno ureditev svobodne demokratične družbe je pojmovanje, da ima človek svojo vrednost in da sta svoboda in enakost trajni temeljni vrednoti državne enotnosti. Zato je temeljna ustavna ureditev tista, ki je povezana z vrednotami; je nasprotje totalitarne države, ki kot izključna oblast monopolne politične elite odklanja človekovo dostojanstvo, njegove osebne pravice, varnost, svobodo in enakost. Vse to so temeljne predpostavke svobodne demokratične družbene ureditve.

Vendar ustava in zakonski okvir sama po sebi ne zadoščata za vzpostavitev demokratične pravne države. Poleg tega so za demokracijo nepogrešljive okoliščine, ki izhajajo iz zgodovinskega razvoja in iz politične kulture. To so družbeno-kulturni, duhovni in etični predpogoji.

Med pripadniki družbene skupnosti mora biti vsaj minimalni skupni imenovalec o temeljnih vrednotah za urejanje skupnega življenja. Poleg tega v družbi ne sme biti pretiranih gospodarsko-socialnih protislovij. Za oblikovanje demokratične politične volje mora v družbi obstajati tudi določena stopnja srčne kulture, duhovne zrelosti in izobrazbe. Demokracija zahteva poleg modernih življenjskih okoliščin predvsem dobro razvit vzgojno izobraževalni sistem. Določen obseg znanja, vedenja in sposobnosti za kritično presojo pri državljanih je prvi pogoj za to, da ti lahko sproti pravil-

no ocenjujejo vsakokratno politično oblast in jo v določeni smeri bodisi sprejmejo kot pravično ali pa ne. To ne pomeni prevlade izobražencev. Tudi človekova zdrava pamet je nepogrešljiva za demokratično oblikovanje skupne volje. Vse to pridobimo z izkušnjami na podlagi tega, kar smo in kar vemo in znamo in smo to sposobni ocenjevati. Če ti pogoji niso izpolnjeni, ostanejo volitve in sploh odločanje volivcev na stopnji emocionalnih odločitev ali celo na goli osebni naklonjenosti ali odporu do predlaganih kandidatov.

Bistveni predpogoj za demokracijo je tudi učinkovita stopnja demokratičnega etosa pri državljanih in pri nosilcih političnih funkcij, zlasti njihova pripravljenost, da sprejemajo politične odločitve v skupno dobro. Etos demokracije je potemtakem etos vključevanja in ne izključevanja.

Velik pomen ima svoboda izobraževanja. To ne pomeni samo, da je enak dostop do splošno izobraževalnih šol omogočen vsem, temveč tudi to, da šolstvo ni v izključni pristojnosti države, ampak da ga zagotavljajo tudi zasebne šole. V svobodni demokratični družbeni ureditvi je svoboda duha tudi na področju izobraževanja trajno prisotna ustavna vrednota. Poleg posredovanja znanja učencem mora šola omogočiti tudi njihovo vključevanje v življenje in jim zagotoviti, da se razvijajo v samostojne in odgovorne osebnosti, ki svobodno delujejo v okviru družbene skupnosti. Iz tega izhaja dolžnost države, da proces izobraževanja oblikuje tako, da imajo učenci možnost, da dozori v kritično osebo z lastno opredelitvijo. Uresničenje tega cilja v praksi omogoča izbira izobraževalnih vsebin po različnih pedagoških predmetih. V tem pogledu pripada predmetom, kot so zgodovina, družboslovne vede, deloma tudi pouku slovenskega jezika, poseben pomen za oblikovanje državljanske predstave sveta. Predmeti, kot so matematika, naravoslovne znanosti, jeziki pa tudi drugi poklicno usmerjeni predmeti pospešujejo razvoj sposobnosti za neposredno ali posredno opravljanje poklica. Kulturni, likovni, glasbeni in športni predmeti, religija in etika pa vtisnejo osebnosti pečat v njenem človeškem pogledu.

Ustavno izražena zahteva po svobodnem razvoju osebnosti pride na področju izobraževanja do izraza v zapovedi spoštovanja do vseh duhovnih prepričanj. Združuje različna načela in vrednote svobodne demokratične družbe, iz česar izhaja tudi zahteva po odprti in ideološko neobremenjeni šoli. Koncept odprte šole po meri človeka ni le obrambna ustavna pravica učencev in staršev proti poskusom indoktrinacije s strani oblasti, ampak kot ustavna zapoved zavezuje tudi oblast samo. Država mora na področju šolstva zasledovati in zagotavljati spoštovanje drugače mislečih. Prizadevanja za uresničenje odgovorne svobode duha na področju izobraževanja se kažejo navzven v ustanavljanju zasebnih šol z lastnimi pedagoškimi in svetovnonazorskimi poudarki.

Posebno zahtevno nalogo za nevtralnost države pomeni vprašanje verske vzgoje oziroma verskega pouka v izobraževalnih ustanovah. V skladu z zahtevo po svobo-

dni demokratični družbi država ne more posredovati verske resnice. Zlasti tega ne sme početi v imenu sekularizacije ali razsvetljenstva kot (prikrita) državna promocija materialističnega svetovnega nazora oziroma ateizma, ampak mora biti odprta za vse vrste verskih (in ne-verskih) idej in prepričanj. S svojo odgovornostjo, ki jo država deli s starši za oblikovanje osebnosti mladega človeka, se ne more izmakniti tudi svojemu delu odgovornosti za religiozno plat te osebnosti. Popolno potiskanje religije na stranski tir, ob pretirano zgodnjih ali poznih urah ali le ob nedeljah, bi pomenilo versko diskriminacijo. Posledično bi tako ravnanje pomenilo zanikanje nevtralnosti države. In še več kot le to: zanikanje religioznega pomeni tudi neuspeh pri oblikovanju celostne osebnosti mladega človeka.

Rešitev gornjega vprašanja sodobna evropska ustavno pravna znanost vidi v modelu, v katerem država organizira možnosti za verski pouk kot svobodno izbiro v okviru javnih šol, vendar učne vsebine tega pouka prepusti verskim skupnostim. One odločajo o učnem programu in s tem o verski resnici. Država omogoča, da pride do tega, verske skupnosti pa oblikujejo način in vsebino. Država je obvezana le v tem, da stori vse, kar je potrebno, da je verski pouk v javnih šolah ustrezno zagotovljen in da hkrati jamči, da nihče ni prisiljen, da bi se ga udeleževal proti svoji volji. Ko so ti pogoji izpolnjeni, je načelo sodelovanja med državo in verskimi skupnostmi natančen izraz ločitve države in Cerkve.

Tudi učni program Evropske šole za otroke evropskih uslužbencev, ustanovljene leta 1953, upošteva verski element. Eno od načel šole in njenega učnega programa je tudi, da šola in učitelji spoštujejo vest in prepričanje posameznikov. Versko izobraževanje ali izobraževanje v nekonfesionalni etiki sta sestavni del učnega programa. Vsak učenec lahko izbira, ali bo sledil verskemu pouku ali etiki, vendar mora enega od obeh predmetov obvezno izbrati. Z drugimi besedami, predmeta verski pouk in etika sta obvezna izbirna predmeta v vseh razredih oz. letnikih šole. Šola obsega devet razredov osnovne šole in štiri razrede srednje šole. V prvih letnikih tako osnovne kot srednje šole predmet zavzema dve uri na teden, v višjih razredih pa po eno uro na teden.

Šola z vzgojnimi in etičnimi vsebinami daje tudi trden okvir za spoprijemanje vsakogar s tako imenovanimi sedmimi poglavitnimi grehi, ki jih našteva Mednarodna deklaracija pod okriljem Združenih narodov o človekovih dolžnostih in ki postajajo tudi vedno bolj pereči problemi sodobne družbe. To so:

- *politika brez načel,*
- *trgovanje brez morale,*
- *bogatenje brez dela,*
- *izobrazba brez vrednot,*
- *znanost brez humanosti,*

- brezvestno uživaštvo,
- želje po uspehu brez truda in odpovedi.

Za to, da ne bi prišlo do takih odklonov, lahko pripomore tudi obrnjeno zlato pravilo, ki zagotavlja pravične medčloveške odnose. Pravilo, naj drugim ne storimo tega, česar ne želimo, da drugi storijo nam, kaže dopolniti z njegovo pozitivno obliko, ki pravi: delaj drugim to, kar želiš, da drugi storijo tebi.

In naprej: *če imamo pravico do življenja, potem imamo tudi dolžnost, da življenje spoštujemo.*

Če imamo pravico do svobode, smo dolžni spoštovati tudi svobodo drugih.

Če imamo pravico do varnosti in do življenja brez strahu, potem smo dolžni ustvarjati razmere, v katerih lahko vsak človek varnost tudi uživa.

Če imamo pravico do sodelovanja v političnem življenju lastne države in pravico, da si izberemo politične predstavnike, potem smo dolžni z vsemi močmi sodelovati in tako zagotoviti, da so izbrani najboljši predstavniki.

Če imamo pravico do dela pod pravičnimi in primernimi pogoji, da zagotovimo spodobno raven življenja zase in za svoje družine, smo dolžni, da z delom in s svojimi sposobnostmi naredimo kar največ.

Če imamo pravico do svobode misli, prepričanja in veroizpovedi, smo dolžni spoštovati misli, prepričanja in verska načela vseh drugih.

Če imamo pravico do izobraževanja, potem smo se dolžni učiti kar najbolj poglobljeno in kjer je mogoče, svoje znanje in izkušnje deliti z drugimi. In nazadnje, če imamo pravico izkoriščati naravna bogastva, potem smo dolžni spoštovati zemljo in obnavljati ter skrbeti za njene naravne vire.

Slovenija kot pravna in pravična država in s tem porok svobodnega podjetništva

Ob osamosvojitvi smo v Sloveniji v svojih temeljih ustavnih listinah poudarili, da zapuščamo nekdanjo skupno državo SFRJ, ker ne deluje kot pravna država. Zato se dandanes upravičeno sprašujemo, ali živimo v pravni državi in pravični družbi.

Razvoj pravne države v Sloveniji od osamosvojitve do današnjega časa v ustavnem pogledu ni vprašljiv. Zakoni in izvedbeni predpisi iz tranzicijskega obdobja pa so zgodba zase. Ze od samega začetka je prihajalo do premišljenih potez nekdanje partijske oblasti, ki je skušala zagotoviti privilegirane gospodarske položaje v gospodarski sferi za svoje izbrance. To se je začelo pred osamosvojitvijo. Ze nekdanja partijska republiška skupščina je, ko je postalo jasno, da se bo komunistični sistem zlomil, to pa je bilo takrat, ko je prišlo do podrtja Berlinskega zida, začela sprejemati celo vrsto predpisov, ki so spremenili tedanje gospodarske okoliščine. V zamahu so bili pred prvimi demokratičnimi volitvami leta 1990 odpravljeni vsi takratni kontrolni mehanizmi, to so bili zbori delavcev, delavski sveti, zlasti pa takratna delavska kontrola, ki je

imela pomembno vlogo. Vendar teh organov, potem ko smo izvolili prvo demokratično vlado, že ni bilo več. Med tem, ko si je Demos z vsemi svojimi silami prizadeval za osamosvojitve in za lastno slovensko državo, je vzporedno tekel gospodarski proces, kjer so že takrat direktorji sebi določali izjemno visoke plače, ki jih niso izplačali, so jih pa skrbno zabeležili in jih kasneje ob lastninskem preoblikovanju predložili kot neizplačan dohodek in s tem odločilno povečevali svoje deleže v procesu lastninskega preoblikovanja v naslednjih letih. To so bili prvi zametki stranskih poti, ki so dale na področju gospodarstva odločujoč privilegiran položaj pripadnikom nekdanjega enopartijskega sistema in ta razvoj je potem tekel vseskozi naprej. Vrh vsega tega pa je bila velika vreča denarja brez dna, to so bile državne banke, ki so dajale nepredstavljivo visoka posojila brez kritja izbrancem tranzicijske levice, posojila, ki jih normalne banke ne bi odobrile. Zamizali so tudi poglavitni nadzorni organi.

Pojem pravne države je zato potrebno povezati ne samo s pojmom svobodne demokratične družbe ampak tudi z delovanjem svobodnega tržnega gospodarstva, kajti delujoča pravna država je nujen predpogoj tako za delovanje svobodne in demokratične družbe, kot prav tako za pošteno gospodarsko poslovanje in normalno razvijanje svobodnega tržnega gospodarstva ter tudi svobodnega podjetništva.

Temelj svobodnega tržnega gospodarstva in v njegovem okviru tudi svobodnega podjetništva, ki je edini garant za razvoj in tudi edina stvarna možnost, da se Slovenija izkoplje iz sedanje velike gospodarske krize, je, da pravna država zagotavlja vsem gospodarskim subjektom enakovredno nastopanje na trgu in seveda tudi izpolnjevanje njihovih pravic in dolžnosti. Če se pa ob tem pojavijo še utemeljeni očitki, da velja drugačen pravni vatel za redke izbrance v družbi, za veliko večino navadnih državljanov pa ne, potem se upravičeno pojavi očitek, da imamo dve pravni državi. Eno, ki naj bi bila za vse, pa ne velja, in drugo, ki velja samo za izbrance.

Tak razvoj nas je pripeljal v družbo, v kateri ima vedno večjo moč kleptokracija. Kaj je kleptokracija? To je, po domače povedano, vladavina pretkanih zmikavtov ali tatov, ki združeni v posamezne interesne skupine samo gledajo, kje bi lahko uplenili zdaj ta, drugič pa drug del nekdanjega skupnega premoženja in se z njim okoristili, velikokrat pod lažnim plaščem tako imenovanega nacionalnega interesa. Svetovna gospodarska kriza, ki je v Sloveniji zaradi omenjenih razlogov še posebej izrazita, jim je v veliki meri prekrizala račune, slovenski javnosti pa je pokazala, kako se je odvijal proces tega grabežljivega plenilskega polaščanja nekdanje skupne lastnine s potuho tranzicijske zakonodaje. To seveda ni tržni kapitalizem, to je bil plenilski načrt tranzicijske levice in pomeni karikaturu tržnega gospodarstva.

Noben pisec ni nikoli bolje razložil nevarnosti uzakonjenega plenjenja kot Frédéric Bastiat. Njegovi sijajni argumenti zoper socializem so Nobelovega nagradjenca Friedricha Augusta Hayeka nagnili, da ga je imenoval »genialen publicist«.

harvardski profesor Joseph Schumpeter pa ga je imenoval »najsijajnejši gospodarski časnikar, kar jih je kdaj živel«.

Nedavno je med slovenske bralce prišla njegova, pri nas vse predolgo prezrta klasična razprava s pomenljivim naslovom *Zakon*, ki jo je Frédéric Bastiat napisal že daljnega leta 1850. Vendar se ta njegova knjiga bere, kot da bi bila napisana za današnji čas in za slovenske razmere. Frédéric Bastiat jo začne z naslednjo uvodno mislijo:

Zakon! Sprevržen zakon! Zakon – in za njim vse kolektivne sile naroda! Zakon, pravim, ne samo usmerjen proč od svojega cilja, ampak uporabljen za zasledovanje prav nasprotnega cilja! Zakon, ki je postal orodje vseh poželenj, namesto da bi jih brzdal! Zakon, ki sam povzroča krivico, katero bi v skladu s svojim poslanstvom moral kaznovati!

Frédéric Bastiat uporablja logiko in humor, da bi dosegel, da bi razgnalo varljivosti, na katerih sloni vladno posredovanje v gospodarstvu; Bastiat upravičeno opozarja, da v družbo ni mogoče vpeljati večje nesreče, kakor je zakon, sprevržen v orodje plenjenja. Sprašuje se, kakšne so posledice takšne sprevrženosti? Cele knjige bi bilo treba napisati, da bi jih vse opisali. Zato se moramo zadovoljiti s tem, da označimo najvidnejše.

Najhujša posledica je, da sprevržen zakon v zavesti ljudi izbriše razlikovanje med pravičnostjo in krivičnostjo. Če zatrdimo, da *je cilj zakona omogočiti, da zavlada pravičnost*, s tem uporabimo izraz, ki ni najbolj natančen. Reči bi bilo treba: *cilj zakona je preprečiti, da bi zavladala krivičnost*. Dejansko ni pravičnost tista, ki ima svoj lastni obstoj, temveč krivičnost. Pravičnost je mogoče doseči samo, ko je krivičnost odsotna.

Ekonomija je pred politiko

Frédéric Bastiat med drugim pravi:

Preden je mogoče logično razviti znanost o politiki, se mora razviti politična ekonomija. Politična ekonomija je bistveno znanost, ki določa, ali so interesi ljudi usklajeni ali pa si med seboj nasprotujejo. To pa mora biti znano, preden je mogoče izoblikovati znanost o politiki, ki določa prave funkcije vlade.

Takoj po razvoju ekonomske znanosti in na samem začetku oblikovanja politične znanosti je treba odgovoriti na to nadvse pomembno vprašanje: kaj je zakon? Kaj bi moral biti? Kakšno je njegovo področje? Kaj so njegove meje? Logično, v kateri točki se upravičena pooblastila zakonodajalca končajo?

Brez oklevanja odgovorjam: Zakon je skupna organizirana sila, ki naj ovira krivičnost. Na kratko: zakon je pravičnost.

Politika

Gorje deželi, kjer so svete sile, namenjene podpori pravic vsakega človeka, sprevržene tako, da te pravice same kršijo.

Ljudje se začenjajo zavedati, da je vladni aparat drag. Toda česar ne vedo, je, da breme neizogibno pade nanje.

... Država nima nobenih svojih virov. Ničesar nima v posesti, česar ne vzame delavcem. Ko se torej vtika v vse stvari, nadomešča zasebno dejavnost z obžalovanja vredno in drago dejavnostjo svojih uradnikov.

Država teži k temu, da se širi sorazmerno s svojimi življenjskimi sredstvi in da živi čez svoje zmožnosti, ta sredstva pa so navsezadnje nič drugega kot premoženje ljudi.

»V potu svojega obraza si boš služil kruh.« Toda vsakdo hoče, kolikor je le mogoče, veliko kruha in, kolikor je le mogoče, malo znoja.

Obdarjeni smo z zmožnostjo primerjave, presojanja, izbiranja in delovanja v skladu s tem. To vključuje, da lahko pridemo do dobre ali slabe presoje, da lahko izberemo dobro ali slabo – in ljudi nikoli ne spomnimo zaman na to dejstvo, ko jim govorimo o svobodi.

Svetujte mi, toda ne vsiljujte mi svojega mnenja. Odločil se bom na svojo odgovornost. To je dovolj, in če bi se v to vmešal zakon, bi imeli tiranijo.

Priznavam, sem eden od tistih, ki mislijo, da mora izbira, zagon priti od spodaj, ne od zgoraj, od državljanov, ne od zakonodajalca. Zdi se mi, da nasprotni nauk vodi k izničenju svobode in človeškega dostojanstva.

Če z nepremišljenimi ukrepi osvobodite ljudi odgovornosti za njihova dejanja, se bodo še vedno lahko učili iz teorije – ne pa več iz izkušenj. In nisem prepričan, da izobrazba, ki je ne krepi in ne podpira izkušnja, ni nevarnejša od same nevednosti.

... gospodje, industrijo organizirajte, kolikor vas je volja. Mi pa bomo skrbno pazili, da ne boste organizirali ropanja.

Kaj je svoboda? Je seštevek vseh svoboščin. Biti svoboden, biti sam odgovoren, misliti in delovati, govoriti in pisati, delati in trgovati, učiti in se učiti – samo to pomeni biti svoboden.

Naj končam z naslednjim Bastiatovim opozorilom:

Ko zavedeno javno mnenje časti tisto, kar je vredno prezira, in prezira, kar je častno, kaznuje vrlino in nagraduje pregreho, spodbuja, kar je škodljivo, in odvrča od koristnega, ploska zlaganosti, resnico pa duši z brezbriznostjo ali žalitvijo, pokaže narod hrbet napredku in prenovijo ga lahko samo strahoviti nauki, ki jih prinese kakšna katastrofa.

Matej Pavlič

PRIHAJAJO ELEKTRIČNI AVTOMOBILI

Tudi papamobil poganja elektrika

Po nekaterih podatkih je bilo leta 2009 na svetu okoli 700 milijonov vozil, leta 2050 pa naj bi jih bilo že 3 milijarde. Težko je natančneje oceniti, kaj se bo zgodilo, ko se bo začel razvijati promet v Aziji. Danes ima na Kitajskem vozilo vsak 150. državljan, v nekaj letih pa se bo kupna moč tamkajšnjega prebivalstva tako povečala, da se bo današnje razmerje najbrž precej spremenilo. Slovenija ima že zdaj več kot 1,3 milijona registriranih motornih vozil, zato je pričakovan postopen prehod na električni pogon tema, ki ni povezana samo z varovanjem okolja in gospodarstvom, ampak je pomembna tudi za uporabnike. Med vozili na naših cestah je okrog 500 hibridnih, tj. takšnih, ki jih poganjajo motor z notranjim zgorevanjem in eden ali več elektromotorjev. Povsem električna vozilca pri nas lahko srečamo na igriščih za golf, na nekaterih pokopališčih in v večjih mestnih središčih, kjer velja prepoved prometa (smetarski tovornjački in vozila za prevoz turistov). Vse pogostejši so električni skuterji in mestni avtomobilčki različnih znamk, vendar ti za daljše razdalje niso primerni. Po zaslugi redkih zanesenjakov se Slovenci lahko pohvalimo tudi z nekaj več kot 10 popolnoma električnimi osebnimi avtomobili, ki so nastali po predelavi klasičnih avtomobilov v domačih delavnicah. Glede na nekatere napovedi je mogoče pričakovati, da bo v letu ali dveh število električnih avtomobilov pri nas naraslo na 200, saj uvozniki že od lani na slovenskem trgu ponujajo prve serijske električne avtomobile različnih proizvajalcev, v bližnji prihodnosti pa naj bi bila ponudba še bolj pestra. Slovenija namerava za razvoj električnih vozil v prihodnjih štirih letih nameniti 10 milijonov evrov in za nakup električnih avtomobilov bo samo v letu 2012 izplačala 700.000 evrov, kar pomeni spodbudo za 100 kupcev električnih avtomobilov. Vsak naj bi namreč prejel 7000 evrov državne spodbude oz. pomoči.

Svetovna avtomobilska industrija se že vrsto let postopoma preusmerja v razvoj konvencionalnih pogonskih sistemov vozil k novim, ki bodo uporabljala alternativ-

na goriva, s čimer so mišljeni biogoriva (ki doslej še niso upravičila dobrih obetov), naravni plin, vodik in električna energija. Tudi politika se je soglasno opredelila za nujno povečevanje uporabe alternativnih goriv in proizvodnjo električne energije iz obnovljivih virov, kot so sonce, veter, voda in biomasa. Cilj evropske politike prihodnjega razvoja transporta je vzpostavitev takšnega prometnega sistema, ki bo zadovoljeval socialne in gospodarske potrebe, obenem pa bo ustrezal vse strožjim ekološkim merilom. Zaradi vedno večjega negativnega vpliva na okolje je EU sprejela direktivo 2009/33/EC, ki se nanaša na povečevanje uporabe čistih in energetske učinkovitih vozil, njen namen pa je tudi zavezati vse ključne udeležence k standardizaciji vozil in infrastrukture ter z različnimi oblikami spodbud zagotoviti potrebno raven povpraševanja s ciljem znižanja proizvodnih cen vozil. Na omenjeno direktivo se navezuje tudi evropska strategija za čista in energetske učinkovita vozila, ki pomeni tehnološko nevtralen institucionalno-politični okvir, s katerim se želi podpreti postopen prehod na čista in energetske učinkovita vozila v prihodnjem desetletju. S tem so mišljena vozila z motorjem na notranje zgorevanje, ki bi uporabljal biogorivo, ter vozila s pogonom na gorivne celice, ki uporabljajo vodik v plinastem stanju. Do leta 2020 se pričakuje, da bo uporaba biogoriv v Evropi dosegla 10 odstotkov in uporaba električnih avtomobilov okrog 15 odstotkov, do leta 2030 pa naj bi bilo med prodanimi avtomobili v povprečju petina hibridnih in četrtnina električnih vozil.

Vse več mest je zaradi zmanjševanja izpustov okolju škodljivih snovi v ozračje in hrupa že zaprlo svoja središča za vozila z notranjim zgorevanjem, medtem ko se po njih odslej lahko brez težav prevažajo hibridni in električni avtomobili (npr. v Parizu že imajo 1000 električnih avtomobilov v javni uporabi). Kako hitro in v kakšni meri se bodo ti uveljavili tudi drugje, je največ odvisno od razvoja baterij, ki pa se po energijski gostoti in gostoti moči za zdaj še ne morejo primerjati z motorjem z notranjim zgorevanjem. Proizvajalci si prizadevajo izdelati takšne baterije, ki bodo brez izgube kapacitete lahko zdržale vsaj deset tisoč polnjenj oz. dvajset let uporabe.

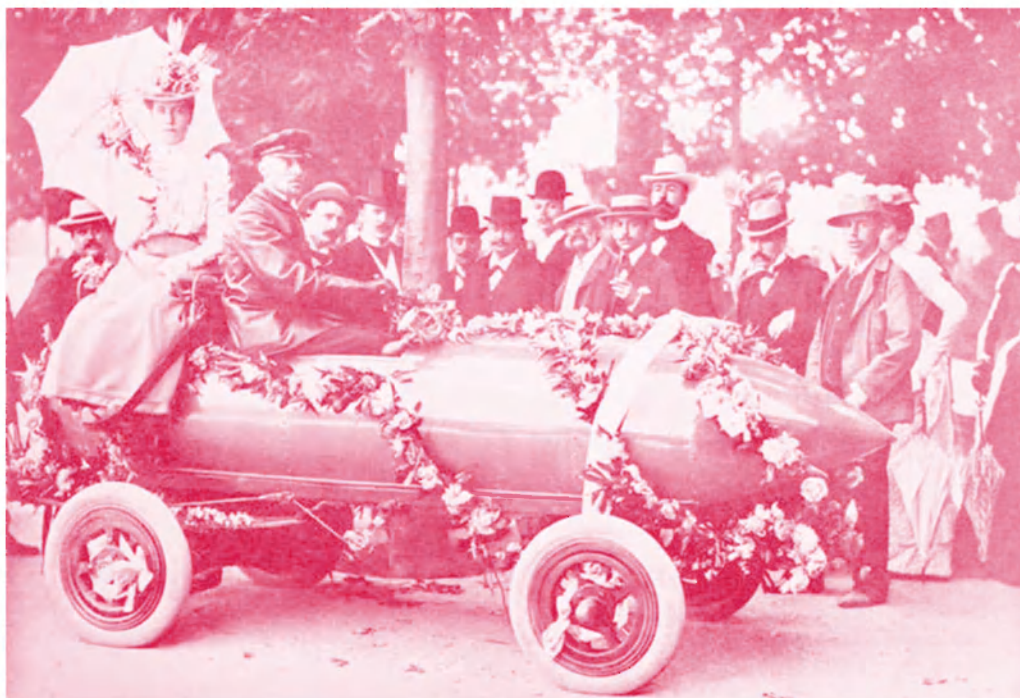
Kako se je začelo

Zamisel o vozilu, ki bi ga poganjala elektrika, se ujema s prvimi resnejšimi poskusi na področju pridobivanja električne energije. Kot zelo uporabna se je izkazala pri tramvajih in trolejbusih, ki imajo vnaprej določeno pot in smer gibanja, zato njihovo oskrbovanje z električno energijo ni problematično. V nasprotju z njimi mora električni avtomobil zaradi večje neodvisnosti zalogo energije prevažati s seboj, kar pa ni več tako preprosto. Prvo takšno vozilo s svinčevim akumulatorjem je v Nemčiji začelo voziti leta 1882 in v prvih letih XX. stol. so že vsa večja nemška mesta imela nekaj takšnih vozil, ki so jih uporabljala kot taksije in za prevoz pošte. Skoraj sočasno se je razvoj električnih avtomobilov začel tudi v Franciji (Jeantaud,

Sartia, Mousette). K njihovi popularnosti so veliko prispevale zlasti hitrostne dirke. Znameniti belgijski dirkač Camille Jenatzy je leta 1899 z doma izdelanim elektromobilom jamais contente prvi presejal magično mejo 100 km/h. Ta rekord mu je bencinski avtomobil odvezel šele devet let pozneje!

Amerika je navdušeno sprejela električne avtomobile in prva serijska proizvodnja električnih taksijev za potrebe New Yorka je v tovarni Electric Carriage and Wagon Co. iz Filadelfije stekla že leta 1897. Pet let pozneje ji je sledila tovarna Studebaker,

Camille Jenatzy je 29. aprila 1899 z električnim avtomobilom dosegel hitrost 105,88 km/h. Fotografija je bila posneta dva dni pozneje med slavnostnim sprejemom v domačem Achèresu. (Vir: internet)

do leta 1912 pa je po ameriških cestah vozilo že 20.000 avtomobilov z elektromotorji na enosmerni tok tovarne General Motors. Vozila, ki so »delovala brez hrupa in smradu, ki jih je bilo zelo lahko upravljati, ki pri zagonu motorja niso zahtevala nobenega napora zaradi vrtenja zagonske ročice in ki niso plašila konj«, so bila še posebno priljubljena pri ženski populaciji bogatejših slojev.

Nadaljnji razvoj električnih vozil se je skoraj povsem ustavil z iznajdbo električnega starterja, ki je bencinske motorje naredil precej zanimivejše za splošno uporabo. Zadnje električne avtomobile so v ZDA serijsko nehali izdelovati leta 1931. Zaradi obeh svetovnih vojn so se resnejše raziskave na področju električnih vozil spet nadaljevale šele v 60. letih prejšnjega stoletja. Leta 1967 je tovarna General Motors

izvajala poskuse z vozili electrovair in pozneje chevrolet-corvair s srebro-cinkovimi akumulatorji, ki so bili petkrat zmogljivejši od svinčevih, vendar nesprejemljivo dragi. Tovarna General Electric je v zgodnjih 70. letih skupaj s Chryslerjem začela izdelovati električni avtomobil ETV 1, ki je imel svinčeve akumulatorje nameščene ob vzdolžni osi vozila. Žal se še danes ne ve, zakaj so obetaven projekt ukinili. Med poskusi, ki so sledili, velja omeniti Sinclairjevo mestno električno vozilce C5 iz leta 1984, ki je lahko z enim polnjenjem baterij pri hitrosti 25 km/h prevozilo 30 km dolgo pot. V Evropi so se v tistem času z razvojem električnih vozil ukvarjali predvsem pri Renaultu, Peugeotu, Volkswagnu in Fiatu, na Japonskem pa so leta 1983 prvič predstavili elektromobile tovarn Nissan, Toyota in Hitachi. Vsekakor lahko pomemben prispevek k razvoju električnih vozil pripišemo tudi obema takratnima velesilama, Sovjetski zvezi in Združenim državam Amerike, ki sta v okviru svojih vesoljskih raziskovalnih programov zasnovali, izdelali in nadvse uspešno uporabili električni vozili na daljinsko upravljanje lunohod-1 (1970) in lunar-rover (1971).

Prednosti in pomanjkljivosti

Električni avtomobil ima v primerjavi z bencinskimi in dizelskimi avtomobili svoje prednosti in pomanjkljivosti. Elektromotor omogoča linearno in neprekinjeno pospeševanje vozila, pri čemer ne potrebuje diferenciala in menjalnika. Njuna opustitev sicer nekoliko vpliva na zmanjšanje skupne mase vozila, vendar računico močno pokvari izredno težka baterija, ki pomeni prvi šibki člen električnega vozila. Za zdaj največ obeta litij-ionska baterija. Litij je lahek in se ponaša z visoko energijsko gostoto, omogoča pa tudi visoko napetost. Toda ali ga bo na Zemlji sploh dovolj za izdelavo vseh baterij, če se bodo uresničile napovedi, po katerih naj bi leta 2030 delež električnih avtomobilov v primerjavi z bencinskimi dosegel približno eno petino? Ko se povpraševanje po kaki strateški surovini zelo poveča, to potegne za seboj tudi njeno podražitev. Zato je mogoče pričakovati, da bo nadaljnji razvoj na tem področju pri-

Takšna litij-ionska baterija je vgrajena v električni avtomobil volt ameriškega proizvajalca Chevrolet. (Vir: internet)

nesel tudi ustrezno zamenjavo za litij oz. kakšno drugačno zasnovo akumulatorskega sklopa.

Ob naštevanju bistvenih razlik ne moremo mimo vprašanja zagotavljanja energije za pogon električnega avtomobila. Ko danes na kazalniku količine goriva v rezervoarju zasveti lučka ali nas vozilo na skorajšnje izčrpanje zaloge opozori še kako drugače, zavijemo na prvi naslednji bencinski servis, natočimo novo gorivo in največ deset minut pozneje že lahko nadaljujemo pot. Pri električnih avtomobilih je stvar čisto drugačna. V primerjavi s številom bencinskih servisov, ki so postavljeni povprečno 25 km vsaksebi, je posebnih polnilnih postaj za električne avtomobile še povsod po svetu razmeroma malo (podjetje Elektro Ljubljana jih ima 7 v prestolnici in eno na Vrhniki, v vsej Sloveniji pa jih je bilo sredi leta 2011 skupno 30). Po navadi so postavljene na večjih javnih parkiriščih in v garažnih hišah, trgovskih in logističnih centrih, v bližini kinodvoran ipd. Polnjenje baterije na takih postajah s trifaznim priključkom 230 V/16 A in priključno močjo do 11 kW traja okrog tri ure. Po zaslugi sodobne elektronike obstaja tudi hitrejše polnjenje, ki traja le 30 minut, vendar morajo imeti takšne hitre polnilnice trifazni priključek 400 V/63 A s priključno močjo 50–250 kW. Pričakovati je, da se bo večina prihodnjih lastnikov električnih avtomobilov odločila za 8–10 ur trajajoče polnjenje baterije v domači garaži, tj. iz električnega omrežja oz. prek standardnega enofaznega priključka 230V/16 A z močjo 2,3–3,7 kW. S tem v zvezi sicer obstajajo nekatere omejitve, ki pa jih bo nadaljnji razvoj na tem področju najbrž uspešno obšel.

Nekateri predlagajo bolj praktično rešitev, pri kateri bi na posebnih servisnih

Kavalir je okolju prijazno vozilo na električni pogon, ki od leta 2008 kavalirsko prevažata domačine in turiste po središču Ljubljane.

Foto: Milina Fros

polnilnih postajah izpraznjeno baterijo preprosto zamenjali z napolnjeno (tako kot so nekdaj poštarji in prevozniki utrujene konje v obcestnih preprežnih postajah menjali za spočite), kar bi trajalo le nekaj minut. Tudi ta način ima še precej nerešenih vprašanj, povezanih predvsem z zagotavljanjem zadostne

količine električne energije takšnim polnilnim postajam. Po še bolj smelem (in zato glede izvedbe temu primerno bolj časovno oddaljenem) načinu bi polnjenje baterij lahko potekalo celo brez kablov – zgolj z elektromagnetno indukcijo za prenos električne energije, pri čemer bi moral biti v tla pod polnilno mesto in v samo vozilo nameščen induktor. Pri takem polnjenju bi teoretično resda šla v nič desetina energije, a postopek menda ne bi bil nič daljši kot pri »klasičnem« polnjenju po kabljih.

Vsekakor bo do sprejetja metode, ki bo najprimernejša in sprejemljiva za čim večji krog uporabnikov, lahko prišlo šele po upoštevanju vseh dejavnikov in medsebojnem usklajevanju vodilnih na področju svetovne avtomobilske industrije. Pa še nekaj je: kar zadeva število polnilnic, se vse skupaj vrti v začaranem krogu. Vlagatelji bi jih postavljali, če bi bilo več uporabnikov in če bi bila prihodnost tovrstnih vozil bolj jasna, po drugi strani pa bi se ljudje lažje odločili za nakup avtomobila na električni pogon, če bi baterijo v njem lahko napolnili »za vsakim vogalom«. V Nemčiji, ki se uvršča med tehnološko najnaprednejše države, je med 45 milijoni registriranih avtomobilov samo milijon takih na hibridni ali električni pogon, polnilnic pa nima jo niti tisoč. Za primerjavo: samo v Londonu jih je že 400.

Pogosto je mogoče slišati, da električni avtomobili ne onesnažujejo okolja, kar pa ni čisto res. Delujoč bencinski motor odda v okolje okrog 200 g CO₂ na prevožen kilometer, izpust CO₂ pri električnem avtomobilu pa je še vedno 45 g CO₂/km. Nikakor ne smemo pozabiti na CO₂, ki se sprošča med postopkom pridobivanja električne energije, to pa večinoma še vedno pridobivamo iz fosilnih goriv, zato zaradi električnih vozil v zraku ne bo nič manj toplogrednih plinov. To, da električni avto nima t. i. ogljičnega odtisa (le kdo si je izmislil ta izraz!), bomo torej lahko trdili šele takrat, ko bomo elektriko pridobivali kako drugače kot danes, npr. s fotonapetostnimi celicami. Pa še nečesa ne smemo prezreti: po nekaterih (treznejših) izračunih naj bi se s prehodom vsega mestnega prometa na električna vozila svetovna poraba naftnih derivatov znižala samo za 20 odstotkov. Toliko namreč porabi mestni promet (s prevoženimi manj kot 50 km na dan), ki v svetovnem merilu predstavlja 75–80 odstotkov vseh prevozov. V zvezi z obremenjevanjem okolja velja spomniti še na vse prevečkrat pozabljeno dejstvo, da bo treba izrabljene akumulatorje oz. baterije iz električnih vozil nekoč reciklirati oz. jih predelati tako, da bomo za ponovno uporabo ohranili čim več surovin, ob tem porabili čim manj energije in v okolje izpustili čim manj škodljivih snovi.

Spremenjena zasnova pogona in težke baterije konstruktorjem električnih vozil omogočajo vpeljavo povsem novih oblikovalskih rešitev, prilagojenih boljši aerodinamiki in udobju potnikov, obenem pa od njih zahtevajo tudi vrsto prilagoditev. Če avtomobil ni pravilno obtežen, vozniku in potnikom ne more nuditi potrebne varnosti. Med zanimivejšimi spremembami omenimo neposredni pogon, pri katerem so

sodobni elektromotorji z velikim specifičnim navorom lahko vgrajeni kar v kolesa vozila. Ker ni več skupnih pogonskih osi, so vsa kolesa prosto vrtljiva okoli navpične osi, kar omogoča obračanje vozila na mestu, parkiranje vstran, varnejšo vožnjo v ovinkih in boljše manevrske sposobnosti nasploh. Ker električni avtomobil pri manjših hitrostih, npr. med vožnjo po mestu, ne oddaja klasičnega motornega hrupa, s tem pomeni nevarnost za pešce, zlasti za slepe. Zato bo nujno treba poiskati ustrezno rešitev, da bi se izognili nepotrebnim nesrečam. Na odsotnost hrupa pa se bodo seveda morali navaditi tudi vozniki. Električni avtomobil ima namreč največji navor že od 0 km/h naprej. Moč, ki je na voljo na začetku, se pri povečevanju hitrosti načeloma ne povečuje – vsaj ne toliko, kot smo navajeni pri bencinskih in dizelskih motorjih, pri katerih vozniki, ki vozijo po občutku, menjajo prestave glede na zvok motorja.

Z varnostjo je delno povezana še ena velika pomanjkljivost avtomobilov na baterije: ker za zdaj z enim polnjenjem baterij ni mogoče narediti več kot 200 km, so primerni kvečjemu za prevoz na delo, ne pa tudi za daljša potovanja. Ko bo mreža polnilnih postaj gostejša, se bo ta pomislek nekoliko zmanjšal, a do takrat bo ostal hudo neprijeten občutek, da zaradi izpraznjene baterije lahko ostanemo ob cesti, če se bomo med vračanjem z dopusta na slovenski obali mimogrede ustavili še v Postojnski jami ...

Na kratko se zadržimo še pri zadnji izrazitejši šibki točki električnih avtomobilov, pri njihovi zasoljeni ceni. Največji krivec zanjo je vsekakor baterija (vključno s sistemom za hlajenje, elektroniko, priključki in še nekaterimi drugimi elektromehanskimi komponentami), ki stane okrog 15.000 evrov. Še tako okoljsko in tudi drugače ozaveščen posameznik z dovolj debelo denarnico bo zato krepko premislil,

Polnjenje baterije v električnem avtomobilu peugeot iOn na Cigaletovi ulici, enem izmed sedmih polnilnih mest podjetja Elektro Ljubljana.

Foto: Marko Piko

preden bo za električni avtomobil odštel dva- ali večkrat toliko kot za naj sodobnejši avtomobil na pogon z motorjem z notranjim zgorevanjem, ki porabi 5 l/100 km in (v skladu z najnovejšimi zahtevami) minimalno onesnažuje okolje.

Kaj nas čaka

Brez dvoma se bo zanimanje za električne avtomobile v prihodnosti povečevalo vzporedno z nižanjem njihovih cen. Kdaj se bo to zgodilo, je med drugim odvisno tudi od tega, kdaj se bodo raziskovalcem in proizvajalcem povrnila sredstva, vložena v razvoj in konstruiranje električnih vozil. Volt (Chevrolet), C-zero (Citroen), focus electric (Ford), i-MiEV_i (Mitsubishi), leaf (Nissan), ampera (Opel), iOn (Peugeot), fluence in zoe (Renault), roadster (Tesla) in C30 electric (Volvo) so prvi čisto električni avtomobili iz serijske proizvodnje, ponudba modelov tako na svetovnem kot tudi slovenskem trgu pa se bo v prihodnje še povečevala. V novomeškem Revozu, ki je največji slovenski izvoznik, saj na tuje proda kar 99 odstotkov vse svoje proizvodnje, napovedujejo sodelovanje z Daimlerjem. Leta 2013 in 2014 nameravajo začeti z izdelavo naslednika twinga in obenem tudi smarta, saj bosta imela enako platformo. Približno takrat naj bi bilo pod Gorjanci pripravljeno vse potrebno tudi za proizvodnjo prvega električnega avtomobila, ki bo najverjetneje kar različica prej omenjenih modelov.

Za konec pa še zanimivost, ki dokazuje, da Cerkev vendarle ni tako okorela in nedovzetna za dosežke znanosti in tehnike, kot ji očitajo nekateri. Ravno v času nastajanja tega prispevka (junij 2011) se je izvedelo, da nemški proizvajalec avtomobilov Mercedes-Benz na prošnjo Vatikana pospešeno pripravlja električni papamobil. Pogon bo v resnici hibriden in bo temeljil na Mercedesovem terenskem modelu razreda M. Vgrajene litij-ionske baterije naj bi zadostovale za vožnjo do 30 km/h, dodatni motor pa bo voznik lahko uporabil npr. v primeru atentata, ko je treba z veliko hitrostjo zapustiti mesto dogodka. Zaradi takšne odločitve si bo papež pri naravovarstvenikih gotovo pridobil kar nekaj naklonjenosti, za Mercedes-Benz pa bo to (nova) odlična poslovna poteza. To podjetje že več kot osem desetletij konstruira in izdeluje posebna vozila za vrhovnega voditelja Cerkve.

Karolina Godina, Alenka Vojska Kušar

OSKRBNIKI ŽIVLJENJA

Ob dvajsetletnici Slovenskega katoliškega zdravstvenega združenja

Prvi duhovni vodja Slovenskega katoliškega zdravstvenega združenja p. Marijan Jožef Šef, dr. med.

O začetkih in ozadju Slovenskega katoliškega zdravstvenega združenja (SKZZ) je slovenski jezuit p. Marijan Jožef Šef, dr. med., prvi duhovni vodja SKZZ, ob 10-letnici v glasilu Ecce homo (Ljubljana, januar 2000) med drugim zapisal: »... Glede na medicinsko izobrazbo (Ljubljana, 1951–1957) sem med študijem filozofije in teologije (Zagreb, 1960–1967) veliko razmišljal o ustvarjalnem odnosu med krščanstvom in medicino. Pri tem sem imel pred očmi ne samo zdravnike, ampak tudi druge zdravstvene delavce. Po zaključni formaciji v Belgiji sem prišel v Maribor, kjer sem na novo ustanovljenem oddelku Teološke fakultete v Ljubljani začel jeseni leta 1968 predavati pastoralno medicino.

Na spodbudo sobratov sem 21.–25. aprila 1969 organiziral pri sv. Jakobu v Ljubljani prvi tečaj o medicinsko-etičnih problemih. V petih večerih se je zvrstilo več predavateljev, zdravnikov: R. Kovač, M. Žele, H. Hawlina, prim. E. Pertl, moralni teolog dr. S. Steiner in jaz. Odziv je bil zelo velik in iz razprav je bilo očitno, da bi bilo zelo koristno nadaljevati z neko obliko dialoga med krščanstvom in medicino ...«

V začetku so bila ta srečanja zelo poredko, največkrat enkrat letno. Pa vendar so bila prav ta srečanja vez med nami v tistih časih, ko je bilo kakršnokoli združevanje na verski osnovi vsaj nezaželeno, če ne celo prepovedano. Ustanovni zbor katoliških zdravstvenih delavcev je bil 6. oktobra 1990 v župnijski dvorani pri sv. Jakobu v Ljubljani. Sklenil je, da se pripravi vse za ustanovitev društva. Med 50 udeleženci je bilo 45 podpisnikov o ustanovitvi Slovenske katoliške zdravstvene zveze. Leta 1990/91 je sledila priprava Pravil s popravki profesorja cerkvenega prava na Teološki fakulteti v Ljubljani dr. Boruta Koširja in osnutek končnih Pravil, ki jih je potrdil tedanji slovenski nadškof dr. Alojzij Šuštar v Ljubljani.

Društvo Slovenska katoliška zdravstvena zveza s sedežem v Ljubljani, ki se je preimenovalo leta 1992 v SKZZ, so s p. Marijanom J. Šefom, dr. med. in ljubljanskim bolniškim župnikom Mirom Šlibarjem ustanovili sledeči ljubljanski zdravniki in višje medicinske sestre: Majda Klinar, dr. med. (predsednica), Alenka Vojska Kušar,

dr. med. (tajnica in blagajničarka), Mirijam Cvelbar, dr. med., Metka Klevišar, dr. med., Andreja Štaudohar, dr. med. (zveze s tujino), prim. Tone Kunstelj, dr. med., prim. Tomaž Jurca, dr. med., Tadeja Fatur, dr. med., Ljudmila Fatur, vms, Tončka Gnidovec, vms in Zofka Požnel, vms.

Združenje je bilo leta 1992 dejavno vključeno v Evropsko zvezo združenj katoliških zdravnikov (FEAMC) in leta 1994 v Mednarodno zvezo združenj katoliških zdravnikov (FIAMC), katere glasilo se imenuje Decisions (Odločitve).

Članstvo SKZZ sestavljajo redni člani: zdravniki in zobozdravniki ter pridruženi člani: drugo zdravstveno osebje, študentje zdravstvenih smeri kot tudi fizične in pravne osebe, ki spoštujejo pravila in etične smernice združenja. SKZZ je neprofitno in nepolitično, prostovoljno združenje zdravnikov in zobozdravnikov, ki so se združili v združenje z namenom, da:

- spodbujajo in uveljavljajo katoliško etiko v zdravstvu;
- skrbijo za osebno in duhovno rast članov združenja;
- oblikujejo mnenje glede medicinskih moralno-etičnih vprašanj ob upoštevanju nauka cerkvenega učiteljstva;
- zagotavljajo verodostojna poročila in praktične nasvete z medicinskega moralnega področja slovenski Cerkvi;
- zastopajo katoliška načela na medicinskem področju v družbi;
- zastopajo slovenske člane v Evropski in Mednarodni zvezi združenj katoliških zdravnikov: v FEAMC in FIAMC;
- sodelujejo z drugimi sorodnimi katoliškimi skupinami.

Duhovni vodja predstavlja cerkveno avtoriteto. Skrbi za uveljavljanje nauka ter omogoča duhovno rast članov. Predlaga ga izvršni odbor. Potrди ga slovenski nadškof. Po odhodu p. Marijana J. Šefa, dr. med. na novo delovno mesto izven Slovenije, v Sarajevo, leta 1996, je postal duhovni vodja SKZZ dr. teologije Jože Štupnikar, narodni voditelj za pastoralo zdravja pri Slovenski škofovski konferenci.

Ob ustanovitvi SKZZ leta 1992 smo izbrali za svoja zavetnika zdravnika in mučenca sv. Kozma in Damijana in ju zapisali v statut združenja. Zivela sta ob koncu 3. stoletja, umrla pa mučeniške smrti v času Dioklecijanovega preganjanja v Ciliciji v Mali Aziji. Njuna domovina, kjer sta se naučila zdravniške vede, naj bi bila Arabija. Za svoje zavetnike so ju izbrali zdravniki in lekarnarji, pa tudi mnoge šole za zdravnike. Iz zgodovine slovenske medicine je znano, da so ljubljanski kirurgi in rano-celniki imeli svoj oltar sv. Kozma in Damijana v uršulinski cerkvi v Ljubljani (prva stranska kapela ob desnem vhodu v cerkev), ki je še danes.

Čeprav je SKZZ vseslovensko združenje, so se njegovih rednih srečanj mogli udeleževati v glavnem njegovi člani iz Ljubljane in njene bližnje okolice. V želji, da

Zavetnika Slovenskega katoliškega zdravstvenega združenja zdravnika in mučenca sv. Kozma in Damijan (Jurij Subic, 1887, Ljubljana, Narodna galerija)

bi bila načela združenja dosegljiva čim širšemu krogu članov in drugim zainteresiranim širom po Sloveniji, smo se odločili za povezovalno glasilo, poimenoвано po evangeljskih besedah: »Ecce, homo!« (Glej, človek! In 19,5), ki je izšlo prvič v Ljubljani decembra 1995.

Srčika zdravstvenega poklica je služenje človeku: trpečemu, slabotnemu, nemočnemu, porajajočemu se ali umirajočemu, bolnemu ali kakorkoli prizadetemu. Ker smo sredi naglice in stehniziranih medicinskih postopkov neprestano v skušnjavi, da pozabimo prav na človeka, smo želeli prav preko glasila poglobljati zavest, da je človek vedno človek, vedno oseba s človeškim dostojanstvom, ki zasluži vso našo pozornost in ljubečo skrb.

»Ecce homo!« pomeni še več. Pilat je ob teh besedah pokazal na Kristusa izmučenega do skrajnosti ... Prav po svoji daritvi se je Kristus na skrivnosten način združil z vsakim človekom, poudarja II. vatikanski koncil. »Glej, človek!« tako pomeni tudi »Glej, Kristus!« Ko služimo človeku, služimo Kristusu samemu. To je krščanska vsebina našega poklica, ki jo želimo skupaj poglobljati in uresničevati.

Tako je izvršni odbor že v začetku delovanja združenja v svojih aktih, na podlagi etičnih smernic Mednarodnega združenja katoliških zdravnikov (FIAMC), med drugim zapisal: »... Verni zdravstveni delavec se bolnemu človeku približuje in ga spremlja preko dimenzije skrivnosti, enkratnosti, neponovljivosti in večnosti človeškega bitja. Od začetka do naravne smrti naj spoštuje neponovljivost življenja, vliva naj mu pogum ob osebnih stiskah, ki so še večkrat globlje kot le povzročene rane ali otipljive bolezni. Bolnike in njegove domače naj vzgaja za sprejemanje bolezni. Podpira naj jih v upanju na ozdravitev. Pomaga naj premagovati strah pred smrtjo in končno naj umirajočemu stoji ob strani pri prehodu v večnost ...

Od vernega zdravstvenega delavca pričakujemo še več. S svojim osebnim zgledom naj pred bolniki in sodelavci pričuje za evangeljsko odrešenjskost vsega stvarstva v prvi vrsti celotnega človeštva. Kristus naroča svojim učencem naj skrbijo za svoje brate. Tudi bolnik je naš brat v Kristusu. Enako bi lahko rekli za svoje sodelavce. Moralna prenova v zdravstvu je naša najvažnejša naloga ...«

Pred zaposlene v zdravstvu se postavljajo velike zahteve. Ni dovolj le strokovno medicinsko znanje, ki je osnova za delo. Celó želja pomagati ljudem v bolezni in težkih situacijah, kar je gotovo izraz človekoljubja, ni dovolj. Humano, strokovno in odgovorno skrbeti za ohranitev zdravja in življenja, upoštevati etična načela, spoštovati dostojanstvo bolnika, vse to zahteva od zdravstvenega delavca veliko več. Za te poklice naj bi se odločali ljudje, ki so osebno izoblikovani, notranje umirjeni, ki jim ne bi bila tuja osnovna zapoved: »Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe.«

Vsakega bolnika moramo sprejeti kot enkratnega in neponovljivega z vsemi posebnostmi. Enako si tudi mi želimo, da bi nas oni sprejeli in zaupali, saj so v boleznih in stiskah prepuščeni nam, da bi jim z znanjem in ljubeznijo pomagali do zdravja ali jih spremljali do njihovega konca. Zdravstveni delavec mora sodelovati pri prevzgoji in spreminjanju javnega mišljenja ter prebujati javno vest. Biti mora dovolj kritičen do svojega dela in ravnanja ter živeti skladno s svojim poklicem.

Ugotavljamo pa, da ne le številnim zdravstvenim delavcem, pač pa tudi marsikateremu katoličanu etika katoliškega zdravnika ni le neznan, pač pa pogosto tudi nesprejemljiva in nesprejeta.

»Za katoliškega zdravnika je posebna čast, da z zglednim življenjem, pristno ljubeznijo do bolnih, zlasti revnih in zapostavljenih, izpričuje krščansko vero, ne skriva krščanske usmerjenosti in moralnih načel, a vedno upošteva bolnikovo prepričanje.

»Ko se katoliški zdravnik trudi, da bi storil vse, kar je v človeških močeh, da odvrne bolezen in ozdravi bolnike, se hkrati zaveda Kristusovih besed: Brez mene ne morete ničesar storiti! In se vedno z molitvijo priporoča Bogu za pomoč in vodstvo,« zaključuje predsednica SKZZ Majda Klinar, dr. med. ob njegovi 10-letnici v glasilu *Ecce homo* januarja 2000.

Z vključevanjem katoliških zdravnikov v mednarodne tokove katoliških zdravstvenih združenj in njihove udeležbe na evropskih in svetovnih kongresih, poznamo razmere tudi v drugih državah in vemo, da tudi drugje položaj ni bistveno drugačen kot pri nas. Pa vendar vsi skupaj vztrajamo. Bodrijo nas besede predsednika Papeškega sveta za pastoralo zdravstvenih delavcev, nadškofa Jevierja Lozano Barragene, izrečene v Benetkah leta 1992 na kongresu Evropske zveze združenj katoliških zdravnikov: »Vi zdravniki opravljate svojo službo v največjih katedralah sveta!« Papeški svet za pastoralo zdravstvenih delavcev se nenehno trudi za duhovno in moralno oblikovanje katoliških zdravstvenih delavcev. Pokoncilska cerkev je spoznala, da lahko le z roko v roki med kleriki in laiki ubira pravo pot do nove evangelizacije sodobnega sveta. Premišljevanje skrivnosti božjega očetovstva naj se spremeni v razlog upanja za bolnike in v šolo goreče vneme za te, ki prevzamejo skrb zanje. Zdravstveni delavec-kristjan se mora poleg poklicne odgovornosti zavedati in si prizadevati, da bi bil njegov dejavni poklic odraz globokega krščanskega humanizma, ki nam ga v evangeliju razodene Jezus Kristus v prispodobi Usmiljenega Samarijana. Kristusov odnos je zlasti do bolnih in trpečih odrešenjski. Človeka gleda v njegovi celovitosti. Ze papež Janez Pavel II. je vabil zdravnike, zdravstveno osebje, njihove sodelavce in prostovoljce, naj bodo živa podoba Kristusa in Cerkve v ljubezni do bolnih in trpečih. Smo katoliški zdravniki in medicinske sestre zares priče Jezusovih besed: »Karkoli ste storili, kateremu izmed mojih najmanjših bratov, ste meni storili!« sredi današnjih zdravstvenih struktur?

Duhovni vodja SKZZ dr. Jože Štupnikar je v svojem prispevku Duhovno poslanstvo katoliških zdravstvenih združenj v glasilu *Ecce homo* januarja 2000 med drugim zapisal: »... Danes je zdravstvo v nenehnem razvoju in napredku. Poklicno izobraževanje v vseh mogočih oblikah je torej nujno potrebno. To včasih postaja celo moreče, ker jemlje čas za osebno življenje, življenje v družini in širši družbeni skupnosti. Obstaja torej velik problem, kako najti čas za osebno duhovno poglobljanje in sprejemanje medicinske znanosti v luči evangelija. Tako se še posebno pred kristjane nenehno postavljajo vprašanja pojmovanja življenja, spoštovanja in dostojanstva življenja, humanosti in dopustnosti nekaterih metod v diagnozi in terapiji, vprašanja do kod zdravnikova avtonomija. Nepomembna niso vprašanja medsebojnih odnosov, ekonomije, politike v zdravstvu ...

Ob tem razmišljanju nam vse bolj postaja jasno, v čem je pomen in namen katoliškega zdravstvenega združenja. Zdravstveni delavci – kristjani poleg osebnega pričevanja prav preko svojih združenj skušajo bistveno prispevati k humanizaciji zdravstva in spremljajo strokovno in znanstveno delo na področju medicine, kjer mora biti povsod osnovno merilo dostojanstvo bolnika in neodtujljiva pravica do življenja od spočetja do naravne smrti. Ta način dela pa zahteva koordiniran strokoven pristop k reševanju posameznih vprašanj in problemov.«

Tako razmišljanje potrjujejo že naslovi predavanj slovenskih zdravnikov in teologov na letnih srečanjih, okroglih mizah in klubskih večerih SKZZ kot npr.:

M. Cvelbar: Celosten pristop zdravnika k bolniku, R. Godeša: Zdravnik v politiki, M. Klevišar: Poslanstvo zdravstvenega delavca v luči božjega razodetja, M. Klinar, A. Berkopec-Valena: Naravne metode načrtovanja družine, prim. T. Kunstelj: Odgovornost zdravnika in bolnika v procesu zdravljenja, J. Magdič: Samomorilnost na Slovenskem, p. M. J. Šef: Skrivnost človeka, msgr. J. Pucelj: Evangelij življenja-nravne norme v luči 5. božje zapovedi, akad. prof. J. Trontelj: Ugovor vesti v evropskem prostoru in druga.

Znano je, da so bili zdravniki že v antiki tisti, »ki si iz tujega trpljenja delajo lastne skrbi«, označeni kot posebno visoko нравni ljudje. Bazilij Veliki je prenesel takšno pojmovanje zdravniškega stanu celo na oblast, ki naj bi tudi sočustvovala ob nesrečah drugih. Tako se zdravnik – kristjan v politiki ne bo mogel izogniti običajnim etičnim zadregam in problemom vernega zdravnika v političnem delovanju.

Leta 1995 je Papeški svet za pastoralo zdravstvenih delavcev v Vatikanu izdal listino ali Deontologijo zdravstvenih delavcev. Z njo je bila zapolnjena vrzel, na katero so že dolgo opozarjali tako znotraj Cerkve kot tisti, ki priznavajo Cerkvi prvenstvo v delu za življenje in obrambo življenja. V: 6. členu Uvoda opozarja zdravstvene delavce »oskrbnike življenja« in ostale zaposlene v zdravstvu, da se njihovo služenje življenju dejansko uresničuje le v »zvestobi moralnim načelom.«

Ko se danes po 20-letih našega delovanja oziramo s povzetimi mislimi iz prispevkov v glasilih Ecco homo SKZZ na prehojeno pot z željo, da utrdimo naš obstoj in damo s svojim delovanjem kot katoliški zdravstveni delavci prispevek k moralni prenovi slovenskega zdravstva in k ohranitvi zdravih slovenskih družin, ki so »najnaravnejše in najpristnejše skupnosti na zemlji,« zavedajoč se, »da je v dobro urejenem in uglašnem družinskem življenju najboljša in najtrajnejša zagotovilo za obstoj države« (Adalbert Stifter: Politični spisi), zbiramo moči v upanju na božjo pomoč za nadaljnje spodbujanje in uveljavljanje katoliške etike v slovenskem zdravstvu. Zavedamo se, da »kapljica ne izdolbe kamen s svojo močjo, ampak z neprestanim delovanjem« (latinski pregovor).

Berta Golob (1932)

BELO UPANJE

*Bele so halje naših zdravnikov,
bela so lica naših bolnikov.
Bele so rjuhe, beli zidovi,
bele so sanje in v sanjah gradovi.*

*Belo je upanje iz teh gradov,
da se povrnemo zdravi domov.
Bela je duša, v molitvi spočita,
bela je milost nanjo razlita.*

*Bela je hostija, bela je roka
duhovnika v belem, da se globoka
vera naseli med sence srca,
vera v ljubezen, v dobroto Boga.*

Nina Mazi

ČAS POD DROBNOGLEDOM

Ko imel bi le čas, čas za vse ...

V gospodarski krizi in recesiji se zdi, da vsem primanjkuje predvsem denarja, dejansko pa pomanjkanje financ in materialnih dobrin zadeva le nekatere; vse po vrsti pa pesti pomanjkanje časa, zato, ker je človekovo bivanje na Zemlji kratko oziroma omejeno – umrljivi slehernik se nenehno spoprijema z dejstvom, da je njegovo življenje z vsakim dnem krajše. Vsakdo bi rad prelisičil čas in vsaj upočasnil, če ne kar ustavil neutrudno tiktakanje ure, ki nas opozarja na minljivost.

»Dolgost življenja našega je kratka...« je skrušeno zapisal France Prešeren, ki pa si je nesmrtnost zagotovil s svojimi pesmimi. Za človeka pomembno spodbudo, obet in tolažbo predstavlja možnost, da tudi po svojem slovesu od tuzemskega bivanja še naprej živi v svojih delih.

Čas, četrta dimenzija stvarnosti, sodi med nevrnljivo in neobnovljivo komponento človekovega udejstvovanja in bivanja. Sodobni populaciji ponuja predvsem dvoje: možnosti, priložnosti in izzive, kakršne lahko uresniči v 24 urah, ki jih ima vsak dan znova na voljo na eni strani, ter naglico, stres, nemir, breme in hektiko na drugi. Ugotavljajo, da so hitrost, časovna stiska, naglica in iskanje izgubljenega časa največja nevarnost in grožnja medčloveškim odnosom, poslovnemu uspehu pa tudi zdravju, mladostnosti in vitalnosti, počutju, razpoloženju, videzu, psihofizičnemu ravnovesju in blaginji sodobne populacije. Pomanjkanje časa, njegovo razmetavanje in zapravljanje na eni strani ter ujetost v kratko minljivost trenutka na drugi strani v XXI. stoletju nenehno pretita predstavnikom obeh spolov, čeprav naj bi bil nežnejši spol tako v poslovnem in družabnem kot tudi v privatnem življenju zaradi časovnega stresa bolj ogrožen kot moški. Izsledki poglobljenih raziskav na stari in novi celini namreč pričajo, da ima uspešen, redno zaposlen moški, med tednom vsak dan okrog uro in pol več časa zase, ob koncu tedna pa znaša po izsledkih, ki so jih sporočili javnosti v poročilu za leto 2010, njegova časovna prednost v primerjavi z žensko kar tri ure. Poklicno aktivne, redno, polno zaposlene ženske danes dobro tretjino svojega časa porabijo za zakonske in družinske obveznosti, nakupe, vzgojo in nego otrok, hišna

opravila, socialne obveznosti privatne ali poslovne narave in celo za pomoč možu pri njegovem delu. Moški, ki si z ženskami (vsaj na videz) enakopravno delijo skrb za otroke, dom in družino, omenjenim dejavnostim namenjajo največ 19 odstotkov svojega časa. Glavnina »domačih poslov« tako še vedno ostaja na ženskih ramenih.

Ameriški socialni psiholog dr. David Lewis poudarja, da si lahko poprečna, polno zaposlena ženska, ki zna dokaj spretno manevrirati s svojim časom, na račun svoje iznajdljivosti in racionalnosti vsak dan privošči največ časovno razkošje borih 30 minut.

Znanstveniki z ameriške ustanove Henley Centre for Forecasting v svoji poglobljeni sociološki študiji ugotavljajo, da je količina prostega časa pri zaposleni populaciji obeh spolov od leta 1985 padla za celih 21 odstotkov, število oziroma delež človekovih obveznosti pa se je krepko povečal (najmanj za 38 odst.)

Čas za opoldanski odmor, ki naj bi bil namenjen razvedrilu, počitku, sprostitvi in razbremenitvi, poigravanju s spodbudnimi idejami in nabiranju novih moči, pri večini ambicioznih posameznikov danes traja le okrog 20 minut. Pogosto pa še ta čas uporabijo za delo, zlasti moški. Ženske pa dragocenih 20 – 30 minut predaha v glavnem namenijo najrazličnejšim obveznostim privatne, polprofesionalne ali poslovne narave.

Moški več časa posvetijo športu, svojim konjičkom in druženju s prijatelji, prosti čas najraje izrabijo po svojem okusu, v skladu s svojimi prioritetami, ženske pa so dragocene proste trenutke pripravljene žrtvovati za pomoč svojim domačim, šefu, sosedom, kolegom, sodelavcem, za prostovoljno delo ipd.

Najbolj spodbuden, sproščen, neobremenjen, naraven in »zdrav« odnos do časa imajo otroci. Žal pa mnogi že v najnežnejši dobi ob časovnem nasilju staršev, sorodnikov, učiteljev in vzgojiteljev (odraslih) trpijo zaradi naglice v obdobju, ko pojma časa sploh še ne morejo razumeti in jim čas dejansko tudi nič ne pomeni. Ameriški strokovnjaki so prepričani, da bi morali javno obsoditi starše, učitelje in vzgojitelje, ki otroke obremenjujejo s časovnim pritiskom in jih po nepotrebnem priganjajo k hitenju ter neusmiljeno pehajo v naglico. Časovno nasilje nad otroki izvajajo zlasti starši/odrasli, ki sami ne znajo ravnati s časom in so podvrženi naglici, ki je niso sposobni obvladovati. Pomemben korak do časovnega nasilja nad svojimi nadobudneži starši/odrasli naredijo vsakokrat, ko jih nervozno spodbujajo in jim jezno prigovarjajo, naj pohitijo, ker se jim mudi, in ko zaradi lastne nesposobnosti pričakujejo ali celo zahtevajo, da jim bodo otroci pomagali najti vsaj delček izgubljenega časa. Mnogi starši skušajo tako opravičiti tudi svojo pogosto in/ali dolgotrajno odsotnost, utrujenost, nezainteresiranost, pomanjkanje energije in elana, obenem pa si olajšati vest pred dejstvom, da zanemarjajo svoje otroke in se jim ne posvečajo oziroma ne najdejo časa zanje niti takrat, ko jih ti najbolj potrebujejo.

Pretrirana naglica in nenehno pomanjkanje časa sta lahko tudi odraz nesposobnosti in način bega pred odgovornostjo. Japonci so v zvezi s tem izoblikovali po-

menljiv izraz oziroma prototip »prezaposlenega lenuha«: nesposobneža (lahko celo komodneža), ki je nenehno v kvazi akciji, neprestano hiti in je prezaposlen, kljub temu pa nič ne naredi. Za take je značilno, da se sicer marsičesa lotijo, a ničesar ne dokončajo. Svojo neučinkovitost pa skušajo spretno prikriti z naglico in pomanjkanjem časa. Podobni so ventilatorju, ki se vrti v prazno in pri tem troši energijo, a ne hladi oziroma ogreva prostora – ne zagotavlja pričakovanega učinka. Nemški psihologi ugotavljajo, da se s tovrstnimi razmerami srečujejo tudi starostniki. Notorično prezaposleni upokoјenci, ki nimajo nikoli časa in se jim vedno mudi, so po eni strani žrtve lastne počasnosti, raztresenosti in pomanjkljive organiziranosti, po drugi strani pa tudi fenomena kvazi aktivnosti, na katerega opozarjajo poševnooki znanstveniki. Zanimivo je tudi, da ljudje, ki nenehno hitijo, pogosto nevede zapravljajo čas – na primer z odpravljanjem posledic naglice in z iskanjem izgubljenih predmetov. Človek, ki vsak dan samo pet minut išče izgubljene ključe, mobilnik ali očala, založeni dokument, časopis ipd., v enem samem letu tako izgubi več kot 34 ur – več kot dan in pol izgubljenega časa.

V zadnjih desetletjih tudi Slovenci postajamo vse bolj okuženi z virusom »naglice in pomanjkanja časa«. Zato je med nami vse več deloholikov in posameznikov, ki skušajo početi več stvari naenkrat (multitasking).

V ZDA pri McDonaldsu big mac servirajo v manj kot minuti (če je le mogoče, vsakokrat kako sekundo hitreje), pravo nasprotje visokorazvitega sveta pa je njegov manj napredni in umirjeni antipod Rumena celina z izjemo gospodarskih gigantov. Tako v Indiji žejni popotnik, ki naroči koka kolo, skoraj zanesljivo tvega, da bo zaradi tega zamudil vlak, avtobus ali letalo. Richard Brooks, britanski strokovnjak in poznavalec odnosa do časa in interkulturalne komunikacije, poudarja, da so Otočani sila natančni in časovno zahtevni, pogosto celo pikolovski. Vsaka minuta v poslu mora biti po mnenju Britancev smotrno načrtovana, namensko porabljena in ustrezno izpolnjena. Čas, ki ga človek prebije na delovnem mestu, mora prinesiti razvoj in napredek oziroma vsaj zagotavljati dobiček – služiti mora predvsem in edino ustvarjanju dodane vrednosti. Mnogi Britanci pa se s tem ne morejo popolnoma sprijazniti, zato jih veliko trpi zaradi psihofizične simptomatike, povezane z napetostjo, s preobremenjenostjo in stresom. Podobno velja tudi za novo celino, kjer je situacija še bolj napeta in naporna. Enote časa so se iz minut zreducirale na njihove šestdesetinke. Sleherna sekunda (sem ter tja celo njena desetinka) je načrtovana, ovrednotena, funkcionalno zaznamovana in izražena v dolarjih. Posel in življenje nasploh se po vzoru neprekosljive Japonske in Švice odvija z maksimalno hitrostjo, na katero se mora človek čim prej navaditi, se z njo sprijazniti in se ji prilagoditi, ali pa »izstopiti« iz karavane. V naši ključni gospodarski partnerici, bližnji Nemčiji, je tempo še za kanček počasnejši in sprejemljivejši od tistega na nasprotni strani Atlantika, kar pa seveda nikakor ne pomeni ležernosti

in časovne sproščenosti, kaj šele bivakiranja in malomarnega zapravljanja dragocenega časa. Najnovejši trendi pa tudi tam kažejo v smeri vse večje časovne stiske in pritiska. To se na najbolj jasen in izrazit način odraža v športu, kjer minute že dolgo sploh niso več pomembne, nekdanje sekunde in desetinke sekund pa so nadomestile stotinke in tisočinke. O uspehih, rekordih, stopničkah in drugih prestižnih dosežkih odločajo neskončno majhni delčki časa, ki si jih človek sploh ne more predstavljati, kaj šele da bi jih s svojimi čuti lahko zaznaval in razločeval. Časovna »minimalizacija in mikroizacija« pa na pragu XXI. stoletja nista omejeni le na šport. Danes človeka tudi v poklicu in karieri presojuje, ocenjuje in vrednotijo izključno po času in učinkovitosti, ki jo pokaže na delovnem mestu. Žal pa mnogi na tovrstni tempo niso pripravljeni in zanj niso usposobljeni, zato v bitki s časom izgubljajo in žrtvujejo svoje zdravje (videz, počutje in razpoloženje), mladost in vitalnost. Vzoru svojih germanskih sosed (Nemčije, Švice in Luksemburga) sledi tudi bližnja Avstrija. Za mediteranske dežele pa je še vedno značilen mnogo bolj sproščen in neobremenjen odnos do časa. Španci, Portugalci, Grki in Maltežani, pogosto pa tudi Italijani, se dobro zavedajo, da današnjemu dnevu sledi neobhoden jutri, na katerega pogosto brez pomislekov preložijo marsikaj – tudi tisto, kar se sprva zdi nujno in nepogrešljivo oziroma povsem neodložljivo.

Azijci (z izjemo neustavljivih Japoncev) so gospodarji svojega časa in se temu primerno obnašajo popolnoma suvereno. Sleherni prebivalec Rumene celine si zna privoščiti razkošje časa in se sprostiti ob skodelici čaja, meditaciji, klepetu s prijateljem ali preprosto v brezdelju. Kitajci, ki so sicer znani po svoji točnosti in marljivosti, glasno poudarjajo, da ima dan za slehernega posameznika celih 24 ur, časa pa ima vsakdo na voljo celo življenje.

Hitrost in dohodek

V času pospešenega tempa na strokovnem in poklicnem področju lastniki in delodajalci od svojih sodelavcev in podrejenih pričakujejo in tudi zahtevajo čim večjo hitrost in učinkovitost pri delu in poslovanju. Nagla akcija in takojšen odziv sodita med ključne zahteve in pričakovanja kupcev, strank, naročnikov in uporabnikov. Zato je določena mera hitrosti pri delu dejansko tudi nujna in nepogrešljiva – s čimer se po ugotovitvah raziskav Svetovne banke strinja 96 odstotkov globalnih managerjev in lastnikov podjetij, žal pa na hitrost in brezkompromisno ažurnost pri svojem udejstvovanju prisega le 56 odst. zaposlenih. Ta razkorak med odnosom do časa, frekvence in hitrosti pri delodajalcih in delojemalcih botruje številnim kratkim stikom, konfliktom in nesporazumom.

Posamezniki, ki se ne pustijo ujeti v časovno past, najbolj premišljeno in previdno ravnaajo s prostim časom, ki je za glavnino populacije modrega planeta najbolj dragocen.

Na inštitutu za raziskavo javnega mnenja Gewiss so v obsežni raziskavi o izkoriščanju prostega časa vzeli pod drobnogled skupino nemških intelektualcev obeh spolov in različnih starostnih skupin. Pri tem so ugotovili, da vrhunskim nemškim kadrom vsem po vrsti primanjkuje predvsem prostega časa; zlasti tistega, ki bi ga lahko porabili samo zase. Kar 94 odstotkov jih ima namreč podobno kot delovni čas tudi proste trenutke skopo odmerjene in popolnoma načrtovane (neogiben vir napetosti in stresa).

Na pragu XXI. stoletja čas postaja in ostaja naš gospodar, kateremu pa ne smemo dovoliti, da nas zaslužnji, dotolče ali celo uniči. Upoštevajmo, da se premišljeno ravnanje oziroma varčevanje s časom začne že zjutraj, zato skušajmo vstati, čim se zbudimo. Nepotrebno poležavanje in pretegovanje v postelji, potem ko je budilka že odzvonila, botruje zgodnjemu jutranjemu stresu. Takrat si začnemo nabirati zamudo ter ustvarjati pogoje za nepotrebno naglico in nervozo, ki nam pokvarita dan. Izsiljeni, umetno podaljšani spanec v času, ki je namenjen jutranjim aktivnostim, predstavlja svojevrstno razvado, ki praviloma (razen med boleznijo, prazniki in dopustom) ne koristi organizmu. Če se zjutraj težko predramimo, zbudimo, spravimo pokonci in razgibamo, si privoščimo toplo, še bolje pa kar vročo prho. Zjutraj je telo običajno ohlajeno, krvni tlak nizek in življenjska energija pa v stadiju minimuma – vse našteto pa povzroča oslabeledost, zaspanost. Dvig temperature in vzpostavitev regulacijskih mehanizmov botrujeta občutku spočitosti, sproščenosti in dinamike na pragu novega delovnega dne, ki nam prinaša nove obveznosti in zadovoljstvo.

Neizkoriščen, mrtev čas, ki ga terjajo nepredvidljivi dogodki in okoliščine ter se mu ne moremo ogniti, uporabimo za branje, poslušanje glasbe, lahkotno razgibanje, snovanje načrtov, sprostitvev, sanjarjenje, prijetne misli, lepe spomine in smele domislice, lahko tudi za uživanje hrane in pijače, ličenje, klepet ipd. Kolikokrat stojimo v vrsti, se vozimo, čakamo in zapravljamo čas ali pa se celo razburjamo nad prepočasnim delom! Poprečno človek na dan porabi dobro urico do dve za omenjene »prazne« dejavnosti v ničti prestavi – naj ta čas ne predstavlja izgubljene priložnosti, marveč vir dragocenega časovnega razkošja, ki nam ga ne more nihče ukrasti.

Prisluhnimo svojemu organizmu in ga opazujmo, prisluhnimo tiktakanju notranje biološke ure in preučimo osebni bioritem; posvetimo se svoji notranjosti in ta spoznanja upoštevajmo v vsakdanji praksi.

Vodimo lahko poslovni dnevnik ali pa vsaj beležnico in terminski koledar – modro načrtujmo svoje obveznosti in dejavnosti, pri tem pa ne pozabimo na fleksibilnost, dinamiko, nenačrtovane zamude in presenečenja; vsak dan si pustimo nekaj »prostega, neplaniranega« časa za nepričakovana presenečenja, s katerimi se moramo nujno sprijazniti. Obenem pa ne pozabimo na pomembno rubriko: moj prosti čas; v njej si moramo prav tako zagotoviti vsaj urico časovnega razkošja izključno in samo

zase. Kadar smo v časovni stiski in nas naglica spravlja ob živce, si vzemimo nekaj minut, prelistajmo zadnjih nekaj strani terminskega koledarja in na podlagi praktičnih izkušenj ali s pomočjo intuicije ugotovimo kje, kdaj, kako in zakaj se nam je zalomilo, obenem pa poskrbimo, da se kaj podobnega ne bo več pripetilo. Preverimo pa tudi, kdo nam lahko v zadregi priskoči na pomoč.

Svoje sodelavce, podrejene in nadrejene navadimo na to, da bodo smotrno in spoštljivo ravnali s časom (svojim, vašim in časom vaših strank ali poslovnih partnerjev). Če jim stvar ne gre preveč dobro od rok, jim omogočimo izobraževanje o učinkovitem in razumnem upravljanju s časom (time management), obenem pa tudi sami spremljajmo novosti – razvoj in napredek na tem področju.

Ne zamujajmo, ne odlašajmo, ne zavračujmo in ne iščimo izgubljenega časa, ne objokujmo zamujenih priložnosti in ne zapravljajmo svojega dragocenega časa z beljenjem glave in razmišljanjem o rečeh, ki nam jih ni uspelo postoriti, o dolžnostih, ki jih nismo izpolnili, o situacijah, ki se niso izšle tako kot smo načrtovali, o željah, ki se niso uresničile. Po mnenju dr. Davida Lewisa je skrb za stvari, ki jih ne moremo več spremeniti (izpolniti, urediti in izboljšati) največja in najpogostejša, pa tudi najbolj nepotrebna in nesmiselna izguba časa. Temu ob bok pa stopa ukvarjanje z nepotrebni skrbmi v zvezi z dejanji, ki se nikoli ne pripetijo (vsaj 75-80 odstotkov človekovih strahov in skrbi je dokazano neutemeljenih in nerealnih ter zato tudi nepotrebni).

Oblikujmo si prednostno lestvico, ki jo bomo sposobni sproti prilagajati dogodkom in razmeram, nato pa po njej uravnavajmo časovni potek svojega poslovnega, družabnega in zasebnega življenja. Pri tem bodimo kar se da načelni in natančni, pa tudi širokogrudni in pragmatični.

Ne obremenjujmo svoje okolice (poslovnih partnerjev, sodelavcev, kolegov in podrejenih), domačih, sorodnikov in prijateljev s svojim neobvladovanjem časa. Še slabše pa se godi tistim posameznikom, ki so prepričani, da so naglica in pomanjkanje časa znak poslovne učinkovitosti, uspešnosti, iskanosti in razprodanosti; tistim, ki imajo izgovor »nimam časa« za edino zveličavno popotnico na vrh poslovnega Olimpa.

Ne razmišljajmo in ne razpravljajmo le o času, ne pogledujmo neprestano na uro in ne izgovarjajmo se, da nimamo dovolj časa, ali celo da ga sploh nimamo. To lahko kolikor toliko suvereno in brez zadrege izjavimo enkrat, dvakrat, morda največ trikrat, potem pa moramo zavihati rokave (vpreči možgane) in kaj ukreniti, da bomo imeli na voljo dovolj (ali vsaj skoraj dovolj) časa in ga bomo lahko tudi premišljeno razporejali. Namesto, da tarnamo nad pomanjkanjem časa, poskusimo raje razmisliti, kje, kdaj in kako bi lahko našli dragocen trenutek ali dva za ljudi, dogodke in opravila, ki so nam oziroma bi nam morali biti najbolj pri srcu. Pa ne pozabimo, da nam v trenutkih časovne stiske pogosteje bolj kot časa dejansko primanjkuje razsodnosti, sistematičnosti, organiziranosti, energije in motivacije.

Nepogrešljiva sistematičnost

Strokovnjaki ugotavljajo, da predstavljajo urejenost, sistematičnost in organiziranost edino učinkovito orožje v boju proti pomanjkanju časa. Kdor ima veliko obveznosti, si jih mora sistematično urediti in razvrstiti po prednostnem načelu, nato pa jim prilagoditi druge dejavnosti, si organizirati delo. Pomemben element premagovanja naglice je tudi zmernost oziroma realnost, tako da se človek ne slepi, da bo lahko v enem dnevu postavil Rim. Terminski koledarji, planerji in urniki morajo biti vedno »napol prazni.« Seveda ne zato, da bi se človek dolgočasil, lenaril in zapravil dragoceni čas, marveč predvsem zato, da ga lahko maksimalno izkoristi. Vsaj tretjino razpoložljivega časa je treba pustiti nerazporejenega – za nenadne, nenačrtovane in nepričakovane zaplete in dejavnosti, pa tudi za ukrepanje v primeru višje sile. Večina ljudi, ki trpi zaradi pomanjkanja časa in je nenehno v stresu zaradi naglice, si zastavlja časovno preveč zahtevne cilje, ki jih dejansko ni sposobna uresničiti in jih nemalokrat tudi banalizira, hkrati pa je prepričana, da bo lahko uspešno počela več pomembnih stvari naenkrat, oziroma da bo nekatere zadeve uredila in rešila mimogrede. Za piko na i pa je še nesposobna delegirati manj pomembne naloge svojim podrejenim oziroma ni pripravljena dela svojih zadolžitev popolnoma predati ali vsaj delno odstopiti kompetentnim kolegom in sodelavcem.

Naglico in pomanjkanje časa imajo znanstveniki za najpomembnejša vira stresa in bolezni moderne dobe, povezanih s preobremenjenostjo. V želji, da bi zmanjšali negativne posledice pomanjkanja časa, sodobnemu človeku priporočajo tri preproste, učinkovite korake:

- pri svojih najpomembnejših opravilih skušajmo posnemati otroke, ki se popolnoma zatopijo v igro, pozabijo na čas in preprosto uživajo; ne glede na neutrudno tiktakanje ure; zato jim tudi uspe vse tisto, o čemer odrasli lahko kdaj samo sanjajo.
- opazujmo svoj vsakdanji utrip in ga razčlenjujmo; preverimo, koliko časa dejansko koristno in uporabimo, koliko ga načrtno napravimo in koliko ga spolzi mimo, ne da bi se tega sploh zavedali; nato pa svojim ugotovitvam primerno ukrepajmo;
- če se naglici trenutno ne moremo izogniti, se z njo sprijaznimo in se ji prilagodimo; v mislih se usmerimo v hitrejši tempo in začnimo uživati v pospešenem delovnem, poslovnem in življenjskem utripu; organizem zdravega človeka se je prav tako kot počasnosti in ležernosti sposoben brez večjih težav prilagoditi tudi hitrosti in pospešeni dinamiki, k čemur učinkovito pripomore tudi dodatna količina hormona adrenalina, ki se v organizmu izloči pri vsakem preklopu v višjo prestavo.

Če se bomo kljub temu še vedno obremenjevali s pomanjkanjem časa in trpe-li zaradi naglice, se moramo pravišnjega ravnanja s časom preprosto naučiti in se v njem izuriti.

Helena Bizjak

ČUT ZA DOBRO

○ vzgoji mišljenja mladostnika za vrednote

Vse nam govori, kako je zdravje telesa povezano z duševnim zdravjem mladostnikove psihološke sposobnosti – čutenje, čustvovanje, mišljenje –, ki je gotovo odvisno od stopnje razvoja njegove osebnosti. Njegovim psihološkim in intelektualnim sposobnostim naj bi sledila tudi vsebina predmetnega učnega načrta.

Menim, da ni vedno tako: predmetnik je preobsežen, snov vsakega predmetnika je prenatrpana. Tako so srednješolci danes psihično preobremenjeni. Zato večina učnih sporočil ostaja na površju in ne prodre v globino, podaja se le informacija. Pretežno faktografsko znanje zapolni le intelekt mladega človeka, čustveno in doživlajsko ostaja podhranjen. Celo pri materinščini se ob ocenjevanju eseja seštevajo točke, kakor bi šlo za matematiko.

Strokovnjaki ugotavljajo, da se večina otrok in staršev veliko preveč ukvarja s šolo, ne da bi pri tem dosegli želene rezultate. Menijo, da imajo otroci moderne dobe premalo prostega časa, da bi lahko brezskrbno in v polni meri izživel svoje otroštvo. Sodobna psihologija prisega na tri najpomembnejše elemente otrokovega razvoja, ki so pogoj za normalen razvoj v puberteti: sproščenost, varnost in zaželenost. Otroci in pubertetniki pravijo, da nimajo le potrebe po dobri hrani in pijači, ampak tudi po počitku in sprostitvi, gibanju na svežem zraku, po toplini v družini, da so sprejeti v svojem okolju, šele nato potrebo po znanju. Z otrokom, ki ima težave, naj se starši in vzgojitelji pogovorijo in preverijo, za kaj gre. Pri tem naj upoštevajo tudi otrokov značaj, njegove danosti, preverijo naj, zakaj je (morebiti) len, nezainteresiran, razvajen, preutrujen, nezadovoljen ali osamljen in zapuščen. Naj otrok sam pove, kako bi izboljšal svoje učenje, naj predstavi svoje rešitve. Nato otroku povejmo, kako bi težavo rešili mi. Otrok naj od začetka do konca sodeluje pri odločanju, da ima občutek, da so bile upoštevane tudi njegove želje. Starši moramo biti pri tem zelo potrpežljivi, poskrbeti moramo za sproščenost in igrivost. Pomagati moramo otroku ali mladostniku, da bo lažje vztrajal pri določeni rešitvi.¹

¹ N.M.: Preobremenjeni šolarji. Slovenski katoliški tednik Družina. Ljubljana, 18(2003)

»Vzgoja je stvar srca in samo Bog je njegov gospodar!« je rekel sveti Janez Bosko, eden največjih vzgojiteljev naše dobe. Ze kot mlad duhovnik je spoznal, da brez ljubezni pri mladih ljudeh ne opravimo ničesar. Taka vzgoja je kot »brneč bron in zveneče cimbele«, kot pravi sveti Pavel. In kaj pomeni ljubezen v vzgoji? To pomeni, da si vzamemo čas za otroka, da mu posvetimo vso svojo pozornost in da vzljubimo vse tiste stvari, ki jih ima rad tudi otrok.

Znan je poskus na dojenčkih v času nacionalsocialistične Nemčije, ko so hoteli otroke, odtegnjene staršem, vzgojiti v rasno čistokrvne ljudi. Deset dojenčkov so dali v posebno sobo. Naročili so sestram, naj jih sicer hranijo in negujejo, vendar naj z njimi nihče ne spregovori besede niti jih ne poboža. Noben dojenček iz te sobe ni preživel prvega leta, medtem ko so drugi otroci rasli in se razvijali.

Nedavno mi je upokojeni vzgojitelj pripovedoval o dveh slikovitih izkušnjah, ki potrjujeta, da je sveti Janez Bosko imel prav: »Pred mnogimi leti sem služboval kot vzgojitelj v domu, ki so ga takrat imenovali popravni dom ali celo poboljševalnica. Bil sem edini od vzgojiteljev, ki se v času nočnega dežurstva nisem zaklepal pred fanti. Zaupal sem jim, kakor so tudi oni zaupali meni. Nekoč je prišel k meni osemletni fantič s solzami v očeh, češ da ga starši že leto dni ob koncih tedna ne obiskujejo. Pogledal sem v njegovo kartoteko in ugotovil, da imata starša tega fanta pomembne službe (ona je bila direktorica, on župan) in da nimata časa za otroka. Fantič je večino časa prebil sam doma. Nekoč so imeli starši službeno kosilo za povabljenе pomembne goste. Na koncu so na pijačo povabili tudi šoferje. Ti so pustili svoje avtomobile kar odprte. Fantiču je bilo dolgčas in je avto za avtom prestavljal v prosti tek, tako da so vsi avtomobili zdrseli po cesti navzdol in se zaleteli v star mlin. Starši so otroku to dejanje tako zamerili, da so ga dali v vzgojni dom. Fantiču sem obljubil pomoč. Napisal sem pismo staršem, nato pa to zgodbo povedal tudi prijateljem na policiji. Starši so ob koncu tedna privihrali v vzgojni dom in hoteli vedeti, kdo je pisal pismo. Poklicali so tudi policista, a ta je bil že obveščten. Povedal je staršem, da bi morali biti oni kazensko preganjani, ne pa pisec pisma. Odgovorni so za otroka, ki še ne more presojati svojih dejanj in ni zato nič kriv. Če nimajo časa zanj in imajo dovolj denarja, naj mu plačajo vzgojiteljico. Starši so se zamislili, nato so se policistu in vzgojiteljem opravičili. Odslej so otroka redno obiskovali. Fantku sem še svetoval, naj se močno potruđi za čim boljše ocene: če bo odličten, ga bodo starši gotovo vzeli nazaj domov. Tako se je tudi zgodilo. Pred odhodom se je fantek poslovil od vseh, nazadnje še enkrat od mene in se mi prav lepo zahvalil.«

Druga zgodba je nekdanji vzgojitelj povedal o mladostniku in njegovem skritem talentu: »Iz skladišča »doma« je nekoč izginilo nekaj čokolade in denarja iz blagajne. Vzgojitelji niso mogli ugotoviti, kdo je storilec. Sumil sem nekega fanta, sina znane-ga vlomilca. In res sem ob pregledu postelje pod žimnico našel čokolade, v dimni-

ku pa zavojčke cigaret, ki so si jih fantje kupili za ukradeni denar. Osumljeni fant je priznal, da si je iz velikega žeblja napravil ključ, ki odpira vsa vrata. Dežurni vzgojitelj ga je hotel kaznovati in poslati v strožji popravní dom. Ustavil sem ga, češ da bo tako iz njega napravil še enega kriminalca. Upravnik doma se je naslednjega dne domiselno spomnil in kmalu poslal fanta v finomehanično šolo, in sicer na oddelek za trezorje in sefe. Pred nekaj leti sem tega fanta ponovno srečal. Zdaj je seveda že mož in oče otrok. Lepo se mi je zahvalil, ker se je po moji zaslugi izšolal in postal pošten človek. Zdaj ima dobro službo kot strokovnjak za bančne sefe in trezorje. Povsod ga kličejo in potrebujejo.«

Kal duha spoznanja in učenja je v otroka vsajena kot zlato zrno. Otrok se vsemu čudi, raziskuje, mladostnik pa želi spoznati svoje notranje potenciale, izraziti želi sebe navzven, najti svoj prostor pod soncem. Tako postaja ustvarjalen. Otrok živi v sedanjosti, mladostnik raziskuje svojo preteklost (prednike, sorodnike) in sanjari o svoji prihodnosti. Otrok se bolj navezuje na starše (dednost), v mladostniku se prebujá Božji Duh, ko išče samega sebe in obrača svoj pogled navznoter. Naloga staršev in vzgojiteljev je zapolniti praznino, ki nastane v duši mladega človeka ob prehodu iz otroštva v odraslost.

Vzgoja za vrednote je za mladostnika najpomembnejša. Danes se mnogo govori o krizi vrednot. To je odraz duhovne krize, ki je obvladovala celotno XX. stoletje z dvema svetovnjima vojnama.

Vsega se ne da dokazati. So stvari, ki presegajo naš razum in naše znanje. O tem se z dijaki radi pogovarjamo. Sama sem jim ob taki priliki povedala zanimivo zgodbo iz življenja kakega velikega človeka. Takšen je bil tudi čudodelnik Jurij Humar, duhovnik, ki je živel konec XIX. stoletja. Ze tedaj je zbujal zavist liberalnih znanstvenikov in predvsem zdravnikov. Izrekli so mu celo odlok o prepovedi zdravljenja, čeprav je ljudem pomagal zastonj. Ponj so poslali dva orožnika, ker je s svojim delom vseeno nadaljeval. Posadil ju je na stol, ju pogostil in rekel, naj malo počakata. Čakala sta vso noč, ne da bi se mogla premakniti. Zjutraj se je Jurij Humar začudil: »Kaj, ali ste še vedno tukaj! Da mi takoj zgineta!« Orožnika sta jo vesela ucvrla v dolino in nihče iz orožniških vrst si ni več upal na Primskovo, kjer je Jurij Humar župnikoval.

Dandanes premalo staršev seznanja svoje otroke z vrednotami iz naših krščanskih korenin. Tudi zato imamo v tem razkristjanjenem svetu take težave z mladino. *Sveto pismo*, hrana za našega duha, bi spet moralo dobiti častno mesto v čim več domovih, tudi v več šolah.

Naj za sklep povzamem še nekaj misli škofa dr. Antona Jamnika iz njegovega uvodnika v eno mojih knjig.

Vsaj predmet Religija in etika bi bil nujno potreben na ravni osnovne in srednje šole, saj temeljno poznanje krščanstva in drugih verstev spada k splošni izobrazbi.

Prav tako je nujno, da so učenci in dijaki seznanjeni s temeljnimi vprašanji etike. Prav etika je namreč prostor dialoga med ljudmi različnih prepričanj.

Zavzemati se je treba tudi za to, da bi dijaki pridobili temeljne vsebine klasične izobrazbe (grščina, latinščina), ki je še posebej pomembna v času poplitenega in empirističnega pogleda na življenje, saj prav klasični teksti (grški, latinski) odkrivajo ves realizem in celovitost temeljnih življenjskih vprašanj.

Poseben pomen naj bi imela umetnost, ki govori o skrivnostnih globinah človekovega bivanja, iskanja, hrepenenja, ustvarjanja, o tem, da se življenja in vsega biva-jočega nikoli ne more obvladati, ampak ostaja odprto, da ga v svojem čudenju vedno znova odkrivamo

Prostovoljno delo bi moralo imeti središčno mesto v šolstvu, saj mlade vzgaja za čut odgovornosti za bližnjega, ko so najbolj srečni takrat, kadar se umaknejo iz svoje egocentrične zaprtosti vase in naredijo nekaj dobrega za drugega. Socialna raz-sežnost je v času hudih gospodarskih razmer še prav posebnega pomena: pomagati tistim učencem, ki so v težkem materialnem stanju. Pomembni so različni skladi, pomoč s strani Karitas ... Pomembni kvaliteti sta izobrazba in vedenje, ki pa ni namenjeno samo sebi, ampak vodi k bolj ustvarjalnemu bivanju, od spoznanja torej k načinu življenja.

Danes v času individualizma je posebnega pomena vzgoja čuta za skupno dobro, saj je človek družbeno bitje in od vsakega posameznika je odvisno, kakšna bosta družba in država, v kateri živimo.

Vladimir Truhlar (1912–1977)

POLETJE V DNU SRCA

*Tu,
v dnu srca,
mi je dobro.*

*Poletje s težkimi
molččimi ognji
je tu stopilo
v zelen
prosojen Hlad
in usta
nastavilo
k Studencu.*

France Pibernik

»A MOJA POT SE NE GUBI V TEMI«

Ob beatifikaciji Lojzeta Grozdeta

Moja srečavanja z Grozdetovo literarno usodo so se začela v nevsakdanjih okoliščinah, sredi vojnih dni. Bilo je že proti koncu leta 1944 na nemškem okupacijskem območju. Takrat sem v Kamniku obiskoval nemško Hauptschule in spremljal stopnjujočo napetost razsutih razmer, sredi katerih je bila smrt sleherni dan na doseg.

Kljub zagatnim okoliščinam sem se šestnajstletnik že zanimal za literaturo in bil zato toliko bolj vesel, ko so gorenjski domobranski propagandisti začeli iz Ljubljane množično voziti slovenske publikacije in knjige. Ker med vojno nismo mogli priti do slovenskih knjig, smo dobesedno planili po njih, večino pa sem lahko kupil na postojanki v Mengšu. Med knjigami, najbrž je bilo že v predbožičnih dneh 1944, sem naletel na *Slovenčev koledar 1945*. Zanimiv je bil že veliki format z ekspresivno naslovnico Marijana Tršarja, predvsem pa neznansko število različnih člankov, denimo o Turjaku in o prekopu jelendolskih žrtev. Mojo pozornost je zlasti pritegnil daljši zapis Tineta Debeljaka *Padlim mladim književnim talentom – žrtvam revolucije*. Članek je bil posvečen šestim mladim književnikom, ki so padli na protirevolucionarni strani. To so bili France Balantič, Stanko Vuk, Lado Piščanc, Franček Prelog, Lojze Grozde in France Kremžar. Prvič sem prebiral kratke življenjepise navedenih avtorjev in tudi dodana književna dela, pesmi, novele, a zapis ni vzbudil moje pozornosti zaradi Franceta Balantiča, o katerem do takrat nisem vedel ničesar, pač pa zaradi tega, ker sem med imeni prepoznal Lojzeta Grozdeta. Njega sem se spominjal iz ljubljanskega Marijanišča, kjer sem v šolskem letu 1940/1941 stanoval kot dijak klasične gimnazije. Njegova postava z značilnim obrazom in s kratko pristriženimi svetlimi lasmi mi je vedno živo pred očmi, je pa kar nenavadno, da imam še danes na mizi tisti *Slovenčev koledar 1945* in da lahko prebiram tiste vrstice, ki mi takrat niso mogle povedati toliko, kot mi povedo dandanašnji.

Hkrati mi je tistikrat prišla v roke tudi knjiga Antona Strleta *Lojze Grozde. Mladec Kristusa Kralja* iz leta 1944, tako da se je moje vedenje o Grozdetovem življenju in pesniškem ustvarjanju močno dopolnilo, žal pa so dogodki po maju 1945 zagrnili zaveso nad vsem tem in dolgo v domovini nismo mogli ničesar prebrati o Lojzetu Grozdetu, čeprav ni bil pozabljen.

Strletov *Grozde* je z našimi begunci maja 1945 romal v svet in že leta 1950 je mladinski švicarski pisatelj Gerold Schmid na osnovi Strletove knjige za tamkajšnjega bralca pripravil knjigo *Junger Held, der neuen Zeit. Der Blutzeuge Christi Alois Grozde. Ein Opfer des gottlosen Kommunismus*. Natisnila jo je založba Rex-Verlag v Luzernu. O knjigi je iz Švice v Buenos Aires poročal dr. Alojzij Šuštar. Ker je knjiga vzbudila široko zanimanje, se je pojavila namera, da bi knjigo prevedli v francoščino. Izkazalo se je, da knjiga vsebinsko ne bi dovolj ustrezala, zato so poskrbeli kar za prevod Strletove knjige, vendar v Franciji niso našli primerne založnika. Po posredovanju ljubljanskega škofa dr. Gregorija Rožmana so knjigo, ki jo je prevedel p. Herman Vodenik, leta 1955 tiskali v kanadskem Montrealu, natis pa je omogočil dr. Ferdinand Kolednik. Zanimivo je, da knjige niso tiskali pod Strletovim imenom, ampak pod psevdonimom *Jean de la Crois Hermagoras*, s čimer so bržkone hoteli avtorja zaščititi pred morebitnimi policijskimi težavami v domovini. Knjiga je doživela izjemen uspeh, zato so jo leta 1957 ponatisnili, a to pot je za natis poskrbela založba La Colombe v Parizu.

Nekako v istem času je prišlo do ponatisa Strletove knjige tudi med slovenskimi izseljenci v Buenos Airesu. Izšla je leta 1955, a z zanimivim dopolnilom, v katerem je urednik tamkajšnjega bralca obvestil o vseh dogajanjih, ki so se okrog Lojzeta Grozdeta do tistega časa zgodile v Evropi. Ta knjiga je bila, kot vse druge o Grozdetu, v domovini prepovedana. Do osamosvojitve se doma o njih v javnosti ni govorilo, niti ni izšel kakšen natis ali skromna objava, so pa lazaristi na Rakovniku leta 1991 poskrbeli za ponatis Strletove knjige. Obsežno študijo je pripeval dr. Taras Kermauner, medtem ko je Berta Golob iz Grozdetove zapuščine pripravila prvi obsežnejši izbor njegovih pesmi.

Sam sem se z Grozdetovim pesniškim ustvarjanjem spoprijel, ko sem leta 1991 za Celjsko Mohorjevo družbo pripravljal antologijo *Jutro pozabljenih*. Vanjo sem uvrstil enaindvajset katoliških pesnikov in pisateljev, ki so med vojno in takoj po njej padli kot žrtve revolucije. V izbor so bili uvrščeni Narte Velikonja, Stanko Vuk, Lado Piščanc, France Kunstelj, Tone Cokan, Tone Polda, Viktor Zorman, Jože Šerjak, Franček Štabuc, Janez Borštnar, Janez Klarič, Karel Starc, France Balantič, Janez Remic, Janez Tominc, Franček Prelog, Ivan Hribovšek, Stane Bračko, Lojze Grozde, Leopold Legat in Odon Peterka.

Avtorji so bili predstavljeni v splošnih okvirih in ob vednosti, ki je bila v tistem obdobju dostopna, tako tudi Grozde, čigar pesniško delo je zastopalo devet pesmi, in sicer: *Pesem naših dni*, *Jesenski večer*, *Barje spomladi*, *Utrinek*, *Zelja*, *Pismo*, *Ne boj se*, *Pevčeva molitev* in *Nimajo Boga*. Bržkone se je takrat prvič pokazalo, v kakšnem medvojnem literarnem okolju je nastajalo njegovo delo, neposredna sopotnika pa sta bila istega leta rojena Ivan Hribovšek in Stane Bračko.

Ignacij Voje

PODOBE ANGELOV

Nekaj upodobitev na freskah in mozaiku

Kršćanstvo je sprejelo vero v obstoj angelov in njihovo pomoč. Angeli naj bi posredovali med nebeškim in zemeljskim, med nadnaravnim in naravnim, med Bogom in ljudmi. Bili naj bi božji glasniki. Obstajalo naj bi več angelskih zborov: serafi, kerubi, nadangeli in navadni angeli. Krščanstvo se je ognilo pretiranim spekulacijam in češčenju. V ljudskih pobožnostih, legendah in ikonografiji se angelom dodajajo razne lastnosti. Po krščanskem verovanju naj bi bil angel ob krstu dodeljen vsakemu človeku, da bi ga spremljal, varoval in spodbujal k dobremu. Z angelom varuhom smo se srečali najprej kot majhni otroki, ko so nas starši učili priporočati se jim vsak večer. Ob jaslicah smo slišali o angelih v božični zgodbi, ki so navorojenega Deteta pozdravljali in govorili "Slava Bogu na višavah in na zemlji mir ljudem, ki so Bogu po volji". Njihova biblična prikazovanja in ikonografske upodobitve v človeški podobi imajo simboličen pomen.

Angel z glasbilom

Ob cesti med Jeprco in Škofjo Loko leži vasica Godešič nad reko Soro s podružnično cerkvico sv. Miklavža. To je poznoromanska cerkev ali vsaj iz XIV. stoletja, medtem ko je poznogotski tristrano sklenjeni prezbiterij z bifornimi šilastimi okni z izredno bogatim krogovičjem iz prve četrtine XV. stoletja. Na fasadi je naslikana velika kompozicija *Poslednje sodbe* s Kristusom Sodnikom. Nad Kristusom je poseben pas z angeli muzikanti. Bolje sta ohranjena in še posebej izstopata dva angela muzikanta, eden z viello, drugi s harfo. Poleg značilne obrazne tipike z napihnjnimi lici pade v oči delikatno vzvalovljena draperija obleke. Slikarija je delo italijansko šolanega mojstra furlanske stilne smeri iz okrog leta 1400.

Vstajenjski angel

Samostan Mileševo s cerkvijo, posvečeno Kristusovemu vnebohodu, nedaleč od Prijepolja, je okrog leta 1235 zgradil srbski kralj Vladislav Nemanjič kot pobožno

Angel muzikant z viello (Godešič)

Vstajenski Beli angel (Mileševo)

ustanovo za zveličanje svoje duše in mavzolej. Med srbskimi samostani je imelo Mileševo pomembno mesto, takoj za Studenico in Žičo, ker je bil v njem pokopan prvi srbski arhiepiskop sv. Sava, ki je prispeval k ustvarjanju srbske kulture in umetnosti.

Arhitektura mileševskega hrama je izvedena v stilu raške šole. Veliko vrednost tega spomenika predstavljajo izredne freske, ki dosežajo svetovno slavo. Visoka likovna ustvarjalnost, ki se je razvila na osnovah bizantinske umetniške kulture, karakterizira povezovanje

različnih umetniških tendenc v svobodno celoto. Sinteza je nastala med stilskimi koncepcijami mojstrov dvornih delavnic in stilskim pojmovanjem mojstrov iz meniških vrst.

Slavni Beli angel, ponos Mileševa, po svoji skladnosti in lepoti prekaša številne stvaritve starega srbskega slikarstva. Slikarji angela iz *Vstajenja* niso v sodobnem evropskem slikarstvu nikjer imeli vrstnika. V svetopisemskem prizoru *Vstajenja* je upodobljen angel mladeniške lepote, poln miline, ki sedi na odvaljeni skali ter z roko kaže na prazen grob s povoji. Na obrobju freske so naslikane preplašene ženske, zadržanih gest, ki prinašajo olja za maziljenje. Pod zgornjo sceno pa so prikazani speči vojaki z orožjem, ki pa ne odstopajo od celotne scenske upodobitve.

Lebdeči angeli

Stolna cerkev sv. Sofije na Ohridu, nekdanje središče ohridske arhiepiskopije, je ena najpomembnejših ohranjenih arhitektur iz zgodnjega XI. stoletja, iz časa vladavine makedonskega carja Samuela. Grajena je kot triladijska bazilika s tremi na zunanaj mnogokotno izoblikovanimi apsidami na vzhodu in z odprtimi nartrksom z galerijami na zahodu. Prvotno se je na sredini ladje dvigala kupola, ki pa so jo v XVI. stoletju odstranili Turki, ko so cerkev predelali v džamijo.

Cerkev je bila poslikana s freskami v času arhiepiskopa Leona. Na oboku oltarnega prostora je ena najmogočnejših slikarskih kompozicij iz XI. stoletja. Prikazan je Kristusov vnebohod. Mati Jezusova in apostoli ter angeli, vznemirjeni in živahnih kretenj, spremljajo Kristusovo dviganje v nebo. Pod tem prizorom, z ene in druge strani, je upodobljena vrsta lebdečih, upognjenih angelov, frfotajočih peruti, ko

Povorka lebdečih angelov
(Sv. Sofija, Ohrid)

drug za drugim v slovesnem ritmu, kot nekakšno spremstvo, obožujejo Kristusa in Marijo. To fresko so najbrž izdelali grški slikarji iz Soluna.

Angel oznanjevalec

Ikona je v vzhodnem krščanstvu sakralna enodimenzionalna podoba, izdelana na lesu ali platnu s posebno slikarsko tehniko. V eni najbogatejših zbirk ikon v Makedoniji, v cerkvi sv. Klimenta (Bogorodice Perivleptos) na Ohridu, se je ohranila ikona na kateri je upodobljeno oznanilo nadangela Gabrijela Devici Mariji, da bo spočela Božjega Sina. Kompozicija oznanila je eno najlepših del bizantinskega ikonopisja. Nadangel Gabrijel kot hitri krilati glasnik pristopi k Mariji, ki sedi mirna, z diskretno gesto nezaupanja. Na mogočni arhitekturi v ozadju so napisane gole kariatide, kar priča o živi antični tradiciji. Upodobljena lika nadangela in Marije ter njuna izrazito pretanjena in delikatna izdelava izdajata, da gre za izjemno kakovostno delo, nastalo v carigrajski dvorni delavnici, ko so vladali Paleologi. To odlično carigrajsko delo iz okrog leta 1310 naj bi prišlo na Ohrid kot dar ohridskega nadškofa Grigorija.

Prizor Marijinega Oznanjenja
(sv. Kliment, Ohrid)

Zazidana angela

Pri obnovi frančiškanskega samostana v Dubrovniku leta 2003, so na zgornjem oboku zakristije našli ostanke fresk, ki so nekoč pokrivalo celotno notranjosti. Predstavljajo zelo redko izvedbo srednjeveškega frescoslikarstva izven obrednega prostora. Na ostankih slike na vzhodnem zidu se prepozna prizor Kristusovega krsta. Še posebej izstopa glava angela z vedrim mladeniškim obrazom. Prav tako nas brez podrobnih podatkov o prizorih pušča na cedilu južna stran. Spet preseneča lik visoko lebdečega angela s kodrasto glavo, prikazanega v profilu, vodoravno stegnjenega, v dvobarvni obleki. Ta slika izpričuje

Zamaltana mladeniška glava
angela (frančiškanski samostan,
Dubrovnik)

ren bizantinske umetnosti. Ustvarjalec fresk naj bi spadal v krog umetniške družine Astrapov iz Soluna, katere predstavniki so delovali v Makedoniji in v Srbiji v času vladavine kralja Milutina. Nemara je lebdeči angel nastal po vzoru lebdečih angelov v cerkvi sv. Sofije na Ohridu.

Žal ni prišlo niti do kopiranja ali snemanja ostankov fresk z zidu zakristije, ampak so jih preprosto zazidali.

Angel Marijin pomočnik

V začetku oktobra 2007 so v Ljubljani bolnike z rakom iz stare avstrijske konjušnice preselili v nove prostore sodobnega onkološkega inštituta. Inštitut ima tudi kapelo Marija – Zdravje bolnikov. Izjemna mozaična poslikava kapele je delo p. Marka Ivana Rupnika. P. Rupnik je med drugim zapisal, da so mozaik z umetniki naredili iz ljubezni in s spoštovanjem do vseh, ki v to stavbo vstopajo. Kdo ve, kaj vse se dogaja v srcu s človekom, ko prebere težko diagnozo o svojem zdravju. Kapela

naj bi postala prostor, kjer bi bolnik dobil potnico za naprej in zavest, da je življenje dar. V obrazložitvi mozaika je p. Rupnik zapisal, da je v starem izročilu Cerkve Marija – Zdravje bolnikov velikokrat povezana prav z dogodkom oznanjenja. Pri oznanjenju Marija sprejme božjo besedo tako močno, s tako celostno ljubeznijo, da ta Beseda postane njeno meso. V Marijinih rokah vidimo rdeč klobčič, s katerim Marija plete meso za Božjo Besedo. Druga zelo

Lebdeči angel (frančiškanski
samostan, Dubrovnik)

Angel, Marijin pomočnik
(kapela onkološkega inštituta,
Ljubljana)

pogosta podoba za Marijo – Mater zdravja pa je vezana na vodo. Voda je vir življenja, vir očiščenja in zato zdravja. Ob Mariji je umetnik oblikoval prelepo podobo angela, ki kot Marijin pomočnik usmerja vodo življenja.

Janez Suhadolc

SLOVENSKE KATEDRALE

Naše stavbarstvo preredko izbira domače izročilo, katerega del je tudi kozolec

Slovenski kozolci so zelo zanimive zgradbe. Nekateri poznavalci pravijo, da so kozolci slovenske katedrale. In res, na Slovenskem nimamo tako mogočnih katedral, gradov, utrjenih mest, dvorcev, kraljevskih palač in podobnega, kot jih premorejo večji in z zgodovino bolj opremljeni narodi. Naši kozolci so edinstvene zgradbe, kakršnih ni nikjer na svetu. Predvsem pa naj poudarim, da so kozolci zelo lepe zgradbe. Brez kozolcev si slovenske tipične pokrajine skoraj ne znamo predstavljati. Slovenci smo lahko upravičeno ponosni na svoje kozolce. Kozolci so pričevalci velike ustvarjalnosti in pre-tanjenega občutka za lepoto naših daljnih in ne tako daljnih prednikov. Ko občudujem stare stavbe na Slovenskem in primerjam njihovo lepoto z aktualnim modernističnim gradbeništvom, si večkrat rečem: »Stari so znali!« Ob tem v mislih visoko postavljam strogo in logično lepoto teh stavb. Kozolci so vseskozi funkcionalne stavbe. Prav »funkcionalnost« je beseda, s katero modernisti na debelo opravičujejo svoje najbolj banalne izdelke. V imenu napredka in »funkcionalnosti« se Slovenija in ves svet spreminja v en sam velik gradbeniški kaos. Kozolci dokazujejo, da je lahko funkcionalna stavba lahko tudi zelo lepa.

Edvard Ravnikar se je pri zasnovi Ljubljanske banke v Celju (1961) očitno zgledoval po slovenskih kozolcih.

Večkrat se zgodi, da kakšen ponosen lastnik starega kozolca zatrjuje, češ, da je njegov kozolec star 200 ali celo 300 let. To je malo verjetno, leseni kozolci zdržijo nekako 150 let, nekateri več, nekateri manj, to se razume. Ne glede na starost posameznega kozolca lahko razglašam kozolce za gotske stavbe. Izvor slovenskih kozolcev je treba postaviti

globoko v zgodnji srednji vek ali pa celo v pradavnino. Zakaj posebej poudarjam srednjeveško gotiko in slovenske kozolce? Gotika promovira skelet in šilasti obok kot osnovno gradbeno konstrukcijo. Za cerkvene in druge najbolj imenitne zgradbe je bil samo kamen dovolj dober in trpežen, ostale manj pomembne zgradbe so se postavljale iz tramovja. Odprtine med tramovjem so običajno zadelali z opeko in ometom. Taki gradnji rečemo pri nas »gradnja na ključ«, v Avstriji in Nemčiji, kjer je takih gradenj še zdaj veliko, poznajo izraz »fachwerk«. Pri kozolcih ostanejo odprtine med tramovjem prazne. Sezonsko se na kozolcih sušita sveže pokošena detelja in žito. Prej, na primer v romaniki, so gradili povečini masivne zidove s predrtinami. Tudi kasnejše stavbarstvo ima zid oziroma steno za temeljni izhodiščni motiv. Barok, na primer, zidove celo krožno in krivuljasto modulira. Šele ob koncu XIX. stoletja pridejo spet v modo skeletno zasnovane stavbe. Najprej je bil tak skelet iz železa oziroma jekla, kasneje povečini iz železobetona. Veliko modernih zgradb je skeletno zasnovanih. Taka zgradba ima ponavadi betonske stebre, ki jih povezujejo nadstropne plošče. Vmesne odprtine se zapolnijo s polnili različnih vrst, ki v načelu k trdnosti stavbe nič ne prispevajo.

Še pred nekaj desetletji so bila pri nas običajna lesena vrata s polnili. V lesen okvir (skelet!) so bila vstavljena lesena polnila. Taka vrata so v bistvu narejena v skladu z gotško tradicijo gradnje.

Kozolec je bil, kot rečeno, zasnovan v skladu s tradicijo gotskega stavbnega sloga. Zmeraj je bil vezan na podeželje in na kmečko okolje. Kozolci so se obnavljali, na novo postavljali, vendar se njihova temeljna zasnova s stoletji ni bistveno spreminjala. Za spremembe ni bilo v tem okolju nobenega razloga, saj so odlično funkcionirali. Stavbeni slogi so se spreminjali, kozolec je ostal v osnovni zasnovi zmeraj enak. Zato lahko rečem celo za čisto na novo postavljen kozolec, da gre v bistvu za skeletno gradnjo, ki korenini v gotiki, je narejena v gotškem stilu.

Najbolj preprost kozolec je tak, kjer močne zaporedne lesene stebre povezujejo late, na katerih se suši seno ali žito. Vse skupaj je prekrito z dvokapno strešico. To so enojni kozolci. Mnogo bolj mogočni so dvojni kozolci - doplarji, kjer sta dva enojna kozolca povezana med seboj z leseno križno povezano tramovno konstrukcijo in prekrita z dvokapno streho. Tak kozolec je enonadstropna stavba, ki pridobi na tleh lopo in v nadstropju »ladjo« za spravilo posušenega sena. Ko omenjam, da so kozolci slovenske katedrale, imam ob tem v mislih predvsem dvojne kozolce – doplarje. Kozolci so vseskozi sušenju in spravilu namenjene zgradbe, raba in izraba določa obliko kozolcev. Kljub temu so kozolci prelepe zgradbe, so nekaj najbolj izbranega in plemenitega, kar premore slovenska kulturna dediščina. Temeljno lepotno določilo kozolcev je logična premišljena lesena konstrukcija. Ta konstrukcija se pogosto prilagaja rasti posameznega člena, ni geometrijsko popolnoma natančna, obraba, ki

Janez Suhadolc: zibelka s prvinami slovenskega kozolca.

Foto Dragan Arrigler

jo prinese čas, ji podeljuje še poseben čar. Vendar ima skoraj vsak kozolec tudi nekaj nežnega okrasja. Kakšna ročica je umetelno zažagana, na stebrih je nekaj malega rezbarskih dodatkov, zatrepi so zadelani z deskami. Te deske so pogosto dekorativno zaključene imajo na stikih izrezane različne motive – največkrat križ.

Čas se ne ustavlja pred ničemer in pred nikomer. Na žalost to velja tudi za tako imenitne zgradbe, kot so slovenski kozolci. Še zmeraj jih veliko stoji in včasih je celo videti kakšen čisto na novo postavljen kozolec. Pa vendar, kozolci počasi izginjajo. Košnje se povečini silirajo in pospravljajo v posebne plastične ovoje oziroma bale. Enojni kozolci so tako postali nepotrebni, dvojni služijo povečini kot lopa za kmetijsko mehanizacijo. Ladje so pripravne za sušenje lesa in za ropotarnice. Tako mineva slava slovenskih kozolcev. Zakonska zaščita takih objektov je možna, v praksi pa se ti ukrepi ne obnesejo preveč. Nekateri taki objekti so bili že razstavljeni in prenešeni v muzeje na prostem, večkrat se za take muzeje sliši beseda »skansen«. To so hvalevredne akcije, pa kaj, kozolci so v takih zbirkah kot ujete živali brez osnovne koristi in namena, ki sta za tak objekt bistvena. Tak objekt je brez svojega osnovnega življenjskega smisla in duhovnosti.

Večkrat sem že napisal, da se podoba sveta spreminja v en sam nedoločljiv gradbeniški kaos. Tudi moja domovina ni izjema. Večkrat se sliši pripomba, da posamezne pokrajine, regije, države izgubljajo svojo vizualno identiteto. In res, to, kar se aktualno gradi v našem Pomurju ali na Krasu, je več ali manj zmerno modernistično, vendar tu in tam enako puščobno in brezoblično. Slovenska stavbarska ustvarjalnost bi se lahko navdihovala po motivih slovenskih kozolcev, namesto da hlasta po trenutnih modnih napotilih velikega belega sveta. Ideja ni čisto nova. Plečnikova cerkev sv. Mihaela na Barju je na svojevrsten način še velika hvalnica slovenskemu kozolcu. S kozolci so se pri nekaterih objektih zgledovali arhitekti Edo Ravnikar, Majda Dobravec Lajovic, Janez Lajovic, Oton Jugovec, Marko Mušič, Aleš Vodopivec, Janez Koželj, Boštjan Debelak, Nande Korpnik, Rok Klajnšček, skupina Vrhovec/Gregorič, Rok Znidaršič in še kdo. V poplavi vsemogočih gradenj so te stavbe izgubljene. Veliko premalo jih je, da bi lahko v Slovenji zaznali stavbno identiteto, ki bi se na splošno zgledovala po slovenskih kozolcih.

Slovenci živimo v neodvisni, osamosvojeni, demokratični, parlamentarni, pluralni in ne vem kakšni še državi. Vsaka država naj bi imela razlog za svoj obstoj v različnosti in določljivosti do bližnje in manj bližnje okolice. Včasih imam vtis, da je le

Simončičev dvojni kozolec v Bistrici
pri Mokronogu, ki ga je leta 1936
izdelal tesarski mojster
Janko Gregorčič

Foto: Igrac Perne

jezik tisto, kar nas za silo še določa, pa še ta postaja zmeraj bolj ful kul. Stavbarstvo, ki bi se zavestno motivno naslanjalo na slovensko ustvarjalno tradicijo, ena od teh je gotovo slovenski kozolec, bi bilo lahko del zunanje podobe in identitete slovenske kulture in slovenskega naroda.

Tomaz Štefe

OŽIVITEV PRETEKLOSTI

Etnohiša v Ravnem Dolu

V Sloveniji je zelo razširjeno prepričanje, da Slovenci nimamo pravega in odgovornega odnosa do svoje bogate stavbne in kulturne dediščine. Prepočasi spoznavamo, da bomo brez te dediščine (p)ostali povsem nezanimiv del(ček) globaliziranega sveta, v katerem se bomo z lahkoto povsem izgubili. K sreči se najdejo tudi posamezniki, ki se dobro zavedajo te nevarnosti in ki daleč presejajo slabo ozaveščeno slovensko povprečje.

Mnogi so povsem samoiniciativno in brez pomoči širše družbene skupnosti vložili veliko časa, energije in sredstev v obnovo svojih domačij. Nekoliko laže je bilo tistim, ki so jim na pomoč priskočili občina, morda kakšno podjetje ali ministrstvo za kulturo. Tudi primerov, ko so občine, krajevne skupnosti ali muzeji odkupili zapuščeno in propadajočo domačijo, jo v celoti obnovili in odprli za javnost, je precej.

V primeru Maticeve etnohiše imamo opravka z zakonskim parom Ivanom in Marinko Šega, ki sta se po zaposlitvi v Ljubljani in upokojitvi vrnila v domači kraj Ravni Dol pri Sodražici na Dolenjskem. Najprej sta počitniško hišico preuredila v čisto spodobno stanovanjsko hišo, nato pa sta se lotila zapuščenega skednja, zgrajenega 1928. Tudi v tem primeru je bilo treba najprej (idejno) domisliti in osmisliti bodočo funkcijo skednja, saj kot skedenj zanju ni imel nobenega pomena več. Ker je bilo v hiši ohranjenega veliko kmečkega in suhorobarskega orodja, se je kar sama od sebe ponudila bodoča funkcija skednja. Odločitev seveda ni bila lahka, kajti vedela sta, da jima bo to vzelo veliko časa in denarja. A ideja je bila tako mikavna, da se ji nista mogla upreti. Po nekaj manj kot desetih letih je namesto starega skednja, od katerega je ostalo le ogrodje, na istem mestu zrasel nov objekt, s povsem novo funkcijo. Tudi tisto, kar je ostalo od starega skednja, je bilo treba temeljito obnoviti in zaščititi. V želji da bi poudarila novo funkcijo objekta, sta ga poimenovala etnohiša, po hišnem imenu Pr' Matic pa sta na predlog etnologa dr. Janeza Bogataja dodala še Maticeva etnohiša.

Ravni Dol

Vas je v južnem delu Slovenije. Od Ljubljane je oddaljena 47 km, od Kočevja 25 km in od Cerknice 33 km. V sodraški občini, ki ne obsega niti 50 kvadratnih kilometrov, je raztresenih 23 vasi, od katerih jih je 15 demografsko ogroženih. To velja

tudi za vas Ravni Dol. Vseh prebivalcev v občini Sodražica je le nekaj več kot 2000.

Uro hoda od vasi Ravni Dol nas pot pripelje do Travnne gore. Tri ure peš hoje pa potrebujemo, da pridemo do Boncarja, kjer so ostanki Rimskega zidu. Streljaj od etnohiše je Nova Štifta z leta 1671 dograjeno baročno cerkvijo, ki je najbolj obiskana božja pot na zahodnem Dolenjskem. Nekaj posebnega je tudi bolj oddaljena cerkev sv. Marka, ki je ena najstarejših cerkva na Slovenskem in stoji na temeljih poganškega templja.

Maticева etnohiša

Hiša kot objekt ni posebej zanimiva. Zanimivo je tisto, kar je v hiši na ogled obiskovalcem. Vseeno je treba povedati, da je v pritličju z dvojnim vhodom urejen večji prostor, ki lahko sprejme 50 in več obiskovalcev hkrati. Obiskovalcem so na voljo tudi kuhinja in sanitarije. Vse je lepo urejeno v pritličju hiše, dodana sta še majhen prostor za razstavo umetniških del in sobica s šestimi ležišči.

Nadstropni oziroma podstrešni del je razdeljen na dva vsebinsko različna dela. Prvi del je urejen kot delovno–bivalni prostor, značilen za kraje v tem delu Slovenije, katerih prebivalci so si zimski čas krajšali z izdelovanjem suhe robe. Drugi del pa je urejen kot razstavni prostor za orodja in pripomočke, ki so jih uporabljali v kmečkem gospodarstvu.

Kot pripoveduje lastnik etnohiše, so ljudje na tem koncu Slovenije po končanih delih na polju, od sv. Mihaela do sv. Jurija, običajno preuredili svoj bivalni prostor v hiši v delavnico. Postelje in omare so umaknili v kote sobe, s čemer so dobili več prostora za orodja in naprave, ki so jih uporabljali pri izdelovanju suhe robe. Razmestili so jih okrog krušne peči, ki je tako postala osrednji element v prostoru, kar je bila glede na zimski čas tudi najbolj modra rešitev. Na peči in gartrih so se sušili razni izdelki, predvsem obodi za rešeta. Na klopeh okoli peči so ponavadi sedele ženske, ki so pletle dna za rete (rajte), na babi (opori) je gospodinja cepila leskove palice in jih strugala v vitre, obenem pa je z nogo gugala zibko, če je bil pri hiši dojenček.

Škafje in druge lesene posode so izdelovali moški, ki so jih preko poletja prodajali krošnjarjem, ali pa so jih kar sami prodajali na sejnih in po vaseh. Ta način prodaje

Maticeva etnohiša v vasi Ravni Dol na Dolenjskem
Foto. T. Štefe

se je močno uveljavil po letu 1492, ko je cesar Ferdinand dal ljudem teh krajev posebno pravico, po kateri so lahko po vsem cesarstvu prodajali suhorobarske izdelke.

Skozi dolgo vrsto let se je med ljudmi v teh krajih nakopičilo veliko znanja in veščin, kar se je prenašalo iz roda v rod. Brez iznajdljivosti in specialnih orodij teh izdelkov sploh ni mogoče izdelovati. Razvila se je posebna suhorobarska kultura, ki vse do današnjih dni še ni povsem izumrla, čeprav se spoprijema z neenakopravno konkurenco – industrijo.

Knjižica

Lastnik etnohiše Ivan Šega je napisal knjižico z naslovom *Etno hiša* in s podnaslovom *Pogled v zgodovino skozi zapuščino kmečkega gospodarstva v sodraško-ribniški dolini*. Uvodoma je govor o kmečki hiši kot delavnici, tisti del, ki se nanaša na suho robo pa je razdeljen na tri dele: vitrarstvo in podnarstvo; posodarstvo ter žličarstvo (žlice, kuhalnice, trhtala – špredelni). Kratek opis izdelka in načina njegove izdelave je pri vsakem razdelku dopolnjen s slovarjem značilnih imen pripomočkov in z navedbo njihove uporabe.

Drugi del je posvečen opisu kmečkih strojev oziroma zapuščini preteklosti. V njem je predstavljenih 20 različnih kmečkih opravil ali/in orodij. Vse te naprave in orodja so v etnohiši tudi razstavljena in zavzemajo večji del podstrešnega razstavnega prostora. O vsaki napravi ali orodju ve lastnik povedati veliko podrobnosti in zanimivih zgodb, česar se zelo dobro spominja iz svoje mladosti. Je prava zakladnica znanja o življenju na kmetih pred toliko in toliko leti. Med drugim je napisal tudi delo o zgodovini čebelarstva v ribniški dolini. Ob tem velja povedati, da je pred kratkim zgradil razmeroma velik čebeljak, v katerem je uredil tudi prostor(ček) – komoro z mikroklimo, kakršna je v čebeljem panju. Balzam za odpravo živčnosti! Prezreti ne smemo niti tega, da je od Maticeve etnohiše do cerkve pri Novi Štifti leta 2008 postavil tudi križev pot, ki je speljan skozi borov gozdček, v katerem se človek ob premišljevanju naužije miru in pridobi življenjsko energijo.

Jože Zadravec

VEZENINA NAŠEGA DUHA

Imejmo odprte oči za lepoto slovenskega jezika

Prag tretjega tisočletja smo prestopili s ponosom razvitega knjižnega jezika, znanstvene slovnice, odličnega besednega peteroknižja (Slovar slovenskega knjižnega jezika, leta 1970, nad. 107 000 gesel in podgesel) ali enoknjižja (SSKJ, leta 1994, strani 1761); na njih je izpisanih 93.152 gesel in 13.888 podgesel, to je tri milijone tristo tisoč vseh besednih oblik, medtem ko je vseh črk, številčk in ločil okoli 23 milijonov). Po vsem tem lahko sežem, se z besedami in njihovimi zvezami poigram in razveselim svojo dušo; vselej vnovič me raznežijo in pomladijo kakor v jutru njihovega rojstva. Prag tisočletja smo prestopili z najdragocenejšo vezenino Božjega duha, to je s standardnim prevodom Svetega pisma, ki ga je v časovnem razponu petnajstih let slovenski besedi podarjalo dvanajst prevajalcev, izvedencev za stari hebrejski, starogrški in latinski jezik ter izvedencev v teologiji in drugih podobnih vedah. Brez teh knjig bi težko bili!

Veselje je v meni, ko pomislim, da je v prvem zapisu slovenskega jezika iz konca desetega stoletja ubesedeno Božje sporočilo. Joj, ko so se mi v razredu slovenskega jezika podarile ure o *Brižinskih spomenikih*, se je ob branju v meni vedno prebudilo prijetno pračustvo. »Bog, Gospod milostljivi, Oče Bog, Tebi izpovem ves moj greh, in svetemu Križu, in sveti Mariji, in svetemu Mihaelu, in vsem krilatcem božjim, in svetemu Petru, in vsem slom božjim in vsem mučenikom božjim, in vsem vernikom božjim, in vsem pravičnim.«

To je rojstni list slovenskega jezika, »veliki pojav slovenskega srednjega veka«, monumenta slovenica, žlahtna vezenina slovenskega zgodovinskega spomina, »prvo dejansko priznanje jezika naših prednikov«, začetek »upornega in zmagovitega nastajanja slovenske duhovne istovetnosti«.

Naša beseda, pisna in govorjena, znamenje osebne kulture.

Beseda, prav izgovorjena in prav izpisana, je znamenje osebne kulture, duhovne omike. Vsak zrel, plemenit narod spoštuje svoj jezik s tem, da ga lepo govori. Govorimo svoj jezik preprosto in naravno, izbrano in izčiščeno, s pogledom iz oči v

oči. A včasih se nas dotakne grenko spoznanje, kako je v našem govorjenju premalo izvirne svežine, čiste ljudskosti, kar raje opazimo pri drugih, manj pri sebi. Ne le v zasebnem, temveč tudi v javnem govorjenju je vse preveč govorne brozge in gnojnice.

Pravo govorjenje korenini v človekovi notranjosti, zato je pravo govorjenje človečno, častno in нравno dejanje, je dejanje prijaznosti in ljubeznivosti, opravljati ga je v znamenju človeškega dostojanstva. Rjovejo, lajajo in tulijo zveri. Tibetanci vedo: govor naj bo oblečen kot boginja in naj se dviga kot ptič! Stara modrost nas uči: govornica modrega je v njegovem srcu, srce neumnega pa je v njegovih ustih! Izgovorjena beseda je kakor ptica – odleti, za seboj pa pusti globoke sledove. Nekateri bralci berejo slabo, z besedami drvarijo (in če to prihaja od ambona ali od oltarja, spreminjamo evharistično dogajanje v brodovje, ki se potaplja), berejo nemarno – kakor šoferji v križišču so: mečkajo, ne upajo si »potegniti« in zato zavirajo promet, zmanjšujejo njegovo varnost, zanesljivost, preglednost, lepoto in ritem ... Govornica je šibka, invalidna, kar naprej se potaplja. Za pisatelje in pesnike pravimo: stil je človek!

Za vsakega pa velja, da je njegova govornica izraz njegove osebnosti, njegovega temperamenta in razpoloženja. Kadar koli človek govori, vselej bi moral pokazati spoštovanje do jezika, ki ni samo нравna lastnost, marveč tudi нравna odlika. A tudi pisati je treba s premislekom.

Akademik Kajetan Gantar mi je v zasebnem pogovoru odpiral oči za neprijetno plat naše slovenske stvarnosti. »Srce me boli, ko berem naše dnevno časopisje in najdem v njem ciničnega starega komunista, ki ne zna napisati sestavka brez cele legije nepotrebnih tujk, pa brez ducata angleških besed in fraz. Srce me boli, ko hodim po ulicah stare Ljubljane, po obrežjih ob Ljubljani, in najdem vse prelepe, na sveže prepleškane fasade popackane z angleškimi frazami pa za nameček še drugo uvoženo robo – kak kljukasti križ ali njegovega dvojnika, srp in kladivo. Srce me boli, ko vidim, da slovenščine ne teptajo in ne ponižujejo samo pocestni pobalini, ampak tudi nekateri vrhunski omikanci ... V mladih letih, v svojem romantičnem zanosu, smo slovenščino negovali in oboževali kot najlepšo izvoljenko. Danes jo na žalost mnogi zaničujejo in obravnavajo kot najbolj zavrženo pocestnico.« Približno tako je pripovedoval.

Ljudje, ki take stvari vidijo in tako doživljajo, niso osamljeni primeri. Pot me je nekoč zanesla k pesniku Vinku Beličiču, ki si je ob svoji rodni Beli krajini, v katero je bil do ušes zaljubljen, ustvaril še eno domovino – Tržaško. Znašel se je v risu legende, ki se ji pravi slovenska beseda. Pripovedoval mi je: »Pogosto se sprašujem, ali je ta naša domovina še slovenska dežela. Moj Bog, kaj vse mora prenesti slovenska beseda. Berem slovenske časopise, revije, knjige, pesniške zbirke, antologije. Moj Bog, koliko grdega, lažnega, izumetničenega je včasih na teh straneh, koliko pornografije, nespodobnosti, krohota levim in desnim, koliko kletev in kletvic, ki jih

v svoje verze skujejo mladi pesniki, koliko krohota na osrednje slovenske pesnike: Prešerna, Zupančiča, Kosovela in druge, koliko krohota na vidne politike, najvišje cerkvene dostojanstvenike ... Ko o vsem tem berem, me je včasih resnično sram, kaj vse mora prenašati slovenska beseda. Koliko nizkotnosti, podlosti, moralne in etične sprevrženosti.«

Kako hitro se lahko predvsem mlad človek naleze jezikovne brozge! Ko so bili še otroci, so bili ministranti, kot mladeniči pa pevci na koru, ko pa so se raztepli po raznih krajih in mestih, na sezonsko delo ali različne službe, so se naučili kletvin in vse mogočih svinjarij ter jih nalagali drugo na drugo. Kakšen gnoj včasih bruha iz njih – prave svinjske litanije – v bifejih, gostilnah, na ulici, na avtobusu, da se zagnusi vsem naokrog. Porkirajo iz jeze, porkirajo iz veselja, porkirajo od pijanosti. Besede, smeh, petje, vse je nenehna kletev, eno samo porkiranje ... Bog se nas usmili, kakšne živali! Uboga drhal, ki je tako nora, ko meni, da je presneto brihtna, če preklinja in kvanta.

Slovenska beseda je dragocena, najlepša vezenina našega duha, najimunitnejša kulturna dobrina našega človeka. Z Goethejem bi lahko rekli, da je ne samo pesniku, temveč človeku sploh »Bog dal povedati, kar ga muči.« Noben jezik ni več ali manj vreden, vsi so si med seboj enakopravni, enakovredni. Vsaka skupnost si je izoblikovala svoje posebne jezike, zato ta največje kulturna dobrina tudi zahteva dostojnost izražanja. Slabe besede so kot madež na obleki, znamenje iztirjenosti, kdor si ga ne mara izbrisati. »Raztresen riž lahko spet zberemo, izgovorjene besede pa nikoli,« modrujejo Kitajci. Gotovo so naši predniki več in globlje premišljevali kot dandanašnji. Mi ne premišljujemo več, to opravljajo namesto nas radio, televizija, časniki. Zato tudi ne znamo več lepo in dobro govoriti in brati. Govor je najprej v duši, potem v očeh, v gibu, najkasneje na ustnicah.

Na orumenelem listu na kupu mojih zapisov in izpisov sem tole prebral: »Iz najnižjih plasti ljudstva naj se dvigne krik, naj zadoni od Sotle do Triglava, naj se razlije čez doline in bregove: odstranimo vse nedostojne besede iz literature, iz uradov in delavnic. Kako naj sodim literaturo, da je na kulturni ravni, človeka, da je dostojen, če njegove besede, bodisi zapisane ali izgovorjene, smrdijo po straniščni brozgi?«

Prizadevajmo si za izbran in kultiviran govor, pravilno izrekajmo glasove in besede. Naša zunanost je podoba naše notranjosti. Knjižni jezik je sintetično narečje višje vrste, ki vsebuje prvine vseh glavnih slovenskih narečij. Prizadevajmo si zanj, kajti enotna izreka knjižnega jezika ali zborni govor je poleg enotnega pravopisa tista vez, ki združuje vse člane naroda v enorodno jezikovno občestvo. Popolnega izenačenja ni mogoče doseči, vsak človek je pri svojem govorjenju ubran na domačo govorico: tempo, ritem, melodijo, tu govorijo hitro in odsekano, tam počasi in zateglo, drugod ni razlikovanja v intonaciji. Popolno izenačenje ni potrebno, saj bi utegnilo škodovati muzikalnosti jezika.

Tudi danes ima svojo težo Slomškov opomin: »... Ljubite svoj rod, spoštujte svoj jezik. Materni jezik je najdražji dota, ki smo jo od svojih starih zadobili; skrbno smo ga dolžni ohraniti, olepšati ino svojim mlajšim zapustiti, ne dopustimo pogasiti iskre domače ljubezni, ne poteptati v smeti milega jezika maternega, kakor bi drugi radi. Bratje, slovenščino za mizo posadimo in jo počastimo kakor svojo milo mater. Oj ljubi, lep ino pošten slovenski materni jezik, tebe hočem kakor nardrajši spomin svojih rajnih starejšev hvaležno spoštovati ino ohraniti, da kakor je moja prva beseda slovenja bila, naj tudi moja poslednja slovenja bo.«

Kdo ogroža slovenski jezik? Tuje besede, ki prodirajo k nam? Priseljenci, ki se nikoli ne privadijo našemu jeziku? Slovenci sami! Slovenski človek, ki le prerad vsakemu tujcu razkazuje svoje znanje njegovega jezika, ki utone v večjem tujem slovanskem ali neslovanskem jeziku. Vsem so znana ugotavljanja: Dnevno izgubljam na terenu. Slovenci z učenjem tujih jezikov nimajo problemov, z lahkoto se jih naučijo: nabrušeno govorijo angleško, nemško, hrvaško, francosko. To zlasti velja za naše obrobje: z lahkoto govori v jeziku večinske narodne skupnosti, le slovensko včasih prej drvari kot govori.

Slovenski jezik si ogrozamo sami, ker nam manjka dejanske kulture, ker nam manjka zavest o pripadnosti slovenstvu, tj. posebni, dragoceni, kulturni, duhovni, zgodovinski in politični individualnosti majhnega ljudstva na meji med srednjo Evropo in Balkanom, ker nas obvladuje komercializem, grobo materialno pridobitništvo. Zato se je upravičeno pesnik Župančič spraševal: »Boš rod, ki bivaš tod, boš v duši čvrst?« Manjka nam resnične kultiviranosti, kulturnosti, prizadetega in pristnega sodelovanja pri zadevah človeškega duha in srca. Manjka nam naposled odgovornih profesorjev slovenščine na naših srednjih in osnovnih šolah.

Pa da ne bi le govorili, da bi nekaj vendarle storili! Vsak dan vsaj nekaj.

Ščepec modrosti iz dnevnikaškega zapisa. S pisateljem, esejistom, družbenim kritikom, gledališkim in filmskim kulturnim delavcem Bojanom Štihom sva nekaj let pred njegovo smrtjo ubirala pot iz Ljubljane v Velenje in nazaj. Ko sva se malo pred polnočjo vračala v Ljubljano, mi je približno takole govoril:

»... Dan na dan si moram prizadevati za osebno kulturno higieno – v jeziku in mišljenju. Vselej moram biti na preži, da duhovno ne okrnim, da me čas ne povozi, da me ne zasvojijo kriki, ki prihajajo od vsepovsod: o naši družbeni brezizhodnosti, splošni krizi, gospodarski in kulturni. Nenehno moram bedeti nad seboj, da ne sodim napak, da se me ne polastijo tipalke jezikovne brozge, ki šari od zjutraj do večera, prisiliti se moram, da moja govorjena in pisna beseda služi samo resnici, spodbuja k dobremu, samo dobremu, da ljudi duhovno dviga, samo dviga. Vsak dan buta vame sto stvari: informacije iz časopisov, radiotelevizije, srečanj, razglasov in pogovorov ... Za vsem tem lahko prežijo name nevarne čeri, ki me utegnejo globoko vznemiriti, pretresti,

duhovno ugonobiti, napačno obveščati, da se več ne morem zanesljivo na pravo stran postaviti. Od vsega, kar dandanašnji nastaja kritičnega, tragičnega, moram izbirati le tisto, kar v meni pospešuje zdravo rast, dobro in plemenito, resnično, tisto pravo, pravično, pošteno. Kako res je vse to! Vsak dan je veliki božji dar – milost, ki nam jo je nebo naklonilo. Moja beseda, edina beseda, je tudi mir in blagoslov neba.«

Mila Kacič (1912–2000)

PRED PORTRETOM

*Kakšna sreča, da si le slika!
Četudi me gledaš, ne vidiš vame
in nikdar tvoj mrzli pogled ne dojame
stiske poraženca, ki se umika.*

Kakšna sreča, da si le slika!

*Ure in ure te lahko gledam,
noči in dneve ob tebi posedam
in govorim ljubkujoče besede,
ki ti jih, živemu, bom zatajila,
in lahko vrnem ti težke besede,
ki bi pred njimi rada se skrila.*

Kakšna sreča, da si le slika!

*Lahko te poljubljam in božam,
lahko te prosim in snubim,
lahko zasmehujem te, bijem,
čeprav do brezumja te ljubim.
Vse moraš prenesti molče
in nič več ne moreš mi reči
besed, ki ne nehajo peči,
ki, trpke, do smrti bolé.*

*Pribit si na steno,
pribit si v moje srce.*

Zinka Zorko

GOVOR PONIKVE IN DIALEKTIZMI V SLOMŠKOVEM DELU BLAŽE IN NEŽICA V NEDELJSKI ŠOLI

Razprava prikazuje fonološko in morfološko podobo srednještajerskega ponkovskega narečja ter dialektizme v Blažetu in Nežici na glasoslovni, oblikoslovni, skladenjski in besedijski ravnini.

Anton Martin Slomšek se je rodil in odraščal na Ponikvi, torej je bil njegov prvi materni jezik govor domačega kraja. Težko je presoditi, koliko so narečni razvoji v zadnjih dvesto letih spremenili glasoslovno, oblikoslovno, besedotvorno in izrazijsko podobo ponkovskega govora. Možen je zapis narečja danes in možna je le primerjava narečne podobe s tistimi dialektizmi v *Blažetu in Nežici*, ki neposredno kažejo na Slomškov srednještajerski jezikovni izvor.

1. Ponkovsko narečje

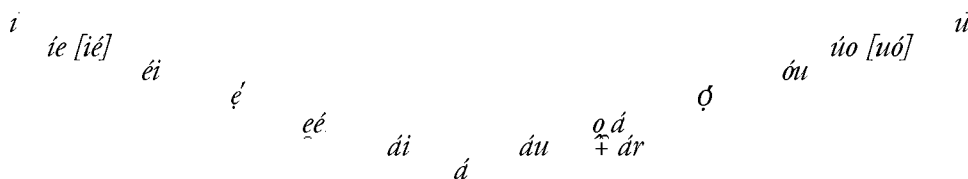
Ponkovsko narečje spada v srednjo štajersščino, za katero so značilni naslednji pojavi:

- izguba intonacijskega nasprotja med rastočimi in padajočimi zlogi, naglas je danes le jakostni;
- narečje je izgubilo kolikostno nasprotje; kratko naglašeni samoglasniki so se podaljšali, dolgi pa diftongirali in tako se je vzpostavilo novo nasprotje: enoglasnik proti dvoglasniku;
- dolge samoglasnike je zajela težnja po diftongiranju, diftongično se izgovarjajo tudi visoka *i* in *u* ter nizki *a*;
- v naglasnem razvoju spada narečje k južnoštajerskim, saj je večinoma ohranilo dolge končno naglašene zloge v tipu *meso* → *mesáú*, umaknilo pa je naglas na polglasnik v tipu *məglá mteglá*; tudi mešani naglasni tip v pregibanju samostalnika po vzorcu *mož, možá, možjě, kostí, kosteh* je ohranjen;
- tako imenovana moderna vokalna redukcija se kaže v izgubljanju končnega *-i* v nedoločniku; v velelniku, v deležniku na *-l* v množini za moški spol, reducira se končni *-o* v moškem deležniku v ednini: *je ráik* ← *je rekel* → *je ráiko*, *je hiot* ← *hodil*

→ *hiudo*; reducira se tudi končni *-o* v oblikah za srednji spol, zato se samostalniki srednjega spola izenačujejo s samostalniki moškega spola; pojavlja pa se splošno razširjena feminizacija nevter v množini pod vplivom množinskih samostalnikov tipa *pljuča* → *plouče*.

1.1 Fonološki sestav

1.1.1 Naglašeni samoglasniki

Nenaglašeni samoglasniki so *i u e o a* in *ar*.

Izvor naglašanih samoglasnikov:¹

i ← iz kratko naglašene *i* v zadnjem zlogu: *tíč, síť, nít*; za *m, n, r* se *i* diftongira v *ie*: *miéš, niéč, riét*;

ú ← iz kratko naglašene *u* v zadnjem zlogu: *krúh, kúp, tú*; ob zvočnikih se *ú* diftongira v *uo*: *tuóle, juožna* (po naglasnem umiku);

ie ← iz umično naglašene *e*: *žíena, tíeta, cíelo, riekla*; iz prednaglasne *e* po naglasnem umiku: *šterok, viesok, zíelen*; iz kratko naglašene in umično naglašene polglasnika: *píes, tieš, stieber, miegla*; iz kratko naglašene *e* in novoakutiranega *e*: *díet, síem, kmíet*;

úo ← iz umično naglašene *o*: *kúoza, gúora*; iz novoakutiranega *o* v zadnjem zlogu: *škuof, kúoš*;

éi ← iz stalno dolgega *i*: *zéima, péišem, zéit*;

ou ← iz stalno dolgega *u*: *louč, sóuha, króuha*;

é' ← za tuji *e*: *hécát se, odvètnik; jáš* ← *jáz*;

o ← iz stalno dolgega *o*: *klop, golop, pot; goba, kočá*;

eé ← iz dolgega polglasnika in dolgega nosnega *e*: *deén, veés, meéša, poteégne, gléédam, peétek, imeé*;

¹ Ostrivec nad samoglasnikom pomeni mesto naglasa in hkrati tudi dolžino, pika pod samoglasnikom pomeni ožino, *e* in *o* sta ozka tudi v diftongih *éi, óu, ie, úo*, zato je pika iz tehničnih razlogov v tekstu opuščena; v drsečih diftongih *eé* in *oá* sta *e* in *o* široka; iz tehničnih razlogov je opuščena tudi polkrožec pod *i* in *u* v dvo-glasnikih: *ai, au, ei, ou*; *l* in *lj* sta zlogotvorna, *h* je nezveneči pripornik.

*o*á ← iz dolgega *a*: *koása*, *broáta*, *dvoá*;
ái ← iz dolgega jata; *mláiko*, *sváiča*; iz staroakutiranega jata: *stráiha*, *bráiza*; iz dolgega etimološkega *e*: *láit*, *páič*;
áu ← iz dolgega etimološkega *o*: *báuk*, *náuč*, *mesáu*, *takáu*; iz novoakutiranega *o*: *váula*, *práusim*; iz dolgega zlogotvornega *ǫ*: *váuk*, *táučem*, *váuna*, *páum*; iz *a* in *o* ob istozložnem *v*: *práu*, *dáu*, *áuca*;
á ← iz kratkonaglašenege *a*: *brát*, *nás*;
ar ← iz samoglasniškega *r*: *smárt*, *tárt*, *várt*.
 Pri nenaglašeni samoglasnikih opazamo redke primere akanja: *damáu*, *kla-bóuk* ter ukanja: *krumpéirn*, *buleén*. Tudi *n*, *m*, *l* so v nenaglašenem položaju zlogotvorni: *váugl*, *gárlca*, *proázǫki*. Popolna samoglasniška redukcija se pojavlja v soseščini zvočnikov: *gáurca*, *žvoát*, *dáuč*, *pjoánc*. Izginja končni *-i*: *púojd*, *pər brát*, pa tudi *-o* ← *ǫl*: *sǫ páik*, *ráik*, *préis*; *-o* pri samostalnikih srednjega spola: *gnáist*, *séil*.

1.1.2 Soglasniki

Zvočniki *v*, *j*, *m*, *n*, *r*, *l* so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa še: *v* je zobnoustnični fonem, ki se na koncu zloga ali besede premenjuje v *u*; *v* se pojavlja tudi kot proteza pred *o* in *u*, v vzglasju se pred nezvenečimi nezvočniki premenjuje v *f*: *véino*, *viúoda*; *práu*; *viúoče*, *viúotrok*, *vóura*, *vmráit*, *vméiti*; *fpéisat*; palatalni *n* se razvije v nazalni *Ǳ*: *Ǳéiva*, *lóukǱa*, *gospodéiǱa*; palatalni *l* izgubi palatalnost: *záile*, *kroál*; parazitski *j*: *viúojster*, *dúojsti*; sekundarni sklop *tl*, *dl* se disimilira v *l*: *so jáili*, *fkroáli*.
 Nezvočniki so takšni kot v knjižnem jeziku: zveneči nezvočniki na koncu besede ali zloga izgubljajo zven. Najpogostejše premene:
sč → *š*: *péiše*, *gǫša*, *kláiše*,
tj → *k*: *tráiki*,
tl → *kl*: *knoálo*, *puokl*,
dn → *gn*: *gnoár*, *opáugne*.
 Skupini *čre-*, *žre-* sta dobro ohranjeni: *žriébl*, *žriébec*, *čráis*, *čráišja*.

1.2. Oblikoslovne značilnosti

1.2.1 Sklanjatveni vzorci samostalniških sklanjatev

Samostalniki moškega spola:

ed. *ˈpárst -Ø -a -(i)-Ø -(i) -om*;

dv. *ˈpárst -a -ou -om -a -ah -am(i)*;

mn. *ˈpárst -i -ou -om -e -ah -am(i)*.

Prevladuje nepremični naglasni tip; premični se pojavlja v primerih tipa: *čl̄iovek čl̄ováika, j̄eezik, jezeika*; odpravljen je končniški naglasni tip: *st̄ieber st̄iebra*; mešani naglasni tip: *b̄áuk bogoá*; naglašena končnica v tipu *ludj̄ái* je ohranjena.

Samostalniki, ki se končujejo na *-e, -o* ali *-a*, podaljšujejo osnovo z *-et*: *Stoánko Stoánketa, Meíha Meíheta*.

Samostalniki ženskega spola s končnico *-a*:

ed. *leip -a -e -(i) -o -(i) -o*;

dv. *leip -e -Ø -am -e -ah -am(i)*;

mn. *leip -e -Ø -am -e -ah -am(i)*.

Po tem vzorcu se sklanjajo tudi samostalniki na *-ev*: *targátva*. V množini so ženskega spola: *vóuste, plóuč̄e, vroáte; vóuhe; párise, druože*. V dvojini se pojavljajo množinske oblike.

Druga ženska sklanjatev se ne loči od knjižne, le v mešanem naglasnem tipu je ohranjena štajerska končnica orodnika ednine *-ój*: *zaˈpečjój*.

Samostalniki srednjega spola imajo svojo sklanjatev le v ednini, vendar so samostalniki feminizirani tudi že v ednini: *vóuha, jájca*. Tako se npr. samostalnik mesto sklanja takole:

ed. *máist -o -a -i -o -i -om*;

dv. *máist -e -Ø -om -e -ah -ami*;

mn. *máist -e -Ø -om -e -ah -ami*.

Samostalniki, ki podaljšujejo osnove s *-t-, -n-, -s-*, v dvojini in množini postajajo moškega spola in se sklanjajo po 1. moški sklanjatvi: *dreváisi, sáim̄eni, tieleti/teleēti*.

1.2.2 Pridevniška sklanjatev

ed. *láip -Ø/-o -ga -mu -I/R -em -im*

dv. *láip -a -ih -im -a -ih -im*

mn. *láip -i -ih -im -e -ih -im*

Sklanjatev pridevnikov ženskega spola je enaka kot v knjižnem jeziku.

1.2.3 Pregibanje zaimkov

Osebni zaimki *jēs, tei, áun, meidva, veidva, áunadvoá, mei, vei, áuni* se sklanjajo kot v knjižnem jeziku, orodniške oblike so z *meéno, s táubo*; v rodilniku in tožilniku za 3. moško osebo ednine je znana oblika *ja* ← *njega*. Vprašalna zaimka sta *dáu* in *koá*; poleg *koá* se pojavlja že v imenovalniku *kuoga*, v mestniku in orodniku pa *čáim*.

1.2.4 Glagolska spregatev

Glagolska spregatev je priponska; *dáilam -aš -a, -ama -ata -ata, -amo -ate -ajo*; brezpriponsko spregatev imajo glagoli; *jáista, jáistre; váista, váiste, sta*, priponsko pa: *bota bóte, doáta doáte*.

2 V delu *Blaže in Nežica (BiN)*² se kaže Slomškovo prizadevanje pisati v tedanjem knjižnem jeziku, natančna jezikovna analiza pa kaže tudi na dialektizme, in sicer na štajerske in koroške, nekaj je tudi panonizmov, zlasti v besedju.

2.1 Fonološka podoba Slomškovega jezika kaže monoftongični samoglasniški sistem in osrednjeslovenski knjižni soglasniški sistem. Slomšek se je zavedal narečnih razlik v slovenskem jezikovnem prostoru, saj je izhajal iz štajerske narečne baze, službena pot pa ga je zanesla tudi med Korošce. Zato je svetoval: »Vsaka beseda se tako zapiše, kakor se bere, ne kakor se po nekterih krajih gerdo zavija. Ne piši vajiš, graš, grama, Bueh, gvala ...« (str. 45). V *BiN* se pojavljajo tri naglasna znamenja: ostrivec, strešica in redko krativec. Ostrivec se pojavlja na dolgem ozkem *e*, ki je nastal iz dolgega jata in etimološkega *e*, redko pa tudi iz nosnega *e*, in na dolgem ozkem *o*, ki je nastal iz etimološkega *o*. Zavedal se je narečnih diftongov kot refleksov za navedene izhodiščne samoglasnike, zato na monoftongični izgovor opozarja z naglasom. Zanimivo je, da uporablja tudi knjižno krajšo obliko za 3. osebo množine v glagolski spregatvi in ta končni *o* ali *e* je označen z naglasom. Ostrivec označuje tudi zvezo *e + r*, da se loči od samoglasniškega *er: cérkev*. Strešica označuje kakovost samoglasnikov *e* in *o*. Redko se pojavlja tudi krativec, npr. v rod. ed. *strahu*.

2.1.1 Samoglasniški sistem v *BiN* je monoftongičen. Slomšek se je zavedal diftongiranja dolgih samoglasnikov tako v štajerskih kot v koroških narečjih, ne pa tudi poejanja dolgega polglasnika, ki ni bil sprejet v knjižno normo. Tako piše za dolgi polglasnik pa tudi za novoakutirani polglasnik praviloma *e*, le izjemoma knjižni

² *Blaže ino Nežica v nedelski šoli*. Učitelam ino učencam za pokušno spisal Anton Slomšek, nekdanji Vozeniški fajmošter. (Drugi natis.). V. Celi 1848.

osrednjeslovenski *a*: *dan, vzame, do tal, mašna, pesem*, sicer pa: *ves, den, vešani, veški, vesovati, za meno, s tebo, s sebo, vzemem, odmekni se, legati, vteknila, lahko, tenki, vne-me, po pesje, odehne, vsehne, sneha, pehnil, bolena*; za kratko naglašeni polglasnik se pojavlja *e*: *odsteklih pesov*, za 'danes' je znana oblika *dones*. Nenaglašeni polglasnik se piše z *e*: *brateci, bolničeka, rorčekom*, redko z *i*: *pondelik, prinesil, majhino, petik, sim pasil, zaslužik, pičke, pečke*, lahko pa tudi onemi: *lonc, pavc, znanc, kosc, zgovorn*.

Moderna vokalna redukcija se kaže v slabljenju nenaglašanih samoglasnikov, zlasti v sosesčini sonornikov, in sicer kot akanje, ekanje, okanje, ikanje, ali pa nena-glašeni samoglasniki onemevajo: *v saboto, letas, kavaski meh, vekomej, skupej, zgo-rej, spodej, de 'da', jabelke, popir, nicoj, divištvu, vediti 'vedeti', vedli 'vedeli', morte 'morate', darvali, svetvati, tolmečval, poškodje, tovarš, pridga, varh, škodje, raj 'raje', poznej 'pozneje'*. Zapisana sta tudi mlajša samoglasniška *n* in *l* kot *in* ter *el*: *svečinka 'svečnica', jaselce 'jaslice'*.

Samoglasniški *r* je zapisan z *er* po tedanji knjižni tradiciji; na Ponikvi govorijo *ar*, na Koroškem *ər*. Samoglasniški *ř* je zapisan kot *ol*: *volk* ali pa *ov*: *vovna*. Za nosni *o* je zapisan *o*, z *u* so zapisane le besede: *kuča, put 'pot potu'*; za etimološki *o* pa *u* v besedah *muzek, mužgani*. Zapisan je tudi rinezem: *mesenc*.

Popolne redukcije *-i* v sklanjatvah, v velelniku in v deležniku na *-l* v množini za moški spol ni avtor zapisal niti enkrat.

2.1.2 Soglasniški sistem v *BiN* kaže na knjižno tradicijo. Na narečno in osrednjeslovensko izgovarjavo nekoč palatalnega *ř* kaže pisava z *l*: *Celi, prijatel, rezla, zgublen, postel, v nedelo, škodliv, zvoleni otroci, življenja*; z *lj* so zapisane besede: *zemlja, veselje, bolj, obljubi, volja, spremljaj*. Pojavlja se zapis parazitskega *j*: *ojstro, razvujzdan, voj-der*, pa tudi protetičnega *j* pred *i*:- *jiti, jil'ilo', tajiste, objiše, pojiše, objide, vjide 'uide'*. Oba pojava sta znana še danes v obeh narečnih bazah. Za palatalni *n'*, ki se je v obeh narečjih praviloma razvil v nazalni *j* ali že v *j*, je najpogostejši zapis z *nj*, redkeje z *n*, *jn* ali *j*: *nekdanji, vinjek, zelenje, vedenje, zadržanje, terplenje, ognja, znaminja, prošnja, svinjak, šinja, kuhna, posledniga mesta, prihodno nedelo, mošna, sledno, lukna, sedajni, zastojn, mājnsi, vsakdanji; za nastoplejam*. Zapis zvočnika *v* ne kaže narečnega vzglasnega izgubljanja zvonečnosti, pojavlja pa se kot proteza pred *u*: *vučiti, vučenci, vušivci, vusta, vujzda, mertvaški vojder 'oder'*.

Sklop *šč* je vedno zapisan kot *š*: *keršanski, odpusenje, nevaršina, ne zapušdj, pojiši, objišejo, brez truša, z tešimi slinami, šuje, masa 'maščoba', košice, hertiše*.

Zapisane narečne premere so še *tn* → *kn*: *knalo, str* → *sr*: *nar srašnej, pušave, bv* → *b*: *obeže, obarji*; zapisani sta tudi zvezi *čre, žre*: *črešenj, čreztkrez, žrebla*; vendar *čeda* za 'čreda'. Sledovi palatalizacije, znane še v koroških narečjih, se kažejo v oblikah: *v terzi 'v trgu', v Marpurzi*.

2.2 Oblikoslovne značilnosti v BiN

2.2.1 Sklanjatveni vzorci samostalniških sklanjatev

Samostalniki moškega spola se sklanjajo po vzorcu:

ed. učitel-Ø-a/-u-il-u-a-il-u-am,

dv. učitel-a-ov-ama-a-ama/-ah-ama,

mn. učitelj-i-ov-am-e-ahl-ih-amil-mi.

V rodilniku ednine se pojavlja končnica *-u* pri samostalnikih: *ledu, lesu, stanu*. Ta končnica, znana v knjižnem jeziku, je živa tudi v koroških narečjih; v dajalniku sta zapisani končnica *-u*, znana iz knjižne tradicije in v koroških narečjih, ter končnica *-i* iz srednještajerskih in panonskih narečij: *k domu, k nauki, k obedi*; podobno je razmerje v mestniku ednine: *pər Bogu, po rodu, po nauku, pər odhodu, v kakim stoli, ob konci, v začetki, v koti*; v orodniku ednine je končnica *-am*: *pred pragam*, znana v gorenjščini, pa tudi v nekaterih štajerskih narečjih. Posplošujejo se končnice *-am -ah -ami* za vse spole v množini; ohranja pa se dvojinska končnica *-ama* v daj., mest. in or., ki se danes v štajersčini izgublja. Preglas *o* v *e* za *c, j, č, ž, š* je še zapisan, vendar že izginja: *hudobnežev, tovaršev, šolarjev, prepiravcov, prijatlav, hlapcov, norcov, pijancov*.

Iz im. mn. so znane tudi končnice: *-je*: *gospodje, nemškutarje*, v daj. mn. *-em*: *ljudem*, v mest. mn. *-eh*: *v zobeh*; v or. mn. *-mi*: *z dnarmi*. Poleg oblike ljudje se pojavlja tudi *človeki človekov*.

Podaljševanje osnove z *-ov* ni zapisano: *po bregah, po vertih, sine, sinam*, znano pa je z *-n* in *-t*: *tempelni, vrabelni, mecelnov, štempelni, butelni, mladenčeta, Boštjančeta, Lojzeta, Blažetu* in *Blažēju*. Ohranjen je tudi zvalnik: *preljubi brate, gerdune*. O preigibanje samostalnikov moškega spola na *-a* v BiN nimamo podatkov.

Samostalniki ženskega spola se sklanjajo po I. in II. sklanjatvi. V I. sklanjatvi se pojavlja v or. ed. končnica *-oj*, znana v štajerskih narečjih, na Ponikvi pa danes ni več živa: *z glavoju, z bradoju, z živinoju, za Lokoju, z prejoju, pod strehoju, z vodoju, s fajfoju, za rekoju, s tašoju, za besedoju, z gerjačoju, med družinoju*. V mestniku dvojine se pojavlja *-ama*: *na obema nogama, po dvema stranama*; ta pojav je znan danes v prekmurščini. V rod. mn. je zapisana oblika besedi. Samostalniki na *-ev* imajo v tož. ed. končnico *-o*: *cerkvo, molitvo*; za 'obutev' piše *obutel, obutelo*; primeri kažejo torej na današnjo težnjo po posploševanju *a*-jevske končnice. Oblika 'hčer' je zapisana tudi za im. ed.: *mati* in *hčer*. Po I. skl. se sklanjajo tudi: *perse, jasje, vuhe, pluče, okne*. V II. ženski sklanjatvi so narečni: or. ed. *z lučjoju, z obrestjoju, pred smrtjoju*, rod. mn. brez končnice: *ptica brez perut, nima pravih misl, novih pesem*. Samostalnik 'kri' je zapisan v im. kot *kerv*, v narečju je znak kot *kriv*.

Samostalniki srednjega spola ohranjajo svoje sklonske oblike v ednini in množini; v daj. in mest. ed. sta zapisani končnici *-i* in redko *-u*: *k ranimu opraviću, po ime-*

ni ino zasluženju, na okni, p̄or rojstvi, po kosili, po obhajili. V or. mn. je znana končnica *-mi* in *-ami*: *pred.vratmi, letmi, peresami*, v mest. mn. pa *-ihl-ah*: *v nebesah, p̄or vratih* in *p̄or vratih, v letih*. V množini se ujemajo s prilastkom ali povedkovim pridevnikom v ženskem spolu: *druge oblacila, purmanove pera so preterde, lažnive usta, ušesa so dvojne, stranske vrata, male jajca, drage sukna, dekleta so imele*. Podaljševanje z *-es* lahko odpade: *ušesa, dreva, pera* in *peres*; *jajce* podaljšuje osnovo s *-t*: *jajceta* (kot v vzhodni podjunščini). Pri zapisu samostalniških zaimkov so opazne oblike, znane tudi v narečju: *jez* 'jaz', *od.nja* 'od njega' (znano tudi v narečju), *naj, vaj, nju, ma* 'midva', *pred.njoj, z meno, tebo, sebo, z čem; nihčer, z nikomur*.

2.2.2 Pridevniška sklanjatev

V pridevniški sklanjavi za moški spol piše Slomšek v ednini le *i*-jevske končnice: *-iga -imu -im im*, medtem ko je v narečju znan le *-iga*, reduciran tudi do stopnje *-ga*. Za primerniško obrazilo piše Slomšek *-i, -ji, -ej, -ejši, -eji, -i*, ki jih v imenovalniku uporablja za vse tri spole, v presežniku pa nar s primernikom: *nar veči skerb, nar boljši dišava, nar boljši bogastvo, nar imenitnej hiša*.

2.2.3 V pisavi in rabi pridevniških zaimkov ter števnikov ni posebnosti.

2.2.4 V glagolski spregatvi je pogosta kratka oblika za 3. osebo mn., ta pa v narečju ni živa: *začno, povedo, beró, zapojó, zapró, odpró, snedó, sušé, cvete*. Poleg sedanjinskih oblik *vesta veste* in *jesta jeste* piše *bota bote* in *data date*. Za 2. in 3. osebo dv. ženskega spola se pišejo oblike *greste, vzemete, ste*: *živež soliti ino večkrat premeniti ste za zdravje dve potrebne reči*. Poleg velelniških oblik: *teci, izreci, pomози, naprezi* piše tudi *streži*; narečna je oblika *počaj* za 'počakaj'.

Nedoločnik se pogosto uporablja v nedoločniškem polstavku: *Božje reči zasmehovati, drugim za kratek čas, druga zapoved, božja prepove; Druge opravljati boli, sebe hvaliti smerdi; Škodo gredé delati, se na voz obešati, živino vdarjati se varji; Kako me je srce bolelo, najti za turnam gnezda razdrapane*.

Namenilnik se veže z rodilnikom kot še danes v panonskih narečjih: *Naj grem njegove žene tolažit; Sli so volov kupovat*.

Pogosti so tudi namenilniški in deležniški polstavki: *Prišlo je neko nedelo fantinov po germovji gnezd. iskat*. Nekaj je deležniških polstavkov: *Kamo, farno zapustivši, pojde; Svoje sovražnike premagavši; Marsikdo je, njih pogledaje, izdehnil; Ljudje, to čudno svetlobo vgladaje, pravijo, de je nebo odperto*. Ta konstrukcija je prevzeta iz knjižne tradicije, saj v narečju ni živa. Med glagoli je zapisanih več narečnih pa tudi prevzetih izrazov: *odhenjati, pikniti, pokniti, letati, leteti* 'teči', *zanetiti, pohenjati, razumiti, polamati, računiti, priditi* 'priti', *barati, zastopiti, rajtati, gleštati, kušniti, švarati se*,

strela vreže, pretečeno leto, je nareto 'narejeno', povančati, sem najdel, slišati 'pripadati'. Med prislovi so zapisane narečne oblike: *dones, jutre, pozajtrim, predvčerajnim, predej, zadej, kde, tamo, kamo, taj, memo, zabstojn, skoncoma, črez/krez, popolnoma, križam*; narečen je tudi poudarni členek *dro, der* za 'zelo' iz 'dober, dobro'. Vezniki so *ino, pa, ali, to de, vendar, ampak, sicer, torej, tedaj, de, kjer* 'ker', *če, ako, čeravno*.

Med predložnimi zvezami je zapisanih več kalkov: *de bom vse k tvoji časti storila, h čemu jo je Bog ustvaril, k smerti obsojen; kliči v pomoč, kupiti za čem 's čim'*. Edini medmet je *per moj dun*.

2.3 Med skladenjskimi posebnostmi je levi prilastek na desni strani od odnosnice, in sicer so to najpogostejše pridevniki: *božji, nebeški, Jezusov, človeški: milosti božje, v verti božjim, angelov božjih, pər službi božji, očeta nebeškiga, ljubeji Jezusovi, ovčice Jezusove, voda človeška*.

Na začetku povedi se veznik pogosto opušča in stavek se začinja z naslonko: *Je gnezdo narejeno, starka dan na dan i jajčice iznese; Jih je nesla, začne valiti; Si v puti in ti od čela kaple, ne pij prenaglo; Se zima perbližuje, se odpravljajo tudi ptičice na ptuje*. Brezvezje je značilno tudi za pomen pogojnega odvisnika: *Greš z kakim gospodam, daj jim desnico; Srečaš znanca, prijazno mu roko podaj, rekoč: Bog daj srečo; Prides v ptujo hišo, klobuk iz glave, kjer po hiši ne deži*.

2.4 Besedje je večinoma splošnoslovensko, zapisane pa so tudi besede iz štajerske, korške in panonske narečne skupine. Najznačilnejše: so *nali* 'dovolili', *kerv, pišela, polamati, pevcnik, od tiste dobe, zmeziti se, nekokrat, obedvojn, činiti žito, povojene klobase, cela rajda, večerka, plesnov, žold; po slovenje, haderca* 'robček', *mesenc, mertvaški vojder, raj ples, dile* 'podstrešje', *gotej, gotica, habe, valička* in *vigred* 'pomlad', *prilast* 'priboljšek za živino', *repica* 'krompir', *gorši* 'boljši', *taj, derzati* 'strgati', *žebrati, drujga* 'drugega', *čerstev* 'čvrst', *boletn* 'bolehen', *poklukati* 'potrkati', *pija* 'pijača', *spipati* 'izpuliti', *juckati, leteti* 'teči', *gril* 'ščurek', *potrupati* 'polomiti', *atej, ljubej, srotej, kužej, gotej, družej; jezero* 'tisoč', *šaka, kamo, fačekki, guč, svetki, žmetno, penezi, lučati, včesniti, lula* 'pipa', *Bog poplati, kaj to veli* 'pravi', *se jim vidi* 'ugaja', *jako; z merzloj vodoj, pred kateroj, mela in moka, zatonek* 'tilnik', *de mi tega višej storila ne bota, vsedeno mleko, čermelak*.

V želji, biti razumljiv vsem Slovincem, je besede rad razlagal ali z nemško sopomenko: *hlevac* ali *štalica, pavola* (*paumvela*), *venec* (*krancel*), *zrak* (*luft*), *mavhe* (*punkli*), *svojbodno* (*fraj*) *voljo, kolači* ali *šartelni, juhe* (*župe*), *lanci* ali *ketne, ptičnike* (*fo-glovže*), *vlada* (*viža*), *ov* (*pir*); s slovensko sopomenko: *na trebuh* ali *vamp* ali *črevo, merzlica, trešlika* alj *kobila; breg* (*klanec*), *golt* (*goltanec*), *plahte* alj *arjuhe, maverca* ali *božji stol, glota* ali *nesnaga, nula* ali *ničla, ples* ali *raj, podstreho* ali *na dile, kumej* (*gotej*). Prevzete besede, ki jih ne prevaja: *glážnice, gleštati, haderca, kištice, krajde, ku-*

gla, rajtati, rajtinga, švarati se, tišlar, žebrati, žegnati.

Zloženk je malo: *sadunosnik* 'sadovnjak', *kolovrač* 'puran', *drevoderec* 'kdor odira lubje', *človekomorec, samoraselek* 'kar se samo razseje', *noroglavc, vertoglavc, noroglavka*. Med izpeljankami so zanimive pomanjševalnice: *sročje, pijanče, sirotle, žilčica, pastirič, rožič, ubožček, ovčika, mamka*. Pogosta so še druga priponska obrazila: *poberuh, gerduh, bajtlar, mestlan, šivar, čevlar, tišlar, tkavc, posodba, posodva, sladkun, gerdun, človečnik, najdenik, požrešnik, gluhak, babela, ženstvo* 'ženska', *stanovje* 'stanovanje', *boleten* 'bolehen', *rozumeten* 'razumen', *detečji*. Te tvorjenke so še žive v severovzhodnih slovenskih narečjih.

3 Sklep

3.1 Ponkovski govor spada v srednještajersko narečje, v katerem se je izgubilo tako intonacijsko kot kolikostno nasprotje. Izhodiščno dolgi vokali kažejo težnjo po diftongiranju, kratki pa se daljšajo. Dolgi samoglasniški sistem sestavlja 14 vokalnih fonemov z dvema alofonoma: *i, ie [ié], ei, ě, eě, di, á, ú, uo [uó], ou, o, oĝ, áu + ár*. Posebnost ponkovskega govora sta dva drseča diftonga: *ee* za *ə* in *ě* ter *oa* za *ā*. Moderna vokalna redukcija se pojavlja v sosesčini zvočnikov; izginja končni *-i* v oblikotvorju in v spreminjanju oblik, končni *-o* v deležniku *l* ter pri samostalnikih srednjega spola. Palatalni *n* se premenjuje v nosni *ñ, l' v l*; sekundarni *tl, dl* se disimilira v *l, šč* v *š*, ohranjeni sta skupini *čre-, žre-*.

V sklanjatvi se izgublja dvojina pri samostalnikih ženskega spola, v moški sklanjatvi je v daj. in mest. ed. končnica *-i*, ki se lahko reducira; za vse spole se posplošujeta množinski končnici *-ah, -am(i)*. Mešani naglasni tip je ohranjen v vzorcih *báuk, páič, mesáu*. V množini se samostalniki srednjega spola ali maskulinizirajo ali feminizirajo.

A. M. Slomšek si je prizadeval pisati v tedanjem knjižnem jeziku, vendar se v delu *Blaže in Nežica* kažejo tudi dialektizmi: štajerski, koroški in panonski. Za dolgi polglasnik piše *e*; za *l'* piše *l* (večinoma); pojavljajo se protetični in parazitski *j* ter protetični *v*; *šč* je zapisal s *š*. V moški sklanjatvi je ohranjena dvojina; v rod. ed. piše tudi končnico *-u (lesu)*, v daj. in mest. ed. sta končnici *-i* in *-u*; v or. ed. *-am*; posplošene so končnice *-ama, -am, -ah (-ih), -ami (-mi)*. V obeh ženskih sklanjativah je v or. ed. končnica *-oj*, znana še danes v štajerskih narečjih, samostalnik 'kri' je zapisan kot *kerv*.

Samostalniki srednjega spola ohranjajo tudi v množini končnico *-a*, ujemajo pa se s pridevniki v obliki za ženski spol: *drage oblačila*. V pridevniški sklanjatvi so posplošene *i*-jevske končnice, v stopnjevanju pa prevladuje v imenovalniku ena oblika za vse spole.

V glagolski spregatvi se za ženski spol v dvojini v 2. in 3. osebi pojavlja oblika *-stel-te*. Namenilnik se veže z rodilnikom. Veliko je knjižnih nedoločniških in deležijskih polstavkov. Levi prilastek na desni strani tipa milost božja je znan tudi v narečjih.

Besedje je večinoma splošnoslovensko, zapisane pa so tudi štajerske, koroške in panonske besede.

Literatura

LOGAR, Tine, 1984: *Srednještajersko narečje. Med Bočem in Bohorjem*. Šentjur pri Celju – Šmarje pri Jelšah. 169–173.

LOGAR, Tine, 1968: Štajerska narečja. *Jezik in slovstvo* 13, 6, 171–175.

LOGAR, Tine, 1975: *Slovenska narečja. Besedila*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

RAMOVŠ, Fran, 1935: *Historična gramatika slovenskega jezika. VII. Dialekti*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.

POVŠE, Ivana, 1988: Oblikoslovje v govoru Šmarja pri Jelšah. *Slavistična revija* 3, 251–266.

ZORKO, Zinka, 1998: *Haloško narečje in druge dialektološke študije*. Maribor: Slavistično društvo (Zora, 6). 164–175.

Razglednica iz leta 1919

— Ponikva ob j. žel.

Jože Maček

BOLJ UBOŽNA KOT PREMOŽNA

○ premoženju Cerkve na slovenskih tleh in njenih dohodkih skozi stoletja

V apostolskih dobi in v času preganjanja kristjanov, ko je vera bila še skrivna, so duhovniki živeli samo od darov vernikov, za bogoslužne prostore pa so bile le zasebne hiše privržencev nove vere in katakombe. Ko je krščanstvo s Konstantinovim ediktom leta 312 postalo priznana vera in še posebej po Teodozijevev ediktu leta 380, ko je postalo državna vera, so dokaj hitro posebej v sredozemskih deželah začeli ustanavljati majhne škofije predvsem v obmorskih mestih. S tem je nastala institucionalizirana Cerkev. Vsaka ustanova ali organizacija pa potrebuje za svoje delovanje premoženje (stavbe, zemljišča, denarne sklade) in seveda tudi sprotne dohodke. S tem je nastala razlika med prvotno Cerkvijo, ki ni imela nikakršne posesti, in novejšo, ki pa si je za svoje ustaljeno delovanje morala pridobiti premoženje in dohodke, skratka materialna in denarna sredstva. Cerkev je bila od vsega začetka dokaj centralizirana, zato so sredstva zbirali škofje in jih po potrebah razdeljevali po svoji škofiji. Tedaj so bili poglavitni vir darovi vernikov. Kmalu so po starozaveznem vzoru vpeljali tudi cerkveno desetino. Bistveno drugačno pa je bilo razen omenjene desetine ustanavljanje cerkvenih struktur v celinskem delu Evrope, ki je teklo vzporedno z uvajanjem zahodnoevropskega fevdalnega reda. S Cerkvijo kot ustanovo je nastala dilema ali revna ali premožna Cerkev. Te dileme niso nikoli razrešili. Premoženje in dohodki Cerkve so bili kamen spotike znotraj Cerkve od začetka ustanavljanja samostanov, škofij in far do sedanjega časa, še toliko bolj pa med državami in Cerkvijo, posebej v srednjem in novem veku, ko so si samostani in škofije v nekaterih deželah pridobile zares ogromno premoženje, predvsem v zemljiških gospodstvih.

Zanesljivo lahko ugotovimo, da Cerkev pri nas skozi vsa stoletja ni bila premožna, prej bi jo lahko označili za revno še zlasti v primerjavi z drugimi avstrijskimi in ogrskimi deželami, npr. Spodnjo Avstrijo, Češko in Ogrsko.

Samostani

V zahodnih deželah tedanjega Zahodnega rimskega cesarstva so že pred VIII. stoletjem obstajali redki benediktinski samostani. Veliko samostanov pa je v teh deželah nastalo z darovnicami, s katerimi so cesarji razdeljevali državno zemljo. Ker so bile pokrajine zaradi prejšnjega preseljevanja narodov in raznih vojn zelo malo obljude, je cesar dajal velike komplekse zemljišč svojim zaupnikom, da na njih organizirajo naselitev s podložniki. Omenjeno cesarstvo so sestavljale dokaj raznolike dežele, ki jih razen cesarjeve osebe ni povezovalo nič. Za povezavo dežel je prišlo prav krščanstvo, zato so cesarji pokristjanjevanje močno pospeševali tako, da so tudi samostanom, kot tedaj najbolj vnetim razširjevalcem krščanske vere, podarjali velike komplekse zemljišč. S cesarjevo darovnico ni pri nas nastal noben samostan. Prvi samostani so bili namreč pri nas ustanovljeni pozneje, šele v XII. stoletju. Vlogo darovalcev zemlje zanje so pri nas prevzeli deželni knezi (deželni vladarji) in bogati zemljiški gospodje. Tako so cistercijanski samostan v Stični v XII. stoletju ustanovili Višnjegorski gospodje, benediktinski samostan v Gornjem Gradu pa formalno oglejski patriarh s premoženjem naslednikov visokega svobodnjaka Chagerja, ki je s cesarsko darovnico dobil velik zemljiški kompleks v Zgornji Savinjski in Zadrečki dolini. Sledili so trije kartuzijanski samostani v Zičah, Jurkloštru in Bistri. Ti prvi samostani so imeli za preživljanje ustrezne dohodke, razen Jurkloštra, ki je med drugim zaradi premajhnih dohodkov leta 1595 tudi propadel. Pozneje ustanovljenih samostanov ne kaže naštevati. Omeniti pa velja, da noben samostan ne med prvimi, ne pozneje ustanovljenimi, na našem ozemlju ni bil premožen ali celo bogat, z izjemo ženskega samostana v Krki na Koroškem. Z vidika te obravnave so samostani pomembni le zato, ker so po njihovem razpustu iz njihovega premoženja nastale škofije.

Škofije

Ustanavljanje škofij je bilo stoletja zelo težavno, ker je bilo zanje potrebno dokaj veliko premoženje in zaradi političnih razlogov. Država je namreč ustanovitve pogosto preprečevala iz nasprotovanja metropolitom ali Svetemu sedežu. Na ozemlju, nekdam naseljenem s Slovenci, so vse škofije razen Oglejskega patriarhata nastale tako, da so ukinili kak samostan. Krška, zdaj Krško-Celovška škofija v Krki na Zgornjem Koroškem, je nastala leta 1072, iz premoženja ukinjenega ženskega benediktinskega samostana, ki ga je iz svojega ogromnega premoženja, tudi iz zemljiških gospodstev na sedanjem slovenskem ozemlju, ustanovila sv. Ema Krška ali Pilštanjska. Ta škofija je bila, vsaj v začetku, zelo premožna. Seckausko, zdaj Sekovsko-Graško škofijo so ustanovili s premoženjem ukinjenega korarskega samostana v Seckauu leta 1208. Ta škofija ni bila posebej premožna. Lavantinska ško-

fija je bila ustanovljena leta 1228 v Št. Andražu v Labotski (Lavantinski) dolini na Koroškem po ukinitvi tamkajšnjega ženskega samostana. Ta škofija je bilo zelo revna. Poleg škofijske stavbe je imela le neznatno zemljiško posest, ki so jo ob selitvi v Maribor prodali, da so plačali stroške selitve. Pozneje je pridobila nekaj hiš okoli stolnice, nekaj vinogradov v okolici Zavrča in graščino Betnava v okolici Maribora. Ljubljanska škofija je nastala najprej leta 1461 z združitvijo z benediktinskim samostanom v Gornjem Gradu, ki pa je bil po dveh letih ukinjen. Dobila je vse njegovo premoženje, pozneje še zemljiško gospostvo v Goričanah. Osnovni dohodki so škofijam dotekali iz donosov njihovih zemljiških gospostev, skoraj vse škofije pa so si pridržale nekaj donosnejših menzalnih far, ki so velik del svojih dohodkov dajale za škofovo ali kanoniško mizo. V novejšem času, ko so podpore iz deželnih verskih skladov in iz raznih drugih virov usahnile, pa morajo župniki odvajati škofijam mašne štipendije od vseh nedeljskih maš, ki jih morajo razen ene brezplačno opravljati. Po osamosvojitvi so dobile škofije vrnjeno premoženje, ki je bilo po letu 1945 nacionalizirano. Od tega jim pritekajo določeni dohodki.

Fare

Pri nas so začeli postavljati cerkve v Karantaniji še pod vladavino slovenskih knezov, fare pa so začeli ustanavljati hkrati z uvajanjem fevdalnega reda v IX. stoletju, pod vladavino frankovskih cesarjev. Izjema je bilo obalno območje Jadranskega morja, kjer se je to dogajalo precej prej. Nato so veliko našega ozemlja zasedli Ogrri in te prve fare so propadle. V vojni s Franki so bili Ogrri na Leškem polju pri Augsburgu na Bavarskem leta 955 dokončno premagani in so bili potisnjeni nazaj na njihova prejšnja ozemlja. Nato se je začelo ponovno vzpostavljanje fevdalnega reda. Ponekod so zemljiški gospodje začeli postavljati svoje »lastniške« cerkve, duhovniki pa so bili njihovi uslužbenci. To za Cerkev ni bila ugodno. Kmalu so škofije prevzele ustanavljanje far v svoje roke. To seveda brez deželnih knezov in krajevnih zemljiških gospodov ni šlo, kajti oni so razpolagali z vso zemljo, ki je bila tedaj edino kolikor toliko donosno premoženje. Podložniki so bili takrat sila zapostavljeni in revni in so pri postavljanju cerkva in župnišč lahko sodelovali le z ročnim delom in z vprežno živino. Prve fare, ustanovljene v XI., XII. in še v XIII. stoletju so bile zelo velike in so obsegale območja velikih zemljiških gospostev. Te fare so pozneje imenovali prafare in so bile večinoma v krajih, kjer so imela sedež zemljiška gospostva. Duhovna oskrba vernikov je bila zelo slaba, saj so bili njihovi domovi od prafarne cerkve oddaljeni tudi po pet, šest ali celo več ur hoda. Te prve cerkve so v glavnem dali postaviti zemljiški gospodje. Za vzdrževanje duhovnikov in cerkvenih stavb pa so faram odstopili nekaj lastne (dominikalne) zemlje v pravo neposredno last, ki so jo te obdelovale s svojimi hlapci in deklami. Te zemlje je bilo navadno le toliko kakor za

tedaj navadno kmetijo (hubo), le tu in tam nekaj več. Bistveno več pa so faram dodelili zemlje z drugačnim pravnim statusom t. j. podložniške (rustikalne) zemlje v obliki podložnih kmetij. Te so podložniki sami obdelovali, niso pa imeli do njih nikakršnih pravic. Zemljiški gospodje so si na farah, ki so jim dodelili zemljišča obeh vrst, pridržali velike pravice. Smeli so jih podeljevati svojim zaupnikom ali župnikom po svoji volji. Pri tem je prednjačil deželni knez, ki je bil ustanovitelj sorazmerno veliko far, katerih se je odtlej prijelo ime cesarske fare, ker so bili Habsburžani kot deželni knezi našega ozemlja skoraj 600 let tudi cesarji Svetega rimskega cesarstva. Te fare, zlasti večje in donosnejše, so pogosto podeljevali tudi svojim visokim zaupnikom kot nagrado za razne usluge, tudi takim, ki jih nikoli niso zasedli, ampak so iz njih dobivali le večje ali manjše dohodke. Na podeljenih farah so nastavili slabo plačane vikarje, ki so skrbeli za dušno pastirstvo. Tak primer je znan pri prafari Laško, dodeljeni tržaškemu škofu Petru Bonomu, ki je za vikarja postavil svojega gojenca Primoža Trubarja. Enako se je dogajalo na številnih, posebno donosnejših farah. Zemljiški gospodje so kot ustanovitelji far predali premoženje fari sicer v trajno last, so si pa pridržali razne pravice, npr. izbire župnika, pravice patronata, pravico do pokopa v farni cerkvi, do posebne klopi v njej itd. Iz podeljenega premoženja so fare oblikovale tako imenovana farna imenja (Gült). To so bile najmanjše fevdalne enote, ki večinoma niso imele posebnega sedeža (graščine) in niso imele pravice do sodstva podložnikov. Župniki prafar so bili tako mali zemljiški gospodje in so od podložnikov izterjevali najrazličnejše fevdalne dajatve, podobno kakor drugi laični zasebni ali deželnoknežji (zdaj bi rekli državni) zemljiški gospodje. Farne cerkve so imele pravico do desetine podložnikov, ki pa so jo v teku stoletij večinoma izgubile – v prid njihovih odvetnikov, ki so bili navadno bližnji mogočni zemljiški gospodje, npr. Celjski grofje. Posebej naj omenim naklonjenost oglejskega patriarha do teh prvo ustanovljenih far. Omenjeni patriarhi na svojem ozemlju pod Dravo niso imeli veliko gospostev, imeli pa so veliko fevdalnih pravic, npr. do vinske desetine v vinorodnih krajih. Vinogradi pa so bili v srednjem in novem veku veliko bolj razširjeni, kakor so zdaj. Omenjenim faram so nekaj desetine odstopali za lažje vzdrževanje. Vinska oz. moštna desetina je bila marsikje pomemben dohodek teh far do zemljiške odveze leta 1848. Izterjava fevdalnih dajatev je bila seveda zelo različna. Ponekod so bili župniki bolj blagi, drugod so zahtevali dajatve po zapisih v urbarju, ki so bili pogosto po mnenju podložnikov krivični. Na splošno se zdi, da so bili cerkveni zemljiški gospodje vseh stopenj bolj usmiljeni kakor laični. Ohranil se je pregovor, da je podložniku »pod krivo palico lažje živeti«. Krivo palico so tedaj kot zdaj nosili škofje in nekateri opati. Kakšni odnosi so bili med podložniki in cerkveno gosposko, se je najbolj pokazalo ob različnih kmečkih uporih, kjer se nekaterim župnikom ni nič zgodilo, bili so celo na strani upornikov, z drugimi, osovraženimi, pa

so podložniki grdo obračunavali in so jih nekaj tudi pobili. Zanimivo je, da je bil zemljiški gospod tudi blaženi škof Anton Martin Slomšek, kot nadžupnik v Vuzenici in upravitelj tamkajšnjega, ne prav majhnega farnega imetja.

Dušno pastirstvo je bilo dokaj pomanjkljivo. Faro je vodil župnik ali vikar, ki je imel še nekaj kaplanov. Ti so živeli na sedežu fare in so hodili na svoje dodeljeno območje po pastoralnih opravkih. Posebno naporno je bilo tedaj zelo uveljavljeno previdevanje in vodenje pogrebov. V XV. stoletju so verniki postavili tudi sorazmerno veliko število v začetku zelo skromnih podružnic. S pastoralnega stališča podružnice niso bile posebno pomembne, saj so bila bogoslužna opravila pri njih le nekajkrat na leto. Samo pri nekaterih podružnicah so uredili tudi pokopališča. V poznejših stoletjih, ko so se škofije utrdile in je podeljevanje far drugim osebnostim usihalo, enako tudi njihovo vodenje z vikarji, so župniki na teh prvih farah imeli kar ustrezne dohodke, posebej pomembno je bilo, da so bili na fare inštalirani do smrti. Dokaj klavarno življenje pa so imeli kaplani, ki kot pomožni duhovniki niso imeli v Cerkvi domala nikakršnega pravnega statusa in le zelo skromne dohodke. Ker je bilo far tedaj še malo, so bile možnosti napredovanja sila omejene in so številni kaplani ostali v statusu pomožnega duhovnika do smrti. Materialna negotovost pomožnih duhovnikov je bila očitna tudi v tem, da si je moral vsak bogoslovec pred posvetitvijo v mašnika od kakega premožnega dobrotnika (npr. zemljiškega gospoda, samostana ali trškega magistrata) pridobiti tako imenovani mizni naslov (Tischtitel), s katerim se je izstavitelj obvezal, da bo v primeru, ko bo bogoslovec že duhovnik, zaradi njegove morebitne bolezni ali drugih vzrokov, skrbel za njegovo preživljanje. Vzdrževanje kaplanov so začeli reševati z uvedbo bere, predvsem v žitu, redkeje tudi v drugih pridelkih. To je njihovo klavarno materialno stanje sicer nekoliko popravilo, ni pa bila ustrezna rešitev. Farani z bero kot novo obremenitvijo niso soglašali in so jo neradi dajali. Tudi pobiranje bere je bilo dokaj nevšečno. Iz arhivskih zapisov je razvidno, da so bile že zgolj s prehrano kaplanov velike težave, marsikje je župniki v resnici niso mogli, ponekod pa je tudi iz različnih vzrokov, zlasti če ta njihova obveznost ni bila nikjer zapisana, niso hoteli dajati. Poudariti je treba, da so bili dolga stoletja poglavitni dohodki župnikov donosi farnih posestev. Praviloma pri njih kaplani niso bili udeleženi. Štolnine so znašale le majhen delež dohodkov. Ker so bili farani z izjemo redkih tržanov in meščanov pretežno revni, so bili tudi darovi za maše dokaj pičli. Tako je bilo še v XVIII. in v začetku XIX. stoletja. Ko so verniki nagovarjali škofa Slomška, da bi kako podružnico povzdignil v faro, je seveda pohvalil njihovo prizadevanje, hkrati pa je naštel vse, kar morajo za to storiti. Na prvem mestu je bila zahteva, da morajo za faro kupiti kmečko posestvo v bližini predvidene fare, na katerem bo župnik s hlapcem in deklo lahko gospodaril in se s tem preživljal. Seveda je škof zahteval tudi morebitno povečanje in ureditev

podružnične cerkve in številnih drugih podrobnosti. Kot pomoč v dušnem pastirstvu velja omeniti še posebne cerkvene ustanove – beneficije. Manjše, ponekod pa tudi pomembne dohodke so imele fare tudi od mašnih ustanov, kjer so verniki darovali za »večne« maše po njihovem namenu določene denarne zneske, ki so bili naloženi v javne sklade. Obresti so bile namenjene za mašne štipendije. Ker je število prebivalstva sčasoma naraščalo, so bile tudi čedalje večje potrebe po farah, ki pa so jih ustanavljali zelo počasi. Naj to ponazorim s prafaro v Laškem. To so ustanovili že v XII., najkasneje pa v začetku XIII. stoletja. Prva nova fara na njenem območju je bila ustanovljena že proti koncu XIII. stoletja. Naslednja dva vikariata sta ji sledila leta 1755. Z državno predpisano jožefinsko farno regulacijo po letu 1785 so ustanovili še sedem dušnopastirskih postojank. V skoraj petih stoletjih so ustanovili tri fare, v nekaj desetletjih po letu 1785 pa sedem. Podobno je bilo v številnih drugih prafarah. Jožefinska farna regulacija je bila sila pomemben ukrep jožefinskega državnega cerkvenstva.

V drugi polovici XVIII. stoletja je v vsej zahodni Evropi prevladovalo razsvetljenstvo, združeno z državnim absolutizmom. V njegov sklop je spadala tudi nadoblast nad Cerkvijo. Oba tedanja vladarja Marija Terezija in še zlasti njen sin Jožef II. sta imela naslov *Protector ecclesiae*, torej varuh ali zaščitnik Cerkve, vendar sta iz tega izvajala tudi pravico, da urejata razmerje med Cerkvijo in državo, zlasti kar zadeva cerkveno organizacijo in njena materialna vprašanja. Cerkvi bi po njenem načrtu preostala le strogo omejena notranjecerkvena in dogmatska vprašanja. Ob tem velja spomniti velja, da je cesar Jožef II. v Avstriji razpustil več kot 700 vsaj deloma premožnih samostanov. Njihovo premoženje je bila podlaga za utemeljitev deželnih verskih skladov, sicer izključno v prid Cerkve, toda takšne, kakor si jo je zamislil sam, predvsem pa v prid nove farne regulacije. Taka Cerkev naj bi bila popolnoma vključena v državni ustroj. Duhovniki bi bili neke vrste državni uradniki. Oba vladarja, posebno še cesar Jožef II., sta hotela tedanjo Cerkev preobraziti, reformirati. Podružnične in romarske cerkve so zaprli. Obstajali so lahko le samostani, ki so se ukvarjali s šolstvom ali z zdravstvom. Prepovedani so bili številni cerkveni obredi, onemogočena so bila romanja itd. Farne cerkve naj bi bile središča verskega življenja. V tem smislu so v okviru farne regulacije ustanovili veliko novih manjših far. Kriterij za njihovo ustanovitev je bil, naj se postavijo tako na gosto, da bodo imeli verniki do svoje farne cerkve približno uro hoda. Cesar Jožef II. se očitno ni zavedal, kak ogromen finančni zalogaj je s farno regulacijo naložil verskim skladom, državi, predvsem pa vernikom.

Podružnične cerkve, ki so bile povzdignjene v farne cerkve, praviloma niso imele nikakršnega premoženja. V številnih primerih tudi zemljišča, na katerih so stale, niso bila v cerkveni lasti. Pogosto niso imele niti mežnarij, da hiš, ki bi se jih dalo

predelati v župnišča, sploh ne omenjam. Sledili so veliki stavbni podvigi, ko je bilo treba povečati prejšnje podružnične cerkve, postaviti župnišča, mežnarije, ponekod tudi kaplanije in pozneje še najnujnejše gospodarske stavbe za župnikovo gospodarstvo. Ti stavbni podvigi, pri katerih so morali farani opraviti vsa nestrokovna ročna dela in vse prevoze v glavnem po kolovozih, ker pravih cest na podeželju še ni bilo, so farane zelo obremenjevali. Razumljivo je, da nad tem niso bili navdušeni. Zupniki (z nazivi lokalni kaplani, lokalisti, kurati in vikarji) so iz verskega sklada dobivali skromno letno plačo, v XVIII. stoletju 300 goldinarjev, pozneje več, kaplani, ki so bili le pri večjih na novo ustanovljenih farah, so dobivali 150 fl. Izkazalo pa se je, da fare brez vsaj majhnega posestva z nekaj njivami in travniki za rejo dveh ali treh govedi (krav) ter gozda za sekanje drv in potrebnega stavbnega lesa za potrebna popravila, ne morejo obstajati. Postopoma so verniki in duhovniki posmrtno zvolili iz svoje zapuščine, iz ustanovnih fondov za večne maše ali z navadnimi darili, v bližini farne cerkve spravili skupaj toliko parcel, da je zadostovalo za skromno farno posestvo. Poudariti pa velja, da so fare, ki so nastale z jožefinsko farno regulacijo, imele in še imajo le skromno zemljiško posest. Pa tudi predjožefinske fare so po letu 1783 utrpele občutno razvrednotenje svoje posesti. Kakor je znano, je bila tlaka najbolj osovražena fevdalna storitev, ki jo je cesar Jožef II. v naturalni obliki hotel odpraviti na vseh državnih in cerkvenih posestvih. Imetja predjožefinskih far so v urbarjih imela zapisanih še precejšnje število dni ročne in vozne tlake. Cesar je odredil, da se mora naturalno tlako denarno ovrednotiti in prevesti v denarno dajatev. Kot nadomestilo za oprostitev služenja tlake so podložniki morali plačevati denarno dajatev, čemur v glavnem niso nasprotovali. Kmalu zatem pa so izbruhnile napoleonske vojne, avstrijski denar je utrpel izrazito inflacijo, tako da so se prevedbene dajatve za tlako v dveh desetletjih domala izničile. To je bilo seveda v prid podložnikom. Farna posestva pa so z odpravo tlake postala manj donosna, za obdelavo njiv in prevoze je bilo treba rediti več živine in zaposliti kakega dodatnega hlapca in dekle, v delovnih konicah pa najemati dninarje.

Drug udarec so omenjena farna posestva doživela z zemljiško odvezo po marčni revoluciji leta 1848. Z njo so bile odpravljene vse fevdalne obveznosti na podložniških zemljiščih, sicer ne brezplačno, kot so pričakovali in zahtevali podložniki, temveč proti odškodnini. Zemljiška odveza je bil zelo zapleten postopek. Za vsako zemljiško gospodarstvo in torej tudi za farno imetje so denarno ovrednotili vse fevdalne dajatve in storitve, do katerih so dotlej imeli pravice zemljiški gospodarje in uporabniki farnih imetij. Nato so to vsoto razdelili na tri dele: prvo tretjino so preprosto odpisali v škodo imetja, temu bi zdaj rekli, da so jo nacionalizirali, drugo tretjino je prevzela v odplačilo država in sicer z državnimi obveznicami, izplačljivimi v dobi dvajset let. Tretjo tretjino so morali plačati imetju prejšnji podložniki, tudi v dvajset-

tih letih. Tako je imetje dobilo plačano dve tretjini vrednosti prejšnjih podložniških fevdalnih dajatev, toda v obrokih skozi dvajset let. Denar je izgubljal vrednost z inflacijo, še huje pa je bilo, da je denar kapljal v obrokih, tako da z njim ni bilo mogoče kupiti drugih zemljišč, če bi bila na voljo, ali jih naložiti v kake druge gospodarske naložbe. Tako so se tudi odškodnine zemljiške odveze, ki so jih plačali podložniki in država, razpršile in farna posestva niso imela od njih prave koristi. Farna imetja so s to odvezo izgubila vse pravice do prejšnjih podložniških posestev. Prejšnji podložniki so postali pravi gospodarji in lastniki posestev, ki so na njih samostojno gospodarili. Predjožefinskim faram so torej ostala le prejšnja lastna – dominikalna – zemljišča, ki pa jih navadno ni bilo več kakor za večjo kmetijo, le v redkih primerih, če je bil delež gozdov velik, je bila farna kmetija lahko velika.

Vse cerkvene ustanove (samostani, škofije, farne cerkve, podružnice in seveda farna imetja) so bile od turških vpadov na naše ozemlje naprej občasno zelo obremenjena s protiturškimi davki, malo pozneje, od sredine XVI. stoletja, ko so uvedli redne državne zemljiške davke, pa tudi kar precej obdavčena; zemljiški davek je bil tedaj namreč glavni dohodek države. Izračun davkov je bil natančen do krajcarja. Izterjava je bila neusmiljena. Neredkim faram, ki davkov niso pravočasno plačale, je država zarubila vse, kar ni bilo nujno za neposredno preživljanje župnika. Zarubljena zemljišča je dala država v zakup, dokler davki niso bili plačani. Opisano gospodarsko stanje župnij je trajalo do konca Avstro-Ogrske jeseni 1918. Verski sklad v novi državi Srbov, Hrvatov in Slovencev ni več opravljal svojih nalog, prispevkov, ki so po starih avstrijskih predpisih pripadali duhovnikom in faram, sploh ni plačeval ali zelo neredno, tako da se je materialno stanje far in duhovnikov znatno poslabšalo. Med nemško okupacijo je država cerkvena posestva zaplenila. Po koncu druge svetovne vojne je bil razglašen zemljiški maksimum 10 hektarov, ki pa je prizadel pravzaprav le stare predjožefinske fare, številnih župnij, ki so nastale s farno regulacijo, pa ne. V novih Cerkvi in kmetom nenaklonjenih družbenih razmerah v petdesetih letih prejšnjega stoletja je država predpisovala izredno visoke davke, ki niso bili v nikakršnem razmerju z dohodki in realnostjo in jih ni bilo mogoče plačati. V novih družbenih razmerah so postali dohodki od farnih posestev komaj omembe vredni in so morali verniki sami predvsem z darovi za maše omogočati vzdrževanje duhovnikov in na razne načine popravljati in tudi na novo graditi cerkvene objekte.

Andrej Vovko

MED JUŽNIMI SOSEDI

Nekaj podatkov o mohorjanih na Hrvaškem v letih 1870-1918

Najstarejša slovenska knjižna založba Družba sv. Mohorja oziroma od leta 1955 Mohorjeva družba se lahko upravičeno ponaša s svojo preteklostjo. Zaradi tega je vsekakor prav, da to preteklost poznajo tudi njeni sedanja člani oziroma bralci njenega vsakoletnega Koledarja. Družba je v največji meri rasla in padala s svojimi člani, imenovanimi v prvih pravilih udje ali družbeniki. Teh so poznali dve vrsti, dosmrtni in letni. Družba je delovala zlasti znotraj, pa tudi zunaj slovenskega osrednjega etničnega ozemlja, predvsem med rojaki v Beneški Sloveniji in Prekmurju do leta 1918 ter med slovenskimi izseljenci v Severni Ameriki, predvsem v ZDA, v Nemčiji (Vestfaliji), v Egiptu, Južni Ameriki (Argentina, Brazilija) in še kje drugod. Pred letom 1918 je bila razširjena na Hrvaškem, pa tudi v Bosni in Hercegovini.

Zaradi objav v prejšnjih *Koledarjih* izpuščam predstavitev delovanja družbe sv. Mohorja v celoti ter prikaz mohorjanov na Hrvaškem do leta 1870 ter za Reko in Trsat do leta 1918. Pregledovanje mohorjanov po slovensko-hrvaški narodnostni meji je nekoliko zapleteno zlasti v tržaško-koprski škofiji, kamor so v določenih z časovnih obdobjih sodile tudi dekanije in župnije z mešanega ali hrvaškega narodnostnega ozemlja, tako zlasti dekanije Buzet, Kastav ter Pazin in Pičen.

V letu 1880 je bilo na hrvaškem področju tržaško-koprske škofije najmanj 2 dosmrtni in 65 letnih udov, na področju zagrebske nadškofije 8 dosmrtnih in 115 letnih, na področju senjske škofije 3 dosmrtni in 79 letnih ter poreške škofije 3 dosmrtni in 11 letnih, drugje na Hrvaškem še 1 dosmrten in 6 letnih, skupaj najmanj 17 dosmrtnih in 276 letnih mohorjanov. V tem času je Družba sv. Mohorja štela v celoti 505 dosmrtnih in 24. 925 članov, skupaj 25.430.

V dekaniji Buzet je bilo tega leta največ mohorjanov v Roču (6) s poverjenikom župnikom Antonom Mičetičem, v dekaniji Kastav jih je bilo v kraju Kastavu 8 s poverjenikom dekanom Vekoslavom Vlahom, v dekaniji Pazin in Pičen pa v Pazinu tudi 8. V glavnem so to bili slovenski frančiškani s poverjenikom profesor-

jem p. Hermanom Venedigom. V zagrebški nadškofiji je bilo kar 44 mohorjanov v Zagrebu, od tega 4 dosmrtni (prof. Josip Stare, svetnik kraljevskega banskega stola Vinko Sevnik, hišna posestnica Ana Krobat in revija Duhovna mladež). Med letnimi člani so bili gimnazijski ravnatelj Franjo Bradeška, profesorji Janez Benigar, dr. Fran Celestin in Matija Valjavec, kanonik Janez Lehpaemer, učitelj Ljudevit Tomšič, še drugi profesorji, svetni duhovniki in frančiškani, redovnice, več odvetnikov, uradnikov in učiteljev.

V Karlovcu je bilo ob poverjeniku predstojniku samostana in profesorju verouka na tamkajšnji gimnaziji Ivanu Ev. Žibartu in dosmrtnem udu Gratu Pfeiferju, »providniku« vojaške bolnišnice še 16 letnih mohorjanov, med njimi gimnazijski profesor Ivan Steklasa in Davorin Trstenjak, označen v seznamu kot »ravn. više djev. učione«. V Varaždinu je bilo 16 mohorjanov s poverjenikom beneficiatom Božidarjem Koširjem, 11 pa v Samoboru s poverjenikom gvardjanom p. Emilom Krašovcem.

V Senju je bilo 10 mohorjanov, v Gerovem je bil vicearhidijakon Filip Jakob Žagar, na Hribu, kjer je bil župnik Juraj Peruzovič, jih je bilo 6, v Čabru ob poverjeniku župniku Antonu Žagarju 7, v Plescah pa s poverjenikom župnikom Petrom Lukanivičem 16. V Djakovu je bil član Družbe sv. Mohorja tudi znani škof Josip Juraj Strossmayer.

V letu 1900 je bilo na hrvaškem področju tržaško-koprške škofije najmanj 5 dosmrtnih in 197 letnih udov, na področju zagrebške nadškofije 18 dosmrtnih in 527 letnih, na področju senjske 8 dosmrtnih in 205 letnih, v poreški 8 dosmrtnih in 122 letnih, v krški 33 letnih, v djakovski 2 dosmrtna in 60 letnih ter v dalmatinskih škofijah 39 letnih, skupaj najmanj 41 dosmrtnih in 1.253 letnih mohorjanov. Celotna Družba sv. Mohorja je štela takrat 1.362 dosmrtnih in 77.234 letnih, skupaj 78. 596 udov.

V dekaniji Buzet je bilo največ članov prav v mestu Buzet – 23, med njimi dekan Ante ali Anton Kalac, odvetnik dr. M. Trinastič, nadučitelj Jos. Bačič in občinski blagajnik Lucij Perojevič. V Roču jih je bilo 9 s poverjenikom Ant. Mičetičem. V dekaniji Kastav je bilo največ mohorjanov v Opatiji – 29, večina med njimi so bili poštni uradniki. V Voloskem je bilo 24 mohorjanov, v Kastavu 14 in Pazinu 24, večina med njimi so bili gimnazijski profesorji in redovniki frančiškani.

Zanimiv je podrobnejši prikaz udov v najmočnejši mohorjanski postojanki na Hrvaškem, to je v Zagrebu v letu 1900. Tam jih je bilo 146, od tega v seznamih, označenih s poklici ali stanom, nekaj nad 70. Ker so imele večje mohorjanske postojanke po več poverjenikov, so bili to v Zagrebu trije – prof. Ivan Steklasa, uradnik Janko Barle in duhovnik M. Seigerschmidt. Dosmrtni udje so bili gimnazijski ravnatelj Josip Stare, kanonik Ivan Krapac, davkar Štef. Ukmar, dijak realke Ivo Weble in uradnik Vjek. Zadravec ter uredništvo revije Duhovna mladež. Letni kolektiv-

ni mohorjani so bili sestre usmiljenke, knjižnica ženskega učiteljsišča, Katoličko dje-tičko društvo, med člani, navedenimi s poklici, pa vseučiliški profesorji dr. Mirko Marchetti, dr. Mih. Medjimurec, dr. Jos. Volovič, profesorji Iv. Benigar, dr. Lad. Jambrekovič, Iv. Stožir, Franjo Marn, dr. Štefan Bosanec, Josip Podgoršek, zdravnik dr. Ivan Kosirnik in deželni veterinar dr. Rud. Krištof.

Med duhovniki so bili kanoniki dr. Gustav Baron, dr. Feliks Suk, Cvetko Rubetič in Julij Vrevc, frančiškanski provincial p. Vendelin Vošnjak, prebendarji Mijo Koščec, Ant. Starac, K. Kindlein, kateheti Edo Šlumf, Mile Rukavina, Vlado Rožman, Fran Štimac, Karlo Horvat in kaplani Pero Mrzljak, Deni Vukovarac, Mato Ilišević, Pero Vudi in Dion. Njaradi.

Med častniki so bili stotnik Alfonz Podboj, poročnika Janko Kunovar, Fr. Hočevar, med učitelji pa ravnatelj Ivan Muha ter Josip Medved, Janko Kocijančič, Vilko Pihler, Franc Burič, Jak. Kramaršek ter upokojeni učitelj Ivan Klinc.

Drugi mohorjani so bili še uradniki Drag. Dekleva, dr. Josip Lončarič, Fran Rengjeo, Anton Hergula ter knjigovodja Fr. Kos, poslovodja Fr. Fogelnik, krčmarja Ant. Pezdevšek, Terezija Juraski, tiskar Fran Rulic, zidar And. Brumec, mizar Jos. Vodopivec in železniški čuvaj Mir. Strgar, poleg njih pa še trgovci Ant. Gnjezda, Josip Prinčič, Anton Arko (veletržec), posestnik Ivan Kajs, gospa Ljudmila Apih in gospodična Roza Sorman.

Leta 1900 je bilo v Štrigovi 53 mohorjanov, poleg poverjenika župnika Ivana Ivka so ostali brez navedbe poklica, torej lahko sklepamo, da so bili v glavnem kmetje in njihovi družinski člani. V Gornjem Mihaljvcu jih je bilo 34, podobno kot v Štrigovi pa je bil v seznamih članov edini z navedenim poklicem poverjenik župnik Miha Gašparlin. V Varaždinu je bilo 31 udov, med njimi so bili pretežno profesorji, v Karlovcu jih je bilo 30 s poverjenikom župnijskim upraviteljem p. Kazimirjem Vajdičem, v Čakovcu jih je bilo 29, med njimi so bili redovniki frančiškani, ostali pa navedeni brez poklicev. V senjski škofiji je bilo mohorjanov na Reki 115, na Trsatu 45, v Gerovem 9, v Prezidu pa 8 s poverjenikom dekanom Radetom Vlašičem. V poreški škofiji je bil mohorjan tamkajšnji škof dr. Ivan Flapp.

Mohorjani so bili močno zastopani tudi v Pulju, kjer jih je leta 1900 bilo 71, 68 jih je navedenih s poklici, pretežno povezanimi z vojaško mornarico in uradništvom. Poverjenik in dosmrtni ud je bil c. kr mornariški kaplan Ivan Ambrož, do-smrtni udje še c. kr generalni komisar Ivan Milič, mornariški kaplan Anton Pipan in kapitan korvete (major) Anton Vertovec.

Letni udje so bili mornariški kaplani Kar. Kokolj, Ivan Koršič, Ivan Kuralt, ku-rat Ante Zupan in duhovnik Ang. Buzolič, častniki mornariški komisar Ant. Enoh, mornariški nadporočnik Metod Koch, mornariški stotnik Evg. pl. Mallinarich in stotnik Miha Skočir ter mornariški zdravnik dr. Andrej Korenčan.

Puljski uradniki mohorjani so bili Val. Cvek, Fr. Grošelj, And. Kavš, mornariški pristav Henrik Komavec, Viktor Kristan, mornariški komisar Joža Mubej, Martin Princ, sodni svetnik Lojze Rant, mornariški nadkomisar Ivo Selan, Fr. Turšič, Viktor Vašič in gozdar Krsto Stopar, učitelji pa so bili Berno Bekar, Teodor Čampa. Mijo Šijanec, Marija Majar in Melanija Sittig.

Udje Družbe sv. Mohorja so bili še mojstri v arzenalu Srečko Cotič, Mat. Fajdiga in Ivan Špik, delavci v arzenalu pa Jurij Bole, Anton Čopič, Ant. in Fr. Gerl, Josip Jelovšek, Mihael Košir, Alojzij Pezdlič, Fr. Smrekar ter Ivan Štravs. Med poštnimi uslužbenci so bili Miha Bekar, Joža Božja, Ivan Petrič, Ivan Rak ter Viktor Zalaznik. V seznamu članov so še ravnatelj vinske zadruga Lacko Križ, tiskar Josip Krmpotič, hotelir Fil. Pečenko, trgovca Andr. Turek in Alojzij Žnidaršič, zasebnik Anton Žic, poljedelec Ivan Žic, posestnik Jak. Žmak, železniški sprevodnik Avg. Vončina, gospe Ema Galovič, Mar. Gjivič, Neža Kalin, Mar. Logar, Ana Poderžaj, Marija in Seif ter »gospice« Mar. Bavčar, Josipina Globavs in Stanislava Janež ter kot kolektivna člana mornariška bolnišnica in čitalnica.

V Labinu je bilo 21 mohorjanov, večinoma rudarjev s poverjenikom kaplanom Ferdom Hrđujem, v Juršičih jih je bilo 12, večinoma železničarskih poklicev s poverjenikom kuratom Josipom Velikanjem, v krški škofiji jih je bilo v mestu Krk 18 s škofom dr. Antonom Mahničem na čelu, na Vrbniku 8 s poverjenikom učiteljem Albertom Brozovičem, v Djakovu 28, med njimi je bil še vedno škof Strossmayer, ob njem pa so bili še kanoniki in profesorji. V Osijeku je bilo 19 udov, v glavnem duhovnikov, uradnikov in učiteljev, v Zadru jih je bilo 9, v glavnem učiteljev in uradnikov, poverjenik pa je bil učitelj Ivan Sancin. V Dubrovniku je bilo 11 mohorjanov s poverjenikom profesorjem Valentinom Pregljem ter s podpolkovnikom Teodorjem Drenikom.

Leta 1914 je bilo na hrvaškem področju tržaško-koprske škofije 6 dosmrtnih in 202 letna uda, v zagrebški nadškofiji 19 dosmrtnih in 319 letnih, v senjski 10 dosmrtnih in 124 letnih, v poreški 10 dosmrtnih in 97 letnih, v krški 1 dosmrten in 39 letnih ter v djakovski 56 letnih; v dalmatinskih škofijah je bil še 1 dosmrten in 40 letnih.

Največ udov v vsej svoji zgodovini je imela Družba sv. Mohorja leta 1918 in sicer skupaj 90.512, od tega 2.492 dosmrtnih, medtem ko jih je bilo na Hrvaškem takrat vsaj 84 dosmrtnih in 869 letnih, skupaj torej 953.

V Buzetu jih je bilo tedaj 17 s poverjenikom prodekanom Ivanom Flegom, v Roču 7, v Opatiji 26 s poverjenikom ekspozitom Matijo Dubrovičem, v Voloskem 13 s poverjenikom župnikom Šimetom Defarjem, v Klani 13 s poverjenikom Ivanom Koruzo, v Kastvu 12 s poverjenikom dekanom Franom Ryšlavyjem, v Pazinu 47 s poverjenikom gvardijanom p. Ivanom Kapistranom Ferlinom, v Zagrebu jih je

bilo 85 s poverjenikoma dr. Valentinom Čebušnikom, M. Sieferschmidtom, medtem ko so imeli v Slovenskem društvu Lipa naročene 3 svežnje mohorjevok, ostali mohorjani pa v seznamu nimajo navedenih poklicev. V Štrigovi je bilo 63 naročnikov s poverjenikom župnikom Ivanom Ivkom (naročene je imel 4 komplete mohorjevok), v Varaždinu jih je bilo 47 s poverjenikom frančiškanskim gvardijanom p. Mihaelom Troho, v Gornjem Mihaljovcu jih je bilo 30 s poverjenikom župnijskim upraviteljem Fr. Tkalcem, v Murskem Središču jih je bilo 22 s poverjenikom Ivanom Levačičem, navedenem brez poklica. V Čakovcu je bilo 17 mohorjanov s poverjenikom p. Timotejem Tišlerjem, v Samoboru jih je bilo 11, poverjenica je bila kar frančiškanska knjižnica, podobno kot v Karlovcu, kjer je bilo mohorjanov le še 8. V senjski škofiji je bilo mohorjanov, na Reki 81, na Trsatu 21, v Gerovem 9 in v Senju 11, med njimi tudi tamkajšnji škof Roko Vučič.

V poreški škofiji je bilo v Pulju 69 udov Družbe sv. Mohorja v, v Labinu 7, na Krku 20, med njimi kot dosmrtni samostan Košljun, na Cresu 14 s poverjenikom župnikom Nikolo Turatom, v Djakovu 11 s poverjenikom kanonikom Milkom Cepeličem in udom škofom dr. Ang Vošnjakom, v Irigu jih je bilo 22 s poverjenikom župnikom Andrijo Frekovičem, v Osijeku 20, v Dalmaciji pa v Drnišu 11, Zadru 8 ter v Splitu in Šibeniku po 7.

Pričujoči (pre)kratek pregled mohorjanov na Hrvaškem do leta 1918 pokaže, da so bili med njimi v veliki meri izobraženci: duhovniki, profesorji, učitelji. Bili pa so tudi poklici, povezani z vojsko in policijo. Glede njihove narodnostne sestave lahko po »zvenu«¹ njihovih imen in priimkov ugotovimo, da je šlo v istem obdobju v veliki večini za mohorjane slovenskega izvora oziroma narodnosti. Vidimo pa, da so bili poverjeniki v precejšnji meri hrvaškega rodu. Sploh so bili med naročniki v znatnem deležu zastopani tudi mohorjani hrvaške narodnosti, kar nedvomno potrjuje dejstvo, da slovenščina hrvaškim mohorjanom očitno ni pomenila večje ovire ter da so se v tistem času uspešno pletle verske, kulturne, politične, znanstvene in druge slovensko-hrvaške vezi.

Uporabljeni viri in literatura:

Koledarčki in Koledarji Družbe sv. Mohorja za leta 1881, 1901, 1915 in 1919;

Vera Kržišnik Bukič (ur.): *Slovenci v Hrvaški*, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1995, 420 str.;

B. Marušič, M. Smolik, A. Vovko: Mohorjeva družba, *Enciklopedija Slovenije* 7, Mladinska knjiga Ljubljana 1993, str. 205–206.

Hanzi Filipič

PREŠTEVANJE »SOVRAŽNIKOV LJUDSTVA«

Ob 40-letnici nekega političnega poročila in o prepovedi razširjanja časopisa

V 70. letih prejšnjega stoletja je v Sloveniji ponovno zavel režimski hlad. Komunistične oblastnike je po obračunu s »Kavčičevim liberalizmom« zajela panika, saj je bilo več kot očitno, da jim oblast slej ko prej utegne zdrseti iz rok in da je njihova zamisel o novem socialističnem svetu in redu le votla zgradba, košček ometa, ki se komaj še drži opeke; če bi ga kdo malo krepkeje potipal s kladivcem resnice, bi neusmiljeno odletel na tla in razgalil pravi obraz v zvezde kovanega »humanističnega socializma«.

Kljub temu je fasada držala skoraj še dve desetletji, gotovo po zaslugi zaostrenega totalitarnega nadzora, ki je zagrenil življenje vsem, kateri se niso strinjali z režimom oziroma o katerih je režim mislil, da se ne strinjajo z njim. Tako so to obdobje upravičeno poimenovali »svinčena« leta.

Zagotovo je bila katoliška Cerkev ter njeni »aktivni« verniki ne samo v 70. letih XX. stoletja, temveč sploh skozi 45 let, za človeško generacijo dolgo obdobje komunističnega totalitarnega sistema, med najmočnejšimi skupnostmi, ki so nasprotovale režimu v Sloveniji. Sam ocenjujem, da so bili dejansko najbolj »nevarni« nasprotniki režima, a ne ker bi na vsakem koraku odkrito nasprotovali režimu. Veliko bolj nevarni so bili zaradi preprostega dejstva, da je bila socialistična ideologija – k njej seveda štejemo tudi utopično ideologijo samoupravljanja –, stvar slepe, otopele vere. Za njo so bili potrebni »slepi verniki«. Socialistična ideologija pa se niti približno ni mogla kosati s celovitim izročilom in življenjskim modelom, ki ga ponujata recimo *Sveto pismo* in katoliška Cerkev. Tako ni čudno, da je bil že zgolj »vzor« vernika nevarnost za socialistični družbeni red.

Jugoslovanski oblastniki so se brez dvoma zgrozili, ko so izvedeli za rezultate popisa prebivalstva v Jugoslaviji leta 1953, po katerem se je izreklo za ateiste manj ko 12 odstotkov prebivalstva.¹ Ze kmalu so prepoznali, da samo s silo ne bodo kos

¹ Mateja Režek: Ureditev odnosov z Rimskokatoliško cerkvijo. V: Slovenska novejša zgodovina 2. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848-1992. (Ljubljana 2005) str. 1049.

raznim verskim skupnostim. Z bolj prefinjenimi in zahrbtnimi metodami so poskušali zaježiti moč zlasti katoliške Cerkve – v žargonu oblasti »RKC« –, in njenih vernikov. Tako so bili ena izmed glavnih tarč preverjanj, napadov in totalitarnih ukrepov režima predvsem cerkveni dostojanstveniki, duhovniki ter tako imenovani »aktivni verniki«. Ta pojem je bil raztegljiv ko babino masleno testo, a prav to je bilo potrebno, saj so tako v to skupino lahko uvrstili prav vsakogar, ki se jim je zdel sumljiv. Aktivni verniki so bili tisti, ki so se kakorkoli udeleževali ali sodelovali v župniji, pri prireditvah z verskim obeležjem, ki so hodili k mašam, bili organisti, peli pri cerkvenem zboru, delovali v laičnem apostolatu, se udeleževali duhovnih vaj ipd. Tako ne začudi, da je Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije v poročilu za leto 1971 očital Cerkvi v bistvu samo to, da deluje:

»Prizadevanja RKC so bila usmerjena na širjenje življenjskega prostora cerkve, kar so skušali doseči z večjo aktivnostjo laikov v cerkvi in družbi; s kvalitetnejšim delom klera, kar bodo dosegli z delom novoustanovljenih cerkvenih inštitutov; z vplivom na naše zdomce, s prizadevanjem za enakopraven položaj vernika v naši družbi, v SZDL, vodstvenih strukturah in celo v ZK; s širjenjem karitativne dejavnosti, z večanjem naklad in kvalitete verskega tiska, izdajanjem nove revije Znamenje, ki naj bi osvojila najširši krog bralcev – tudi ateiste, ter z uvajanjem kvalitetnejšega in sodobnejšega verouka za otroke.«²

Za komunistično totalitarno oblast je bilo to, kar je bilo in je še v demokratičnih državah dobrodošlo in zaželeno, sovražna dejavnost, ki da jo je treba pozorno spremljati, saj da ogroža državno varnost. Po drugi strani je z vidika trhlelega socialističnega samoupravljanja razumljivo, da je bila dejavnost Cerkve in vernikov komunističnemu režimu »nevarna«, četudi ga ni napadala neposredno. Že sam »vzor« aktivnega vernika je bil strašansko nevaren, saj se »režimski vzorniki« z njimi niti približno niso mogli kosati. Na nekem pogovoru 1. julija 1976 na sedežu SZDL (Socialistične Zveze delovnega ljudstva Slovenije) so npr. »skušali oblikovati enotno stališče do položaja vernega učitelja«. ² Čeprav je argumentacija, zakaj naj aktivni verni učitelji ne sodijo na šole, zapletena, je vendarle zanimivo, kako grozno se je režim bal vpliva vernih učiteljev in se zavedal, da socialistična ideologija, marksizem in samoupravljalne teorije niso kos »vzoru« – ali po naše –, zgledu vernega učitelja. Naj navedem le delček iz daljšega zapisa z naslovom »Zveza komunistov in učitelj – vernik«:

»Menimo, da je treba v praksi dela šol razlikovati tiste učitelje, ki jim je religiozna vera sicer intimna potreba in ki s svojimi nazori ne posiljujejo ne stroke ne učencev, ki se

² AS 1931, sk 1529, Socialistična Republika Slovenija, Republiški sekretariat za notranje zadeve. Poročilo za leto 1971.

zavzemajo za socialistične samoupravne odnose in vrednote naše družbe in ki ne delujejo kot »religiozni vzor«, od tistih, ki svojo cerkvenost javno razodevajo in se tako pred svojimi učenci pojavljajo v dveh vlogah: v vlogi učitelja in v vlogi aktivnega vernika, morda celo člana laičnega apostolata ali župnijskega sveta, organista ali pevca v cerkvenih zborih. S prvo skupino je treba strpno sodelovati in jo vzgajati; z drugo pa vprašanje dvočnosti in dvojne vloge zaostri na načelu ločenosti cerkve od države in šole od cerkve.«³

Drug, zanimiv dokument iz arhivov predsedstva CK ZKS (Centralni komite Zveze komunistov Slovenije) poroča o zaplembi 4. številke verskega tednika Družina z dne 26.1.1975.³ Predsedstvo je namreč poslalo komitejem občinskih konferenc ZKS ter medobčinskim svetom ZKS informacijo o razlogih za prepoved razširjanja imenovane številke Družine. Okrožno javno tožilstvo je najprej prepovedalo razširjanje 4. številke, nato trajno prepovedalo razširjanje in odredilo, da se razdere tiskarski stavek.

Tožilstvo – to so bili v resnici komunistični totalitarni oblastniki –, je motil komentar v Družini, ki je kritiziral sklepe občinske konference ZK Ljubljana-Bežigrad. Ta je očitno zaradi porasta aktivnosti verskih skupnosti zadolžila vse »osnovne organizacije ZKS, da do prvega aprila letos [1975] obravnavajo pojave idejnopolitične aktivnosti in vplive verskih skupnosti na svojem delovnem področju in ustrezno ukrepajo. Člani konference so prav tako zahtevali, da se nemudoma izdela spisek vseh »aktivistov« verskih skupnosti, in sicer zato, da bi se lažje ognili mnogim čudnim načinom kadrovanja, ki so se dogajali v daljni in bližnji preteklosti, ko je pomembno in tudi vodilno mesto v delovni organizaciji zasedel človek, ki ni razčistil s svetovnim nazorom ... Cpozorili so tudi na kadrovanje, ne le v delovnih organizacijah, temveč tudi v šolah. Predvsem velja to za vzgojiteljsko in pedagoško delo, kar je ozko povezano tudi z vprašanjem delovanja verskih skupnosti. Nevzdržno je namreč, da nam iz dneva v dan prihajajo novi in novi kadri s teh šol, ki so vzgojeni v povsem drugačnem duhu, kot ga zahtevata tako ustava kot vse naše resolucije, dokumenti in končno naš vsakdan.«

To poročilo je bilo objavljeno v ljubljanskem Dnevniku, ki ga je dva dni kasneje urednik tega lista še pokomentiral in v svojem sklepu zaostрил udarec proti vernikom, seveda ne da bi jih imenoval: »... zmaguje le takšna politika in takšna Zveza komunistov, ki je sposobna ustvariti široko fronto naprednih sil, v kateri pa smo budni do vseh tistih, ki ne delujejo v skladu z demokratično in javno sprejetimi in izbornimi načeli socialističnega samoupravljanja.«

»Vsi tisti« so bili »aktivni verniki«, predvsem pač verni katoličani. Iz teh odstavkov je dalje jasno, da je bila ost naperjena predvsem v katoliško Cerkev, ki je v ti-

³ AS 1589/IV, šk. 330/1846. Vabilo in gradivo na razgovor v zvezi s oblikovanjem enotnega stališča do položaja vernega učitelja.

stih letih v pozitivnem pomenu besede postajala čedalje bolj aktivna. Tudi komunističnim organizacijam in oblasti je moralo biti jasno, da prvič ta dejavnost zagotovo ni protipravna in da sami nimajo ne ljudi (kadra) ne potrebnih sposobnosti, niti ne ustreznega programa, s katerimi bi odtegnili ljudi vplivu verskih skupnosti in s katerimi bi se dejavnostim Cerkve učinkovito lahko postavili po robu. Črni sezname verskih aktivistov bi bila tako dobrodošla možnost, onemogočiti vernikom, da bi zasedli pomembna mesta v družbi in gospodarstvu oziroma da bi sploh dobili ustrezno zaposlitev. Iz pripovedovanj prič vemo, da so oblasti delali vsem tistim, ki so bili aktivni verniki, težave, da so recimo verne učiteljice iz strahu, da bi izgubile službo, hodile na skrivaj k mašam, da so sicer strokovno usposobljeni, a verni državljani če sploh le zelo težko zasedali v gospodarstvu, družbenih organizacijah, šolstvu višje službene pozicije.

Javno tožilstvo je torej poseglo po preverjenih metodah in razglasilo, da je nepodpisani avtor v komentarju v Družini »tendenciozno« komentiral poročilo konference ZK Ljubljana-Bežigrad. Za totalitarni sistem je seveda vse in vsak tendenciozen, ki se drzne ugovarjati režimskim strukturam in odločitvam ali jih celo kritizirati, v demokratičnih ureditvah, kjer velja svoboda govora, pa je oznaka »tendenciozen« za ta članek smešna. Za lažjo sodbo o tem navajam odlomke iz komentarja Družine, ki jih citiram po omenjeni informaciji javnega tožilstva:

»Zato takšno pisanje v enem od sredstev družbenega obveščanja zadene kot udarec v oko. Po domače bi mogli pisanje v Dnevniku povedati nekako takole: Izdelajmo si seznam tistih, ki si na takšen ali drugačen način upajo javno pokazati svojo versko pripadnost, da bomo vedeli, komu moramo onemogočiti kariero. [...] Prepričani smo, da je takšno pisanje (ali tudi sklepanje na sejah) v izrecnem nasprotju z ustavnimi načeli.« ... »Čudno (in protiustavno) bo kadrovanje šele, če ga bodo družbenopolitične in delovne organizacije opravljale na podlagi spiskov verskih »aktivistov.«⁴

Komentator je nato primerjal zahtevo po seznamu verskih aktivistov z zahtevo nemških nacionalistov na avstrijskem Koroškem po posebnem štetju slovenske manjšine na Koroškem. To štetje posebne vrste so leta 1976 dejansko izvedli, a so bili rezultati neuporabni, ker so slovenska manjšina in deli nemško govorečih državljanov bojkotirali štetje. Namen štetja je bil s pomočjo raznih, že preverjenih pritiskov na pripadnike manjšine »našteti« čim manjše število slovensko govorečih. Rezultati naj bi bili pogoj za uresničitev oziroma boljše neuresničitev ustavno zajamčenih pravic koroških Slovencev. Komentator Družine je torej sočno nadaljeval:

»Ni treba posebne pravne izobrazbe, da bi človek dojel nesoglasje med ustavnimi načeli in pisanjem Ljubljanskega dnevnika. Ko so hoteli (in še hočejo) nemški nacionalisti

⁴ AS 1589/IV, šl. 330/1846.

na Koroškem preštevati slovensko narodnostno manjšino, se je temu ogorčeno uprla vsa napredna javnost. In prav je tako. Pred leti je ves svet s pomilovalnim nasmeškom (pa tudi z grenkobo v ustih) spremljal sloviti Mc Carthyjev »lov na čaravnice«. Prosluli ameriški senator je pripravil dolge sezname imen, »črne liste« tistih državljanov ZDA, ki so osumljeni, da so komunisti ali naklonjeni komunistom. Tudi spiske verskih »aktivistov« bi mogli spraviti v kategorijo preštevanja ali vsaj blizu nje.«

Nepodpisani komentator je nato še ponudil pravilno razlago pojma »verski aktivist«:

»Člankar v dnevniku sicer ni pojasnil, kaj misli s pojmom »aktivist«. Morda tudi občinska konferenca ZKS tega ni storila, lahko pa sklepamo, da je »aktivist« vsak vernik, ki si upa javno izpovedati svojo versko pripadnost. Zakaj je mogoč takšen sklep? Zaradi preproste ugotovitve, da bi mogli v Cerkvi na Slovenskem na prste prešteti tiste laike, ki se zares angažirajo v smislu koncilskega odloka o laiškem apostolstvu. Spiskov duhovnikov pa najbrž tako ni treba delati, saj se nihče od njih ne poteguje za funkcije v družbi.« ... »Kaj več od nedeljskega branja beril, sodelovanja v župnijskih svetih, priložnostnega sodelovanja pri raznih oblikah kateheze ali v publicistiki pa naši laiki v resnici ne delajo. To pa je, menimo, prav gotovo še vedno v okviru Ustave, ki pravi: »Izpovedovanje vere je svobodno in je človekova zasebna stvar« (čl. 229). Spisek »aktivistov« bi pomenil vmešavanje v človekove zasebne (ali osebne) zadeve, če že odštejemo kratenje ustavnih pravic, ki smo jih že omenili.«

Pisec »sestavka« je ob koncu poudaril, da veren človek očitno nima možnosti, da bi si uresničil bodočo ustvarjalno življenje: »Kako naj se zdaj počuti, denimo, veren delovni človek, ki vidi pred seboj bogato ustvarjalno pot, a se pri tem zaveda, da bo njegovo ime v spisku verskih aktivistov nepremostljiva ovira na tej poti?«

S tem je pisec komentarja dokaj pogumno kritiziral režim in njegove nakane ter razgalil resnični namen »seznamov aktivnih vernikov«, namreč da bi režim s pomočjo teh laže onemogočil vernikom dostop do določenih kategorij službe in jim tako otežil preživetje, če se le-ti ne bi odrekli »verskemu aktivizmu« ali celo prešli v tabor »novega socialističnega reda in družbe«. Šlo je torej za zahrbtni strukturalni režimski pritisk na vernike, predvsem katoličane, ki so veljali za največjo opozicijsko skupnost. Informacija javnega tožilstva z izjemo očitka, da naj bi bil sestavek v Družini tendenciozen, ne navaja nobenega razloga za upravičenost zaplembe omenjene številke Družine. Tako ni čudno, da je sklep javnega tožilstva izredno nebogljeno, brez logičnih argumentov, pač tak, kakršnega pričakujemo od totalitarnih režimov:

»Z navedenim sestavkom v »Družini« so bile vesti raznašane na alarmanten način ter bi utegnile vznemiriti javnost, ki bi se seznanila z vsebino članka. Glede na zakonito določilo čl. 81 tč. 2 zakona o javnem obveščanju (Ur.l.SRS št. 7/73) je bil podan razlog za prepoved razširjanja 4. štev. »Družine«.«

V resnici je članek najbolj vznemiril totalitarno komunistično oblast. V dokaj skopem Poročilu Republiškega sekretariata za notranje zadeve za leto 1974 v poglavju *Varovanje ustavne ureditve* in v podpoglavju *Sovražno delovanje na notranjem področju (!)* je vsekakor naveden tudi omenjeni primer zaplembe Družine in ob tem pravi razlog za zaplembo. Komunistična totalitarna oblast se je bala večjega vpliva Cerkve in zlasti vernikov, ki bi lahko povzročili resnično demokratizacijo ter posledično ali že prej sestop komunistične nomenklature z oblasti:

»Posamezniki iz vodilnih struktur RKC so v letu 1974 znova poskušali politizirati cerkev in razširjati aktivnost na različna družbena področja (karitativna dejavnost, otroško varstvo, oponiranje načrtovanju družine, celodnevni šoli itd.). Že ob ustavni razpravi je del vodilnega klera poskušal izsiliti take ustavne rešitve, ki bi vernike konstituirale kot posebne samoupravne skupnosti, torej kot vzporedno strukturo drugim družbenim institucijam. Ta del je javnosti vsiljeval tezo o neenakopravnosti vernih občanov v naši družbi. Tovrstna dejavnost je dosegla kulminacijo z objavo članka »Nočemo preštevanja«, zaradi česar je bilo razširjanje te številke verskega tednika sodno prepovedano.«⁵

Foto: Oton Naglost

⁵ AS 1589/IV, šl. 309/1385. Informacija o prepovedi razširjanja verskega tednika »Družina«.

Jože Vugrinec

V DOBRO VSEM

Ob visoki obletnici škof dr. Jožefa Smeja

Dr. Jožef Smej, mariborski pomožni škof v pokojju, se je rodil 15. februarja 1922. leta v Bogojini v Prekmurju. V letu 2012 potemtakem mineva 90 let, odkar je stopil na pot svojega nadvse bogatega življenja. V škofa je bil posvečen na binkoštni ponedeljek 23. maja 1983, torej se le dobre tri mesece po datumu njegovega rojstva dopolnjuje še 29 let, odkar je postal škof. Teh datumov smo se dolžni spomniti tudi mohorjani, saj je dr. Smej z nami tvorno sodeloval. V življenju namreč ni opravljal le svojega osnovnega poklica duhovnika in predstavljal visokega cerkvenega dostojanstvenika, temveč se je ukvarjal tudi s preučevanjem zgodovine, literature, s pisateljevanjem, prevajanjem in z uredniškim delom. Svoja razmišljanja, članke, razprave in literarna dela je objavljala v različnih revijah, v zbornikih in v samostojnih izdajah. Največ je izšlo v zborniku Stopinje, katerega izhajanje pomeni izredno dragocen vir za spoznavanje verskega in kulturnega življenja ljudi ob reki Muri. Za Stopinje bi lahko rekli, da so »njegov« zbornik, saj je bil prav dr. Smej leta 1972 eden od pobudnikov za njihov nastanek, a tudi urejal oziroma sourejal jih je skozi štiri desetletja.

Škof Smej zgodovinar in literarni zgodovinar se v svojih razpravah loteva preučevanja zgodovine naše pokrajine in njenih nekdanjih ustvarjalcev, s čimer nam kliče iz pozabe njihovo delo in prizadevanja za obstoj slovenskega človeka na tem koncu slovenske zemlje. Izmed njegovih številnih zgodovinskih razprav so med najpomembnejšimi npr. *Cerkev v Soboti (1071-1971)* (Stopinje 1972), *Prekmurski pisatelj Jožef Bagáry in milenij madžarske države leta 1896* (Časopis za zgodovino in narodopisje /ČZN/, 1978, 49, zv. 1, str. 115-123), *Pisma Mikloša Küzmiča zemljiškemu gospodu* (ČZN, 1981, 52, zv. 2, str. 273-293), *Težave in skrbi Mikloša Küzmiča kot vicearhidiaconovega namestnika v letu 1779* (ČZN, 1998, 69=34, št. 1, str. 121-131), *Nouvi zakon Stevana Küzmiča (1771) v luči sodobnega ekumenizma* (Bogoslovni vestnik, 2004, let. 64, št. 2, str. 331-342), *O prevodih psalmov v prekmurščino od Martjanske pesmarice II do Pusztaijeve pesmarice 1893* (Slavistična revija, 2005, let. 53, št. 2, str.

211-227) in *Problemi gornine, desetine in rabote v Bogojini v 17. in 18. stoletju* (ČZN, 1996, 67=n. v. 32, št. 2, str. 163-173). K preučevanju prekmurske preteklosti, kulturnega življenja in pastoralne dejavnosti pa sodijo še njegova disertacija *Pastoralna dejavnost Ivanocyjevega kroga* (Maribor 1975), monografije *Muza Mikloša Küzmiča* (Murska Sobota 1976), *Simon Čergič, župnik in pesnik* (Maribor 1982), *Velikan s Krajne – Jožef Klekl.st. (1874-1948)*, Stranice 1996, in druge. Na eni strani so take, v katerih prikazuje zgodovino posameznih prekmurskih vasi (Murski Črnci, Bakovci, Satahovci, Lukačevci, Bukovnica, Strehovci), in na drugi take s pastoralno vsebino (npr. *Posvečena samota – duhovne vaje za duhovnike*, Stranice 1994, dve knjigi evharističnih šmarnic z naslovoma *Kruh vseh kruhov*, Maribor 1986, in *Mir – deljeni kruh*, Maribor 1987, idr. Do neke mere obravnava prekmursko zgodovino celo njegov biografski roman z naslovom *Po sledovih zlatega peresa* (Murska Sobota 1980).

Prozno delo *Po sledovih zlatega peresa* je Smejeva največja umetniška stvaritev; v njej nam predstavi osebnost in tvornost Mikloša Küzmiča, začetnika prekmurskega katoliškega slovstva, a tudi čas, v katerem je ta naš prosvetitelj živel, to je 2. polovico XVIII. stoletja. S tem delom je obogatil ne preveč dolgo vrsto biografskih romanov v slovenski literaturi, a hkrati veliko prispeval k večjemu poznavanju znamenitega Prekmurca v širšem slovenskem prostoru. Na področju umetniške ustvarjalnosti nas je Škof Smej pred leti presenetil tudi z izdajo pesniške zbirke *Kaplja na vedru* (Maribor 1992), ki pomeni pravo obogatitev religiozno obarvane lirike v slovenski književnosti.

Škof dr. Jožef Smej se je uveljavil tudi kot poliglot in kot tak tudi dober prevajalec iz več jezikov: iz latinščine, francoščine, nemščine in madžarščine. Prevedel je besedila verske vsebine in leposlovje. Tako je med drugim npr. soprevajal *Uvod v Sveto pismo Stare zaveze*, Celje 1982, *Zakonik cerkvenega prava*, Ljubljana 1983, bil je sodelavec prevajalcev pri *Svetem pismu Nove zaveze*, Ljubljana 1984, prevedel je komentar h knjigi *Psalmi*, Celje 1989, itd. Na področju leposlovja pa je skušal približati nekatera dela iz madžarske in francoske književnosti (npr. Geze Gárdonyia *Atila, bič.božji*, M. Sobota 1973, in *Božji sužnji*, M. Sobota 1977, Lajosa Harsányia *Sveta žena: romansirani življenjepis svete Elizabete Ogrske*, Ljubljana 2010,

Jeana Racina *Ifigenija v Avlidi*, Maribor 1989, in druga).

Vsega Smejevega dela v tem prigradnem sestavku seveda ni mogoče navesti, sploh pa ne v podrobnostih, a že to, kar je tu predstavljeno, nam priča, da je raznoliko in obsežno, razvejano in pomembno, trajno vredno za našo pokrajino in državo Slovenijo. Za domovino Slovenijo. Na pastoralnem, kulturnem in znanstvenem področju namreč škof Smej ni delal le v dobro pokrajine ob reki Muri (ki jo sicer poleg Porabja najbolj ljubi), o čemer bi po prikazanem lahko kdo napačno sklepal, temveč v dobro vsega slovenskega občestva, v dobro vseh ljudi, ki so po srcu dobri.

Za svoje znanstveno in leposlovno delo je od časa do časa potreboval tudi pomoč soboške knjižnice. Ko namreč kakega gradiva ni dobil v Mariboru ali v škofijskem arhivu v Sombotelu (Szombathely na Madžarskem, središče Zelezne županije, kjer je med 2. svet. vojno, konec leta 1944, končal študij teologije in bil posvečen v duhovnika), se je s prošnjo obrnil na nas, soboške knjižničarje, največkrat na pisca teh vrstic. Radi smo mu pomagali, on pa nam je usluge deseterno, stoterno vračal. Ni izdal namreč niti ene domoznanske monografske publikacije, da nam je ne bi podaril. Pri tem je bil tudi izredno ekspeditiven. Ko sem ga npr. v pismu 19. nov. 1997 prosil za vsaj še en primerek knjižice *Velikan s Krajne* (ob tem, da nam je dva ob izidu v letu 1996 že podaril), nam je že čez pet dni poslal kar tri, skupaj s kratkim sporočilom, ki se je glasilo:

Maribor, 24. 11. 1997

19. nov. sem bil v Sveti deželi. Vrnil sem se včeraj, v nedeljo, 23. 11., ob 10. uri dopoldan. In danes takoj Vam poklanjam 3 izvode.

Pozdrav + Jožef Smej

Škof dr. Jožef Smej v Radencih,
12. junija 2011

Foto: Danijel Mauko

Vse življenje in delo škofa Smeja, znanega po odličnih človeških lastnostih ter pastoralnih in znanstvenih sposobnostih, nam pričata o njegovi veliki delavnosti, askezi in trdni veri (zelo dobro ga predstavi obširna monografija Draga Sobočana z naslovom *Ob 85. življenjskem milniku škofa dr. Jožefa Smeja*, Murska Sobota 2007). Poleg izredne delavnosti, predanosti Cerkvi, oznanjevanju evangelija ter navezanosti na svet ob Muri in Rabi se kot človek zapisuje v našo zavest tudi s preprostostjo in skromnostjo.

Jože Faganel

P. HIERONIM ŽVEGLIČ OFM – 80 LET

V samostanu ob cerkvi sv. Antona na Viču v Ljubljani že dolga leta živi za obiskovalce cerkve in samostana redkokdaj vidni, a žal vselej neslišni redovnik, ki po dolgih desetletjih nadvse odmevnega delovanja, tudi oznanjanja z govorno besedo pri liturgiji in vzgoji mladine, podobno kot Janezov oče Zaharija zaradi bolezni niti oltarnemu občestvu niti sogovorniku »ne [more] nič povedati« (Lk 1, 22).

Rodil se je v uradniški družini leta 1931 v Mariboru in se navdušil za Frančiškovo ideal. Ko se je vrnil s svoje prve službe na gorenjskih Brezjah v ljubljanski samostan ob Tromostovju, kjer je preživel leta teološkega študija, je prevzel katehetske naloge in sistematično na prehodu v 60. leta prejšnjega stoletja intenziviral dotlej manj sistematični verouk v pravcato veroučno šolo. Temeljila je na oblikovanju osebne vere. Kot rojeni sistematik je prehodil pot kateheta od prvoobhajancev do študentov na fakulteti. Osnovnošolske veroukarje je pridobil še za obisk maše enkrat med tednom, kjer so se ob katehetu pri harmoniju radi zbirali osnovnošolci. Novost tedaj je bila, danes bi rekli, večnivojski srednješolski verouk z elitno skupino *v nedeljski šoli*, s katero je hodil na duhovne vaje, počitnice, ki so bile tedaj precej tvegane zaradi socialističnega *budnega očesa*. Zato je bilo naravno, da je visokošolski verouk, ki ga je v Sloveniji začel legendarni p. Roman Tominec (1900 -1991), poglobil s skriptami – *Izbranimi predavanji* v obliki knjižic, ki so ob vsebinsko bogatem župnijskem listu postale elitna edicija neopazno nastale frančiškanske založbice *Naše Tromostovje* z izrednim odmevom, zasnovana na zagnanem prostovoljnem strokovnem delu velike in dejavne študentske skupine.

Delovanje p. Hieronima se je v svojem drugem obdobju s katehetskega oznanjevalnega področja premaknilo v založniško oznanjevalno delo, najprej doma v samostanu na Tromostovju, nato v Celju pri Mohorjevi družbi, ki jo je vodil predvsem iz samostana v Mariboru.

Naše Tromostovje je na prehodu iz 60. let v 70. leta dvajsetega stoletja po Hieronimovi viziji postalo slovensko versko središče za oblikovanje krščanske in-

Iz zbirke Naše tromostovje

teligence, nekakšna fakulteta za krščanske laike in akademija vsaj za krščanske glasbenike (T. Tozonov APZ sv. Cecilije). Ni čudno, da ni zaradi prodornosti Tromostovčanov trepetala samo Socialistična zveza delovnega ljudstva (SZDL) s svojimi vidnimi in predvsem nevidnimi tipalkami, ampak v slogu slovenske nevoščljivosti, žal, tudi Cerkev na Slovenskem, ki je premestila naravno središče študentske pastorale s Tromostovja drugam. Predvsem dialoška usmerjenost in samostojno razmišljanje ob osebni nerazkazujoči vernosti je vzrok, da je *tromostovski* koncept še danes ne samo zanimiv, ampak aktualen.

Morda je izkušnje *Našega Tromostovja* potrebovala *Celjska Mohorjeva družba*, ki se je po desetletjih nenavadnega »zakona« s samoupravnim socializmom (t.i. Grmičeva doba Mohorjeve) znašla v slepi ulici, ko je sama vzdrževala angažirano lojalnost do režima že preko nujnosti. Z letom 1982 je p. Hieronim prevzel predsedovanje najstarejši slovenski založbi za skoraj 15 let. V teh letih se je spet razmahnila izdajateljska dejavnost. Spet je bilo mogoče kupiti temeljna dela, ki so oblikovala kulturno obzorje slovenskega bralca pred nastopom socialistične utopije.

S svojo širino pa je navezoval vse tesnejše stike s celovško in goriško Mohorjevo družbo. Stiki so prerasli v sodelovanje in skupne projekte. Z nastankom slovenske države pa se je začelo tudi organizacijsko povezovanje, katerega gonilna sila je bil prav p. Hieronim. Skupna izjava treh Mohorjevih, podpisana poleti 1992 v Bilčovsu, vsebuje sicer stavek, da še ni prišel čas za razmišljanje o eni sami enotni Mohorjevi družbi. Odtlej so se časi bistveno spremenili. Prenehali so razlogi za tri Mohorjeve, saj so padle meje in administrativne ovire. Se bodo ob njeni združitvi kot ponovnem rojstvu, podobno kot ob krstu Janeza Krstnika očetu Zahariji, tudi očetu Hieronimu »razvezala usta in jezik in [bo] spet govoril in slavil Boga« (Lk 1, 64)?

V cerkvi sv. Antona se je 19. junija 2011 jubilat kot somaševalec še vedno nemo zahvaljeval Bogu za 80 let življenja. Njegovi učenci, ki so za ta dan izdali posebno izdajo *Našega tromostovja*, so se mu zahvalili z naslednjimi besedami, ki zrcalijo oznanjevalni pristop p. Hieronima, kakršnega so srkali mladeniči in mladenke med odraščanjem iz njegovih tedaj zgovornih ust:

»Dolgost življenja našega je kratka!«

Ugotovitev, s katero Prešeren začena znani sonet (nesreče), za nekoga drži, za drugega ne, bi rekel površnež.

Ko smo kot šolarji deklamirali te verze, nas je bilo kar malo strah zaradi tistega strahljivega »zna biti, da kdor zdaj vesel prepeva ...«. O »dolgosti« pa smo tako imeli svoje mnenje, namreč da so »stari« vsi tisti čez trideset let. Tudi p. Hieronim za nas takrat, ko

je odločilno formiral generacije Tromostovcev, ni bil več mlad, čeprav je imel pol manj let, kot jih imamo mi danes. S svojo umirjeno besedo je v nas znal vselej vzbuditi angažiran razmislek, ko je namesto vznesenih misli, tudi ob kakem osebnem prazniku, tako rad povedal kaj trpkega, ki pa je merilo ne na vsakdan, ampak na resnico, ki zlasti drži »z vidika večnosti«.

In zaradi večnosti in za večnost je p. Hieronim oblekel kot mladenič habit in nas v njem desetletja premočrtno in neizbrisljivo oblikoval kot katehet vseh stopenj verouka – za vse »življenje«.

Tedaj se nismo seveda zavedali, da se je Hieronim v izhodišču nadvse strinjal s Francetom Prešernom, da je dolgost življenja našega kratka, ker je meril na večno življenje, v katerega luči je zemeljsko v vseh primerih »kratko«.

A za marsikoga je zemeljsko življenje še bolj kratko oziroma tako zelo kratko, da se zdi, kakor da si v njem nimaš kdaj prislužiti česa za večnost. V teh primerih odločitve »o zaslugah« prepuščamo Bogu, ali se zatekamo k poganskemu »Kogar bogovi ljubijo ... (namreč: umrje mlad).«

Življenjski jubilej današnjega osemdesetletnika v njegovem slogu zanika vse pavšalne trditve, prešernovske in poganske.

Pater Hieronim se danes s sveto mašo zahvaljuje Bogu za častitljivo dolgost življenja svojega na svetu. V njem si je z vzgajnim delovanjem, ki je bilo vsem očito, rdečim sovražnikom Boga pa nezaslišano, prislužil toliko zaslug za večnost, da bo sv. Peter v zadregi, kako jih spraviti skozi preozka nebeška vrata; in tudi zato, ker dolgost ni bila kratka, obtežena, bolj obdarovana tudi z obilnim trpljenjem, ki je bilo vselej skrito, da ni moglo zbujati pomilovanja ali sočutja.

In zakaj ne drži poganski »Kogar bogovi ljubijo ...«

Dovoli, p. Hieronim, da izrazimo javno pred vsemi zbranimi svojo vero, ki si nam jo vsadil v naši vihravi mladosti, takole:

Zato si dočakal toliko let, ker ti daje Bog, da gledaš sadove svojega truda v tolikih izmed svojih učencev, morda kar v neki posebni »tromostovski generaciji«. To je Božji dar za tvoj trud, že tukaj, za leta, preden se odpraviš otovorjen z deli pred Petrove duri. Res si prisiljen, da moraš s Prešernom molče trobentati ... A duh ti ne brani zadovoljno zreti tolikih sadov, ki jih je rodilo seme, ki si ga v desetletjih svojega delovanja prizadevno trosil na plodna tla.

Hvala Bogu zate, p. Hieronim!

Bogo Jakopič

»POJTE POŠTENO ...«

Ob četrtrisočletnici koroškega bukvnika Miha Andreaša (1762 – 1821)

Miha Andreaš, ljudski pevec, bukownik sodi v skupino tistih koroških in drugih ljudskih pesnikov, ki so kot nešolani avtorji sestavkov v prozi, zlasti pa v verzih, širili ljudsko slovstvo sami ali po prepisovalcih med ljudstvom. Sodimo, da je imela ta oblika slovstvenega ustvarjanja začetek še v dobi protireformacije, ko so v duhovni stiski slovenskih protestantov posebno na Koroškem, le-ti sami skrbeli za prepisovanje protestantskih knjig za versko rabo in tolažbo, prav tako tudi za razširjanje apokrifnih ter različnih posvetnih ljudskih zarotovanj, kot so *Šembelijine bukve*, *Kolomonov žegen*, *Duhovna bramba* itd. Profesor Janko Kotnik, etnolog, je v Domu in svetu leta 1913 opredelil bukvnika kot »človeka, ki je pred uvedbo splošne šole znal brati in pisati«. S cerkvenega področja se je zlasti po zatiranju protestantizma med ljudstvo po bukovnikih širilo tudi preprosto pesništvo z vsebino, ki je bila časovno aktualna in splošno občečloveška. Zato so vaščanom pa tudi meščanom ustrezali brezimni ali znani »stihotvorci«, ki so bili spočetka iz vrst preganjanih, zlasti beraških redov, nato pa bolj redki posebneži med kmečkim prebivalstvom, ki so se ukvarjali s preprosto poezijo in prozo. Tovrstna bukovniška dejavnost se je bržkone pričela s satiričnimi pogledi na cerkvene in državne reforme Jožefa II. Zlasti so se razživali naši bukowniki ob izbruhu francoske revolucije. Zanimivo je, da jih je zelo vznemirila usoda francoske vladarske družine, saj so bili vsi še zelo navezani na vladarske hiše (zlasti avstrijsko) in je bilo poleg drugega v njih ustaljeno tudi hrepenenje po miru ter socialni varnosti. Ogorčeni v pesmih protestirajo zoper vojno ter njene povzročitelje. Dodatno je na južnem Koroškem povzročil vznemirjenje zgodovinski dogodek, ko so beljaško okrožje priključili k francoskim Ilirskim provincam (1809-1813) in se je tam, kot poročata sodobnika Matija Ahacel in Anton Martin Slomšek, zelo razmaknilo bukovništvo in je v prvem desetletju XIX. stoletja postalo najznačilnejša lastnost te pokrajine, bolj njenega prebivalstva. V tistem času je zlasti Rož slovel zaradi svojih ljudskih pesnikov in pevcev, kot »male slovenske Atene«. To pa tudi zaradi tega, ker je tedaj pesnil tam bukownik Miha Andreaš, kmet in tkalec na Bistrici pri Št. Jakobu v Rožu. Rodil se je 28. septembra 1762; šole ni obiskoval, a se je sam naučil brati in pisati. Knjige je brez dvoma

dobival od svojega ožjega rojaka iz Gorinčic, profesorja Matije Ahacla. Pri tkanju in kmečkem delu je razglabljal o vsem, kar se je dogajalo okoli njega. Zlagal je pesmi in jim sam skladal melodije. Nekaj se jih je ohranilo v Ahaclovi zbirki *Pesme po Koroškim ino Štajerskim znane*, ki so izšle leta 1833 v Celovcu. Najbolj pač slovi Andreaševa pesem *Vigred*, v Kramolčevi priredbi za moški zbor. Miha Andreaš se je, kot nam sporočajo njegovi sodobniki odnosno ljudsko izročilo, s svojim sodobnikom in prijateljem Andrejem Šusterjem – Drabosnjakom celo pogovarjal v »rajmih« (v verzih). Najstarejša Andreaševa pesem je iz leta 1793. Andreaševo delo v razdobju 1799 – 1809 je krožilo le v rokopisih. V tistem času je bilo bolj znano delo bukvnika Andreja Šusterja – Drabosnjaka. Za primerjavo med tema bukvnikoma pravi dr. France Kidrič, da je Drabosnjak kazal več kmečkega ponosa, a je bil v primerjavi z Andreašem le diletant z vso ohlapnostjo in oblikovno ter izrazno primitivnostjo ljudskih piscev. Po Kidričevem mnenju sta izmed koroških bukvnikov postala Ilira Šuster – Drabosnjak in Andreaš, kar pomeni, da sta se postopoma več ali manj priključila ilirskemu gibanju. Izmed pesnitev koroškega bukvnika Andreaša je iz te dobe znana vsaj ena – to je pesem *Mir*, ki jo je Urban Jarnik poslal Janezu Nepomuku Primicu 6. avgusta 1812. Pesem je prevod nemške *Der Friede*, katere avtor je Andreašev rojak Jerančnik. Prevod je izredno gladek in spreten. Andreaš je bil v evidenci koroških preroditeljev po pravici kot mož s perspektivo, če bi mu usoda naklonila ugodnejše razmere. Po ljudskem izročilu je bila Andreaševa razgledanost tako velika, da je prebiral tudi nemškega pesnika Friedricha von Schillerja. Vsekakor so koroški slavisti tiste dobe zelo cenili Andreaša. Učenim koroškim slavistom tedanjega časa pa Drabosnjak ni bil tako znan. Dne 10. junija 1813 je Jarnik poročal Jerneju Kopitarju o treh slovenskih kmetih-pesnikih v Rožu: po imenu mu je bil znan le Andreaš, drugi, ki je govoril tudi latinsko, in je torej tudi nekaj študiral, pa je leta 1812 umrl; tretji bi sicer utegnil biti Andrej Šuster – Drabosnjak, toda Jarnik ni vedel o njem ničesar poročati, tudi tega ne, da kmetje zelo radi berejo njegov *Marijin pasijon*. Andreaš, ki je imel izrazitejši pesniški dar, je bil učenim slavistom bolj simpatičen, kakor bi jim sicer mogel biti Drabosnjak. Vendar pravi tudi dr. Kidrič: »Kdor išče kamenčkov za razlago dejstva, da se na Koroškem ni ponemčilo več Slovencev, kot se jih je, in da narodna pesem živi še tako krepko življenje, ne more iti mimo Drabosnjaka, pa naj si je še tako primitiven kmečki oblikovatelj, ki mu zgolj estetskih vrednot v literaturi res ni bilo nič mar«. Drabosnjak je bil kot kmet zelo slab gospodar in je zapravil kmetijo, medtem ko je po pripovedovanju njegov pesniški prijatelj Andreaš na svojem posestvu zelo umno in uspešno gospodaril. Miha Andreaš je umrl v svojem rojstnem kraju v Bistrici v Zg. Rožu 27. maja 1821 in je tam tudi pokopan. Andreaševo književno delo bi bilo verjetno še precej bolj pozabljeno, če ne bi bilo njegovega mentorja profesorja Matije Ahacla (1779 -1845),

ki je nekatere izmed Andreaševih pesmi objavil v prvi izdaji svoje zbirke *Pesme po Koroškim ino Štajerskim znane*, enokoljko popravljene ino nanovo zložene: I.del: posvetne pesme. Na svetlo dal Matija Ahacel 1833. Izšel je le prvi del. Danes poznamo samo osem pesmi, ki so izšle v zbirki in so domnevno Andreaševo delo. To sklepamo po tem, ker se v njih kaže Slomškovo mentorstvo in je ena označena kot le po Andreaševi pesmi »pomnožena« (*Razvujzdani svet*), kot meni eden najboljših slovenskih literarnih zgodovinarjev profesor Alfonz Gspan. Vendar kaže na Andreaševo nedvomno nadarjenost eno od njegovih besedil, ki ga Slomšek ni popravljajal in je starejše od objavljenega. To je pesem *Mir* (v objavi z naslovom *Zdihvajne po miru*). Nosi Andreašev podpis in pristavek »prestavljavec«. Vzporedno je zapisan nemški izvornik, ki ga je zložil neki Jerančnik. Ob Andreaševi kitici je v nemščini zabeleženo: »Drugo kitico imamo le v slovenskem prevodu, ker je prevajalec Andreaš z njo to pesem obogatil, in to, zapisano v starejši obliki rožanskega narečja.« Kitica se glasi:

*Usmil', o vsmili se deshele,
 k'tera dolgo she terpi;
 daj, da bojo skor kraj 'mele
 reve, shalost in strahi.
 Nagni prozh to pokonzhanje,
 sveshi vbijovza terdo!
 Shalost, milo sdihovanje
 preberni v' petje sladko!*

Med znane Andreaševe pesmi v zbirki sodijo: *Zdihvanje po miru*, *Kaj je vojske krivo*, *Francoska vojska*, *Praznost sveta*, *Večerna*, *Egiptovski Jožef*, *Nedelci* in *Veselo življenje*. Kot kaže, da so v glavnem te pesmi vzrok, da ljudski pevec Miha Andreaš ni pozabljen. Vsebina teh pesmi kaže na aktualnost nekaterih dogodkov zgodovine tistega časa, kakor tudi moralno opredeljenost ljudi iz ljudstva v tisti dobi. Ljudje so bili podobno kot danes nasprotni vojni, ki je prinašala vanje nemir, drugje razdejanje; ljudski pevec primerja lepoto narave v nasprotju s posledicami rušilnih vojn, ki uničujejo družine, srečo zaljubljenecv ter zakoncev, saj gredo možje na vojsko in se mnogi ne vrnejo več (pesem *Zdihvanje po miru*). Pesem *Večerna* je v bistvu molitev, ko pesnik Andreaš primerja Boga studentu dobrote in zaščitniku sirot. Ob sončnem zatonu ter delopustu pesnik razmišlja o prejetih dobrotah od Boga ter po Njem o urejenosti stvarstva. Posebno prevzame pesnika pogled na zvezdnato nebo. Bog je dal ljudem kot kopreno luno in zvezde. Pesem *Kaj je vojske krivo* je spomin na vojne čase, ki so od 1792 s kratkimi presledki trajali skoraj dvajset let, kar je naša dežela bridko občutila. Cesarska vojska je v vseh odločilnih spopadih s Francozi vse

do leta 1813 utrpela same poraze. Pesnik ugotavlja, da za te nadloge, žal, večina ljudi vidi vzrok drugje, kot v tem, da se vdajajo naglavnim grehom, medtem ko sta razvrednoteni ponižnost ter čistost, in to, da svet ne upošteva treh božjih čednosti. Pesem *Francoska vojska* je tematsko in motivno precej podobna pesmi *Zdihvanje po miru*. Andreaš ima kot preprost vernik za povzročitelje hudih časov Francoze, zlasti Parižane, ker so umorili kralja, obenem pa dolži krivde tudi sebe in človeštvo kot povzročitelje hudih časov, ker z grešnim življenjem izzivajo Božjo jezo. *Praznosta sveta* je Andreaševa pesem razočaranja nad svetom ter nad njegovo nehvaležnostjo. V njej se kažejo pesnikova tiha resignacija in osamelost ter želja po smrti, kakršna pa se nekje že obrača v svetlo pričakovanje, ki sloni na tem, da moraš kljub nekaterim človeškim zmotam le ljubiti ljudi, ki bodo nekoč še našli pravo pot, katero je pesnik že spoznal. Večina Andreaševih pesmi je trdno naslonjena na versko izročilo, na moralo preprostega kmeta, ki ceni vladarja in se spotika nad revolucijo; želi si delovanja in življenja v sreči, miru in preprosti blaginji. V pesmi *Nedelci* se pesnik obrača na tiste, ki sicer še spoštujejo nedeljo in sopraznike, da bi jih imeli v časti; zaničujejo pa druge in jih primerjajo z luterani. Žal sami h krščanskemu nauku ne hodijo, da bi se poučili, kako živeti pravo krščansko življenje, kot ga uči Cerkev. Pesnik svetuje, da je treba nedelje posvečevati z molitvijo in se seznanjati s krščanskim naukom še posebej na ta dan, ob delavnikih pa se ukvarjati z drugim delom in opravi. Nenazadnje pa še posebej priporoča krščansko ljubezen med ljudmi, ki jo zahteva Bog. Na to, da je bila Ahaclova zbirka dokaj dobro sprejeta, kažejo kar številni ponatise v tisti dobi (leta 1838, 1852, 1858) poleg prvega natisa 1833 in faksimila, objavljenega 1997. Večino zbirk je izdal Janez Leon v Celovcu. O Ahaclovi zbirki pravi Josip Marn v *Jezičniku* leta 1885: »Prvega natisa je knjiga navadno najbolj zanimljiva. Predgovor ima nemški in slovenski. V onem se profesor Achazel opravičuje, zakaj je ravno on z nemškim predgovorom dal na svetlo slovenske pesmi z napevi in čemu. To pa na prosep nraavnosti ljudski nasproti pesmim zanikarnim, na prosep slovenščini, duhovnikom in učiteljem v slovenskih krajih tolikanj potrebni, lepemu petju Slovencem priljubljenemu, pa v spomin rojaku Mihaelu Andreašu. Vrstijo se koroške s štajerskimi največ iz Celjskega okraja. Besede in napeve so mi vravnali temu sposobni prijatelji. Za zvezkom prvim utegne priti na dan drugi s pesmami cerkvenimi in duhovnimi. Slovenski predgovor pa se glasi: Ljubi Slovenci! Vem, da lepe pesme radi požete ino z' petjam sebi kratek čas, drugim veselje delate; Bogu pa čest ino hvalo dajate. Nate! tukaj se jih vam eno čudno čudno zbranje vseh narlepših pesmi poda, katere so polne lepih navkov, ino zalih, nedolžnih rožic pevske umetnosti. Jes sem si svest, de jih bote z veseljam spevali. Najdejo se v tih pesmih enekate-re, vam nenavadne in nezastopne besede; pa najdete tudi druge, in morde, po vašim bolj znane, spod postavlene, ino na vzgor s številkami (calami) zaznamvane, kamor

de slišijo. Zadi najdete tudi tih pesm enokoljko navadnih viž v note postavljenih, ki vam jih vsaki godec, al kdo drugi na note učen, posebno pa gospodi šolni vučeniki prav lahko zapoje, dokler si sami vižo sami zapomnite (v glavi obderžite). Lepo vas prosim, ljubi bratri ino sestre slovenskiga rodu, posebno vas mladenče ino mladenčiče (dekllice)! opustite vse nesramne, vmtazane, klafarske ino nespodobne pesmi, katerih je sama peklena hudoba po svojih pomagalcih toljko na svet (kok ljulke v pšenico) zasjala. Skoz nje se le pošteni pohujšajo, nedolžni zapelajo ino Bog se žali. Nikar gerdo, temuč le pošteno petje vam pravo ino stanovitno veselje daja.

Pojte le, pa pojte pošteno ino najte, de se vaših bogaboječih ino nedolžnih pesm slavni glas po dolinah razlega, po hribih razdeva in po gorah do nebes vzdiguje! To vam želi vas perserčen perjatelj, ki vam te pesmi izroči.»

Ahačlova zbirka pesmi pa je bila ocenjena tudi v Učiteljskem tovarišu iz leta 1885, kjer dokaj ugodni Slomškovi oceni sledi tudi mnenje Františka Ladislava Celakovskega ter Pavla Josefa Safarika, ki sta verjetno po Prešernovi satiri v. Scšenih na Ahačlovo zbirko ocenila, da te pesmi niso narodne: tudi Stanko Vraz je podobnega mnenja, ki le s pridržkom priznava, a prizna le, da so se pesmi iz te zbirke ljudstvu le priljubile, ker sicer ne bi izšle v novih številnih ponatisih. Vrsta množiteljev posvetnih verzov v dobi prvih prerodnih generacij je nepričakovano dolga: med tovrstne pesnike uvrščamo tudi Miho Andreaja, ne brez pomembnega vzroka. Bil je eden prvih, najbolj nadarjenih koroških ljudskih pesnikov bukovnikov, katerih živahno slovstveno delo je v marsičem pomagalo ohraniti našo govornico na Koroškem do danes.

Zelezniška postaja na Bistrici v Rožu

»IMELI SMO LJUDI ...«

Nekaj okroglih obletnic

450

V Ljubljani se je 9. januarja 1662 rodil mecen **Janez Anton Dolničar**, ki je v listinah naveden tudi kot Thalnitscher. Že triindvajsetleten je v Rimu doktoriral iz filozofije in teologije, kmalu nato pa upravljal ljubljansko škofijo, ki so jo tedaj zapovrstjo vodili škofje Sigismund Krištof Herberstein, Ferdinand Franc grof Künburg in Franc Karol grof Kaunitz. Dolničar je skupaj s proštom Janezom Krstnikom Prešernom soustanovil in denarno podprl prvo slovensko javno knjižnico, današnjo Semeniško knjižnico v Ljubljani. Pomemben je tudi zato, ker je v cerkveno uradovanje in obredje uvajal slovenski jezik. Vodil je gradnjo ljubljanske stolnice svetega Nikolaja in semenišča, skrbel pa je tudi za verouk in nagovoril uršulinke, da so začele šolati dekleta. Janez Anton Dolničar, ki je bil član Akademije operozov in odlikovan z nazivom apostolski protonotar, je umrl je v Ljubljani. 19. aprila 1714.

300

V Trstu se je rodil slovenski stavbenik italijanskega rodu **Candido Daniele Silvestro Zulliani**, krščen 4. januarja 1712. V stavbarsko stroko ga je vpeljal oče Giovanni, triindvajsetleten pa je že postal ljubljanski meščan z obrtnim dovoljenjem. Skrbel je za tlakovanje mestnih ulic, številne prezidave, obnove in popravila zgradb, med drugim pa je izdelal tudi načrt za stanovsko gledališče in se ubadal s plovnim urejanjem Ljubljanice. Kot deželni stavbni mojster se je odlikoval z velikim strokovnim znanjem in je beneški barok spretno prilagajal srednjeevropskemu stavbarstvu. Med drugim je znan zlasti po znameniti samostanski cerkvi v Velesovem, po nekdanji Kozlerjevi palači v Ljubljani, podružnični cerkvi sv. Lenarta na Vrhniki in nekdanji cerkvi v ljubljanskem Trnovem, povečal pa je tudi dvorec v Goričanah. Candido Zulliani, ki je bil eden najpomembnejših baročnih arhitektov na Slovenskem, je umrl v Ljubljani, 24. maja 1769.

V Wiesensteigu v Nemčiji se je 17. marca 1712 rodil baročni kipar **Jožef Straub**. S kiparstvom se je ukvarjalo tudi nekaj njegovih sorodnikov. Tako se je šolal kar v očetovi kiparski delavnici v domačem kraju, potem pa se po vsej verjetnosti spopolnjeval še pri svojem bratu Filipu Jakobu Straubu v Gradcu v Avstriji. Na slovenskih tleh je, kakor se prvič omenja, začel delovati leta 1736 in sicer kot pomočnik lju-

bljanskega kiparja Henrika Löhra. Straub pa je raje upodabljal po svoje, zato sta se razšla. Po vsej verjetnosti je tedaj odšel v Maribor, kajti leta 1743 je tam izdelal kužno znamenje. Tri leta pozneje se je oženil z Mariborčanko Marijo Jožefo Cowalter. Jožef Straub je umrl v Mariboru in bil pokopan 25. marca 1756, njegovo kiparsko delavnico pa je nasledil pomočnik Jožef Holzinger.

250

Slovenski skladatelj, pianist in glasbeni vzgojitelj italijanskega rodu **Franc (Francesco) Pollini** se je rodil v Ljubljani 26. marca 1762. Bil je med prvimi, ki so začeli skladati klavirske sonate, sicer pa je ustvarjal tudi opere in dela za komorne izvedbe. Pomembno ga je zaznamovalo, ko se je izobraževal pri Wolfgangu Amadeusu Mozartu in Niccolòju Antoniu Zingarelliju. Mozart naj bi celo Polliniju posvetil *Scherzo za violino in klavir*, Vincenzo Bellini pa mu je prijateljsko posvetil opero *Mesečnica*. Poleg sonat za klavir sta najbolj znani Pollinijevi operi *Nezmeren značaj* in leta 1798 v Milanu uprizorjena komična opera *Hišica Boschijevih*, v milanski Scali pa so mu izvedli kantato *Zmagoslavje miru*. Prav on se je izmed slovenskih klasicističnih skladateljev, ki so delovali na tujem, najbolj uveljavil in njegova glasbena dela so tiskala pomembna evropska glasbena središča. Franc Pollini je v glavnem deloval v Milanu v Italiji, kjer je 17. septembra 1846 tudi umrl.

Tkalec in pesnik bukovnik **Miha Andreaš** se je rodil 28. septembra 1762 na Bistrici v Rožu, kjer je tudi umrl 27. maja 1821. Prispevek o njem je v letošnjem koledarju.

200

Poreško-puljski in tržaško-koprski škof **Juraj Dobrila**, po narodni pripadnosti Slovenec, se je rodil siromašnim staršem v Ježnju pri Tinjanu v Istri 16. aprila 1812. Filozofijo in teologijo je študiral v Gorici, bil leta 1837 posvečen v duhovnika, na Dunaju pa je leta 1842 tudi doktoriral. Zavzemal se je za uporabo hrvaškega jezika v šolah in uradih. Za nas je tudi pomemben, ker je kot tržaško-koprski škof vztrajno zagovarjal Slovence. Ustanovil je več štipendij za slovenske in hrvaške dijake. S širjenjem slovenskih in hrvaških knjig si je prizadeval, da bi si Istrani širili znanje in dosegli višjo kulturno raven. Juraj Dobrila je bil tudi član Slovenske matice. Bil je ravnatelj tržaškega semenišča, med drugim pa je znan po svojem molitveniku *Oče, zgodi se Tvoja volja!* Ta je izšel leta 1854 in samo do leta 1964 doživel kar 17 izdaj. Hrvati so ga sprejeli za svojo ljudsko čitanko. Škof Dobrila je umrl v Trstu, 13. januarja 1882.

Pravnik **Anton Mažgon** se je rodil na Jeličnem Vrhu pri Idriji, 12. maja 1812. Pravo je doštudiral leta 1837 na Dunaju. Služboval je na sodiščih v Gorici, Pazinu,

Rovinju in Ljubljani. Leta 1847 je skupaj z Matevžem Cigaletom priredil prevod tržaškega občinskega reda. Objavil je tudi obči državljanski zakonik, ki ga je prevedel z Jožefom Krajncem. Ob pomladi narodov so ga imenovali v komisijo za sestavo slovanskega pravnega izrazoslovja pri pravosodnem ministrstvu na Dunaju. Anton Mažgon, ki je po tistem krajši čas v Ljubljani tudi predaval civilno pravo in prevedel še zakonik civilnega prava, je umrl v Ljubljani, 24. avgusta 1849.

Jezikoslovec **Izmail Ivanovič Sreznjevski** se je rodil 13. junija 1812 v Jaroslavlju v Rusiji. Na univerzi v Harkovu je diplomiral in magistriral iz političnih ved. Ker je želel postati profesor na njeni slavistični stolici, so ga leta 1839 poslali v Prusijo in Avstrijo, da bi se seznanil z zahodnoslovanskimi in južnoslovanskimi narodi, z njihovimi jeziki, književnostjo in ljudskim blagom. Leta 1841 je tako popotoval tudi po slovenskem ozemlju in preučeval naša narečja, navade in običaje. Zanimalo ga je zlasti, kako je na Koroškem in v Reziiji. Spoznal se je z Jernejem Kopitarjem, s Francem Serafinom Metelkom, Francetom Prešernom, z Urbanom Jarnikom, s Stankom Vrazom, z Jakobom Zupanom in drugimi. V razpravi o slovanskih narečjih je za tisti čas zelo dobro predstavil narečno razčlenjenost slovenskega jezika in vzroke zanjo. Njegovo največje delo pa je gradivo za slovar staroruskega jezika. Sreznjevski je umrl v Sankt Peterburgu, 9. februarja 1880.

Politik **Anton Gorjup**, tudi Gariup, se je rodil na Kanalskem Vrhu 29. junija 1812. Ko je končal pravni študij, se je zaposlil v sodni službi na Goriškem. Ob pomladi narodov, ko so ga izvolili v državni zbor (na Dunaju in v Kroměřížu), se je začel ukvarjati s politiko. Zagovarjal je oprostitev od plačevanja odškodnine, ki naj bi jo bili podložniki dolžni poravnati ob odpravi fevdalnih obveznosti. Bil je proti delitvi Avstrije na nacionalne države in ni bil niti za povsem centralistično niti za federalistično ureditev. Čeprav je bil v narodnostnem pogledu mečkav, je vendarle sodeloval pri reformi deželnega volilnega zakona, ki je določal večje število slovenskih deželnih poslancev iz Goriške. Sicer pa je deloval predvsem kot izvedenec za zemljiško knjigo in delitev občinskih zemljišč. Anton Gorjup je umrl v Gorici, 1. decembra 1883.

Pisatelj in zgodovinar **Peter Hicinger**, tudi Hitzinger, s psevdonimoma Znojemski in Podlipski, se je rodil 29. junija 1812 v Tržiču na Gorenjskem. Leta 1835 je v Ljubljani končal študij bogoslovja. Kaplanoval je v različnih krajih, nazadnje pa je bil župnik in dekan v Postojni. Njegovo leposlovno delo obsega pesmi in povest. Urejal je *Domač koledar slovenski*, svoje članke z raznovrstno snovjo pa je objavjal v Novicah, Zgodnji danici, Učiteljskem tovarišu, Vodnikovem spomeniku in v Slovincu pod uredništvom Andreja Einspielerja. Med sestavki so pomembni njegovi zgodovinski prispevki, posebno o cerkveni zgodovini. Pisal pa je tudi v nemščini, med drugim je objavil okoli 60 člankov v glasilu *Mittheilungen des hi-*

storischen Vereins für Krain. Z Davorinom Trstenjakom je zagovarjal tezo o avtonomnosti Slovencev, s Franom Levstikom pa se je zapletel v polemiko zaradi kritike. Peter Hicinger je umrl v Postojni, 29. avgusta 1867.

Živinozdravnik **Simon Strupi** se je rodil 20. oktobra 1812 v Čirčah pri Kranju. Najprej je leta 1834 na Dunaju končal študij medicine, nato pa se za dve leti posvetil še študiju živinozdravstva. Potem je do leta 1844 deloval na živinozdravniškem inštitutu na Dunaju, nato pa je bil enajst let deželni živinozdravnik Kranjske v Ljubljani. V tem času je nastala prva celovita znanstvena obravnava boleznih domačih živali in njihovega zdravljenja na Slovenskem – *Nauk spoznanja in ozdravljanja vunanjih in notranjih boleznih konj, goved, ovac, koz, prešičev in psov*. V Ljubljani je bil med drugim oskrbnik poskusnega vrta Kmetijske družbe in član njenega vodstva, z Janezom Bleiweisom pa je poučeval na ljubljanski podkovski in živinozdravniški šoli. Po delovanju na Kranjskem se je habilitiral kot profesor živinozdravstva na medicinski fakulteti v Pragi, kjer je ta študij preuredil. Simon Strupi je umrl v Pragi, 26. oktobra 1880.

150

Zgodovinar **Matija Ljubša** se je rodil 24. februarja 1862 v Vanetini pri Negovi. Z mariborske gimnazije so ga izključili, ker si je dopisoval s slovanskimi vrstniki, tako da je maturiral v Celju. V letu 1887 je v Gradcu končal študij bogoslovja. Že tam je sodeloval v slovenskih združenjih in soustanovil akademsko društvo Zarja. Posebne zasluge ima za raziskovanje zgodovinskih virov in objavljanje prispevkov o zgodovini. Tako je za nekatere kraje, kjer je služboval kot duhovnik, sestavil župnijsko kroniko, med drugim za opatijsko župnijo sv. Danijela v Celju, kjer je bil po upokojitvi duhovni pomočnik. Objavil je tudi obsežno razpravo *Postanek srednjeveškega Celja*. Pisal je o župnijah na levem bregu Drave ob času Jožefa II. Med samostojnimi deli je v nemščini med drugim izšlo *Pokristjanjevanje današnje sekovske škofije*. Matija Ljubša, ki je tudi vodil Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov, je umrl 11. novembra 1934 v Celju.

Šolnik in pisec učbenikov, profesor klasične filologije **Janko Bezjak** se je rodil 15. aprila 1862 na Gorci. Diplomiral in doktoriral je v Gradcu leta 1897, služboval pa na mariborskem učiteljišču in na II. državni gimnaziji v Ljubljani. Nato je bil ravnatelj na gimnaziji v Gorici, po letu 1914 pa nadzornik srednjih šol v Ljubljani, referent na Prosvetnem odseku Pokrajinske uprave in višji šolski nadzornik. Napisal je prvo temeljito metodiko pouka slovenskega jezika, več jezikovnih vadnic za osnovnošolski pouk slovenskega in nemškega jezika ter sestavil slovenska berila za srednje šole. V delu *Občna zgodovina vzgoje in pouka*, namenjenemu učiteljiščnikom, je opisal delovanje vzgojno-izobraževalnih ustanov ter nazore posameznih vidnejših vzgojiteljev

in jih vrednotil z vidika krščanske etike. Janko Bezjak, ki je bil med ustanovitelji Slovenske šolske matice, je umrl v Mariboru, 29. novembra 1935.

Pravnik, gospodarstvenik in politik **Karel Triller** se je rodil v Škofji Loki 21. aprila 1862. Gimnazijo je obiskoval v Ljubljani in Trstu, kjer je leta 1882 maturiral. Pravo je študiral na Dunaju, kjer je bil dve leti predsednik akademskega društva Slovenija. Po letu samostojnega odvetništva v Ljubljani se je leta 1895 preselil v Tolmin, nato pa je po petih letih odprl odvetniško pisarno v Ljubljani, kjer je bil nekaj časa podžupan in je tesno sodeloval z županom pisateljem Ivanom Tavčarjem. Bil je poslanec v kranjskem deželnem zboru, leta 1918 pa poverjenik za industrijo in trgovino pri narodni vladi. Bil je tudi vnet planinec in starosta ljubljanske sokolske župe. Med prvo svetovno vojno je pomagal političnim preganjancem ter jih veliko rešil spred vojnih sodišč. Karel Triller, ki je bil član upravnih svetov bank in hranilnic, predsednik uprave Združenih papirnic Vevče ter pravni svetnik Narodne tiskarne, je umrl v Ljubljani, 26. maja 1926.

Kmetijski strokovnjak **Viljem Rohrman** se je rodil 11. maja 1862 v Novem mestu, kjer je obiskoval osnovno šolo in gimnazijo. V Liverdu na Češkem je leta 1883 z odliko končal kmetijsko akademijo. Sprejeli so ga za pripravnika na veleposestvu pri Pragi. Potem je bil pristav na vinarski in sadjarski šoli na Slapu pri Vipavi, nato pa je deloval na Grmu pri Novem mestu, kamor se je šola preselila in katere dolgoletni ravnatelj je postal. Pospševal je zlasti vinarstvo in sadjarstvo ter opravil številna strokovna potovanja po Evropi. Bil je urednik *Kmetovalca*, v katerega je veliko pisal. Njegovo glavno delo *Poljedelstvo* je v treh zvezkih izšlo pri Mohorjevi družbi. Med ostalim je napisal večkrat ponatisnjeno *Kmetijsko gospodarstvo in Zbirko kmetijskih nauk*. Znan je bil tudi kot slikar, med drugimi je portretiral skladatelja p. Hugolina Sattnerja. Viljem Rohrman, ki je bil častni član Kmetijske družbe ter Sadjarskega in vrtnarskega društva, je umrl v Ljubljani, 5. aprila 1939.

Slikar **Anton Ažbe** se je rodil v Dolenčicah pri Škofji Loki, 30. maja 1862. Najprej se je izučil za trgovskega potnika. Med letoma 1882 in 1884 je študiral na dunajski umetnostni akademiji, potem pa šest let na münchenski. Ob koncu XIX. stoletja se je razvil v osrednjo slovensko slikarsko osebnost in se družil z vodilnimi umetniki tistega časa. Nagibal se je k realizmu in uporabljal čiste barve. Tako v risbah kot slikah je spretno in doživeto reševal osnovne učne postopke z izrazito realističnim podarkom. Sploh je v njegovem slikarstvu čutiti vpliv tedaj razširjenega realističnega slikanja. Znan je tudi po znameniti slikarski šoli, ki jo je imel med letoma 1898 in 1901 v Münchnu in v kateri je poučeval tudi Vasilija Kandinskega, Matija Jama, Riharda Jakopiča, Mateja Sternena in Beto Vukanovič. Anton Ažbe, čigar najbolj znana slika je ženski portret *Zamorka*, ki je nastal leta 1895 in zdaj visi v Narodni galeriji v Ljubljani, je umrl v Münchnu, 6. avgusta 1905.

Izumitelj, mehanik in proizvajalec vozil **Janez Puh**, tudi Puch, se je rodil na Sakušaku pri Juršincih 27. junija 1862. Bil je najstarejši sin bajtarja z devetimi otroki in je moral že z devetimi leti od doma, pri petnajstih pa se je izučil za ključavničarja. Spopolnjeval se je v Gradcu, kjer se je po opravljeni vojaščini tudi naselil. Ko so iz Velike Britanije pričela prihajati prva kolesa, so mu zbudila zanimanje, da jih je začel spopolnjevati in tako je iz delavnice nastala tovarna. Kolesa je prodajal tudi v Francijo in celo v Veliko Britanijo. Pozneje jim je dodajal še motorje in tako razvil motocikel. Postopoma se je začel ukvarjati z izdelavo avtomobila in nedolgo zatem je s svojimi vozili že oskrboval tudi dunajski dvor. Do leta 1914 je razvil 21 različnih tipov avtomobilov. Janez Puh, čigar graška tovarna je že pred prvo svetovno vojno izdelala kar 16 tisoč koles, več kot 5 tisoč motociklov in okrog 500 avtomobilov, je umrl v Zagrebu, 19. julija 1914.

Agrokemik in esperantist **Franc Štupar** se je rodil 16. julija 1862 v Vodica. Leta 1884 je končal kmetijsko šolo v Rovnicah na Češkem, med letoma 1887 in 1891 je poučeval na kmetijski šoli na Grmu pri Novem mestu, nato pa do prve svetovne vojne služboval pri Kranjski kmetijski družbi v Ljubljani. Med drugim je vodil tehnični oddelek, poskusno in pospeševalno službo ter urejal družbene izdaje. Pisal je poučne knjižice ter objavljajl članke v slovenskem in nemškem strokovnem časopisu, ob tem pa še v Domu in svetu. Franc Štupar, ki je bil tudi med prvimi slovenskimi esperantisti in je prevajal dela slovenskih pisateljev, je umrl v Vodica, 13. februarja 1936.

Jezikoslovec **Boris Mihajlovič Ljapunov** se je rodil v Bolobonovu v Rusiji, 6. avgusta 1862. Diplomiral je na sanktpeterburški univerzi in doktoriral pri hrvaškem slavistu Vatroslavu Jagiču, nato pa predaval primerjalno slovnico slovanskih jezikov na univerzah v Harkovu, Odesi in Sankt Peterburgu. Preučeval je zgodovino praslovanščine, zlasti ga je zanimala akcentologija, in pri tem si je pomagal s spoznanji p. Stanislava Škrabca in Matija Valjavca. Komentiral je tudi Pleteršnikov slovensko-nemški slovar. Ko se je ukvarjal s poznimi obdobji praslovanskega jezika, je ugotovil, da zgodnja narečna razcepljenost slovanskih jezikov korenini že v praslovanščini. Raziskoval je tudi južne in zahodne slovanske jezike in bil v znanstveni navezi z Vatroslavom Oblakom. Boris Mihajlovič Ljapunov, ki je govoril slovensko in je tudi obiskal Ljubljano, je umrl v Borovoju v Kazahstanu, 22. februarja 1943.

Pravni zgodovinar **Mihail Nikitič Jasinski** je bil sicer Ukrajinec, rojen v Mežirihu, 11. oktobra 1862, vendar je raziskoval tudi razvoj pravnega reda na naših tleh. Po pravnem študiju v Kijevu in specializaciji je tam leta 1893 postal vseučiliški učitelj in nazadnje prorektor kijevske univerze. Leta 1920 se je izselil in na ljubljanski Pravni fakulteti kot redni profesor zasedel stolico za jugoslovansko pravno zgodovino. Upokojil se je leta 1928, a je predaval še pet let. V duhu kijevske šole je v

Ljubljani objavil načelno razpravo o zgodovini slovanskih pravnih ved, v kateri se je sicer omejil od nekaterih skrajnih slavističnih pojmovanj zgodovinsko-pravne smeri, toda že izbor področja nadaljnjih razprav zaznamuje delno odvisnost od njih. Mihail Nikitič Jasinski, ki je bil učenec ruskega pravnega zgodovinarja Mihaila Flegontoviča Vladimirskega – Budanova in pisal tudi o zgodovini zahodnorusko-litvanskega prava, je umrl v Nišu, 25. septembra 1935.

Gradbenik **Anton Klinar** se je rodil 15. oktobra 1862 na Savi pri Jesenicah. Diplomiral je leta 1886 na Tehniški visoki šoli v Gradcu. Od leta 1887 je služboval pri Kranjskem deželnem odboru v Ljubljani. Leta 1902 je postal deželni stavbni svetnik in je vodil deželni stavbni urad. Med letoma 1918 in 1922 je bil vodja skupnega državnega in deželnega stavbnega urada. Zasnovo in vodil je razširitev Bolnišnice za duševne bolezni Ljubljana – Studenec ter med drugim tudi gradnjo Deželnega in Filipovega dvorca ter Mestne hranilnice. Gradil je vodovode v Kranju, Radovljici in na Bledu, vodno elektrarno Završnica ter več železobetonskih mostov in cest. Deloval je tudi v odboru za izsuševanje Ljubljanskega barja. Napisal je razpravi o izboljševanju zakraselih zemljišč na Kranjskem in o energetski uporabi Save. Anton Klinar, ki je bil soustanovitelj in prvi predsednik Društva inženirjev v Ljubljani, je umrl 8. marca 1943 v Ljubljani.

Tiskar, založnik, časnikar, urednik in industrialec **Dragotin Hribar** se je rodil 22. oktobra 1862 v Ljubljani. Tiskarstva se je izučil pri Jožefu Blazniku v Ljubljani ter dokončal gremijalno in višjo trgovsko šolo na Dunaju. V Ljubljani je vodil Narodno tiskarno, nato med letoma 1891 in 1902 Društveno tiskarno v Celju, nazadnje pa lastno tiskarno spet v Ljubljani. Bil je odgovorni urednik Slovenskega naroda in izdajal gospodarsko-politični list Domovina, Ilustrovani narodni koledar ter reviji Slovan in Tedenske slike, kakor tudi humoristični list Jež. Prav tako je tiskal delavska glasila. Poleg pletilnice in tkalnice je imel v lasti še tovarno slaščic in kandičev v Ljubljani. S svojim političnim delovanjem je ogromno prispeval k ohranjanju slovenstva zlasti na narodnostno ogroženem Spodnjem Štajerskem. Dragotin Hribar, ki je bil tudi predsednik Kranjske hranilnice in Ljubljanske borze, katere ustanovitelj je bil, je umrl v Ljubljani, 10. septembra 1935.

Pesnik, pisatelj, dramatik in prevajalec **Anton Funtek** se je rodil v Ljubljani, 30. oktobra 1862. Po končanem učiteljišču leta 1881 je učiteljeval v Litiji in Šentvidu pri Stični, po študiju obrtnega šolstva na Dunaju in izpitu za meščanske šole pa bil med letoma 1889 in 1894 strokovni učitelj na obrtni šoli v Ljubljani ter do upokojitve leta 1925 profesor na ljubljanskem učiteljišču. S pesmimi, pripovedmi, opernimi besedili, razpravami in gledališkimi ocenami je sodeloval v raznih časnikih in časopisih. Kot pesnik je pripadal šoli, ki je pozornost namenjala zlasti obliki, kar so predstavniki slovenske moderne za njim zavračali. Njegova dramatika ima natu-

ralistične, psihološke in socialne poudarke. Pomembnejši je kot prevajalec nekaterih opaznejših del svetovne književnosti. Anton Funtek, ki je tudi urejal Ljubljanski zvon, Laibacher Zeitung ter Uradni list Narodne in Deželne vlade SHS, je umrl v Ljubljani, 21. oktobra 1932.

Gledališka igralka **Vela Nigrin** s pravim imenom Avgusta Nigrin se je rodila v Ljubljani, 14. novembra 1862. Kot učenka Dragojile Odijeve je leta 1876 prvič nastopila na odru dramatičnega društva. Citalniške igralko in pevke so bile tudi njene tri sestre. V skromni izbiri tedanjega ljubljanskega »gledišča« je igrala tako manj pomembne in zelo različne vloge kot tudi zahtevne in naslovne. Leta 1882 je že nastopila v Beogradu, kamor jo je povabil skladatelj in takratni ravnatelj Srbskega narodnega gledališča Davorin Jenko. Kmalu je postala ena prvih umetnic tega gledališča in odprle so se ji vse možnosti za največje vloge. Bila je ljubljanka občinstva, nekateri pa so ji zamerili, češ da se je preveč ravnala po nemških zgledih. Kot gostja se je vračala v Ljubljano, kjer pa so sprejemali tako s hvaležnimi priznanji kot tudi s kritičnimi zadržki. Vela Nigrin, ki je tudi veliko gostovala v Pragi, Sofiji in Zagrebu, je umrla v Beogradu, 31. decembra 1908.

Geograf, geolog in paleontolog **Carl Diener** se je rodil 11. decembra 1862 na Dunaju. Sicer ni bil Slovenec, a je za nas pomemben kot raziskovalec preteklosti naših krajev. Leta 1883 je doktoriral na dunajski univerzi in tam postal profesor za geografijo, nato pa še za geologijo in paleontologijo. Med drugim je geološko raziskal tudi Julijce. Prav tako je pojasnil postanek brahiopodov, morskih živali ramenonožcev iz obdobja perma, na fosilne ostanke katerih je naletel na območju Žažarja in Vrzdence pri Horjulu. Carl Diener, ki je v Himalaji tudi odkril bogate sledove izumrlih glavonožcev in postal priznan izvedenec za to živalstvo, je umrl na Dunaju, 6. januarja 1928.

100

Pred sto leti so se rodili arhitekt **Milan Cernigoj**, prevajalec in urednik **Jože Dolenc**, pravnik **Emil Čeferin**, violinist in glasbeni vzgojitelj **Albert Dremelj**, meteorolog **Marijan Cadež**, politik **Boris Kidrič – Peter**, gledališka igralka **Milena Godina**, pisatelj **Ferdo Godina**, strojnik **Božidar Guštin**, arhitekt **Danilo Fürst**, gradbeni strokovnjak **Marjan Ferjan**, umetnostni zgodovinar **Jože Gregorič**, gledališka igralka **Marija Goršič**, strokovnjak za gozdarstvo in lesarstvo **Ivan Možina**, skladatelj in glasbeni vzgojitelj **Slavko Mihelčič**, pesnica in pripovednica **Erna Muser**, poročnik bojne ladje **Sergej Mašera**, agronom in fitopatolog **Vilko Masten**, pisateljica in prevajalka **Mira Mihelič**, pravnik **Janez Nemeč**, gospodarstvenik **Ciril Mravlja**, agronom **Martin Mastnak**, zdravnik in stomatološki protetik **Branko Palčič**, pisateljica in kulturna delavka **Zora Piščanc**, leksikograf **Josip Pavlica**, vojni fotoreporter in slikar

Jože Petek, zdravnik urolog Zvonimir Šusteršič, literarni zgodovinar Emil Štampar, zgodovinar in duhovnik Ivan Škafar, kirurg in športni zdravnik Alojzij Šef, skladatelj Franc Šturm, pesnik in teolog Karel Vladimir Truhlar, prevajalec Ferenc Tóth, gledališki in filmski igralec Danilo Turk – Joco, geolog Štefan Kolenko, rudarski strokovnjak Milivoj Hohnjec, geograf Vladimir Leban, narodni delavec in cerkveni zgodovinar Rudolf Klinec, pisatelj, prevajalec in zgodovinar Stanko Janež, pisatelj in urednik Milan Lipovec, filmski zgodovinar in dramaturg Vladimir Koch, strojni inženir in strokovnjak za čiščenje vode Miloš Krofta, zborovodja in glasbeni vzgojitelj Egon Kunej, slikar in oblikovalec Avrelij Lukežič, pesnica in gledališka igralka Mila Kačič, bančnik Lojze Kersnič, elektrotehnik Božidar Magajna, skladatelj, zborovodja in glasbeni vzgojitelj Peter Lipar, rudarski strokovnjak Vinko Robljek, zdravnica Ana Rotdajč, zborovodja in glasbeni pisec Julij Savelli, pesnik in prevajalec Smiljan Samec, pesnik, pisatelj in literarni kritik Ivo Brnčič, skladatelj in dirigent Bojan Adamič, filmski zgodovinar, esejist in vzgojitelj France Brenk, živinorejski in ribiški strokovnjak Anton Simončič, arhitekt Branko Simčič, pesnik in prevajalec Jože Udovič, zdravnik ortoped Edvard Pohar, gledališki in filmski režiser Zvone Sintič, pesnik in vzgojitelj Danilo Viher, etnomuzikolog Valens Vodušek, častnikar in urednik Jule Vrbič, mladinska pisateljica in urednica Zima Vrščaj – Holy, pesnik in pisatelj Stanko Vuk, etnolog in kulturni delavec Pavel Zablatnik, geolog in rudarski strokovnjak Alojz Zorc, skladatelj in dirigent Demetrij Zebre, baragoslovec Karel Ceglar, jezikoslovec Reginald George Artur de Bray, zbiralec ljudskih pesmi Josip Dravec, operni režiser in književnik Emil Frelj ter mladinska pisateljica in literarna zgodovinarica Zlata Pirnat Cognard.

Renato Podbersič ml.

PRESKUŠANEC NEMIRNEGA DUHA

Kako se je godilo kulturnemu delavcu in duhovniku Jožku Kraglju

Konec novembra leta 2010 je umrl Jožko Kragelj. Za marsikaterega bralca, posebej še izven Primorske, je ta podatek dokaj nepomemben. Pač še eno človeško življenje, ki se je izteklo, četudi ob tem dodam, da je pokojni dopolnil skoraj 92 let. Pa vendar, Jožko Kragelj je bil »gospod«, tako namreč duhovnike imenujemo marsikje na Goriškem. V svojem dolgem zemeljskem življenju je doživel in izkusil marsikaj, najlaže pa bi ga lahko označili za – podeželskega župnika. Bil je primorski duhovnik v pravem pomenu besede, poleg tega tudi publicist, pisatelj in politični zapornik. Slednje z dolgim stažem.

Rodil se je 4. februarja 1919 v Modrejcah pri Sv. Luciji (danes Most na Soči). Primorsko je tedaj zasedala italijanska vojska, ki si jo je kmalu tudi formalno priključila. Prve šolske korake je mladi Jožko tako opravil v domačem kraju. Ker je bil brihten in je kazal voljo do učenja, se je na obzorju pokazala edina možna karierna pot za mladega nadebudneža, saj starši niso bili premožni: poslali so ga v deželno središče, v Gorico, da bi postal »gospod«. Tam je obiskoval semenišče, v latinskem jeziku, rad je imel zgodovino, glasbo, še posebej pa slovenski jezik. Kar se nam danes zdi samoumevno, je bil tedaj primorskim Slovencem redko dosežen privilegij. Bodoči duhovniki v goriškem velikem semenišču oziroma bogoslovju so smeli imeti to srečo, da jih je nekaj ur tedensko slovenščino poučeval profesor Anton Kacin, znani primorski kulturni delavec; popolnoma legalno in z vednostjo fašističnih oblasti, saj je bil leta 1929 vendar podpisan konkordat. Slovenski semeniščniki so posebno ljubezen do materinega jezika kazali z organiziranjem v ilegalni literarni krožek Metla, ki si je prizadeval za čisto slovensko govorico, brez tujk. Mladi Jožko je pri tem aktivno sodeloval. Šolanje se je bližalo kraju, vmes je Italija vstopila v drugo svetovno vojno in vpoklicali so tudi mladega semeniščnika. Ni sicer izkusil vojaškega drila, svojo dolžnost do domovine-mačehe je izpolnil z udeležbo na tečaju za vojaške bolničarje. Sredi vojne vihre, decembra 1942, ga je Carlo Margotti, tedanji goriški nadškof, posvetil v duhovnika. Že med vojno je mladi duhovnik začel službovanje

Jožko Kragelj v mladih duhovniških letih

Križec, ki si ga je Jožko Kragelj naredil iz koščka lesenega poda v celici št. 134 v zaporih na Miklošičevi cesti v Ljubljani. Na njem je izpisan datum 6. december 1949. Na križcu, ki je Kraglju v letih preskušanj lajšal trpljenje in osamljenost, sta tudi napisana INRI in CRUX SPES, narisana pa je tudi kelih. Križec je Kragelj izdeloval mesec dni, ker je moralo delo zaradi nadzora paznikov potekati na skrivaj. Pri delu si je pomagal s koščkom šipe, ki ga je dobil na zaporniškem oknu. Oba dela križca je povezovala žica, vzeta iz zaporniške metle. Poleg križa je izdelal še deset jagod, s katerimi je obložil križec in ki jih je nalomil iz koščkov obešalnika ter povezal z vrvicami iz zaporniške slamnjače; jagode so se izgubile, križec pa hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani.

na Livku nad Kobaridom. Tedanji primorski duhovniki so poleg svojega poslanstva opravljali tudi izrazito pomembno vlogo narodnih buditeljev. Konec koncev so večinoma izhajali iz preprostega ljudstva, bili so izobraženi in zelo narodno zavedni. Gospod Kragelj je še posebno rad zahajal v Benečijo, ljubezen do teh krajev ga je spremljala do smrti. Življenjsko modrost je tam črpal od narodnega buditelja Ivana Trinka Zamejskega, s katerim sta precej sodelovala. Po letih fašističnega zatiranja in kapitulaciji Italije so kraji na Kobariškem doživeli prerod slovenskega čutenja in kulturnega delovanja. V Kobaridu se je nastanila posadka primorskih domobrancev pod poveljstvom poročnika Radka Cotiča, izdajali so celo svoje ciklostirano glasilo *Glas izpod Krna*. Z njim je duhovnik Kragelj kot prepričan protikomunist sodeloval, včasih tudi kaj svetoval. »Poveljnik Cotič me je prepričal s protikomunizmom, čeprav je živel grešno življenje«, je pozneje pripovedoval Jožko Kragelj. Morda je njun pogovor občasno nanese tudi na vaške sodelavce OF na Livku. Dejstvo je, da so te aktiviste Nemci aretirali in večino odpeljali v nemška taborišča, kjer so nekateri tudi umrli. Zdi se, da so ti dogodki pustili trajno sled v življenju mladega duhovnika. Ob koncu vojne oziroma ob priključitvi k Jugoslaviji septembra 1947 se ni odločil za odhod v Italijo oziroma v tujino, kot je to storilo več njegovih sobratov na Kobariškem, vključno z dekanom Alojzijem Pavlinom. Življenje je teklo naprej, tudi na tem skrajnem zahodnem mejniku socializma s kapitalizmom.

Konec decembra 1949 je gospoda Kraglja aretirala Udba. Zaprli so ga v Tolminu, ga zasliševali in junija 1949 na montiranem »tolminskem procesu« obsodili na smrt z ustrelitvijo. Zunanjo kuliso so oblastniki skrbno pripravili. Proces je potekal v tolminski kinodvorani, obtoženi Jožko Kragelj je moral obleči talar, ljudi pa so na »predstavo« vozili kar s kamioni. Še en burka pač, ki je imela namen kompromitirati Cerkev na Primorskem!

Obsojenega Jožka Kraglja so odpeljali v Ljubljano, kjer je v nekdanjih zaporih na Miklošičevi čakal na smrt. Vmes je pisal prošnje za pomilostitev, tudi maršalu Titu. Sicer so mu to prošnjo ugodno rešili, le obsojenec več kot leto tega ni izvedel! Tako je vsako korakanje po hodniku zapora čakal z neizmernim strahom naznanila strašne novice: »Sedaj prihajajo pome.«

Njegovo zaporniško obdobje je trajalo skoraj osem let. Vmes je obiskal številne zapore (Ljubljana, graščina na Igu, Skofja loka) in opravljal različna težaška dela (Novo mesto, ljubljanske Zale). Svojo zaporniško kalvarijo je imenitno popisal v knjigi *Moje celice*, enem prvih prikazov trpljenja duhovnika v povojni Jugoslaviji. Po izpustitvi je opravljal svoje osnovno duhovniško poslanstvo po različnih župnijah na Primorskem (Velike Zablje, Goče, Marijino Celje/Lig nad Kanalom, Vrtojba, Podkraj, Batuje). Nikjer ni zdržal prav dolgo, njegov nemirni duh je pač čutil posledice naporov v zaporu. Še največ časa, dobro desetletje, je župnikoval na Ligu nad

soško dolino, odkoder se odpira čudovit pogled na Benečijo, ki mu je bila tako ljuba. Povsod se je razdajal ljudem, poleg duhovniškega poslanstva je pisal, režiral, vzgajal, vodil misijone. Skratka, živel je polno življenje ljudskega duhovnika, ki se je zavedal svojih velikih talentov, želel je nadoknaditi čas, ki mu je bil nasilno odvzet.

Spoznal sem ga, ko je leta 1977 za kratko obdobje dveh let postal župnik v moji rojstni vasi. Moj prvi stik z njim ni bil nič kaj prijazen. Meni, otroku, se je robati stric, ki je govoril nekoliko odrezavo in z občutkom prisiljenega humorja, zdel dokaj – čuden. Nič blagega, otroku prijaznega ni bilo v njegovi pojavi. To so bila leta trde komunistične oblasti, čeprav bi nekateri danes to radi prikazali drugače. Nam, ki smo živeli na zahodnem robu države, ob sami italijanski meji, se je ves cirkus zdel nekoliko smešen. Res je, prav smešen. Imeli pa smo, še posebej otroci, veliko strahospoštovanje do našega ljubljenege vodje – tovariša Tita. Moj otroški spomin sega v čas po nedeljski maši pred domačo cerkvijo, ko so gruča moških v krogu tiho šepetale, da je našega novega župnika, Jožka Kraglja torej, pomilostil sam tovariš Tito. To so izražali z neko posebno slovesnostjo v glasu, kot da bi hoteli s tem še poudariti veličino jugoslovanskega samodržca.

Sčasoma sem Jožka Kraglja sprejel, ne pa vzljubil. Otroke, predvsem ministrante, nas je vozil na sankanje, poleti na krajše izlete, nam pripovedoval zgodbice, kazal diapozitive. Joj, kako smo to požirali! Ko je ob slikah pripovedoval o afriških misijonih, sem si prav živo predstavljal, kako bo zdaj zdaj skozi vrata vstopil majhen črn otročiček.

Potem je koprski škof gospoda Kraglja premestil. Izgubila sva stik, do izdaje njegove omenjene knjige leta 1990. Prebral sem jo in se čudil. Videl sem, da človeka, ki jo je napisal, sploh ne poznam. S svojimi spomini, zelo intimno zapisanimi, se je predme prikazal drugačen človek. V svoji otroški naivnosti ga nisem razumel!

Tudi po upokojitvi se njegov nemirni duh ni spremenil. Nekaj časa je živel v malem semenišču v Vipavi, potem se je preselil k slovenskim redovnicam v Gorico. Ko je skoraj povsem onemogel, je našel zatočišče v duhovniškem domu v Gorici. Tam je ostal do odprtja doma upokojencev v Vipavi leta 2009, kjer je potem tudi umrl. Ljudje so ga pogosto obiskovali, saj si je s svojo neposrednostjo in razdajanjem ustvaril veliko prijateljev. Celó življenje je veliko pisal, najprej črtice, potem tudi romane in zgodovinske preglede posameznih primorskih župnij. Bil je neutrudljiv zbiralec več biografij primorskih duhovnikov, sodelavec verskih časopisov. Še posebej je rad sodeloval z Beneškimi Slovenci.

Pogosto sem zahajal k njemu na obisk, včasih sva jo tudi kam skupaj mahnila na krajši izlet. V dolgih pogovorih, ki jih je vedno on vodil, sem vselej imel občutek lastne majhnosti. Čutil sem, da govorim s človekom, ki je veliko izkusil. Tako dobrega kot slabega. Le da je bilo slednjega več!

Zorko Simčič

ZAPISKI S POTI

Rim, 20. maj 1964

Gospod, Ti, ki vse veš, veš tudi to: vsa ta srečanja, vsi ti moji pogovori z rimskimi prijatelji – kolikšno bogastvo misli v njih, kolikšna vznemirjenost v njih, kolikero načrtovanje – in to kdaj celo, ko po Pavlovo 'upajo proti upanju'... in vsakokratno odkritje: če smo res ustvarjeni po Tvoji podobi, ko si predvsem Stvarnik, ali Ti nismo podobni pravzaprav predvsem po sli po ustvarjanju?

Toda ...

Sinoči sem se sredi hoje proti Stazione Termini ustavil. Kar tako sredi ulice. Prisluhnil. Še sem jih slišal. Občudujem jih – oni so močni, imajo nekaj velikega pred seboj, načrte in možnost, da jih izpeljejo, da ustvarjajo vedno kaj novega, jaz pa sem človek, ki bolj, kot daje, sprejema ... pravzaprav ... ki nima kaj dati. Razen ...sočutja do svojih ljudi.

Oh, Gospod, vem, da zahtevaš tudi od mene, naj se ne trudim vsega razumeti, vsemu se prigrébsti do obisti, toda ali mi nisi ti sam navil tiste trepetajoče vzmeti, ki venomer poganja svoj zakaj, zakaj, zakaj?

In torej zakaj trpljenje malih, ko si vendar govoril, da so ti prav mali, nemočni in ponižani najbliže?

Čez štirinajst dni bodo kakor vsako leto na prvo junijsko nedeljo ob tej večerni uri tam onkraj ekvatorja v Buenos Airesu spet zbrani ... najprej v cerkvi, potem v dvorani. Vrste žena v črnih rutah, moških bo precej manj, pa skupine deklet, ki ne bodo nikoli matere, ker njihovi ženini že leta ležijo po kočevskih gozdovih ...

Zakaj, zakaj ...?

In ti dnevi ... pa te noči ... Te noči! Mar jih nisi ustvaril zato, da človek v njih počiva in da se samo podnevi ubija sam s seboj, pa s svojimi prijatelji ... ker, kje so že časi, ko ni spal zaradi tistih, ki so mu sovražni ...

Te noči, pa te zvezde, o, Bog! Pa kaj niso bile ustvarjene zato, da bi se ob njihovi starosti in njihovem miru naužil miru tudi sam ... ne pa da so v dolgih nočeh

kakor luknjice v nečem, skozi kar nam Nekdo namesto miru pošilja samo molčec smehljaj poguma?

Lani je bilo ...

Kakor vsako leto vsi praznično oblečeni, možje in žene. Možje, v glavnem starejši moški, mladih fantov je bilo bolj malo ... Res pa je bilo polno otrok. Tudi starejši so bili videti nekako mladostni, samo oči vseh so bile kakor ostarele. Nekoč pred leti so morale videti preveč hudega in potem se jim je to prikazovalo še skozi leta. In če so se postarale tudi zato, ker slutijo vse tisto, kar je zdaj že dano vedeti onim dvanajst tisočim pomorjenim?

V drugi vrsti je sedela *ona*. Tudi ona vsa v črnem. Take žene vidiš na jugu Španije, take v črnini si videl med Grkinjami, take gledal po furlanskih poljih, ko so te čeznje gnali proti gonarškemu taborišču ... a če ne bi bilo tu *nje*, in stotine njej podobnih, bi dvomil, da jih je mogoče najti tudi sredi buenosaireškega mravljišča. Gledal sem jo, a ne bi verjel, če ne bi videl na lastne oči: solze so ji izkopale dva jarka preko lica. Kako je to mogoče! Že večkrat sem jo srečal, a nikoli je videl v solzah. In če je res, kar mi je kot otroku pravila mama: 'Morda pa je z njimi tako, kakor s tistimi angeli, ki jočejo samo ponoči, v samoti?'

Kakor vedno – sama.

»Mož?« sem jo vprašal.

»Gospod, tudi on je bil vrnjen.«

Gospod? Kakšen gospod, ljuba žena, a ne vidiš, da sem res v večerni obleki, a da sem navaden deseti brat. Mislím, a ne rečem nič.

Pogled mi spolzi prek njene črne rute pa si rečem: Ja, taka je pač usoda, zdaj je treba misliti na otroke.

»Otroci?«

Počasi dviguje trepetajočo roko, stegne tri prste. »Trije fantje.« Čez čas: »Dva so vrnili.«

Vrnili ... Kdorkoli od tujcev, ki sem jih srečal po svetu in ki bi znal naš jezik, bi prisluhnil njej pa njenim sosedam pa v kotu dvorane stisnjenemu okostenelemu starcu, ki mu levica trepeče in je ne more z desnico ustaviti – vsi so imeli otroke, 'ki so jih vrnili' – pa bi mislil, da gre pač za ljudi, ki so nekoč nekomu bili posojeni ...

»Drugi, manjši, je imel šestnajst let ...«

Razumevajoče samo pokimavam.

Ona me zdaj pozorno pogleda, sunkoma odkima. Ne, ne razumete, hoče reči, ker ne morete razumeti.

Molčím. Izpraznjen.

»Najmlajši, trinajst let je imel, je prišel z menoj, zadnji, edini ...«

Skušam se opogumljajoče nasmehniti.

»... prišel, a se je ... izgubil.«

Zdaj bi moral, moral nekaj reči, a spet samo kimam.

»Pa saj sem vedela, da ne bo lahko in sem dni in noči razmišljala, kaj storiti, da se ne bi izgubil.« Obmolkne. Obup, ko je začelo umirati še zadnje, kar ti je ostalo, edino od Boga tebi prepuščeno.

»Preveč sem jokala.« V grlu pritajen oster stok. Čez čas pokima. »Preveč sem jokala, a ne, gospod? Pa fant ni prenesel ... Saj sem slutila, pa še kako slutila, in sem potem jokala samo ponoči, pokrita z odejami, a on je najbrž slišal. ›Samo o smrti govorite«, mi je ponavljal. Zdaj, pravi, da mu postane slabo, že samo če po naše sliši ... Seveda, seveda ... kar so se otroku odprla ušesa, je slišal samo o trpljenju, o smrti. Odrasli si pomagaj, toda otrok ... !?«

Zrem topo predse. Pred tednom dni sem imel predavanje o *amor fati*, o ljubezni do usode, tudi begunske usode, ki jo je pač treba sprejeti ... in čez teden dni bom predaval spet, toda zdaj, ko bi potreboval besedo, eno samo besedo ... je ni – v meni je vse prazno, postrgano do konca.

Dva jarka po licih.

Pa ne, da ji ni vse telo razjedeno ...!

»Ja ...« rečem naposled, položim dlan na njeno roko, kakor da bi hotel vsaj kos poti z njo naprej, vsaj do takrat, ko se luči v dvorani ugasnejo in se odgrne zavesa.

Prisiljeno se nasmehnem, pokimam. Tako za pogum.

Ona pa spet samo odkima. Moža – tako novico je dobila od doma –, so ubili že prvi teden. Poba sta živela – 'sta trajala' je rekla – baje še nekaj tednov, pobili so ju, zmetali v neke jame, nihče ne ve, kje, moralo je biti hudo, kaj, gospod ... moralo je biti hudo, a ni moglo biti huje, kakor je zdaj meni.« Čez čas, kakor v zagotovilo, namigne z glavo navzgor: »On ve, da ne lažem: koliko let že bi bila rada na mestu onih treh.« Hip zatem se zatopi vase, mene kakor da ni več, ne mene ne koga drugega.

Solz pa ni.

Verjemi mi, Gospod, samo žalost, črna žalost ... Nobenega sovraštva ni v teh črnih angelih, ne želje po maščevanju, a veš, da niti ne upora proti ... proti – usodi ... no, saj, veš, kaj sem sprva hotel reči ... samo en dolg, nenehno se ponavljajoči *zakaj?* je v njih.

Pa solze. V samotnih nočeh ...

Na poti proti Assisiju, 22. maja 1964

Vlak drvi v noč. Še zadnje silhete Rima izginjajo v daljavi, pa če še tako tesno nasloniš čelo na okno, še tako napenjaš oči.

Truden. V meni še vedno brnijo v preteklih dneh izgovorjene besede mojih prijateljev in znancev. Tudi oni živijo v tujini in mislijo na domovino. Učijo se in učijo

jo druge in svet jih občuduje in celo iz domovine jim prihajajo besede zahvale in dajanja poguma ... jaz pa, kaj naj rečem: 'Domovina, nimam ti kaj dati drugega kakor ...' Ti moj ljubi Bog, pred štiridesetimi leti bi, prevzet od Vrhničana in njegove ljubezni do domovine, ki jo je videl 'vso v njenih nadlogah in grehah, v sramoti in v zmorah ... in jo ljubil stokrat višje in globlje od njenih trubadurjev', najbrž napisal: '... kakor prgišče ljubezni.' Še pred enim stoletjem je to zvenelo čisto, danes tega ne moreš napisati, bilo bi patetično, izumetničeno, ponarejeno. Kako to, zakaj? Ali je z nami kaj narobe ali pa se je kaj zgodilo z besedo *ljubezen*, ker so jo našemili, izpraznili, še več: jo spridili, sprevrgli ...

In zato rečem samo: O Bog, daj mi več moči, ali pa mi povej, kako ne biti v skrbah za svoj narod ...

Ne razmišljaj, počivaj! Spočij se! In tudi tega ne raziskuj, kako je to, da si marsikdaj o kom napisal, da je bil 'truden do smrti', pa tega v resnici do danes nisi zares čutil in šele zdaj veš, kaj to pomeni.

Samo, da mine ta noč. Da se vlak ustavi. Ne bi hotel, da se mi zdaj in tu kaj pripeti, tako med potjo in sredi ropotanja vagonov ...

Pa saj celo zdaj razmišljam kot kakšen star olasuljen trubadur in ne kakor človek, ki si je zjutraj z globinom namazal čevlje, da se svetijo, ki je šel navsezgodaj v jutranjiku gledat, kako je z menjavo dolar-marka, ki je – komaj so odprli poštno poslopje –, poslal telegram v Argentino ... in ki si bo zvečer s ščetko čistil zobe in se spet jezil, ker si ni kupil nove, trše ...

In nenadoma nisem več 'do smrti utrujen'. Vdal sem se, sprejel sem se, pa se počasi potapljam v blagodejno dremavico.

Assisi, 24. maja 1964

Danes navsezgodaj sem obiskal samostan Eremo dei Carceri. Počasi sem stopal za drobnim starim frančiškanom – fra Tarcisio mu je ime. Hodila sva iz ene celice v drugo. Zunaj je sijalo sonce, ptički so peli kakor za stavo – morda so pra-pra-pra-pravnučki tistih, katerim je pridigal sveti Frančišek – pod nama se je izgubljala v daljavo zelena Umbrija, za hip sem se kakor izgubil v mislih, a takoj zbral, ko sem

Assisi – razglednica iz ok. leta 1970

zaslišal: »Prav ste storili, da ste prišli v tem času, čez nekaj mesecev bo tu drenj, turistov kot muh.«

Travniki, vabeča zelenina ...tu je lahko postati svetnik, tu je celo počivati pod zemljo nekaj prijetnega. Pa ne, da je ta zemljica res 'lahka', ker veš, da je preko nje, morda prav tam, kjer zdaj ležiš v travi, stopal nekoč *Il poverello*, ubožec ... Tu je lahko odločiti se, za vedno zapreti se v samoto, ostati povsem v samoti ...Sam. Za vedno ...

Hm ... hinavec! V nevarni igri si, sam veš, vendar ostajaš v njej, samo zato, ker veš, da boš kmalu lahko skočil iz nje ... Da pristopi zdaj k tebi sam Gospod Bog, ti položi roke na rame in reče: Dobro, jaz sam ti bom pomagal pri tej odločitvi ... kaj ne bi samo trznil, pa takoj pomislil, kdaj odpelje prvi vlak proti Benetkam?

Dolgo, skoraj celo uro se pogovarjam s starčkom čudno blestečih oči.

»S čim se ukvarjate? me sprašuje fra Tarcisio.

Hodim okoli po svetu, pravim.

Nasmehne se, nenadoma pa zresni. »Vi bi bili dober frančiškan«, reče potihoma, »jaz poznam ljudi. Po njihovi besedi in molku, po njihovem pogledu, po tem, kako in kdaj zaprejo oči.«

Kako pa veste, če sem še samski, se skušam pošaliti.

»O!« To je tak 'o', ki pove, da mu je moj stan tako jasno razviden, kakor to, da sem po spolu moški. »In tudi«, doda, »prstana ne nosite.«

Sem si ga snel, rečem v šali.

On je zdaj nenadoma resen in žalostno odkimava. Ne verjame.

Začneva se poslavlјati.

»Dzorko, ostanite!« reče potihoma. »Glejte, tu smo trije. Zakaj ne pridete, tako bomo štirje?«

Sonce zahaja, skalnata cerkvice in celice so že daleč ... Zdaj mi je tako, da se ne bi bal, če bi se mi v tem hipu pretrgalo življenje¹.

Potem pride noč. Hodim po mestu, proti polnoči gre. Slabo razsvetljene ulice so prazne, kot da je mesto izumrlo. Tišina, da slišim lastne korake, pa če stopam še tako nalahno. Ozke ulice, tu in tam prav tako ozke strme stopničke do gornje vzporedne ulice, stopnice, kakor da vodijo vedno višje in višje, vse do vrha, kjer pa te čaka nepričakovana skupina v stare kostume opravljenih ljudi in to v 'živi sliki', tako kakor smo z njo končevali otroške odrske prireditve, samo da ta nepremična živa slika prinaša grozo.

Začnem se vzpenjati, a se po nekaj stopnicah ustavim, vrnem ... Nikdar in še v nobenem tujem mestu me v samoti ni bilo strah.

¹ Julija 2011 dodana avtorjeva opomba: Leto dni po tem zapisu in to na drugi polobli Zemlje sem pri prebiranju, zdí se mi, da Chestertonove knjige o svetem Frančišku, odkril, da povabilo: 'Smo trije, zakaj ne pridete, tako bomo štirje', niso bile besede vabečega starčka, ampak, da jih je nekoč govoril *Il poverello* in sicer fra Leonu, ko ga je vabil v svoje vrste... Zaprl sem knjigo, se nasmehnil, pa vendar za hip zaslišal davno, komaj še zaznavno vabeče zvonjenje ...

In če je mesto res izumrlo!

Medtem ko sem se prej ustavil na oglu uličice in pogledal po ozki kamniti cesti v dolino, potopljeno v še hujšo temo, se mi je zdelo, da sem za hip izgubil zavest. Kdo ve, človek božji, koliko časa si sploh že tu – medtem pa so one ... vse one druge ... že v krstah odnesli ... Vse.

Ali skoraj vse, kajti v tej smrtni tišini je nenadoma zaslišati komaj slišne pa vendar odmevajoče korake, nekdo se spušča po gornjem vzporednem vijugastem stopnišču proti trgu.

Strah. Prav zares: če bi zdaj lahko bil kje drugje, kjerkoli drugje, bi mi bilo prijetneje ...

Nenadoma je vse tiho. Počasi stopam proti trgu, poslušam svoje korake. Se ustavim. Tišina. Stopam naprej, pa spet zaslišim korake, toda to niso moji, saj jih jasno slišim tudi ko obstojim. Ali pa so moji, vendar samo zapozneli odmev? Mraz me spreleti po hrbtu.

In nenadoma: kako to, da še naprej rahlo odmevajo koraki, ko se vendar ne zganem! Ulica je temna, pa tudi ko ne bi bila, kako naj bi opazil, da vodi z gornje ulice prav pred mene stopnišče – okamnel sem.

V *sari* je odeta, sredi čela *bindi*, črna pika, vse njeno telo ovito v trepetajočo svilo, okamnena tudi ona, prestrašena.

»Pax tecum!« ji tresoče in komaj slišno udari izza ustnic. Čez čas se s stegnjenim kazalcem dotakne mojega čela, doda po angleško: Mir s teboj!

Indijka, sredi italijanskega mesta, Slovincu, po latinsko, po angleško.

Dvignem roko v pozdrav, se nasmehnem, si oddahnem. Mir ... Občutek nenadne spokojnosti in čeprav komaj hip trajajoče ... sreče. Predokus blaženosti. Porojen res samo zaradi prehoda iz straščega nemira v nenaden mir?

Bruselj, 25 maja 1967

Danes tam ob Srebrni reki, ob Ríu de la Plata: *25 de Mayo, fiesta pátria*, največji argentinski državni praznik. Dan osamosvojitve izpod španske oblasti.

Tu pa: kolodvor. Zapuščam Belgijo. Sedim na peronu. Čakam. Čakam na njega, ki se je pred tremi leti, ko sem prav tako kakor danes odhajal iz Bruslja, prišel poslovit. Bilo je zadnje srečanje s prijatelji, preden sem se po dolgih mesecih vrnil čez ekvator.

Pred tremi leti. Kot bi bilo včeraj.

Jaz sem že vstopil na vlak, on je obstal pod oknom vagona. Odložil sem kovčka v kupé, stopil nazaj na hodnik, znižal okno, da si še kaj rečeva.

A molčiva. In se samo zamišljeno gledava: se bova še kdaj v življenju srečala?

Pisk. Sprevodnik je dal znak za odhod.

Motorji močnejše zabrnijo, konvoj se komaj zaznavno rahlo premakne ... in prijatelj tihi trepetajoči glas: »Vetrinj ... Kočevski Rog ... deset tisoči ... Ne pozabi: po-vej mladim tam onkraj morja, da smo pa zdaj mi odkupljeni tudi še z njihovo krvjo.«

Včeraj sem se znova peljal skozi Nemčijo. Že pred leti, ob prvem obisku Evrope, sem si rekel: čudni ljudje, ti Nemci, vse drugačni, kakor pa sem mislil o njih pred vojno in seveda še bolj med vojno. Prve nemške besede, ki sem se jih spomnil iz mariborskih otroških let – bodisi da sem jih slišal bodisi videl napisane, so bile *verboten*. *Rauchen verboten!* – prepovedano kaditi. *Spucken verboten!* Prepovedano pljuvati. S kolesi po pločniku *verboten*. Kdaj kaj celo *streng verboten* – danes pa po lokalnih in potniških vozilih: »Vljudno ste zaproseni, da ne kadite v teh prostorih. Hvala!« Ali pa, ko so se mi vedno zdeli ljudje brez humorja, vse sama poosebljena resnost in disciplina ... Vlak se ustavi na meji z Bavarsko. Same bavarske zastave. Pride sprevo-dnik (že pred leti sem opazil, da za njih ne velja *Gutten tag!* ampak *Griiß Gott, meine Herren!*) pogleda eurailpass, niti ga ne vzame v roke, že nam hoče salutirati v slovo, ko me prime, da bi se malce pošalil: »Oprostite, nobene nemške zastave! Ali Bavarci niste Nemci?« On s širokim dobrohotnim nasmehom: »No ... tudi ...«

Sinoči sem v Kasslu stopil na vlak, da me popelje nazaj na jug. Bila je že noč, stopam po hodniku, kupeji zasedeni drug za drugim, le v enem je sedela neka ženska in sicer v oddelku, razsvetljenem samo z majhno modro lučko. Sedela je ob oknu, spala. Tiho sem vstopil, odložil kovček, mrak mi je dobro del in sem se naslonil, da zadremljem, čeprav sem vedel, da bom že čez nekaj ur, ob treh ponoči, moral izstopiti. Prijatelj me že čaka.

Ženska je imela ob sebi samo torbico. Že me je prijemal spanec, ko sem opazil, da na tihem joče. Nenadoma, komaj slišno po špansko: »Porqué?« Zakaj?

Stresla se je, za hip lomila roke, pa jih takoj povesila in gledala proti meni, ali me ni prebudila. Začutil sem, da je vsa napeta. In potem se je ponovilo: tih, dolg, s silo zadržan vzdih in 'Zakaj?'

Mižal sem, a sem slišal, da se je odmaknila od naslonjala. Čez hip je vstala, da bi odšla iz kupeja, pa sem moral skrčiti noge, da ji dam prosto pot. Pozdravil sem jo s poklonom in z nasmehom.

Bila je preprosta ženska, stara kakšnih štirideset let. Ko se je vrnila, sva se drug drugemu nasmehnila. Če želim, je dejala v čudni nemščini, naj kar prižgem luči v oddelku. Dejal sem, da je tudi meni mrak všeč, pa povprašal, od kod je. Iz Španije. Mislil sem, ko bom nadaljeval po špansko, da se bo malce raztresla in da jo bo nape-tost na licu popustila. A je bilo še huje. Ne more se premagati, da ne bi svojih misli spremljala z vzdihmi, je dejala kakor v opravičilo.

»Nekaj hudega se mi je zgodilo, veste, zelo hudega, nekaj, česar v življenju res ni-sem pričakovala. A nočem o tem govoriti.« Spet je skremžila obraz od bolečine. »Za

nameček pa še ta zob. Grozno me boli, še nikoli tako! Vrh vsega, a ste videli: povsod prepilih!»

Položila je lica v dlan in se zazibala od bolečine.

Tedaj sem si dejal: Uboga! Ampak, kar se je zgodilo, bo morala pač preživeti, tudi če noče o tem govoriti. Toda zob, zobje ... Ooo! Če kaj poznam, poznam to, v vseh mojih otroških letih tedne in tedne trajajoče stokanje ... pa mama, ki mi zavija lice z ruto, premočeno s kisom ... ki mi ponoči poriva v piškavi zob nageljnovke žbice, klinčke, pa ata, ki mi, čeprav otroku, daje cigareto v usta: »Potegni,« pravi, »pa zadrži dim v ustih, dokler ne prešteješ do dvajset ... kmalu bo bolje, boš videl« ... pa – in potem sem si rekel: Glej, ljubi Bog, daj, stori tako, da bo zob bolel mene, jaz tako ali tako ne smem zaspati, kmalu bom moral z vlaka, a naredi tako, da bo njo vsaj zob nehal boleti ...

Pa kaj je to!? Domišljija? Zadeva parapsihologije? Zgolj nekakšna *telepatija* – a ne v smislu neposrednega prenosa misli ali hotenj iz zvesti v zavesti – ampak v smislu *patije - pathosa*, v izvirnem smislu besede: bolečine, trpljenja?

Čez nekaj minut me je začel boleti zob. Kar lepo me je začelo trgati in ko je ženska čez kakšno uro v Hanovru izstopila, sem ji rekel: »Pogum! Vse bo še v redu! Vse mine.«

Pokimala mi je. »No, vsaj zob me je nehal boleti.«

Odšla je obiskat sestro, ki je že nekaj leta gastarbajterka v Nemčiji. Za dan, dva. Potem se vrne v Španijo.

Vstopila pa sta v kupé moški in ženska. Bil sem truden, zob me je bolel, prav nič mi ni bilo do pogovora in sem samo nemo odzdravil.

Nemca. Oba okoli petdesetih. Ona vsa neparfumirana in tudi on se je moral po britju namazati s kakšno preveč vsiljujočo, dušečo sladkobo. Ne vem, kako to: tudi ko ne bi pozneje iz pogovora zvedel, z obraza mu je bilo brati, da je pred dvajsetimi leti bil oficir, nacionalsocialist.

Prišel je sprevodnik, prosil za vozovnice, in tedaj sta opazila, da imam tudi jaz v Združenih državah izdani eurailpass.

»Iz Amerike?!«

Pokimam.

Onadva tudi. Sta sicer Nemca – no, to sem uganil, kakor hitro sta spregovorila – a sta se takoj po vojni preselila v New York k sorodnikom. On je zobozdravnik.

V mladosti je moral biti izrazito lep moški, žena pa je – kakor se je kmalu izkazalo –, bolj kot žena, vse razumevajoča družica-mama, nekakšna za splošno in stalno udobnost skrbeča življenjska spremljevalka.

»Pa tudi s prodajo knjižnih raritet se ukvarjam,« reče on. »Z leti sem si ustvaril kar številno klientelo.« Doda še, da jima gre dobro, pravzaprav zelo dobro,

vsako drugo leto si privoščita tri mesece Evrope. »In, če smem vprašati, odkod ste vi?«

Povem, da sem Slovenec.

»Ooo! Slovenec! Jugoslavija!« Oči so mu zasvetijo od navdušenja. »Tudi letos sva bila mesec dni v Jugoslaviji. Krasno!«

Za hip se zamisli, me gleda, začne zmajevati z glavo, in naposled reče: »Kako le morete ...!? Slovenec, pa da živi v Ameriki! Z ženskami, kakršne so v Sloveniji!«

Ne pokažem zanimanja, on pa je še kar v ognju.

»Meni je bilo tam vseč že pred dvajsetimi leti. Res, da so bili to zadnji meseci vojne ... Ampak, zdaj, zdaj! Pa ne mislim na hotele, ki so poceni, ali na penino, *mein Gott*, po dolarju steklenica! In dobre! Še zlasti tista *rosée* ... ampak, ženske, ženske! Za dva dolarja dobite sedemnajst, osemnajstletno ... lepo, sočno meso, trdo!« Navdušen obmolkne, sam sebi ne more verjeti. »Lepa! In ona sama prinese s seboj steklenico penine! Za dva dolarja! A ne, Frida?«

Frida se smehlja, mamica, ki gleda otroka: lump je naredil sicer vragolijo, ampak také posrečeno, da ga ne moreš nehati občudovati. Pokimava, še naprej se smehlja. Za hip me pogleda, najbrž imam čuden izraz, ker takoj doda, da sta si z možem prijatelja, resnična prijatelja, in da je razne ... 'razne malenkosti ne motijo.'

»Rečem vam,« nadaljuje mož – zdaj zdaj bo od navdušenja vstal –, »prvič, predlanskim, sem mislil, da me oči varajo. A je res: nežna koža, mlado meso, še trdo!«

Pokimam. Gledam ga, a ga ne vidim. Potem zaprem oči. 'Zakaj ni zdaj tu Stanka Kavčiča!' Nič drugega. Zakaj ga ni, tam v kotu, na drugem koncu kupéja ... Pa mi lice že hip zatem trzne, samemu sebi v zasmeh: In kaj! Kaj bi bilo? Mar ne ve? Seveda ve. On in drugi ... in še kaj drugega vedo, in kaj!?

Še močneje stisnem oči, v glavi mi zabrni in potem si rečem: 'Jezus, ti veš, da te prosim samo, kadar sem v hudi stiski, ker se vedno bojim – kot sem se še kot otrok –, da te v tistem trenutku morda kdo drugi bolj potrebuje kot jaz. In ti veš, da te nikoli nisem prosil kaj tako iz srca, kakor te bom zdaj, a zdaj, te prosim, rotim ... daj ... da se temu človeku zdaj ustavi srce ... ne, ne! To ne, ampak ... da si ob stopanju z vlaka zlomi obe nogi!«

Mož me gleda, nenadoma kakor za hip prestrašen naguba čelo, razširi oči.

Mine hip. Nič. Zazrem se vase, pa vidim, da se tudi še zdaj svoje prošnje Bogu ne kesam.

Molk, mučen molk. V kupeju postaja zatohlo, začnem plitveje dihati. Oddahnil sem se, ko je vlak začel zavirati in sta se dvignila. Možakar je odhajal prvi ... Žena je bila že na hodniku vagona, ko se je obrnila.

»Oprostite ... oprostite, gospod ... a smem nekaj vprašati?«

Jaz se ne zganem, ne rečem nič.

»A ... a ste vi morda duhovnik?« reče napol v opravičilo.

Gledam, a je ne vidim. Pred menoj so dekleta, mlada lepa dekleta s steklenico penine v eni roki, z drugo gladijo odišavljene nemške roke z dvema dolarjema med prsti ... ob odprtih vratih pravkar uvoženih luksuznih avtomobilov ...

Nič nisem odvrnil.

Izstopila sta. Stopil sem k oknu, hotel videti, kako izstopata. Nič. Niti zvil si ni noge na stopničkah.

Zakaj me je Bog zaradi zobobola uslišal in to tako hitro, zakaj me pa zdaj ni?

Zakaj? Spet zakaj ...

Nekaj dni bom preživel tukaj. Jutri pridejo prijatelji. Stara, a lepa hiša. Že pred leti so sklenili, da je ne bodo popravljali. Porušili jo bodo, saj država še zdaj ponuja ugodne kredite za graditev nove. V podstrešni sobi sem, pipa za vodo je nadstropje niže. Edina, ki v hiši še deluje. A mi je lepo. Sam sem. Visoko sem, blizu Boga ...

Blizu ... a ne tako blizu, da bi mi ob mojih 'zakaj' zato bilo kaj več in hitreje razodetega.

Stanko Vuk (1912–1944)

TOVARIŠKA PESEM

*Tovariška pesem mora biti težka
in lepa ko grozdje:
Dobro je biti miren, ko vse
raste, dobro je zoreti
na tihem. Ne vržemo grezila
v vodo, ne štejemo
zvezd, vsak sad.
nam je zrel. Na očeh imamo
glino, ko pride veter.
s konjskim hrzanjem, se zdrznemo
ko slepci ob zvoku. Povsod
ob stajah so psi, zvezde
rasto, enooki na prehodih
jih vidijo.*

Irma Ožbalt

GOSPODIČNA ANKA

Otroci so ji rekli Guska. Le zakaj? Saj je imela čisto normalen vrat, prej kratek kot dolg. Morda pa se jim je zdel dolg, kadar je pela. Pela pa je Ankica tako lepo kot vsi nebeški angeli.

Visok, visok, mehek sopran. Pela je tudi pri Fari, se pravi v cerkvenem zboru, ki je pod strokovnim vodstvom žužemberškega organista in skladatelja gospoda Požuna – Franca Požuna –, izvajal ne le latinske maše, ampak tudi druge zahtevne skladbe klasičnih in modernih mojstrov. Tako petje so Zužemberčani poslušali na krajših koncertih, programih, ki so služili za uverturo k igram, katere so uprizarjali, največ pozimi, v Prosvetnem domu.

Gospodični Anki je bilo ime Anka Kunstelj. Morda pa je pisala svoj priimek kot Kunstl, ne vem. Saj je gotovo še kje zapisan v arhivih žužemberške šole, če niso vsi zgoreli. Prav lahko da se je pisala Kunstl. Menda je bila po eni veji staršev Nemka. A po drugi strani je bila pa spet zasidrana v slovenski zemlji, pa še kako! Čeprav je zelo rada govorila nemško, posebno s sorodniki v Ljubljani.

Gospodična Anka je bila nečakinja slovenskega umetnika impresionista Riharda Jakopiča. Vsake počitnice je odšla v Ljubljano in jih preživela pri Jakopičevih. Najbrž staršev ni imela več, ne vem. Nekoč me je naša teti vzela s seboj na obisk h gospodični Anki, k Jakopičevim. Bila sem še čisto majhna, morda mi je bilo kakih pet, šest let. V spominu mi je tista hiša, ali pravzaprav Jakopičevo stanovanje, kot nekaj sivega, grozečega. Le kje je to bilo? Prav gotovo nekje v starem delu Ljubljane, kjer so ulice in hiše ozke in mračne. S teti sva se povzpeli do Jakopičevega stanovanja po škripajočih starih lesenih stopnicah – vsaj v mojem spominu lebdi taka slika. Neka gospa, ki je prišla odpirat vrata, je bila zelo prijazna in je takoj poklicala Anko. Odpeljali so naju v veliko sprejemnico. A kakšna je bila tista soba! Mene je bilo kar strah in sem se tesno stiskala k teti, ki je sedla v visok naslanjač. V sobi je mrgolelo starih, prašnih svetnikov – ali vsaj jaz sem mislila, da gre za kake cerkvene kipe. Le da so bili čudni, zastrašujoči: telesa brez glav, nekatera brez rok, pa spet kje samo glava na kakem podstavku. Mrak. Težke zavese. Kot v kaki stari cerkvi.

In tedaj je prišel v sobo velikan z dolgo sivo brado in bujno grivo sivih las. Stopil je k nama s teti in nama stisnil roko. Nič se ga nisem prestrašila, saj je imel obraz nabran v prijazne gube. Rihard Jakopič. Kaj pa sem jaz tedaj vedela, kdo je tisti bradati gospod!

Kasneje, več let kasneje, sem brskala po tetinih revijah. Mislim, da sem imela v rokah Mladiko, ko sem zagledala sliko z naslovom: Rihard Jakopič, »Anka«. Bil je to portret lepe črnolaskе, zavite v zelene tančice in zelen žamet. Vse zeleno in zlato. Ženska je sedela na velikem zelenem naslanjaču s pozlačenim naslonjalom. Ali vsaj tak mi je tisti portret v spominu. Ko sem odrasla in sem se kot ljubiteljica vsaj malo seznanila s slovensko impresionistično umetnostjo, sem v katalogih, knjigah in na razstavah večkrat naletela na »Anko«. In kar imenitno se mi je zdelo, ko sem komu povedala: »Veste, to je gospodična Anka, učiteljica, prijateljica moje tete iz Žužemberka.«

A Ankica ni bila gospa, ki bi sedela lepo oblečena na zlatem prestolu, kje pa! Bila je srednje postave, prej majhna kot velika, ne pretirano vitka. Bolj prijeten štrukeljček. Imela je kratke črne lase, pristrižene v stilu prvega desetletja po prvi svetovni vojni, ko so si ženske prvič ostrigle kite. Lase je imela je pripete na strani, nad ušesi, z drobnimi zaponkami. Svetili so se ji kot črno olje. Tudi oči je imela skoraj črne, iskrive. Glas pa, kadar je govorila, ni bil tako mehko gladek, kot je bil pri petju. Najbrž se je borila za slovenski »r«, saj je bil njen materni jezik najbrž nemščina.

Gospodična Anka je zmeraj učila tretji razred. Zmeraj. V: žužemberški šoli so imeli učitelji svoje vloge enako razdeljene vsa leta med vojnama: gospa Mara prvi razred, njena starejša sorodnica, ki sem jo zelo malo poznala in katera se ni skoraj nič družila z drugimi učitelji, gospa Vehovčeva, drugega, gospodična Anka tretjega, gospodična Irma četrtega, gospodična Rafaela šestega, gospod Mrvar, šolski upravitelj, »ponavljalnega«. Ta je bil za tiste učence, ki so že zaključili šesti razred, a še niso zadostili osemletni šolski obveznosti. Peti razred so navadno imeli učitelji, ki so bili v Žužemberku le leto, dve. Spominjam se nekega postavnega Žumra, pa lepe Ruže Petelinove, ki je bila priznana pesnica.

Vsi otroci, ki so šli skozi razrede gospe Mare in gospodične Anke, so se navadili pisati z velikimi, okroglimi črkami. Kot lep opis. Še ko so se njihove pisave že osebno pobarvale in zaostrole, so nekdanji učenci iz žužemberške šole pisali s prepoznavnimi Ankinimi črkami.

Anka je bila vsestranski estēt. Kakšne šopke je delala in razpostavljala po svojem stanovanju! Še danes mi je pred očmi nizka košarica, v kateri je uredila šopek ciklam, oprtih na visok mah in na drobne vejice nekega grma z rdečimi jagodami.

Nosila je lepe obleke pastelnih barv in dolge, tanke jopice. Meni so se vse zdele židane.

Stanovala je v tisti ozki, enonadstropni hiši zraven gosposke Lavričeve, tik pod Faro. V zgornjem nadstropju. Pa saj je bilo tisto stanovanje le ena sama velika, sončna soba, v katero si prišel po zunanjem hodniku. Anki je bilo tako čisto dovolj in prav. Važno je bilo, da je imela blizu do cerkve. K maši je hodila vsak dan, preden se je odpravila v šolo. Ob delavnikih je sedela v šolski klopi, se pravi v klopi rezervirani za učitelje, prvi klopi na moški strani, tik pod tisto prelepo Marijo in Jezuškom v roza haljici. Ob nedeljah je hodila na kor.

Ce je gospodična Anka kdaj imela kakega ženina, ne vem. Pa saj je bila takrat, v desetletju pred drugo vojno, ko sem jo jaz poznala, najbrž že pri štiridesetih. Popoldneve je večkrat preživljala pri naši teti, ki je bila tudi učiteljica, pri gospodični Rafaeli, na Sekutarjevem dvorišču. Tja je hodila tudi gospodična Irma, vse tri pa so skupaj izdelovale prelepa ročna dela, kvačkane reči in vezenine. Anka je bila zgovorna in tisti popoldnevi so odmevali od glasnih razgovorov in debat.

In tako je prišla vojna, ki je vsemu temu napravila konec. Dokončno je vse minilo, ko so leta 1942 zažgali šolo in učitelji niso imeli nobenega dela več. Saj tudi plač niso več dobivali iz Ljubljane, ker je bil Žužemberk zaradi večnih ofenziv in hajk večinoma od zunaj nedostopen. Nazadnje je Anka menda le nekako odšla v Ljubljano k sorodnikom.

Rihard Jakopič: Anka

Martin Pustatičnik

BOŽIČNA SMREČICA

Tiho pojdi skozi gozd!

Gozd ljubi tišino.

Ko bo med vama most,

začutil boš rajsko milino.

Blížal se je čas božiča. Kot vsako leto se je Jože tudi tokrat odločil, da gre v svoj gozd po božično drevesce – smrečico. Rekel si je: »Hočem smrečico, ki bo vonjala po domači zemlji in me bo spominjala na gozd in na moja mlada leta, ko sem desetokrat kolovratil med gozdnim drevjem, nabiral gobe, včasih pa tudi z očetom podiral drevesa.«

Prišel je do roba gozda in se ustavil na tistem mestu, od koder je nekoč vodila dobro shojena gozdna pot po strmih hribu navzgor. Ampak, to je bilo nekoč. Od takrat je minilo že skoraj pol stoletja. Danes je pot komaj vidna, prepletena z robidovjem, porasla z grmovjem, iz katerega zelo vidno izstopata brinje in šipek s tistimi lepimi rdečimi plodovi, ki krasijo gozd vsako leto mesece in mesece.

In Jože je krenil na to zaraščeno pot, nekajkrat globoko vdihnil ter se za trenutek ustavil. Svež gozdni zrak ga je omamljal. Ozrl se je proti mogočnemu boru.

»Joj, kako si zrasel v mogočno drevo od takrat, ko sva z bratom lovila vranje mladiče iz gnezda, ki je bilo prav pod tvojim vrhom!« je vzkliknil Jože sam pri sebi.

Ozrl se je na sosednje bore. Mogočni so bili po rasti in lepi, tako lepi, kot je o njih zapisal pesnik Murn:

»Ah, ti bori, moji bori

vnovič zaduhteli so,

glasno na zeleni gori

ptički jim zapeli so.«

Zamaknjen v te misli se je spomnil, da je prišel v gozd po božično smrečico, pod katero bo doma postavil jaslice, nad njo pa bo gorela luč miru.

»Smrečico bo treba posekati. Da, posekati ...« Pa jo je našel.

Vzel je sekirico v roke, a ni zamahnil.

»Glej to drevesce, še nedoraslo bo moralo kloniti,« je Jožetu šinila misel skozi glavo in se je spomnil Župančičevih stihov:

... Glej to drevo: za usodo nič ne vpraša,

a večno se bori za svoj namen.«

Nazadnje se je Jože le odločil. Sklonil se je, dvakrat, trikrat zamahnil s sekiro, smrečica je padla in »nič več se ne bo borila za svoj namen.« In še nekajkrat je Jože ponovil ta refren, potem pa še enkrat dodal: »Ampak to drevo bo še doseglo svoj namen ...«

Tedaj se je Jože tudi spomnil, kako je nekoč pred mnogimi leti z očetom vozil steljo iz gozda; se spomnil, kako je oče s posebnim občutkom nalagal steljo na voz in kako je z ljubeznijo gledal gozdna drevesa.

Spomnil se je, da sta z očetom postavila voz na veliki gozdni jasi.

»Jože, ti boš pazil na volovsko vprego, jaz pa bom na voz naložil smrekove veje, s katerimi bomo pozimi nastiljali živini v hlevu,« je oče rekel sinu.

Bil je lep jesenski dan, pa vendar je sonce nekako otožno kukalo na gozdno jaso, obdano z visokimi drevesi listavcev in iglavcev. Veter je pihljaj skozi gozd in se poigraval z padajočim listjem z bukev, kostanja ... V vrtincih je padalo listje na tla. Ostalo, napol porumenelo listje na drevju, pa je otožno šelestelo. Čutilo je, da mora z dreves. Dovolj dolgo jih je krasilo spomladi, poleti, vse do pozne jeseni.

»Tudi sonce nas zapušča«, je listje otožno ugotavljalo.

Jože je stal pred živino. Z desno roko je držal za vrvi, ki je bila vpeljana med rogovje vprežne živine. Oče je začel vlačiti steljne veje proti vozu in jih nalagati na voz. Vejo za vejo je skrbno polagal, skorajda tako nežno in spoštljivo, kot je nalagal poleti požeto pšenično snopje na voz in ga potem zlagal med late v kozolcu.

Jožetova duša se je napajala od sončnih žarkov, ki so se počasi spuščali proti hribu Grmada. Opazoval je veje macesna: njegove mehke iglice, ki so žarele v jesenskih barvah. Omamljale so ga, tiste na macesnu in one, ki so že ležale na tleh. Kar ulegel bi se nanje in na njih zaspal.

Medtem se je živina pomaknila za korak naprej. Jožetovo sanjarjenje je znenada prekinil očetov nekoliko rezki glas:

»Eha! Pazi na živino, vidiš, da še nalagam na voz!«

Oče je nadaljeval z delom. Na vozu je bilo že veliko stelje. Začel je nalagati tudi bukove klade.

»Klade so suhe in bodo odlično gorele v peči. Pravijo, da bo letošnja zima zelo mrzla,« je sinu govoril oče.

»Zdaj bova odpeljala. Stelje na vozu nisem povezal, zato boš počasi odpeljal proti domu, tam na vrhu klanca boš živino ustavil, da bom voz zavrl in bova varno peljala proti hiši.« je še dodal oče.

Voz se je začel pomikati, a oče se je še enkrat obrnil proti gozdni jasi, kot da se je hotel od nje posloviti.

»Letos me ne bo več sem, pridem pa spomladi, ko bo macesen zelenel, ko bo bukev dobila zeleno odejo, ko bodo smrekove veje pognale vršičke, ko bo spet toplo

sonce sijalo in bodo tukaj gnezdile ptice. Zagotovo pridem, če bom še ... živ ...»

»Jože, ustavi živino! Glej, tukaj ob cesti rastejo tri smrečice, srednja je nekoliko ukrivljena in tudi vej nima najlepše razporejenih, ostali dve pa sta izredno lepe rasti. Katero od teh treh bomo posekali za božično drevo?«

Jože je pripomnil: »A za novoletno jelko?«

»Ne, v naši hiši smo vedno postavili božično drevo pred božičem, ne tisto vašo jelko po božiču, ki se vam mladim zdi tako moderna. Povej mi raje, katero od teh treh smrek bi ti posekal?«

»Tisto najlepšo ob strani.«

»Ne, iz tiste najlepše bo po šestdesetih letih zrasla mogočna smreka, iz te srednje pa nikoli ne bo visokega drevesa, dobra pa je za božično drevo, saj mora biti skromna, uboga, kot je bil – naš Odrešenik. Ko jo bomo okrasili, bo dobila svoj čar, pod njo pa bomo postavili še jaslice.«

»Za eno smrečico taka pozornost ob tako velikem številu smrečic v gozdu?« se ni mogel načuditi. Jože.

Voz se je pomikal naprej.

Jože je, zatopljen v to razmišljanje, pozabil ustaviti živino na vrhu klanca, da bi lahko oče voz zavrl.

Tedaj je oče zakričal: »Eha, ustavi živino, ustavi živino, a slišiš, ustavi živino ...«

A bilo je prepozno. Že v tistem trenutku je začel voz silovito pritiskati na volovsko vprego. Jože se je prestrašil, začel živino udarjati po glavi, da bi se ustavila. Udarjal je, udarjal, ni se mu več smilila živina. Voz z živino vred je brezupno skušal ustaviti.

A bilo je zaman, zaman. Voz je silovito pritiskal naprej, živina se je spustila v tek in Jože se je le s težavo umikal pred njo, dokler se ni zgodilo to, kar je oče že prej predvideval.

Voz se je prevrnil na spodnjo stran ceste. Stelja se je sesula z voza, bukove klade pa so se začele kotaliti po bregu navzdol do potoka. Tedaj je Jože od daleč zaslišal očetove grde kletvice, tiste domače slovenske, ne one uvožene. Kar nekaj jih je bilo. Ko pa je oče prišel do voza, je ponovno vzkipeł, zakričal nad Jožetom:

»Poglej Jože, kaj si zakrivil! Ne samo to, da se je voz polomil, napravil je še dodatno škodo, saj je tu na spodnji strani ceste voz polomil še dve smrečici, pa ne samo smrečici, tudi jablano, ki sem jo pred dvema letoma cepil, je polomil.«

Jože, ves prestrašen od nezgode in od očetove jeze, se je z živino brez voza umaknil proti hlevu in spregel oba vola ter ju privezal ob jasli. A ni odšel iz hleva. Usedel se je na jasli in tam dolgo ostal in razmišljal o svoji krivdi. Vse se mu je zdelo tako nenavadno, nerazumno. Oče je bil v gozdu tako spoštljivo nežen do dreves, do vsega, kar je videl v gozdu, potem pa se je vse tako hitro spremenilo. Pa tudi v hlev

ni prišel pogledat in ponovno okarat Jožeta. Med tem časom je živina pojedla seno iz jasli in začela prežvekovati.

Končno je Jože zapustil hlev in se počasi odpravil v kuhinjo. Očeta ni bilo videti nikjer. Mati, ki je pospravljala posodo, je povedala Jožetu, da se je oče vrnil silno razburjen. Godrnjal je, da mladi nimajo nobenega pravega odnosa do gozda in da ga skrbi, kako bodo ravnali z gozdom, ko bo v njihovih rokah.

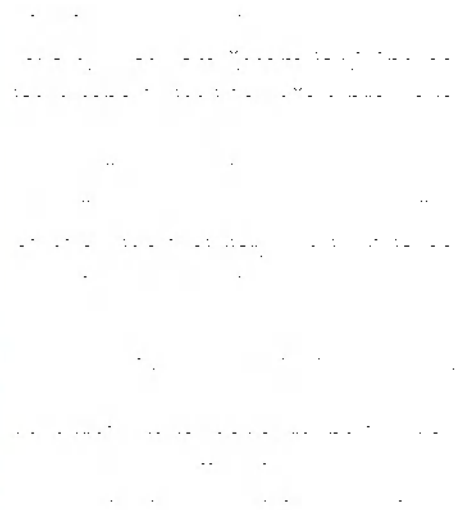
Jože je videl na mizi prazno litrsko steklenico.

Oče si je dal duška in odšel spat.

Mati je še obljubila sinu, da bosta jutraj godaj vstala ter rešila polomljeni smrečici in jabolno izpod prevrnjenega voza, še teden bo oče pokonci.

Takšni so spomini, ki jih je Jože obudil mnogo let kasneje, ko je iskal božično smrečico v domačem gozdu.

Foto: Cton Naglost

Ivan Žigart

STARKIN SVETI VEČER

»Tako nenavadno je. Vse nebo je kot v plamenih,« se čudi starka, ko sedi za svojo mizo v kuhinji in zre skozi okno na razbrazdane oblake, ki jih zahajajoče sonce barva v tisočeriš škrlatnordečih odtenkih. Zdaj se ji zdi, da je videti nebo kot prostrano goreče morje, kaj kmalu zatem pa kot mogočno gorovje, že nekoliko potemnjeno in še obdano z zlatim sijem, medtem ko so pohorske planine prepredene s sivo tančico. Le tam dalje proti vzhodu ji oko še zazna dobro vidno ptujskogorsko Marijo, ki se še koplje v poslednjih žarkih. Tudi v dolini pod njo čedalje bolj ugaša pojemajoča svetloba. Tako bo spet utonil v mrak eden izmed mnogih dni v njenem življenju, a na njenem hribu se sonce še ni povsem poslovilo. Tukaj ugasne nazadnje. Tudi vrh zvonika njene farne cerkve je še ves obžarjen. Dozdeva se ji, da bi ga lahko celo dosegla kar z roko, ko je ravno spodaj v vznožju njenega hriba. A tam okrog cerkve na božji njivi počivajo mnogi njeni. Po nedeljski maši se rada sprehodi med grobovi, saj ji vedno znova priključijo v spomin pozabljene ljudi. Med njimi je že tretje leto tudi njen Tone. Vedno bolj ga pogreša, ko čedalje bolj pestuje svojo samoto. Otroka sta odšla z doma, vsak po svoje. Starejša hči je že nekaj let poročena in z možem živita v mestu, sicer nedaleč od tod, saj z njenega hriba se kot na dlani prav razločno vidi vse mesto. Pa redko prihajata k njej. Kar v skrbeh je, ker sta še vedno sama, ona pa si tako vroče želi, da bi dočakala svojega prvega vnuka ... Pa sin ... Zanj ji je najhuje. Da se le ne bi izgubil v svetu. Zdaj je tako daleč, daleč ...

Tako bi še kar naprej razpredala svoje misli, ko je ne bi iz razmišljanja predramil glas motorja. Zazrla se je navzdol po hribu in opazila, kako se po cesti med vinogradi nekdo pelje na mopedu. Ko pri zadnjem ovinku zavije proti njeni domačiji, spozna poštarja Gabrijela. Čudno, da prihaja tako pozno. Komaj potrka, že vstopi.

»Pisemce imam zate, pisemce. Danes še redko kdo piše, zato je pa to pismo toliko bolj dragoceno, saj je priromalo od zelo daleč,« je zgovoren poštar. »No, sem pa že malo pozen. Toliko pošte je treba raznositi za praznične dni.«

»Boš pa zato malo srknil?« ga vpraša, ker ve, da se on težko ubrani kozarčka.

»Pa bi, ko pa sem pri tebi s pošto za danes tako in tako končal.«

Na mizo postavi steklenico domačega in na krožniku mu ponudi kos orehove potice.

»In prigrizni malo, da bo bolje teklo.«

Zgovorni Gabrijel si ne da dvakrat reči. Kar na dušek izprazni kozarček, kos potice pa pospravi v torbo.

»To bom pa spotoma, da me noč ne ujame. Pa blagoslovljene božične praznike ti želim.«

In že odvihra skozi vrata.

Zdaj pa starka hlastno seže po pismu, ki je obležalo na mizi, in ga z vso nestrpnostjo začne odpirati. Seveda, sinovo je. Le kdo bi ji sicer naj sploh pisal? Sreča in strah jo navdajata obenem, ko ga razgrne pred seboj. Tokrat je nenavadno obsežno. Čudno. Najprej ga bliskovito preleti od prve do zadnje vrstice in šele ko se prepriča, da v njem ni nič hudega, ga prične ponovno pazljivo prebirati od besede do besede. Vsako besedo posebej pretehta. Sin ji sporoča, da že zelo težko čaka dneva, ko se bo vrnil domov, in da bosta morala oba še nekoliko potrpeti, »saj pred pomladjo, ko bodo zacveteli zvončki in trobentice za našo hišo, se vrnem za vedno domov. V tem času sem okusil marsikaj tudi zelo hudega, kar človeka pretrese, in zato sem začel gledati na življenje s čisto drugimi očmi.« Prav na koncu pa jo najbolj presenetijo besede: »Čas bi že bil, da si uredim svoje življenje, da si ustvarim družino.«

Ah, ta njen sin! Vedno je bil svojeglav. Kar si je vtepel v glavo, je moralo biti. Ko je pred letom dni izgubil službo, podjetje je šlo v stečaj, se je odločil, da gre v vojsko. In zdaj je tam v Aziji, v Afganistanu. Prav zaradi tega starka vsak večer nestrpno čaka na poročila, da izve, kaj se dogaja v tistem nemirnem svetu. Kar naprej poslušša o talibanih, samomorilskih napadih ... Potem ne more dolgo zatisniti oči, ker se ji po glavi motajo najbolj grozljivi in krvavi prizori. Tako jo jutro večkrat najde neprespano in zbito. Sicer je pa bil vedno rad nekoliko skrivnosten, rad je presenetil, vendar se ji tokrat dozdeva, kot da prebira misli nekoga drugega. Ga je življenje v daljni tujini res tako spremenilo, spametovalo? O Bog, ko bi le bilo tako! Saj, zdaj se je spomnila, da je zadnje tedne, preden je odšel, kar pogosto zahajal k Lešnikovim spodaj v vasi. Najbrž ga je zamikala njihova najmlajša, Slavica. Njo bi si navsezadnje tudi sama želela za snaho. Videti je tako pošteno in pridno dekle.

Zunaj pa se čedalje bolj gosti večerni mrak in ko se nekoliko pozorneje zazre skozi okno proti ugašajočemu nebu, vendarle zagleda prvo zvezdo. Edina trepeta na nebesnem svodu. Morebiti se v tem trenutku tudi njen sin ozira na nočno nebo, ki je tam menda prav takšno kot tukajšnje. Zvezde nas pač povezujejo s svojo svetlobo.

Tako sedi vsa sključena, prisluškuje prasketanju ognja v pečici in bučanju južnega vetra, ki se zaganja v zidove njene stare hiše. Z očmi spremlja gole veje dreves, kako se pozibavajo v vetru, kakor da ji mahajo v pozdrav. In tam na vrhu starega oreha zagleda nekaj vran. Kdaj pa kdaj se katera oglasi s svojim turobnim krakanjem. Kakor da bi klicale sneg.

»Ah, sveti večer je nocoj, jaz pa tako ždim v temi,« spregovori polglasno sama zase in prižge luč. »Pa tudi smrečico bo treba okrasiti. Naj se ve, da je božič.«

Že davi je prinesla drevesček iz gozda. Takšnega majhnega, kakor so majhne tudi njene želje. Posadi ga na sredo mizice v kotu, iz škatle vzame okraske in jih vesi po vejicah. Jaslice previdno razpostavi pod smrečico in ob postavljanju jo nenadoma prešine nekakšna otroška radost, že skoraj pozabljena, iz davnih, davnih dni. Prižge svečko in ugasne luč, da slaboten plamenček osvetljuje temačen prostor. Sence na stenah rišejo privid nečesa nevsakdanjega, skoraj čarobnega. Nekaj, da se srce topi v sladki omami. Na ustnice se ji prikrađe nasmešek in zdi se, kakor da nekje iz daljave sliši pesem. Kakor da bi peli angelci ...

Zunaj, najbrž na vhodnih vratih, se zasliši trkanje. Vsa dremotna v hipu vstane in si ne zna pojasniti, kdo neki bi utegnil ob tej uri zaiti v njeno samoto.

Ko odpre vrata, stojita na pragu hči in njen mož.

»Križ božji, vidva sta!« je vsa presenečena in vzradoščena. »Tako vesela sem vaju. Vstopita vendar!«

»Sva rekla, da na sveti večer ne smeš biti sama. Pa nekaj sva ti prinesla, nekaj malega,« hiti pojasnjevati hči in ji izroči v rdeč papir zavito darilo.

Zatem posedejo za mizo in hči še pristavi:

»Odločila sva se, da nocoj greva k polnočnici. Spet bi jo rada doživela v domači cerkvi. Bi hotela z nama?«

»Oh, seveda, če me le zapeljeta do tja.«

»Kaj je naš vojak pisal?« namigne hči, ko opazi bratovo pismo na mizi.

»Ja, pisal je, pisal; da se kmalu vrne domov. Pravi, da mu je bilo življenje v teh nekaj mesecih zelo dobra šola. Pa res se mi zdi, ko da se je zelo spremenil. Zelo se je zresnil.«

»Ni čudno, mama, ko se pa ženi.«

»Beži no! Da je res? Pa saj sem slutila, da se nekaj plete z Lešnikovo Slavico. Je že tako, da jaz zadnja izvem.«

»Pa ne vsega, mati! Pravzaprav bom skoraj moral reči babica,« hudomušno reče zet. Starka obstrmi in začudeno zre v oba.

»Pa ne da ...«

»Ja, prav ste slišali, prav. Čez pol leta bomo zibali.«

»Hvala večnemu Bogu, pa tako zelo sem se bala, da ne bom nikoli babica,« je vsa ganjena starka in z obema rokama prižme svojo hčerko k sebi. Obe imata solze v očeh.

Ko malo pred polnočjo stopijo iz hiše v jasno zimsko noč, se starka zazre v zvezdnato nebo nad seboj. Kakor da je s cvetjem posuto ... Kakor da bi bilo na njem brezmejno število svetlikajočih se kresničk ... Kakor da bi videla tja onkraj ...

Stanislav Koštric
VRAČANJE

Vlak se je izgubljal v daljavi. Mastni tračnici sta zbledeli na obzorju; izginjali in zožili sta se v nedogled. V oddelku so zehali zdolgočaseni potniki. Iz njih so doneli izbruhi neokusnega govorjenja. Večinoma so bile to le podle besede.

Slonel je ob oknu. Od časa do časa se jim je samó prizanesljivo nasmehnil. Niso ga prizadeli prostaški očitki, temveč nezrela praznina, ki se je skrivala za temi obrazi. Zato je rajši natančno opazoval v pomlad dozorevajočo pokrajino ob dvotirni železnici. Kmalu je ostal v oddelku sam. Pogumno je odprl okno in začel piti sveži, večerni zrak. Sanjavo se je zagledal nekam daleč. Za bližnjim hribom so se ognjeno rdeče zarje zbrale v počasen zaton. Globlje je zadihal in se ljubeznivo zasanjal:

»Končno grem spet domov, čeprav sem trenutno sam in zapuščen. Na srebrni gladini sem čisto osamel. Kot hrast sredi ravnine brez listja otipavam svojo zrelo osamljenost. Okoli mene pa divja požrešna voda. Zakaj mi prežiga ozke prsi ta prezebli dvom? Mar nisem že tisočkrat sklenil, da Mu hočem slediti? Kako??? Kje??? Kdaj??? Saj skušam shoditi, vendar me strupeno poželenje nehote vsiljivo načenja, požrešna voda pa vabi. Kam??? Na hladno dno svoje puste globočine namerava potisniti poslednje uporno telo. Mar se v moji notranjosti res vse podira? Ne! To je samò občutek, neprijetno čustvo, ki razkraja srečnejši trenutek.«

Poln notranjega zanosa je zaprl okno. Udobno je utonil v mehkem sedežu in čakal. Vlak se je zaustavil na predzadnji postaji svoje poti. Radostno je izstopil. Večerno je izginjal sredi rodovitne prostranosti. Dišeča polja naokrog so se mu lahko razodevala. V njem pa je vrelo. Veliko, ogromno upanje je vstajalo. Napolnjevalo ga je, dvigalo v zrak, mir je zasijal z njegovega obraza. Spet ga je objel mirni klepet s samim seboj, da je zašepetal:

»Doma, med svojimi. V senci ozelenele lipe. Pod ozko streho vitkih topolov.«

Iz sebe ni mogel iztisniti niti enega skladno oblikovanega stavka. V njem je le plalo. Razganjalo je njegovo telesno omejenost in na zunaj mladostno vihravost. Ni hotel biti človek kalupa, narejen po zmernih cenah kričeče mode. V vsem bistvu in hotenju se je trudil, da bi zmeraj na novo odkrival lastno globino.

Zdaj, v tem svežem večeru, je pešalil proti toplemu domu. Iz sebe ni mogel vreči ničesar otipljivo izraznega. Preveč je bil naenkrat zadovoljen, zato so njegovi samogovori utihnili. In s pogledom na umirjeno domačo vas je zadihal in zaužil zdravo sproščenost dolgo pričakovanih počitnic.

Ivan Malavašič

SLOVENSKI ZVONOVI

Sredi doline se je okoli hribčka, na katerem je stala cerkev, v prvem jutranjem mraku skrivala vas. Vse je še bilo tiho in mirno, le kakšna osamljena ptica se je boječe oglasila med cvetočim drevjem, ki je tisto leto že vzcvetelo, saj je pomlad zgodaj, kot le malokdaj, pobožala dolino in začela prebujati cvetlice.

Tako se je zgodilo, da je bil za velikonočne praznike božji grob bogato okrašen z mladim cvetjem in zelenjem, saj je bila velika noč, v nasprotju s pomladjo, dokaj pozna – šele v drugi polovici aprila.

Prebivalci vasi, ki so se prejšnji večer udeležili molitev in maše v cerkvi na hribčku, so še spali – toda ne vsi! Po stezi, ki je vodila do cerkve, se je počasi pomikala gruča fantov in Jože je dejal: »Mislim, da bomo začeli ravno pravi čas.«

»Zakaj tako misliš?« je vprašal Bajtnikov Marko.

»No, nihče ne bo mogel reči, da smo ga prebudili prehitro!«

»Bo pa zato morda kdo menil, da smo prepozni, vsem se ne da nikoli ustreči! Toda navsezadnje imaš le prav! Tudi meni se namreč zdi, da se bo pesem zvonov oglasila v mlado jutro prav tedaj, ko se bo rodil nov dan, praznik vstajenja, praznik zmage nad smrtjo! Zato kar pohitimo v zvonik, da praznik pravočasno pozdravimo s pritrkovalskim pozdravom in prebudimo ljudi, da se pripravijo na ta veliki dan in procesijo!«

Po strmih lesenih stopnicah so se povzpeli do zvonov.

Marko je s prsti narahlo potrkal po malen zvonu, da je komaj slišno in milo zazvenelo, potem pa dejal:

»Saj ste zato, da kar pričnemo?!«

»Jaz bom poganjal veliki zvon, tako kakor ponavadi!« je dejal Kovačev Tine, vam pa prepuščam ostala dva!«

Marko in Janko sta prijela za kemblja pri malih dveh in ko je mogočno zapel veliki zvon, sta se mu pridružila, da je vesela, slovesna in razigrana melodija pohitela skozi line, se razlila preko vaških streh, cvetočih sadovnjakov, napolnila dolino, pobožala bregove in se dvignila vse do jutranjega neba! Pozdravljala je sveto velikonočno jutro.

Marko je udarjal s kembljem ob obod zvona in srce mu je drhtelo in pelo od radosti, ki je znana le pritrkovalcem. Zazdelo se mu je, da sta njegovo srce in bronasti zvon kakor eno! Zdelo se mu je, kakor da je zvon postal glasnik njegovega srca; kar občuti in misli srce, to zvon sporoča stvarstvu, ki žari v jutranji lepoti, in ljudem.

Na vsako okno v vasi je potrkal glas zvonov in prinesel sporočilo in vabilo velike noči. Marsikdo je celo odprl okno, da je glas zvonov še močnejše napolnil sobo in njegovo srce. Le kako se naj ne bi odzval prijaznemu sporočilu in vabilu?!

Tine je ustavil veliki zvon in potem so pritrkavali še stoječe melodije, »tatihe« so jim rekli. Zdaj so mirovali vsi zvonovi, le s kemblji so udarjali ob obod zvonov; zdaj močno, zdaj komaj slišno, pa hitreje in počasneje, prav kakor poje tudi dobro izvežban pevski zbor.

Marko je pomislil, da je morda tisto pritrkavanje še najlepše in najbolj milo, ono, ko zvoní veliki zvon, pa je morda bolj mogočno in slovesno, primerno za današnji dan. Toda spomnil se je, da bo kmalu maj in bodo lahko Mariji poklonili tiste najbolj mile melodije!

Sonce je že obsijalo križ vrh zvonika in Tine je dejal:

»Počasi bomo morali končati ter oditi domov, da se preoblečemo v najlepšo obleko, kakor se za tak praznik spodobi. Res bomo med procesijo v zvoniku, toda med mašo bomo v cerkvi!«

»Prav imaš,« so soglašali ostali. »Ob tričetrt na sedem pa se bomo znašli spet tukaj in vabili ljudi v cerkev in k procesiji.«

Pesem zvonov je ob četrť pred sedmo pozdravljala vse, ki so hiteli k cerkvi, da bodo slišali zapeti alelujo in se udeležili vstajenjske procesije in maše.

Potem pa se je zgodilo tisto najlepše, česar so se Marko in njegovi prijatelji najbolj veselili! Župnik in pevci so namreč trikrat zapeli alelujo, vsi drugi pa so se zvrstili v procesijo, da spremljajo Vstalega na njegovi poti skozi vas, sadovnjake in polja. Ko se je procesija premaknila in napotila navzdol v vas, so se pritrkovalci molče spogledali. Brž je z mogočnim glasom slovesno zapel veliki zvon in sta se mu v skupnem napevu pridružila ostala dva in potem so se njihovi napevi združili s petjem in molitvijo v eno samo mogočno hvalnico Vstalemu! Ko so zvonovi za trenutek utihnili, so se pritrkovalci ozrli na procesijo spodaj in tedaj je Marko dejal:

»Prepričan sem, da na svetu ni lepšega razgleda, kot je pogled iz zvonika na velikononočno procesijo! Ze samo zaradi tega je vredno biti pritrkovalec!«

Ko so po maši še nekoliko postali pod lipo, ki je rasla poleg cerkve, so se dogovorili, da bodo pritrkavali tudi popoldne.

»Le zakaj ne bi, saj je jutri še en praznik!« je za vse povedal Janko. »Saj bodo ljudje imeli tedaj še bolj čas, da nam prisluhnejo. Sicer res ne pritrkavamo njim v čast, a vseeno vem, da nas radi poslušajo! Če že ne vsi, pa vsaj večina ...«

»Boste popoldne pritrkavali, ali bo zvonilo, zakaj jutri je še en praznik,« jih je vprašal župnik, ko so prišli iz zvonika.

»Dogovorili smo se, da bomo pritrkavali. Veste, težko smo čakali, da je minil post in spet lahko pritrkavamo.«

»Ja, v postu se tukaj nikoli ni slišalo pritrkavanje, tako je v navadi in tudi prav je tako. Post je čas žalovanja in pokore, čas premišljevanja o trpljenju, resen čas! Velika noč pa je čas zmagoslavja, veselja in temu se morajo prilagoditi tudi zvonovi. Zato v postu le zvonijo, zdaj pa je čas, da se zvonovi veselo in mogočno oglasijo in tako počastijo Vstalega; nas pa njihova pesem razveseli in opogumi ter tako tudi popestri praznovanje! Vsaka stvar ob svojem času! Sicer pa lahko tudi pomislimo na to, da pritrkavanje ne bi zvenelo tako navdušujoče, če bi ga ljudje poslušal venomer; mar ne bi postalo nekaj vsakdanjega, nezanimivega? Zato pa popoldne le še pojdite v zvonik! Pa še nekaj bi vam rad položil na srce: Naj ne bodo vaše poti v zvonik le zaradi tega, ker vas pritrkavanje veseli, temveč se spomnite tudi na to, komu v čast pritrkavate. Kmalu bo tukaj mesec maj in lepo bo, če boste pritrkavali tudi v čast nebeški Materi!«

Res so se popoldne povzpeli do zvonov in skozi line so se zazrli na vas pod seboj.

»Ker zdaj procesije ne bo, se bomo lahko še toliko bolj posvetili pritrkavanju, in ker bomo vmes lahko naredili kakšen premor, bo tedaj tudi čas za krajši pogovor,« je menil Jože in vsi so mu pritrčili.

Tine je pognal veliki zvon, da je njegova silna pesem zadonela preko vaških streh, pobožala mlado zelenje in cvetje po vrtovih in gozdovih ter se dvigala kvišku. Ko sta se velikemu zvonu pridružila tudi mala dva, se je Marko spomnil na župnikove besede in v mislih zašepetal: »Saj je pesem zvonov kakor molitev in morda še več, ker glasno in mogočno oznanja božjo slavo. Za navadno molitev ni trebe fizičnega truda, za pritrkavanje pa je potreben, še posebno kadar je mraz ali zelo vroče. Pa treba je iti tudi od doma in se povzpeti v zvonik, a tudi kembliji nisi ravno lahki! Navsezadnje to molitev slišijo tudi tisti, ki jih ni bilo pri procesiji in niso prižgali sveč na oknih, ko je šel Vstali mimo hiše!«

Ko je Tine ustavil zvon in si obrisal znoj, je dejal:

»Kar pošteno me je ogrelo in prav nič nimam proti temu, da nameravajo tudi pri nas napraviti električno zvonjenje.«

»Kaj boš pa potem počel ti, kadar bomo pritrkavali, mar boš le gledal kako niha zvon brez tvoje pomoči?«

»Bom pa pomagal pritrkavati stoječe melodije, če bom le prišel na vrsto, seveda. Se bomo pač menjavali in bomo tako včasih lahko slišali pritrkavanje tudi od daleč.«

»Z menjavami je pač tako, da bi lahko včasih prišli vsi, drugič pa ne bi bilo nobenega, je menil Marko.

»Bo že nekako!« je zaključil Jože, ki je bil znan po tem, da je odločitve rad prelagal v prihodnost. »Raje se danes, ko imamo čas, naučimo kakšno novo, da ljudje ne bodo godrnjali, da tolčemo vedno ene in iste. In če se jo bomo naučili, jo bomo lahko takoj tudi preskusili.«

Tako je tudi bilo. Dolgo, še celo uro so se vrstile stoječe melodije in vmes so se seveda tudi pogovarjali. Tako je Jože dejal: »Še sam ne vem, kaj me, no, kaj nas vabi v zvonik. Glejte, zdajle smo tukaj, namesto da bi hodili okoli deklet in nabirali pirhe ali pa se basali s potico in gasili žejo. Toda če nekaj časa ne grem v zvonik, nekaj pogrešam, zdi se mi, da mi nekaj manjka, da nekaj ni v redu. In ko pride čas, ne premišljam, da sta morda v zvoniku mrz ali vročina, temveč grem od doma, kakor da je to umevno samo po sebi.«

»Ljubezen je to, ljubezen, čeprav se je morda niti ne zavedamo! Ljubezen, ki je lastna slovenskim ljudem že odkar pomnimo. Na zvonove so slovenski ljudje tako rekoč prav čustveno navezani, Zato ni nič čudnega, če pogosto slišimo, da zvonovi pojo. Ljudje še vedno radi poslušajo pritrkavanje in kako ga naj bi, če ne bi bilo pritrkovalcev?«

Spet so zaigrali novo melodijo in ko so prenehali je Slavko dejal: »Slišal sem, da ponekod nekateri godrnjajo, češ, da jih zvonovi motijo, toliko bolj seveda pritrkavanje.«

»Vsak ima pač svoje mnenje ... Včasih sem že pomislil, da jih najbolj moti to, ker jih glasovi zvonov spominjajo na mlade dni, na njihove očete in matere, ki so jih vodili v cerkev; ko pa so odrasli, so pozabili na njihove nauke in na pesem zvonov ter se utopili v umazaniji sveta,« je povedal Marko. »Mi pa ostanimo zvesti zvonovom in tako tudi izročilu naših prednikov, ki so v težkih časih požrtvovalno zbirali denar, da so nabavili zvonove. Naj jih bomo nevredni!? Po nekaterih farah pritrkavanje peša, saj so pritrkovalci ostareli, mladi pa imajo svoje konjičke in tako pritrkovalci nimajo naraščaja!«

»Novi časi prinašajo tudi nove težave, toda mi bomo ostali zvesti Bogu in tudi zvonovom; ko nas več ne bo, pa naj že bo kakor pač bo,« je menil Jože. »Saj vem, da moja misel ni ravno najbolj primerna, toda sam ne vem, kaj naj rečem. No, mi bomo storili, kar bo v naši moči, in pritrkavali, dokler bo v rokah toliko moči! Mislim, da bi se nam zdajle prilegla malica, sicer pa pritrkavamo že več kot debelo uro in bo za danes dovolj. Za liter dam, da se odžejamo!

Marko je tisti večer dolgo premišljeval o vsem, o čemer so se popoldne pogovarjali v zvoniku. Pomislil je tudi na tisto besedo, ki jo je izrekel, namreč, da mnogi ljudje, posebno starejši, govorijo, da zvonovi pojo.

Marko je rad poslušal petje, čeprav sam ni bil pevec. Morda bi se pridružil pevskemu zboru, če se ne bi tako navezal na zvonove: »Morda potem, ko bom starejši in bi težko prišel v zvonik ...«

Začel je primerjati petje in pritrkavanje: »Saj je med obema celo precej istega, le da pri petju prihaja glas iz človeških grl, pri pritrkavanju pa pojo zvonovi. Toda razlika je tudi v tem, da petje slišijo le tisti, ki pridejo v cerkev, pritrkavanje pa slišijo vsi, tudi tisti, ki ostanejo doma, ali pa sta jim cerkev in božja beseda sploh tuji in

tako rekoč neznani ... Res, za dobro petje je potrebnih veliko vaj in tudi za lepo pritrkavanje so potrebne. Mislim, da včasih na to kar pozabimo in potem je pač tako, kakor je ... vedno odmevajo več ali manj iste melodije v enakem ritmu in z enako močjo. Mislim, da bi se morali pritrkovalci zgledovati po pevcih. Res je, da pri letečih melodijah, kakor se jim uradno reče, ko zvoni veliki zvon in daje takt, to ni mogoče, toda pri stoječih bi se dalo z vajami veliko narediti, tako glede močnejšega ali šibkejšega udarjanja kakor tudi pri večji ali manjši hitrosti izvajanja. Če pevci to dosledno upoštevajo, petje zelo popestri in polepša, zakaj ne bi tudi pritrkavanja? Le nekaj zavzetosti, truda in domišljije je treba!»

Marku so dale misliti tudi tiste župnikove besede, ko jim je priporočal, naj v zvonik ne hodijo le zaradi veselja do zvonov, temveč tudi z zavestjo, da s pritrkavanjem dajejo čast Njemu, ki je ljudem podaril toliko lepih stvari, med njimi najlepši dar: ljubezen! Marko se je zavedel, da se je človek včasih niti ne zaveda in vendar ta vodi njegova dejanja. Spomnil se je, da se je tudi sam ni včasih zavedal, ko je v mrazu, ki ga sploh ni občutil, stal ob zvonovih in jim omogočal, da so s svojimi glasovi lahko dajali čast Njemu in Njegovi Materi: »Oprosti, Gospod, če sem kdaj preveč mislil nase in tako pozabil Nate; toda zvonovi so vseeno doneli v Tvojo čast in ljudem v veselje, kakor imajo nekateri navado reči!»

Pomislil je na ljubezen, ki je včasih tudi neslišno in nevidno prisotna tako rekoč povsod. Marsikdo se je tudi ne zaveda in je ne zna pravilno vrednotiti. Tedaj je Marko spoznal, da ima edino pravo ljubezen tisti, ki jo vrača Bogu in ne išče samega sebe, temveč se trudi osrečiti svojega bližnjega: »Zato moramo pritrkovalci misliti na to, da smo v zvoniku tudi zato, da se zahvaljujemo Bogu za najlepše darilo, ki nam ga je podaril!»

S to mislijo v srcu je zaspal.

Prišel je mesec maj in po cerkvah in vaških kapelichah so obhajali šmarnično pobožnost. Marijini prijatelji in prijateljice so se zbirali okoli podob, da so se ji priporočali v svojih stiskah ter jo prosili za pomoč in varstvo; a tudi zato, ker jim je ljubezen neslišno prišepetavala, da se ji zahvalijo za dotedanja uslišanja ter jo počastijo, ne da bi za to zahtevali karkoli.

Ob majniških sobotah in nedeljah pa so zadoneli zvonovi s svojimi najlepšimi napravi, saj so se pritrkovalci povzpeli v zvonik in se trudili po svojih najboljših močeh.

Tako je bilo tudi tisto sobotno popoldne. Ko je ura odbila štiri, je mogočno zapel veliki zvon in tako sta se mu pridružila tudi mala dva, da so s skupno pesmijo počastili Kraljico maja.

Ko je Tine ustavil veliki zvon in so za stoječe melodije privezovali njegov kembelj bliže k obodu, je Marko dejal:

»Zdaj nas nekaj časa v zvoniku ne bo zeblo in bomo kakšno nedeljsko popoldne ali kadar že lahko namenili nekaj časa tudi vajam. Človek nikoli ne zna vsega in tako tudi s svojim pritrkavanjem ne smemo biti zadovoljni, pač pa se moramo truditi, da ga še izboljšamo in popestrimo! Dobil sem knjižico, v kateri je veliko melodij, in prav bo, če se bomo naučili katero izmed njih. Kaj mislite, ste za to?«

»V nedeljo popoldne včasih rad malo podremljem ali kam grem,« je, kakor sam sebi, dejal Jože.

»Seveda, na dveh krajih naenkrat človek ne more biti, odločiti se mora pač za tisto, kar se mu zdi bolj pomembno!«

»Saj nisem rekel, da nisem za tvoj predlog in lahko računaš, da se bom redno udeleževal vaj. Nekaj mora človek pač žrtvovati, če hoče kaj doseči. Preveč rad imam pritrkavanje, da bi si dovolil, da me drugi prehitijo. Zadnjič smo veliko govorili o ljubezni. Tudi jaz sem kasneje o tem premišljeval in lahko rečem, da sem se z njo nekoliko bolj seznanil. Nekateri pravijo ljubezen le tistemu, kar se pleče med fantom in dekletom, a ni tako! Kaj pa ljubezen staršev do otrok, ljubezen med brati in sestrami, med sosedi in še bi lahko našteval!«

»Res, ljubezen je vsepovsod, ima nešteto obrazov in je največji nasprotnik sovraštvu! Tudi nas vodi v zvonik, da jo lahko zvonovi glasno in s svojimi najlepšimi napravi oznanjajo vsem ljudem, ki želijo razumeti njeno sporočilo. Prav zato se moramo truditi, da bo to sporočilo zvenelo čim lepše in čim bolj ubrano!«

Župnik se je sprehajal okoli cerkve, ko so prišli iz zvonika: »Lepo ste pritrkavali, hvala vam za vaš trud!«

»Tudi pogovarjali smo se!«, je rekel Marko.

»O čem pa je tekel pogovor?«

»O zvonovih in pritrkavanju, o ljubezni ... O tem, koliko vrst ljubezni nam je Bog podaril. Mnenja smo, da je tudi ljubezen do pritrkavanja ena izmed njih!«

»Seveda je, le kako naj bi bilo drugače! Bi hodili v zvonik, če vas pritrkavanje ne bi veselilo?«

Molče so prikimali, Marko pa je dejal:

»Ugotovili smo, da je res tako in za to ljubezen smo lahko Bogu iskreno hvaležni, mnogo lepih uric smo že preživeli v zvoniku. Sklenili smo, da se bomo odslej, no vsaj dokler ne bo mraza, večkrat zbrali v zvoniku in vadili čisto narahlo, s prsti ali lesenimi kladivci, nove melodije.«

»Hvalevredno!« je dejal župnik in potem še dodal: »Ponekod so si že omislili miniaturne zvonove, tudi jaz razmišljam o tem, saj bi potem lahko vadili tudi pozimi in na toplem v pevski sobi v župnišču!«

»Tò bi bilo pa res nekaj imenitnega! Tò pa se mora na vsak način uresničiti! Tako bi šli v zvonik vsakokrat že z določenim programom in po možnosti tudi z novimi

melodijami. Na miniaturne zvonove pa bi se lahko učili tudi mladi, ki bi nas lahko nekoč zamenjali. Še nekaj mi je prišlo na misel. Obstajajo razni krožki in skupine, zakaj ne bi ustanovili tudi pritrkovalskega. Pritrkovalci bi bili njegovi člani in še vsi ostali, ki se zanimajo za pesmi zvonov. O marsičem bi se lahko pogovorili na sestanku, tudi o miniaturnih zvonovih. In tako mislim, da bi se vaša zamisel lahko hitreje uresničila!» je končal Marko.

»Ker smo že takole skupaj, pa bodimo mi njegovi ustanovni člani!« je za vse povedal Jože. »Sploh pa bi moral biti tak krožek ali kakorkoli bi ga že imenovali, vsaj pri vsaki farni cerkvi, če že morda ne pri vseh podružnicah!«

»Pri nas bo, drugod pa se bodo morali sami odločiti!« so si bili edini ko so odhajali.

Ivo Brnčič (1912–1943)

TRENOTJE

*Kadar bo tiho ob uri
ledene samote brezdanje
pristopilo mračno Vprašanje,
da še poslednjič preburi*

*do dna slednje duše tolmun –
o, kakšen bo nemi glas
utopljenecv globoko v nas,
o, kakšen bo zadnji račun?*

*Vsak zamorjeni stok
in vsaka ljubezen pozabljena –
vse, vse kakor trupla pohabljena
zavrženih, bledih otrok*

*bo ustalo iz tebe strašno,
da boš ko grob zazijal
in da bo čez tebe samo
mrtev kes še ko burja vihral.*

Marjan Marinšek

PET POROK, STO LET ŽIVLJENJA

Jožek, čistokrvni Pohorec, doma z gozdnatih obronkov Mislinjskega grabna, se je izučil za hlapca, kasneje še za kovača in na koncu za knapa. Bil je majhne in drobne postave, na zunaj šibak, v resnici pa močan kot medved. Zato mu je delo šlo dobro od rok, zaslužil je dva dinarja in pol na uro, skromnost in ponižnost sta bili njegovi vrline in obetali so se mu lepi časi. Manjkala sta mu samo še ženska in topel dom.

A prišla je druga svetovna vojna in Jožka so poslali na prisilno delo v Nemčijo. Od tam mu je uspelo pobegniti in kot slepi potnik se je na podvozju vlaka pripeljal v domovino, videl že domači prag, ko so ga mobilizirali partizani in ga vtaknili v Koroški odred, od tam pa v Serčerjevo brigado.

Domači prag je potem prestopil šele čez tri leta in pol.

V partizanih si je sam priskrbel mitraljez in postal brigadni mitraljezec, hraber in pogumen borec, ki naj bi ga po končani vojni čakala lepa funkcija v novi državi.

Nekega dne je Jožkova brigada zatavala v Šmihel nad Mozirjem, kjer je najprej zagledal domačo hčer Tončko, šele potem se je pozanimal za kurirsko postajo. Tončka je bila brhko sedemnajstletno dekle, ki si je pogumnega partizana radovedno ogledovala in z napetostjo poslušala njegove pripovedi. Samo spogledala sta se in v trenutku se je rodila ljubezen na prvi pogled, kot se dogaja samo v romanih. Le da je moral Jožek že na drugi pogled oditi s soborci proti Pohorju. Niti toliko ni bilo časa, da bi jo poskusil poljubiti, čeprav je Tončka kazala znamenja, da se sploh ne bi branila.

Potem, ob koncu vojne, je bil Jožek eden tistih, ki so s svojo enoto vkorakali na Koroško. Angleži pa so zmagovalce vrnili preko Karavank in to naravnost v roke Rusom, ki so bili tudi zmagovalci. Po tem srečanju so Jožek in njegovi soborci ostali brez pušk in avtomatskega orožja, Jožek brez mitraljeza, njihov komandant pa še brez ročne ure. A dobrosrčni Rusi so jim pustili lahke puške, ki niso bile nikomur nevarne, komandir čete pa je tudi brez ure kmalu zvedel, koliko je ura za slovenske partizane.

Jugoslovanska vojska je slovenske partizane ročno poslala v Beograd, od tam pa v Novi Sad, kjer so smeli stražiti že osvobojeno mesto. No, Jožek se je potuhnil v

bolnišnico, a ker tam ni bilo na voljo nobene sestre, se je javil, da je zdrav in vojska ga je vrnila v njegovo enoto. Prvo, kar je zvedel, ko se je vrnil med svoje, je bilo, da Jugoslovanska vojska pravkar pošilja njegovo enoto v Vojvodino, od koder je pravkar prišel.

»O Himmelloudan!« je zaklel Jožek po švabsko, ker se je čutil okrog prinešene-ga. Vrnil se je v Vojvodino, kjer je bila njegova enota razpuščena. Jožek je pričakoval priznanje, a so ga postavili za stražarja mesta Senta in ga kot takega konec decembra 1945 vrnili domov.

Doma je dobil delo v državni kovačnici.

Dobrota je res sirota in ljudska oblast ni Jožku ponudila nič; niti tega, da bi poskusno vodil šoštanjsko usnjarno, kar si je zelo želel; niti, da bi vodil tisto prekleto kolhozno kovačnico, ki so jo zaplenili nekoč uspešnemu podjetniku Pergarju. Nič! Bil je zelo jezen.

Star je bil star že petintrideset let, s šihatom v kovačnici se je sprijaznil in se je po-časi začel ogledovati, kje bi se oženil.

Štefka iz Golave bukve na Pohorju se mu je ponudila. Dobro, kje pa naj živita? Jožek je imel za seboj partizanščino, a stanoval je v majhni sobi pri nekem kmetu, ki je imela okno odprto proti gnojni jami. Pohorka pa je hotela imeti kuhinjo v kateri mora biti korito s tekočo vodo, drugače se ne poroči, je dejala, pa – smrt fašizmu.

Jožek ne bi bil Jožek, če ne bi kot nekdanji partizanski mitraljezec na položaju našel izhod tudi iz tega nemogočega položaja. V nekem združnem marofu je za silo uredil stanovanje in zvelkel gor najnujnejše pohištvo. Poročila sta se in dobila sinč-ka. Jožku pa se stanovanje na marofu ni zdelo dokončna rešitev po vsem, kar je na-redil za slovenski narod, zato se je začel ozirati proti Šaleški dolini, da bi se približal Šoštanju, ki ga je trikrat osvobodil, zdaj pa se mu je obljubljenost mesto direktorja »le-derfabrike« odmikalo nekam po Paki navzdol, krščen duš!

Na lepem je zvedel, da na šahtu sprejemajo nove delavce. Šel je tja in dobil služ-bo strojarja, sobo pa pri sestri. Zeni Štefki, ki je še naprej delala v šmartenski zadru-gi, pa se je medtem godilo vse slabše. Upravnica zadruga je, ko je zvedela za Jožkov prestop v Velenje, dala vreči z marofa vso njuno pohištvo, le otroka je Štefka smela odnesti po stopnicah.

Jožka je ta svinjarija tako prizadela, da je upravnico prijavil na partizansko ko-mando, sam pa šel naravnost k direktorju šahta in zahteval stanovanje za borca-mi-traljezca in njegovo družino. Na glavo je dal titovko in pogumno potrkal na direk-torjeva vrata.

»Kar naprej, tovariš Jožef,« je dejal direktor in titovko mirno spregledal.

»Tovariš direktor,« je začel Jožek jecljaje, snel kapo in jo mencial v rokah. »Prosil

bi, če bi se dalo dobiti kakšno stanovanje za mene in mojo družino. Veste, bil sem v partizanih ...»

»Vemo to, Jožef, vemo! Mi vemo vse!« je odvrnil direktor, poklical tajnico in ji naročil šahtenski kombi, da bi Jožku pripeljal pohištvo, in mu seveda zagotovil stanovanje, enosobno. Tako je naročil dobričina.

V Velenju je takrat vse cvetelo in se razvijalo. Jožkovi bi bili lahko srečna knapovska družina.

Ce mu ne bi nenadoma umrla žena.

Ko je ostal sam, mu je sprva pomagala sestra, nato pa mu je uredila služkinjo Micko, da bi Jožku kuhala in pospravljala.

Ta pomoč pa je bila za Jožeta usodna. Služkinja namreč ni hotela povedati, koliko naj ji Jožek plačuje.

»No, zdaj pa povej Micka, koliko lona hočeš za svoje delo?« jo je vprašal potem, ko je že nekaj dni gospodinjala pri njem in se ni hotela dotakniti dinarjev, ki jih je Jože ponujal.

Micka ni nič odgovorila, le zamahnila je z roko, češ da se bomo že dogovorili, ko bo čas.

Jožek ne bi bil Jožek, če se mu ne bi zdelo to obnašanje čudno. V partizanih je dobro razumel, kdaj je moral na stražo, kdaj na položaj in kaj bi ga čakalo, če ne bi izvajal komandirjeva navodila. Te Micke, navadne služkinje, pa ni razumel. Saj ni mogel reči, da ni prikupna v tistem klotastem predpasniku in progastih dokolenkah. Bila je enajst let mlajša in prijetno jo je bilo gledati, ko se je tako gibala po kuhinji. Vendar je hotel priti zadevi do dna in je potrkal pri njenem očetu, da bi zvedel, kaj je narobe z dekletom.

»Jožek, ti ne razumeš«, je dejal Mickin oče. »Micka je svobodna kot ptička na veji, veš, ti bumbar!« se je zakrohotal in močno potrepljal Jožka po ramenih.

»Meni je vseeno, če do smrti dela za tebe. Doma ne more ostati, ker se mi je starejši sin oženil in bo prevzel. Vidiš, Micka je pri nas odveč.«

Jožek je nagubal čelo in počasi se mu je začelo svitati. V partizanih je bilo čisto drugače. Tam je bila, hvala Bogu, komanda jasna.

»Micka naj kar ostane pri tebi,« je nadaljeval njen oče, »tam lahko stanuje in ti zastonj gospodinji, Jožek! Tako boš laže prestal žalost ob hudi izgubi svoje žene,« je rekel in ga še močneje udaril po hrbtu. »Ja, Jožek, kaj si res tako knapovsko zabiti, madona?«

Zdaj se je Jožku dokončno prižgala knapovska karbidovka. Kar takoj sta se z Micko poročila, dobila sina in dvosobno stanovanje v peterčku. Na šiht je hodil peš, a ko so odprli Novi jašek se je tjakaj vozil s kamionom, ki je razvažal delavce.

Zakon z Micko je zdržal skoraj dvajset let, vendar se je vedno bolj krhal. Žena mu je prikripla svojega nezakonskega otroka, na Jožkovega gledala bolj mačehovsko, skupni otrok pa je bil že tretje vrste otrok. Ko mu je Micka nekoč pobrala ključke od stanovanja, se je Jožek tako ujezil, da je za vedno odšel od doma.

Po njeni nenadni smrti in svoji upokojitvi leta 1964 je Jožek postal borec – brez-domec. In takrat je dobil plačilo za svojo partizanščino. Ne, šoštanske usnjarne ni dobil, temveč garsonjero in še honorarno službo hišnika pri novozgrajenem domu družbeno političnih organizacij, kot so bile ZKS; SZDL, sindikati, borci in druge okrasne inštitucije.

Jožek pa je v novi in lepi garsonjeri pogrešal žensko.

Ta se mu je prikazala, ko je hodil v slovenjgraško bolnišnico. Ime ji je bilo Angela. Tudi ona ga je začutila na svoji koži, dobila kurje mravljinke, ko se je dotaknil, a usodno je bilo to, da mu je zaupala, kako je v prometni nesreči izgubila moža in ostala reva čisto sama na tem ljubem božjem svetu in kako si še drv ne more sama nasekati. Nič ne bi moglo Jožka bolj pogreti, kot da si kdo ne more pripraviti drv, saj je v partizanih ... Tako ji je priskrbel tista drva, ne samo za tisti dan, ampak še za naslednji mesec in zaradi bližajoče se zime je ostal pri graškogorski Angeli vso zimo in potem še celih devet let.

Dokler je ni zadela kap.

Po Angelini smrti se je Jožek vrnil v svojo garsonjero in videti je bilo, da je pred njim mirna jesen življenja. Taka brez žensk. Zivel je v stanovanju, ogrevanem s toplovodom, otroka sta bila pri kruhu, kot dobremu delavcu pa mu je bilo kakšno honorarno delo vedno pri roki ...

Toda, glej ga zlomka! Ta mir je trajal samo nekaj let, ko se je Jožek nenadoma odločil, da se oženi – in to na Primorsko.

Nekoč se je peljal z vlakom na obisk k nečaku, ki je delal v poboljševalnici v Smladniku. Usoda je hotela, da se je z istim vlakom peljala tudi neka Francka, oba sta ugotovila, da sta zelo osamljena in sta si za vsak primer izmenjala naslove.

Še istega leta, poleti, sta se golobčka poročila.

Francka je imela na Primorskem zelo dolgo hišo, v kateri je bila nekoč železniška čuvajnica, ki so ji pravili furgon. Tam sta stanovala. Ko pa je tudi ta nenadoma umrla, so njeni sorodniki začeli Jožka gledati bolj po strani, čeprav jim je povedal, da je bil nekoč partizan. V bistvu so si Primorci zaželeli tisti furgon v celoti, tudi del, v katerem je imel Jožek dosmrtno stanovanjsko pravico. Začeli so mu praviti, kako je Štajerska veliko lepša kot Primorska. Zdaj je tudi Jožek opazil, da tu nima več kaj delati in da bo zapustil dolgo hišo, v kateri bi smel sodno dosmrtno stanovati.

No, nekega dne, ko je imel vsega poln kufer, tako Primorcev kot furgona, je kupil vozovnico, sedel na vlak in se pripeljal na Štajersko. V bistvu se je kot nekdanji borec strateško umaknil pred sovražnikom.

Na Štajerskem pa njegovega stanovanja ni bilo več. Namestil se je kar na železniški postaji, drugi dan pa stopil v dom za starejše in vprašal, če bi ga vzeli in da mu zadostuje že čisto navadna postelja, četudi bi bila dva v eni sobi, samo da se reši tistih Primorcev.

Sobo je dobil in si ni želel ničesar več. Niti kakšne ženske!

Bil je star že triinosemdeset let, pomagal je upravnici pri vseh hišniških in vrtnarških delih, vsi so ga imeli radi in tudi sam je bil zadovoljen.

A glej ga zlomka! V domu je srečal svoj staro znanko Tončko, tisto nekdanjo sedemnajstletnico iz Šmihela nad Mozirjem, s katero sta se v vojnih časih nekaj spogledovala in ki je takrat ni niti poljubil.

Ko je Jožek prišel v dom, ga je Tončka takoj spoznala, vendar ni upala vprašati, če je on tisti partizan, ki jo je hotel na begu poljubiti. Za začetek mu je skuhalo kavo in Jožek se je ob njej razgovoril. Šele čez čas si ga je upala vprašati, če je kdaj bil v gostilni v Šmihelu nad Mozirjem?

»Kako ne? Smo pa ja v tisti gostilni prespali,« je odvrnil Jožek. »Povsod sem bil od Solčave do Pohorja. Vse poznam! Vse sem osvobodil!«

»Pa se koga še posebej spomnite?« je poskušala Tončka vsa drhteča in vse postavila na eno kocko.

»Kako ne? Tista domača punca, tista brhka Tončka, mi je bila zelo všeč. Kar s seboj bi jo vzel in se v partizanih poročil z njo ...«

Tončka se ni mogla več zadrževati.

»Jaz sem tista Tončka, Jožek, veš?« je dejala v solzah in mu kazala, naj se nagne k vozičku, da ga bi lahko objela in poljubila.

Civilna poroka je bila potem v Lučah, cerkvena pa kar v domu. To je bila Tončkina prva poroka, Jožkova pa peta.

Pa tudi Tončka je umrla.

Jožek je zdaj star devetindevetdeset let in si želi, da bi dočakal leto 1912 in z njo svojo stoletnico. Samo to si še želi.

Iz kronike Celjske Mohorjeve družbe

Oktober 2010

Konec meseca oktobra smo zaključili z obiskom češkega pisatelja Alexa Koenigsmarka. Izid njegovega romana *Obisk iz temin* je bil povod, da smo ga povabili v Slovenijo. O tej knjigi, ostalih, scenarijih in pisanju nasploh, se je z avtorjem pogovarjal Jernej Terseglav, odlomke iz romana je interpretiral dramski igralec Ludvik Bagari.

Z mohorskim večerom *Živeti življenje – ustvarjalna pot psihiatra in pisatelja prim. dr. Jožeta Felca (1941–2010)*, potekal je v organizaciji Celjske Mohorje družbe in Doma sv. Jožef, smo se poklonili spomenu pokojnega primarija in avtorja več knjižnih del, ki so izšla pri naši založbi. Zadnja, *Živeti življenje*, je bila posvečena bogatemu poklicnemu in kulturnemu delovanju prim. dr. Jožetu Felcu, ki je žal izšla posthumno.

Z večera, posvečenega prim. dr. Jožetu Felcu v Domu sv. Jožef v Celju

November 2010

Kot je skorajda že navada, je mesec november minil ob številnih novih knjižnih izdajah, med njimi je izšla tudi *Redna zbirka Celjske Mohorjeve družbe 2011*. Še prej smo v knjigarni na Nazorjevi 1 v Ljubljani predstavili zbirko črtic Vinka Šmajsa *Mama, rad, te imam*, zbirko pesmi in zgodb za mladino Alje Furlan Šivalnica besed ter priljubljeno zbirko poučnih in uporabnih prispevkov s koledarjem *Družinsko pratiko 2011*.

Ob 85-letnici prof. dr. Berte Jereb smo izdali zgodbe njenega življenja z naslovom *Moje bajže*, spremno besedo je prispeval akad. Tone Pavček.

Zadnji novembrski ponedeljek je minil v pričakovanju predstavitve rednih knjižnih zbirk za leto 2011 dveh Mohorjevih družb – Celjske in Goriške. Darilo za vse generacija, kot smo poimenovali redno zbirko Celjske Mohorjeve družbe, je za leto 2011 prineslo: *Mohorjev koledar. 2011* in *Namizni koledar. 2011*, *Kratko slovensko slovnico* Franceta Zagarja s sodelavci, Berta Golob je napisala knjižico *Lastovka išče dom*, v prevodu Alenke Novak je izšla knjiga p. dr. Anselma Grüna *Visoka umetnost staranja*. Kot skupna večernica vseh treh Mohorjevih družb je izšel roman Andreja Arka *Dom*.

France Žagar

December 2010

V začetku meseca smo knjižne novosti iztekajočega se leta predstavili na knjižnem sejmu v Cankarjevem domu v Ljubljani. Med ostalimi dogodki smo pripravili debatno kavarno z naslovom In gnale bodo nov cvet bolj veselo! Debatno kavarno smo posvetili 80-letnici prevajalca akad. dr. Kajetana Gantarja. Sodelovali so dr. Nada Grošelj, Jera Ivanc, dr. David Movrin, dr. Marjeta Šašel Kos, dr. Miran Špelič OFM in dr. Marko Marinčič.

Lojze Kozar ml.

V ljubljanski knjigarni je sledila predstavitev *Izbranih del I in II* Lojzeta Kozarja, ki smo jih izdali v sozaložništvu z župnijo Odranci. Kot prvi zvezek je izšla *Materina ruta*, v drugem zvezku *Vsa moja ljubezen v slikah* je Lojze Kozar ml. predstavil življenje in delo msgr. Lojzeta Kozarja, Franc Küzmič je pripravil pregled Kozarjeve bibliografije.

Sledila je predstavitev folklornih pripovedi, zbrala jih je Milka Bokal, iz Polhovega Gradca, Dobrove, Horjula, Sentjošta, Črnega Vrha in okoliških krajev, *Jaz sem višje kot Marija*.

S predstavitev redne zbirke smo nadaljevali tudi v Mohorjevi dvorani v Celju ter nadaljevali živahen tempo predstavljanja novitet in družabnega druženja v knjigarni na Nazorjevi 1 v Ljubljani tako rekoč do zadnjih delovnih dni v mesecu decembru.

Najprej smo predstavili obsežno delo ddr. Jožeta Mačka *Mašne in svetne ustanove na Kranjskem 1863–1891*. Le dan kasneje smo v jezikovni kavarni gostili poznavalce in raziskovalce govorov ob Čabranki in zgornji Kolpi. Ob Janezu Perparju so sodelovali še Marko Smole, dr. Vera Smole in Ana Gorše. Dr. Bojan Zalec je v nizu sredinih pogovorov gostil dr. Janeza Juhanta. Pogovor je bil posvečen izidu Juhantove knjige *Idejni spopad II – Katoličani in revolucija*. Kot posebni gost je sodeloval še akad. dr. Janko Kos.

Dr. Vid Pečjak

Januar 2011

Z živahnim utripom knjigarne na Nazorjevi 1 smo nadaljevali tudi v mesecu januarju. Najprej je sledila predstavitev prevoda knjige Terri-ann White *V iskanju Theodorja in Brine* v prevodu Zale Bricelj, ter dela domačega avtorja dr. Vida Pečjaka *Človek in ekološka kriza*. V slednji nam avtor ponuja pogled na ekološko krizo s psihološkega vidika.

Sredi meseca smo predstavili Sofoklesovo tragedijo *Ojdip v Kolonu*. Knjigo je iz grščine prevedel, dodal opombe in spremno študijo akad. dr. Kajetan Gantar. Komedijo Tita Makcija Plavta *Kljukec* je prevedla, dodala opombe in spremno študijo dr. Nada Grošelj. Za ta prevod ji je bila 16. junija 2011 podeljena Sovretova nagrada. Nadi Grošelj je po mnenju komisi-

je v prevodu *Kljukca (Pseudolus)* uspelo domiselno poustvariti nasprotja in mešanje rimskega in grškega, ljudskega in urbanega, bohotne muzikalčnosti in drastičnega realizma, melodramatičnih arij in slengovske govorice rimskega komediografa Plavta. Slovenjenja drame se je prevajalka lotila z načrtno nedoslednim podajanjem kulturnih kontekstov, predvsem pa bo vsak jezikovno občutljivi bralec znal ceniti otročje neposredno igro z besedami, ki daje vtis plavtovske spontanosti, ki pa je plod visoke jezikovne kulture.

Profesor Janez Perpar je za januarско Jezikovno kavarno pripravil temo z naslovom *Nekatere najpogostejše napake pri pisnem sporazumevanju*. V manjšem statističnem pregledu je prikazal najpogostejše napake, ki se pojavljajo v šoli, tiskanih medijih in računalniških forumih.

V sodelovanju z Domom sv. Jožef smo v Celju pripravili Mohorski večer s klasičnim filologom ter častnim članom Mohorjeve družbe akad. Kajetanom Gantarjem, s katerim se je pogovarjal dr. David Movrin.

Jernej Terseglav je na četrtkovo literarno popoldne povabil prevajalskega lavreata – urednika, prevajalca in pesnika Marjana Strojana.

Sledil je pester zaključek dolgega zimskega meseca. Najprej smo predstavili knjigo dr. Lorenza Toresinija *Kletka strahu in smrti*, kateri je levji delež dodal slovenski psihiater dr. Jože Felc, spremno besedo pa dr. Vito Flaker. Sledila je še predstavitev knjige Carla Gustava Junga *Aion* s spremno besedo dr. Jožeta Magdiča.

Le dva dneva kasneje sta se ljubiteljem poezije predstavila še dr. Andrej Capuder z *Rimskimi soneti*, p. Pavle Jakop s pesniško zbirko *Ostajam pri tebi* ter dr. Kozma Ahačič s pesniško zbirko *Ti si čarovnica, jaz sem grobar*.

Popoldanski del srede so zapolnili Razmišljanja in razgovori pod vodstvom filozofa dr. Bojana Zalca. Pogovor je bil posvečen delu češkega kritičnega katoliškega intelektualca, filozofa, sociologa in teologa dr. Tamaša Halika (r. 1948).

Miroslav Košuta

Februar 2011

V mesecu kulture smo imeli čast gostiti letošnjega Prešernovega lavreata Miroslava Košuto, ki je predstavil svojo pesniško zbirko *Mavrična školjka*.

V Jezikovno kavarno je profesor Janez Perpar povabil dr. Katarino Podbevšek, predavateljico na AGRFT. Tema zanimivega pogovora je bila *Umetnost govora*.

Dr. Bojan Zalec je gostil avtorja knjige *Filozofija človekovih pravic* dr. Roka Svetliča. Pogovor je bil posvečen temi, s katero se ukvarja prav knjiga dr. Svetliča: nastanek in razvoj človekovih pravic, njihovo razumevanje, ki izrašča iz »bremen bivanja« in podobe človeka v

vsakokratni dobi, njihovo kritiko in sodobno problematiko, povezano z njimi. Gost mesečnega literarnega popoldneva je bil akad., večkratni literarni lavreat, pesnik, esejist, mislec in včasih tudi politik Ciril Zlobec! Z gostom, ki je neutrudni iskalec lepega in dobrega, se je pogovarjal Jernej Terseglav, med drugim o poeziji, literaturi, Pesmih štirih in življenju nasploh.

Zadnja februarska tiskovna konferenca je prinesla predstavitev dvojezičnega romana *Skrivnost strica Janeza/El secreto del tío Iánez*, delo Andreja Rota in Alejandra Brinerja, spomine Roka Klopčiča *Štiri strune, lok in pero* ter *Slovenske kratke zgodbe*. Slednje prinašajo zbirko pripovedi iz obdobja med koncem ene in začetkom druge svetovne vojne. Izbor, ureditev in spremna beseda so delo dr. Lada Kralja in Petra Scherberja; biografske in bibliografske beležke je dodal Martin Grum.

Špela Pepevnik

Marec 2011

Mesec smo začeli s predstavitvijo 39. knjige iz zbirke *Glasovi*. Tokrat so bile na vrsti povedke s širšega Kozjanskega *Lüčka sred jive sveti*, delo Špele Pepevnik in Karmen Oset, zgodbe Marijane Ovčariček *Jaz, Voyager* ter *Misel za vsak dan* – izbor iz pisem sv. Ludovike de Marillac sosestram in Vincenciju Pavelskemu. Profesor Janez Perpar se je v Jezikovni kavarni ukvarjal s predlogi *pred, med* in *po*. Filozof dr. Branko Klun, profesor na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani, je bil gost dr. Bojana Zalca. Povod za pogovor je bil izid Klunove knjige v nemščini *Kritika metafizike in biblična dediščina*.

Medse smo na mohorsko matinejo povabili mag. Boža Rustjo, duhovnika in urednika Ognjišča ter avtorja desetih knjižnih uspešnic iz zbirke *Zgodbe za dušo*.

Z dr. Berto Jereb smo obiskali knjižnico Dravograd, kjer je ta onkologinja sodelovala na večeru *Zgodba mojega kraja* s predstavitvijo knjige *Moje bajže*.

Jože Urbanija

April 2011

Začeli smo s predstavitvijo vojnega romana Jožeta Urbanije *Soldat Klement*, povesti Romane Batič *Na krilih ljubezni* ter pravljice Michaele Marie Goos *Pimpinela reši grad/Pimpinella rettet das Schloss*, ki je izšla v sozaložništvu z Mohorjevo družbo Celovec.

Gostovali smo na gradu Podsreda in sicer s predstavitvijo povedk s širšega Kozjanskega *Lüčka sred jive sveti*.

Gost mohorskega večera v Celju je bil mag. Boža Rustja.

Mesec smo zaključili s predstavitvijo monografije *Starodavni Dubrovnik*

v besedi in sliki, katero je napisal eden največjih sodobnih poznavalcev Dubrovnika Slovenec dr. Ignacij Voje, ki je prispeval tudi slikovno gradivo. Besedo knjigi na pot je dodal Dubrovčan akad. dr. Luko Paljetak.

Maj 2011

V organizaciji Zgodovinskega društva Ljubljana, Zveze zgodovinskih društev Slovenije in Oddelka za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani so v začetku meseca na Inštitutu za novejšo zgodovino predstavili knjigo prof. dr. Ignacija Vojeta *Starodavni Dubrovnik v besedi in sliki*. Dr. Voje je bil dolgoletni profesor na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Z mesecem majem so se pričele pomladno-poletne prireditve pred knjigar-
no Celjske Mohorjeve na Nazorjevi 1. Ambiciozno zastavljeni program prireditev je obljubljal pestro dogajanje vse od maja do vključno meseca septembra. Voditelj Jernej Terseglav je na seznam povabljenih dodal literate in gledališnike. V maju so se tako zvrstili Bor Seušek, Matjaž Glavina, Primož Čučnik, Tomaž Grom in Klemen Pisk.

Na redni tiskovni konferenci smo predstavili štiri novitete: *Tri drame* Karola Wojtyle, romana Mareka Halterja *Marija* ter Martina Walserja *Ljubeči moški* ter priročnik Holgerja Noltzeja *Goethe na kratko*. Prevedli so jih klemen Pisk, Jože Stabej, Slavo Šerc in dr. Marjan Dolgan.

Za majski slovnični pogovor ob kavi si je Janez Perpar zamislil naslednji naslov: Smo vedno odločni glede rabe (ne)določ(e)nega pridevnika? Pri tem vprašanju si je hudomušno zamislil nekatere udeležence pogovorov.

Na rednih sredinih Razmišljanjih in razgovorih je dr. Bojan Žalec gostil filozofa in teologa dr. Janeza Juhanta in psihologinjo in pedagoginjo dr. Eriko Prijatelj. Povod za obisk je bil bližajoči se izid knjige *Na poti k dialoški človeškosti: Ovire človeškega komuniciranja*.

Gost majskega Literarnega popoldneva je bil pesnik, esejist, mislec in prevajalec dr. Brane Senegačnik.

Pomladni mesec smo zaključili s predstavitvijo treh knjig za mlajše bralce. Tanja Mlakar je napisala prikupne zgodbe za otroke *Srnjaček, požar in ... dobra dela*, Sonja Pucer pravljico *Primabalerina* ter Neva Capuder zgodbe o živalih *Mali brat*.

Junij 2011

Tomaž Faganel in dr. Primož Kuret sta ob življenjskem jubileju dr. Eda Škulja pripravila knjigo *Edo Škulj – 70 let življenja in ustvarjanja*.

Dr. Ignacij Voje

Dr. Edo Škulj

Vi prostorih knjigarne na Nazorjevi 1 v Ljubljani smo gostili še dr. Boštjana Marka Turka. Predstavil je delo *Paul Claudel et l'actualité de l'être*, ki je izšlo pri pariški založbi Pierre Téqui.

Sredi meseca smo predstavili roman Alojza Rebule Četverorečje ter gostili Goriško Mohorjevo družbo, ki se je predstavila s knjigo *Samostojna Slovenija, bodi pozdravljena!* Gre za zbornik prispevkov o osamosvajanju Slovenije v zamejskem periodičnem tisku med letoma 1988 in 1991.

Filozof dr. Bojan Zalec je gostil zgodovinarja dr. Jožeta Dežmana. Profesor Janez Perpar je v zadnji, predpočitniški Jezikovni kavarni o uradnih dopisih (nagovorih, pozdravih, ločilih, angleških vplivih ...).

Društvo *Slomškova romarska pot* je na dan državnosti v organizaciji občine Vojnik in v sodelovanju z občinama Šentjur in Slovenske Konjice pripravilo pohod in slavje ob 20. obletnici Slovenije in 160-letnici Mohorjeve družbe na Brdce pri Crešnjicah. Na Brdcih je bila sklepna prireditev s kulturnim programom ter slovesnim somaševanjem za domovino, ki ga je vodil celjski škof dr. Stanislav Lipovšek.

Andrej Rozman Roza
na ulični knjigarni pred knjigarno
na Nazorjevi 1 v Ljubljani

Julij 2011

Že tradicionalno smo sodelovali na pohodu po poteh Robanovega Joža v Robanov kot. Ob 10. pohodu smo ponatisnili knjigo *Preproste zgodbe s solčavskih planin*.

Za poletno, julijsko razpoloženje pred knjigarno Celjske Mohorjeve so poskrbeli Barbara Korun, Samo Kutin, Gregor Podlogar in številni mimoidoči.

Avgust 2011

Na ulični knjigarni je bilo podobno julijskemu tudi avgustovsko poletno razpoloženje. Jernej Terseglav je v goste povabil imenitne goste, ki so se vsak na svoj način predstavili mimoidočim. Tokrat so bili gostje Klemen Klemen, Klemen Pisk, Veronika Dintinjana in Dejan Koban.

September 2011

Pregled pomembnejših dogodkov iz življenja Celjske Mohorjeve družbe zaokrožujemo z mesecem septembrom.

Začeli smo ga s tradicionalnimi ponedeljkovimi tiskovnimi konferenca-
mi, zaključili pa s tremi prireditvami Ulične knjigarne v tem letu. Zvrstili so se Andrej Rozman Roza in Goran Završnik, Tone in Ille Škrjanc ter Špela Zupan in duo Kk-pa.

Na prvi septembrski tiskovni konferenci smo predstavili avtobiografsko zbirko črtic iz otroštva in mladosti Jelke Peček *Rišem veliko srce*. Helena Štefanič je predstavila knjigo *Sveta Helena* prevajalka Alenka Novak pa novo knjigo misleca in duhovnega spremljevalca dr. p. Anselma Grüna *Deset zapovedi*.

Sledile so še predstavitve romana Benjamin Tammuz *Minotaver* v prevodu Bogdana Gradišnika ter s spremno besedo Mateja Bogataja; humorističnega romana *Doktorica Sally* izpod peresa Pelhama Grenwilla Wodehousa in v prevodu dr. Oljana Repiča. Tiskovno pa je zaokročila predstavitev zbornika *Mlade rime* s spremno besedo Dejana Koban in Veronike Dintinjana. V drugi polovici meseca septembra je sledila predstavitev pojmovnika *Matične celice in napredno zdravljenje* avtorjev dr. Primoža Rožmana in Mojce Jež; terapijskega in izobraževalnega vodnika *Teorija navezanosti* dr. Tomaža Erzarja in dr. Katarine Kompan Erzar ter pričevanjskega priročnika Nade Polajžer *Najtišje ure*. Kronološko leto smo zaključili s predstavitvijo duhovnih spisov Tomaža Kempčana *Hoja za Kristusom* v prevodu Janeza Zupeta, priročnika dr. Branka Brezovnika *Katoliška cerkev in varstvo manjšin* ter liturgično-teološko-pastoralnega priročnika *Strmenje nad evharistijo* Cesara Girauda.

Besedilo Alenka Veber

*Fotografije Alenka Veber,
arhiv Doma sv. Jožef in Nina Zidar*

ČASTNI ČLANI 2010

kardinal dr. Franc RODE

*za strokovno, kulturno in pastirsko delovanje na Slovenskem
in uveljavljanje slovenske narodne istovetnosti v vesoljni Cerkvi
ob 50-letnici duhovništva*

metropolit dr. Franc KRAMBERGER

*za predano pokroviteljsko službo najstarejši slovenski založbi
ob 50-letnici duhovništva*

Tone Škrjanec
na ulični knjigarni

Klemen Pisk na ulični knjigarni
pred knjigarno Mohorjeve družbe

Celjska Mohorjeva družba je 160-letnico prve slovenske založbe proslavila pri Domu sv. Jožef nad Celjem, na Slomškovo nedeljo, 25. septembra 2011. Slovesnost se je začela z molitvenim bogoslužjem, med katerim je dramski igralec Zvone Hribar pripovedoval Slomškova besedila.

Prihod škofov in duhovnikov na prizorišče praznovanja 160-letnice Mohorjeve družbe, ki se je nadaljevalo s slovesnim somaševanjem škofov in duhovnikov in ki ga je vodil kardinal dr. Franc Rode, udeležil pa se ga je tudi apostolski nuncij v Republiki Sloveniji nadškof Juliusz Janusz.

Foto: R. A.

Dejavnost Goriške Mohorjeve družbe

Uvod

Goriška Mohorjeva družba je ustanova, ki je v več kot osmih desetletjih zgodovine preživela tudi sovražne čase; družba, ki je niso strle zaplembe knjig ali konfinacije urednikov in avtorjev, mora z veliko mero zaupanja v božjo previdnost sprejeti še izzive, kakršne gospodarska kriza prinaša tudi v naš zamejski prostor, ki ga sicer včasih označujeta nekakšna utrujenost ali kar brezbriznost. Celó z določeno mero optimizma lahko gleda v prihodnost, kajti vsaka kriza vodi v prenovó duha in v nove ideje na vseh ravneh. Zaradi finančnih krčenj je bilo naše delovanje sicer bolj okrnjeno, a vseeno razčlenjeno.

Tednik *Novi glas*

Prav gotovo pomeni izdajanje tednika *Novi glas* velik finančni in vsebinski izziv. Tednik, ki je nastal z združitvijo Katoliškega glasa in Novega lista, želi biti zvest svojemu osnovnemu poslanstvu, da bralcem, predvsem v deželnem prostoru, a tudi na širšem Primorskem, sproti poročá o dogajanju doma in po svetu ter jih utrjuje in krepi tudi v vrednotah, kot so zvestoba narodu in demokratični politični misli ter

Marko Tavčar in Jože Šušmelj ob predstavitvi knjige *Zgodbe s Trnovske planote* v Tržaški knjigarni v Trstu

S predstavitve Redne zbirke Goriške Mohorjeve družbe: msgr. dr. Oskar Simčič, Andrej Arko, Paola Bertolini Grudina, Anamarija Volk Zlobec, Silvan Pittoli in Marko Tavčar.

občutljivosti za socialna in etična vprašanja. Ob požrtvovalnosti mladih primorskih duhovnikov je bilo mogoče v letu, ki je za nami, začeti izdajati tudi odmevno mesečno versko prilogo "Bodi človek!".

Knjižne izdaje

Poročilo začenjamo s knjižno zbirko za leto 2011. Prav pri zbirki je krizna doba najbolj opazna, saj je tudi v letu, ki je za nami, opazen osip naročnikov. Oblikoval pa jo je *Koledar 2011*, ki obsega 256 strani. Uredil ga je dr. Jože Markuža, koledarski del pa oblikoval briški fotograf Silvan Pittoli s pristnimi fotografijami iz kmečkega življenja. Vsebinsko je urejen v tradicionalne sklope o zamejskih stvareh, o družbeno-političnem delovanju, o delovanju naših društev, ob tem pa tudi objavlja vrsto člankov širše verske, zgodovinske in poljudno-znanstvene vsebine. Druga knjiga je bila skupna večernica vseh treh Mohorjevih, in sicer roman Andreja Arka s kratkim, a zelo povednim naslovom *Dom*, ki so jo bralci dobro sprejeli, saj napeto in zelo prepričljivo izrisuje življenjsko zgodbo lesnega industrialca in begunca ter spretno povezuje celoten slovenski narodni prostor z donedavna zamejsko in izseljenško stvarnostjo vred. Naša zvesta sodelavka Anamarija Volk Zlobec pa je za zbirko prispevala knjigo pravljic. Tokrat z naslovom *Na počitnice gremo*, ilustrirala pa jo je Paola Bertolini Grudina. Mikavna zgodba o veseli družini nekoliko »upornih« domačih živali, petelina Riharda, zajca Alfa in pujska Dolfka, pove na prijeten in duhovit način marsikatero življenjsko modrost.

V sodelovanju z Duhovsko zvezo iz Trsta je izšel tudi stenski *Naš koledar*, ki ob običajnem koledarskem delu beleži predvsem praznovanja in župnijske praznike na Tržaškem, Goriškem in v Benečiji. Koledar krasi gorsko cvetje s fotografskih posnetkov Danijela Čotarja, zbranih pod naslovom »Življenje poganja iz skalnih razpok«. Zbirko smo večkrat predstavljali v raznih okoljih, prvič v četrtek, 25. novembra 2010, v galeriji Ars na Travniku nad Katoliško knjigarno v Gorici, naslednjega dne pa v Tržaški knjigarni v ulici sv. Frančiška v Trstu, v Ljubljani pa 29. novembra, v knjigarni Celjske Mohorjeve na Nazorjevi.

S knjigo *Samostojna Slovenija, bodi pozdravljena* s podnaslovom *Osamosvajanje Slovenije v zamejskem periodičnem tisku 1988-1991: Katoliški glas, Novi list, Dom, Mladika* smo z tudi z nekaj odmevnimi predstavitvami obeležili 20-letnico samostojnosti Republike Slovenije. Knjiga obsega izbor člankov, ki so izhajali v zamejskem periodičnem tisku in so spremljali dogajanje od prvih zapletov leta 1988, vse do političnih in družbenih sprememb, ki so privedli Slovenijo do razdora z zvezno državo Jugoslavijo, ko je bila 25. junija 1991 oklicana samostojnost slovenske države.

Posebno zanimiva je antologija *Zgodbe s Trnovske planote*, ki jih je zbral in uredil Jože Šušmelj. Gre za zapise raznih avtorjev, iz katerih lahko razberemo, da je bil Trnovski gozd pomembna gopodarska, a tudi turistična in izletniška stvarnost že v XIX. stoletju. Osrednji del knjige predstavljajo lovske zgodbe iz Trnovskega gozda, ki jih je pred sto leti v *Lovcu* objavljajl domačin, gozdar in lovec Josip Plesničar. Uvodno študijo je napisal Jože Šušmelj, zgodovinar dr. Branko Marušič pa je prispeval študijo Rojeni na Trnovski planoti.

Zgodovinar in šolnik Peter Stres pa je uredil *Kobariško berilo*, v katerem je zbral številne zapise, ki izrisujejo znamenitosti in lepote Kobarida in njegove okolice. Regionalno dragocenost predstavljajo tudi *Brazde s trmuna – 15 let - izbor*, saj gre za obsežno publikacijo ob 15-letnici izhajanja glasila študijskega krožka Beseda Slovenske Istre, ki deluje v okviru Andragoškega centra Slovenije. Knjigo je uredila mentorica tega krožka Nadja Rojac. V poklon pesniku Aleksiju Pregarcu ob njegovi 75-letnici je izšla zbirka njegovih poezij z naslovom *Amebno razkošje* s predgovorom Vladimirja Gajška. Ob 80-letnici skladatelja Štefana Maurija pa je izšel njegov (avto)portret z naslovom *Biti sam*, v katerem jubilent odgovarja muzikologu Francu Križnarju. Še eno obletnico smo obeležili pri GMD, se pravi 65-letnico obnovitve slovenskih šol v našem prostoru. Tržaška profesorica in prevajalka, sodelavka Marija Kacin v delu *Primorska šola na prepihu* predstavlja razvoj slovenskega šolstva od prihoda Italije po prvi svetovni vojni do sedemdesetih let prejšnjega stoletja.

Mesečnik za otroke Pastirček

Pri Goriški Mohorjevi smo tudi v šolskem letu 2010/11 poskrbeli za izdajanje de-

setih številčk otroške revije *Pastirček*, ki izhaja vse od leta 1945 in še vedno nagovarja predvsem osnovnošolske otroke tako na Goriškem kot na Tržaškem. Revija velja tudi za koristen učni pripomoček.

Marko Tavčar

Dejavnost Mohorjeve družbe Celovec

Založba

V letu, ko praznujemo 160. obletnico obstoja naše ustanove in se hvaležno spominjamo zamisli, ki so jo takrat na pobudo Antona Martina Slomška začeli uresničevati koroški slovenski rojaki – naj omenim Antona Janežiča, Andreja Einspielerja in Matijo Majarja Ziljskega –, smo na založbi poskušali usmeriti našo pozornost predvsem na slovensko knjigo. Naši ustanovitelji so davnega leta 1851 namreč želeli ustanoviti in pripeljati do razcveta društvo, »katero bode dobre bukve za Slovence izdajalo in jih med njimi razširjevalo«. Slovenci smo postali to, kar smo, predvsem zaradi slovenske knjige. Šele slovenska knjiga je namreč utrdila zamisel in željo, da se uveljavimo kot enakopraven evropski narod. Tako lahko trdimo, da brez slovenske knjige danes ne bi bilo samostojne Slovenije, da bi bili brez knjige tudi koroški Slovenci (do kraja) asimilirani. Obletnice smo se dostojno spomnili s slavnostno akademijo 27. septembra 2011 v naših obnovljenih prireditvenih prostorih v Slomškovem domu.

V tem letu je izšlo kar nekaj zanimivih knjig. Naj omenim jubilejno izdajo ob 160. obletnici, knjigo Iztoka Iliča *Mohor in Korotan. Fran Saleški Finžgar* in Mohorjeva, ki objavlja spomine velikega mohorjana Frana Saleškega Finžgarja. Tudi letos smo izdali več leposlovnih in zgodovinskih del. Med leposlovnimi omenimo pesniško zbirko Lidije Golc *Dobro, pa se še izboljšuje* in roman Rudija Mlinarja *Gugalnica za dva*, iz bere zgodovinskih knjig je zbudila pozornost zlasti knjiga Igorja Omerze *Od Belce do Velikovca*, ki s slovenskega vidika opisuje bombne atentate na Koroškem v sedemdesetih letih preteklega stoletja. Tudi letos smo izdali več knjig za otroke in mladino (Christine Nöstlinger, Sabina Buchwald ...). Več o naših knjigah lahko preberete na seznamu knjig za leto 2011 ter na spletni strani www.mohorjeva.at. Založba pozor-

Celovška Mohorjeva družba je 160. obletnico ustanovitve praznovala 27. septembra 2011 v obnovljenih prireditvenih prostorih v matični hiši v Celovcu.

no sledi razvoju e-knjige in se že vključuje v ponudbo. Na sklepni prireditvi leta svetovne knjige v Ljubljani se je Celovška Mohorjeva že predstavila s tovrstno ponudbo.

Šolske knjige so tudi leta 2011 pomenile za našo založbo veliko dela, kajti tisk in oskrba avstrijskih založb, ki skrbijo za distribucijo nemških veroučnih knjig po vsej Avstriji, zahtevata veliko logističnega navora in organizacije. Tako nam je tudi letos uspelo v zadovoljstvo vseh poskrbeti, da so bile tudi knjigarne in šole na Koroškem oskrbljene tako z veroučnimi knjigami kot tudi z našimi slovenskimi učbeniki, ki jih zalagamo za področje manjšinskega šolstva na Koroškem. Z izdajo treh novih učbenikov za osnovno šolo in za višje gospodarske izobraževalne ustanove na Koroškem ter z izdajo petih novih učbenikov za gimnazijo kot tudi za strokovne in osnovne šole v Sloveniji smo skupno število učbenikov v Avstriji in Sloveniji, ki jih ponujamo v akciji šolskih knjig, povišali na 102 naslova.

Z veseljem in zadovoljstvom smo sprejeli prijetno vest, da je našemu stanovskemu zastopstvu na zvezni ravni uspelo v pogajanjih z ministrstvom doseči, da se akcija brezplačnih šolskih knjig za šolarje – v Avstriji se uspešno uveljavlja že 40 let –, nadaljuje nadaljnjih šest let. Tako sta tudi v prihodnje zagotovljeni brezplačna pomoč in oskrba šolstva z dobrimi učbeniki.

V zadnjem času je uredniški trg in šolsko politiko v Sloveniji precej razburkala tema o učbenikih, predvsem nov pravilnik o potrjevanju učbenikov – in to v dveh detajlih: eno so recenzije, drugo pa obveznost ministrstva. Analiza učbeniškega trga in primerjava z Evropo kažeta, da je konkurenčnih učbenikov v Sloveniji bistveno manj kot v večini evropskih držav. Vendar se je trg učbenikov razvijal tudi tu, tako se je izcimilo, da so se kljub večjemu številu učbenikov za osnovno šolo pri praktično vsakem predmetu izoblikovali trije vodilni učbeniki. Iz tega se vidi, da je trg že naredil selekcijo. Odbor za učbenike pri GZS, kateremu predseduje dr. Miha Kovač in v katerem je zastopana tudi Mohorjeva Celovec, se je v minulem letu na številnih sejah ukvarjal prav z vprašanji novega pravilnika in kot glavni cilj založnikov zahteval vzpostavitev sistema, v katerem bi bili učbeniki in učna gradiva za starše brezplačni. Cilj odbora je tudi, da bi sklenili dogovor med državo in stroko o sistemu oskrbe z učbeniki.

Program Mohorjeve založbe iz Celovca je naravnani k ohranjanju, spoštovanju in razvijanju vrednot, ki pomagajo slovenskemu človeku ohranjati pokončnost, vero in narodno zavest.

Do pozitivnih premikov na področju učbenikov je prišlo tudi v Bosni in Hercegovini. Čeprav zaradi vzpostavljanja nove vlade nekaj časa ni bilo pričakovati potrditve novih vlog, nam je le uspelo, da imamo z letošnjim šolskim letom potrjena dva učbenika, ki ju v sodelovanju z založbo Klett d.o.o. tudi že prodajamo v Sarajevu. Naš cilj je, da do konca leta 2011 dobimo potrditev še dveh učbenikov in da bomo lahko v naslednjem šolskem letu ponudili dijakom Sarajeva in drugih krajev vse štiri učbenike.

Grenka kapljica za založnike nasploh (ne samo za slovenske, tudi za nemške) pa je dejstvo, da upada število prodanih knjig, kar seveda tudi pomeni, da ljudje manj berejo knjige. Ta upad je sicer tudi posledica trdovratne gospodarske krize, ki so jo zagrešili nenasitni finančni trgi. To, da prodamo vedno manj knjig, zlasti slovenskih, je letos ponovno ugotovila tudi naša knjigarna. Še zlasti skrbi, da ljudje na Koroškem vedno manjkrat vzamejo v roke slovensko knjigo. Žal tudi to potrjuje zle slutnje, ki pa pravzaprav že dolgo niso več samo slutnje, temveč dejstvo, da je slovenska beseda resno ogrožena – kljub tistih nekaj več dvojezičnim krajevnim tablam, ki so jih 56 let po podpisu Avstrijske državne pogodbe začeli postavljati poleti in na jesen 2011 na dvojezičnem Koroškem.

Tiskarna

Pred dvema letoma smo kupili nov petbarvni tiskarski stroj in stroja za pripravo tiskovin. Letos smo se posvetili knjigoveznici in jo z nabavo dveh strojev tehnično usposobili. Struktura naročil se spreminja, vedno manj je stavka, v ospredje pa stopa potreba po večji tehnični usposobljenosti sodelavcev.

Prireditveni center

Prireditveni prostor s kapelo v Slomškovem domu, ki smo ga uredili v drugi polovici lanskega leta, smo letos z nekaterimi detajli izpopolnili. Izkušnje prvih mesecev kažejo, da ga je slovenska javnost zelo pozitivno sprejela in se je število prireditev močno povečalo. Prostore uporablja čedalje več novih interesentov, ki nam ustvarijo nekaj dodatnih dohodkov. V prihodnje želimo prostore ofenzivno tržiti, saj ponujamo z obstoječo kuhinjo tudi hrano in pijačo.

Skupni vložek v prireditveni center in celotno infrastrukturo je znašal približno 850.000,-- evrov. Brez finančne podpore, ki smo je deležni s strani Južne Tirolske, iz avstrijskega plebiscitnega daru, z avstrijskega ministrstva za kulturo in drugih donatorjev, investicija ne bi bila izvedljiva, saj dohodki iz tekočega poslovanja pokrivajo

le tekoče vzdrževanje. Žal je Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu RS odklonil podporo, češ da prireditveni prostor ni prioritetenega pomena, čeprav ga uporablja večina slovenskih društev in organizacij v Celovcu.

Korotan

Pred dvema letoma je Mohorjeva prodala študentski dom Korotan na Dunaju Republiki Sloveniji. Glavni razlog za to je bil, da je prihajala vanj poleg manjšega števila koroških Slovencev glavnina študentov iz Slovenije. Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo je na osnovi javnega razpisa zaupalo Mohorjevi družbi upravo doma. Po dosedanjih izkušnjah z veseljem ugotavljamo, da je partnerstvo profesionalno in za obe strani uspešno. Ta čas se v Korotanu organizira društvo SKICA, Slovenski kulturno-informacijski center, ki bo dal nov pečat slovenski kulturno-izobraževalni prisotnosti v glavnem mestu Avstrije.

Knafljeva ustanova

Kako uspešna je bila obnova te ustanove na Dunaju pod okriljem Mohorjeve, ki jo tudi upravlja, kaže dejstvo, da so iz najemnin redno krita vsa odplačila posojil in se dodatno podeli vsako leto ena štipendija. Ko bo odplačana glavnina posojil, bo lahko ustanova štipendirala večje število študentov. Ze zdaj lahko uporabljajo del prostorov tudi slovenski znanstveniki pod pogoji, ki veljajo za študente.

Letos tečejo tudi priprave za nadzidavo sedeža Mohorjeve družbe, ki naj bi se izvedla v letu 2012. V skupno dveh nadstropjih naj bi nastalo 14 stanovanj in novi pisarniški prostori za Krščansko kulturno zvezo ter Slovensko narodopisno društvo Urban Jarnik, ki bi se preselila na sedež Mohorjeve. Njihovi dosedanji prostori v Slomškovem domu bi se namenili vzgojni dejavnosti Slomškovega doma.

Hanzi Filipič

Kombinacija s končno mislijo

13	8	3	4	9	8	13	5	20	5
9	7	17	14	5	13	8	19	5	6
7	10	3	7	10	17	5	21	13	7
6	2	10	4	14	17	16	18	21	7
15	4	21	5	6	14	17	4	22	5
9	4	19	5	11	8	14	4	4	20
21	7	6	18	7	1	14	5	21	7
	9	7	20	10	12	7	21	7	

Končna rešitev ugank na teh straneh je misel slavnega fizika in matematika Alberta Einsteina. Prebrali jo boste v vodoravnih vrstah tako, da rešite vseh šest ugank, potem pa črke na poljih s številkami prenesete v ta lik.

Vizitka

MILENA VIRSEK

Iz črk v okviru sestavite eno od imen za praznik na dan 15. avgusta.

21					
15					

Rešetce

									9
								18	
			8						

PREDSTAVA - INDIKATOR - OŠKODOVANJE
 NAPLAVINA - AVTOMOBIL - ORKESTRAŠ
 ZELENJADAR - SOLASTNIK
 ANTAGONIST - PORTORIKO

Zgoraj navedene besede vsebujejo tri črke več kot ena od besed, ki so navedene desno od lika. Če prečrtate vse črke pravilno najdene spodnje besede, vam bodo na desni ostale tri neprečrtane črke. Te preberite po vrsti, da dobite neki pregovor. (Npr.: če v zgornji besedi PREDSTAVA prečrtate črke spodnje besede PRESTA, vam ostane DAV).

ANDREJA, BLITVA, KARTON, OKOVANJE, PAVANA
 PRESTA, PRITOK, SEKTOR, SOLKAN, STOTINA

Naši kraji

Mehko perje.
 Vojak je vzor moštosti.
 Zimsko jabolko bobovec.
 Nevednežu je Cankar anonimen avtor.
 Čist zrak ekologu najbolj ugaja.
 Vidri jasno prija v vodi.
 Pojdiva čakati na postajo.

V vsakem gornjem stavku je skrito ime večjega kraja v Sloveniji, ki ima pet do sedem črk (npr.: v stavku Rok ima RIBO Rajši kakor raco tiči Maribor). Njihove začetnice vam dajo ime kraja v zahodni Sloveniji.

11	
20	

Resa

Opisane besede začnite vpisovati v polju s črko in nadaljujte, kakor vam kažejo „ograjice“. Ko bodo vse vpisane, preberite reso z začetkom v levem zgornjem kotu in nadaljujte v smeri urnega kazalca. Dobili boste misel slovenskega pisatelja Franja Maslja Podlimbarskega.

A naprava za oddajanje sporočil na daljavo, **B** altruist, nasprotje egoista, **C** prevzem premoženja po umrlem, **Č** čarovnica, **D** svetnik Janez, ki goduje 16. maja (dve besedi), **E** ime osmih papežev ali makedonski kralj, imenovan Veliki, **F** plačilo za začasno uporabo česa, **G** športnik, ki mu pravimo tudi žogobrc, **H** odličen šahist, **I** čvekač, žlobudrač.

A											
			19		B		C				
							Č				
			10			D			13		
			E								
		14								F	
			4				6		7		
		G					H			I	

UGANKARSKI KOT(L)IČEK

Izpolnjevanka

AGEJ, AMOS, JONA, OZEJ, RUTA, TOBIT

Navedena imena knjig svetopisemske stare zaveze vpišite v prazna polja (vsako ime v svojo vrsto), tako da z že vpisanimi črkami (in nekaj dodanimi črkami na senčenih poljih) dobite skozi ves lik besede naslednjega pomena:

A izvedenka za ruski jezik in književnost, **B** grški bog morja, Zevsov brat, **C** mehki sir močnega vonja, **Č** izumrli morski členonožec (trokrpar), **D** „na svidenje“ po japonsko (naslov filma z Marlonom Brandom), **E** bivališče menihov.

Črke na senčenih poljih vam dajo naslov še ene svetopisemske knjige.

A		¹⁶	S		S		K	
B	P			⁵		D	O	N
C	K	V		R			L	¹⁷
Č		R		L				
D	S	A					R	A
E	S					T	A	N

Zlogovna križanka

V vsako polje pride po en zlog. V končno misel vpišite samo prve črke zlogov na označenih poljih.

Vodoravno: **A** dostojanstvenik v Rimskokatoliški cerkvi – pritok Save pri Kranju, **B** visoko listnato drevo – poljska pokrajina med Vislo in Odro (Pomorze), **C** orator, kdor govori, **Č** pesem, ki izraža žalost – veren človek, **D** reka, ki teče ob Šoštanju – užitkar fevda, podrejen fevdnemu gospodu, **E** portir, golman – kazalnik (iz glagola indicirati), **F** kdor skrbi za red (na prireditvi, v šolskem razredu), **G** prostor, določen za gradnjo – namizna družabna igra, **H** provinca v Južni Afriki – slaba, grda navada.

Navpično: **A** tovarna izdelkov iz kartona – kar se komu vrne, **B** dvojica polov zelo blizu skupaj – delavec, ki dela z lopato – kraj ... galilejska, **C** delavka v gostinstvu – solistični celovečerni koncert, **Č** sprevod, procesija – velika država v Aziji, **D** nekdanji vladarjev osebni služabnik – trener, **E** domačin v kakem kraju – velika črka – orientalsko pecivo (alva), **F** oblič, stroj za skobljanje lesa – v 15. stoletju veliki inkvizitor v Španiji.

	A	B	C	Č	D	E	F
A	3		2	◆			◆
B			◆	2			
C		◆				◆	
Č	12				◆		
D	◆			◆			◆
E			◆				
F		◆				◆	
G			22		◆	1	
H	◆			◆			

Rešitve ugank str. 214–217 (Jože Stabej)

Končna misel: Nikoli ne delajte ničesar, kar je v nasprotju z vašo vestjo, celo če bi to od vas zahtevala država.
Vizitka: Veliki šmaren.
Rešec: Da vidiš dohno, moraš zlesti na goro.
Naši kraji: Koper, Ormož, Bovec, Ankaran, Rakek, Idrija, Divača, Kobarič.
Resa: A oddajnik, B nesebičnej, C podedovanje, Č čarodejka, D Janez Nepomuk, E Aleksander, F najemnica, G nogometar, H vele mojster, I česnal. Od besede do dejanja se cloveku mnogo sanja.
Izpolnjevanke: A rusistka, B Pozejdon, C kvargelj, Č trilobit, D sajonar, E samostan, Izajja.
Zlogovna krizanka: Vodoravn: A kardinal – Kakra, B topol – Pomorjansko, C -na – govornik – -belj, Č zalostinka – vernik, D Paka – vazal, E vratar – indikator, F -ci – reditelj – -que, G lokacija – halma, H Natal – razvada.

UGANKARSKI KOT(L)IČEK

ANAGRAMNA KOMBINACIJA

V levi lik vpišite priimke znanih Slovencev, ki so bili duhovniki.

1 slovenski misijonar in raziskovalec iz XIX. stoletja, ki je po Belem Nilu prišel v Sudan kot prvi Evropejec in ustanovil misijonske postaje (Ignacij)

2 ljubljanski in novomeški prošt, kasneje dunajski škof, zborovodja in skladatelj, ki je od leta 1500 do 1513. vodil dvorno kapelo, predhodnico Dunajskih pojočih dečkov (Jurij)

3 pripovednik in dramatik, tajnik Mohorjeve družbe in akademik, plodovit avtor novel, zgodb, povesti, iger in romana *Pod svobodnim soncem* (Fran Saleški)

4 avtor prve slovenske povesti *Sreča v nesreči* ali popisovanje čudne zgodbe dveh dvojčkov, ki jo je Levstik postavil za zgled izvirne slovenske pripovedi (Janez)

5 narodni buditelj, jezikoslovec in narodopisec, marca 1948 pobudnik zahteve po zedinjeni Sloveniji (Matija, psevdonim Ziljski)

6 izumitelj fotografije na steklo, ki jo je imenoval heliotipija ali svetlopis, za katero so se zanimali tudi na Dunaju, v Parizu, Londonu in New Yorku (Janez)

7 avtor prve slovenske knjige o sadjarstvu leta 1830, kasneje misijonar v ZDA, kjer je opravil pomembno delo pri kultiviranju Minnesote; tam je po njem imenovano mesto Pierz Town (Franc)

8 avtor nabožnih, priložnostnih in posvetnih pesmi, objavljenih v zborniku *Pisanice o lepeh umetnosti 1780*, tudi prevajalec Ovida in Vergila (Felix Anton)

Vse črke iz levega lika prenesite v desnega, kjer boste prebrali priimke še osmih znanih slovenskih duhovnikov.

Navedeni so v pomešanem vrstnem redu:

skladatelj, organist in glasbeni pedagog (Stanko), misijonar (Friderik Irenej), jezikoslovec, pisec in ugankar (Marko), časnikar in politik (Alojzij), skladatelj, gornik in pisec (Jakob), pedagog in politični aktivist (Anton), organizator in politik (Marko) in misijonar (Janez).

1	35	42	30	11	7	47	3	16	21										
2	25	22	6	26	1	45	34	39	12										
3	23	33	38	10	41	4	18			1	2	3	4	5					
4	48	24	15	32	19	5				6	7	8	9	10					
5	20	37	8	14	36					11	12	13	14	15	16				
6	29	2	31	9	28					17	18	19	20	21	22				
7	17	43	13	40						23	24	25	26	27	28				
8	44	27	46							29	30	31	32	33	34				
										35	36	37	38	39	40				
										41	42	43	44	45	46	47	48		

KRIŽANKA BREZ ČRNIH POLJ

Namesto običajnih črnih polj besede med seboj ločijo debelejšje črtice.

Vodoravno:

1 košček sukanca – član najstarejše slovenske knjižne založbe; **2** skupno ime za limone, pomaranče, mandarine, grenivke in podobno sadje - zapreke, ovire; **3** slovenski politik, legendarni ljubljanski župan (Ivan) - izredno hitro rastoča rastlina iz družine dresnovk, ki zadnje čase ogroža domače rastlinje (japonski ali sahalinski); **4** notranjska vas pod Krimom na višini 800 metrov s klimatskim zdraviliščem za otroke - delavec v proizvodnji mleka; **5** planota na Notranjskem, znana po prvih smučarjih pri nas - prijeten, plemenit vonj - likovna in glasbena umetnica japonskega rodu, vdova Johna Lennona (Yoko); **6** kratica razstreliva trinitrotoluola - kemijski element - ploščata sladkovodna riba v stoječih vodah; **7** prestolnica antične Asirije - naprava, s katero se dosega potreben tlak za prenos tiskarske barve na tiskovni material (iz črk KALISTO); **8** štajerski izraz za telico ali mlado kravo - udarec s sekiro - madžarski skladatelj in dirigent, avtor madžarske himne (Ferenc, iz črk REKEL); **9** sredozemsko drevo in njegov zelo sladki sadež, ki je po obliki podoben paradižniku - stih iz *Dramila* Valentina Vodnika: »Glej, - - - - - vse ti ponudi ...«

Navpično:

A nujen rekvizit za planinarjenje; **B** kazino; **C** geometrijski lik; **Č** pogovorni izraz za kubični meter - del imena literarnega junaka Kajetana Koviča (.... Jakob); **D** neprofesionalec – podeželsko naselje; **E** začetek slovenskega pregovora: - - - - - - - - je najboljše vzglavje; **F** dejanje ob praznovanju; **G** glasbilo z mehomo; **H** velika gorska ptica ujeda – fizioterapevt; **I** divja žival iz rodu mačk - Zevsov sin in Telemahov oče v grški mitologiji - visoka gora v naših Julijcih; **J** pesnik Sorškega polja (Simon) - družina vodnih živali; tudi turško jagneževu žganje; **K** naslovna junakinja romana francoskega pisca Aneta; tudi vinorodni kraj na Sardiniji - odlični poljski aforist, satirik in pesnik, (Stanislaw Jerzy); **L** naslov romana Borisa Pahorja iz leta 1967; tudi arheološko grobišče

jp	A	B	C	Č	D	E	F	G	H	I	J	K	L
1													
2													
3													
4													
5													
6													
7													
8													
9													

UGANKARSKI KOT(L)IČEK

ALI POZNATE PREŠERNA?

V spodnjih Prešernovih verzih manjkajo štiri besede. Uganite jih in jih vpišite v kvadratke.

Iz pesmi *Ribič*:

... mlad ribič od čistega ognja ,
po morju je mirno veslal več let.

Iz prve pesmi v *Poezijas*:

Sem dolgo upal in se bal,
slovo sem upu, strahu ...

Iz pesmi *Pod oknom*:

V hram poglejte,
mi povejte,
zvezde, al res ona ;...

Iz *Zdravljice*:

...Dokaj dni
naj živi
 , kar nas dobrih je ljudi!

Črke s pomočjo številk prenesite v spodnje kvadratke, kjer boste prebrali znan Prešernov verz.

6	9	3	7		9	12	5	12	11	12									
2	6		12	13	7	3	5		9	12	8	4	6	1	10				

Rešitve ugank str. 218–220 (Jože Petelin, lika narisal Klemen Petelin)

Ali poznate Prešerna?
VNETJ DAL SPL BOG / APEL PODOBO NA OGLEJ POSTAVI

Krizanka brez črnih polj
NITKA MOHORJAN AGRUMI BARIERE HRIBAR DRESNIK, RAKITNA MLEKAR BLOKE AROMA ONO TNT
PRVINA KRAP NINIVE TISKALO ICIKA SEK ERKEL KAKI STVARNICA

Anagramna kombinacija
Leni lik: KNOBLEHAR SLATKONJA FINZGAR CIGLER MAJAR PUHAR PIRC
Desni lik: KUHAR ALJAZ BARAGA PREMRL FISTER POHLIN KRANJČ GNDOVEC

KAZALO

- 30 Državni in cerkveni prazniki v letu 2012
- 32 Mrki
- 33 Meteorski roji v letu 2011
- 33 Vidnost planetov

NARAVA

- 41 Ne glejmo vsega skozi denar! *Marjana Lavrič*
- 44 In vendar *Jože Udovič*
- 45 Posnemanje narave *Marjana Lavrič*
- 50 Kmetija, ovčereja, to je življenje! *Marjana Lavrič*
- 54 Zima ni samo bela *Jože Strgar*
- 58 Sinoči je veter čez polje zavel *Erna Muser*

PO DOMOVINI IN SVETU

- 59 Hiša in dom *Zlata Krašovec*
- 61 Enoten pravni vatel *Dr. Lovro Šturm*
- 68 Prihajajo električni avtomobili *Matej Pavlič*
- 76 Oskrbniki življenja *Dr. Karolina Godina, dr. Alenka Vojska Kušar*
- 82 Čas pod drobnogledom *Dr. Nina Mazi*
- 89 Čut za dobro *Helena Bizjak*

KULTURA

- 92 Poletje v dnu srca *Dr. Vladimir Truhlar*
- 93 »A moja pot se ne gubi v temi« *France Pibernik*
- 95 Podobe angelov *Dr. Ignacij Voje*

- 100 Slovenske katedrale *Janez Suhadolc*
 104 Oživitev preteklosti *Tomaž Štefe*
 107 Vezenina našega duha *Jože Zadavec*
 111 Pred portretom *Mila Kačič*
 112 Govor Ponikve in dialektizmi v Slomškovem delu *Blaže in Nežica*
 v nedeljski šoli *Akad. dr. Zinka Zorko*

ZGODOVINA

- 123 Bolj ubožna kot premožna *Akad. ddr. Jože Maček*
 131 Med južnimi sosedi *Dr. Andrej Vovko*
 136 Preštevanje »sovražnikov ljudstva« *Hanzi Filipič*

SPOMINJAMO SE

- 142 V dobro vsem *Jože Vugrinec*
 145 P. Hieronim Žveglič OFM – 80 let *Jože Faganel*
 149 »Pojte pošteno ...« *Bogo Jakopič*
 154 »Imeli smo ljudi ...« *Hrabroslav Lokošek*
 163 Preskušanec nemirnega duha *Renato Podbersič ml.*

LEPOSLOVJE

- 166 Zapiski s poti *Akad. Zorko Simčič*
 175 Tovariška pesem *Stanko Vuk*
 176 Gospodična Anka *Dr. Irma Ožbalt*
 179 Božična smrečica *Martin Pustatičnik*
 183 Starkin sveti večer *Ivan Žigart*
 186 Vračanje *Stanislav Koštric*
 187 Slovenski zvonovi *Ivan Malavašič*
 193 Trenotje *Ivo Brnčič*
 194 Pet porok, sto let življenja *Marjan Marinšek*

KRONIKA

- 199 Iz kronike Celjske Mohorjeve družbe *Alenka Veber*
207 Dejavnost Goriške Mohorjeve družbe *Marko Tavčar*
210 Dejavnost Mohorjeve družbe Celovec *Hanzi Filipič*

RAZVEDRILO

- 214 Ugankarski kot(ł)iček *Jože Stabej*
218 Ugankarski kot(ł)iček *Jože Petelin*

Mohorjev koledar 2012 - Uredil Andrej Arko - Izdala in založila Društvo Mohorjeva družba
(predsednik Jože Planinšek) in Celjska Mohorjeva družba, d. o. o. (direktor Jože Faganel) - Natisnila
Tiskarna Hren, Ljubljana, v 5300 izvodih - Celje 2010 - ISSN 1318-5462